

Figurativni jezik u hrvatskom medijskom diskursu tijekom pandemije koronavirusa

Benčina, Ksenija

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:308906>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

Ksenija Benčina

**Figurativni jezik u hrvatskom medijskom diskursu tijekom pandemije
koronavirusa**

Doktorski rad

Osijek, 2023.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ksenija Benčina

**Figurative language in the Croatian media discourse during the
coronavirus pandemic**

Doctoral thesis

Osijek, 2023

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

Ksenija Benčina

**Figurativni jezik u hrvatskom medijskom diskursu tijekom pandemije
koronavirusa**

Doktorski rad

Humanističke znanosti, filologija, opće jezikoslovlje

Mentor: prof. dr. sc. Marija Omazić

Osijek, 2023.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ksenija Benčina

**Figurative language in the Croatian media discourse during the
coronavirus pandemic**

Doctoral thesis

Humanities, philology, linguistics

Supervisor: Marija Omazić, full professor

Osijek, 2023

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio/la te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/na da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi doktorskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Osijek, 6. travnja 2023.

Ksenija Bećina

FILOZOFSKI FAKULTET

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Ime i prezime lektora NINA MANČE
Zvanje lektora DOC. DR. SC.
Adresa lektora VJENAC A. CESARCA 27A, 31 000 OSJEK
E-adresa lektora nina.mance@gmail.com
Mobitel lektora 091 / 538 82 801

IZJAVA LEKTORA HRVATSKOG JEZIKA u postupku predaje doktorskog rada na ojeju

Izjavljujem da je doktorski rad FIGURATIVNI JEZIK U HRVATSKOM
MEDIJSKOM DISKURSU TIJEKOM PANDEMJE KORONAVIRUSA autora
KSENJE BENČINE lektoriran i usklađen s pravilima hrvatskog
standardnog jezika.

Potpis lektora

Osijek, 5. travnja 2023.

Sadržaj

Popis tablica	IV
Popis slika	V
1. UVOD.....	1
1.1. Razlozi za istraživanje figurativnoga jezika u medijskome diskursu za vrijeme pandemije koronavirusa	1
1.2. Ciljevi i struktura rada	4
2. TEORIJSKI OKVIR.....	6
2.1. Što je figurativnost u jeziku?	6
2.2. Kognitivna lingvistika i figurativnost	10
2.2.1. Konceptualna metafora	11
2.2.2. Okviri.....	22
2.2.3. Konceptualna metonimija.....	27
2.2.4. Metafora i metonimija – sličnosti i razlike.....	33
2.2.5. Teorija konceptualne integracije.....	35
2.3. Kognitivna lingvistika i frazeologija	37
2.4. Kriička analiza diskursa.....	45
2.5. Pregled dosadašnjih relevantnih istraživanja – diskurs o bolesti i epidemiji	48
3. METODOLOGIJA	58
3.1. Osnovni koraci istraživanja	58
3.2. O korpusu.....	59
3.3. Kriteriji i metode za utvrđivanje primjera	60
3.4. Opis postupka razvrstavanja izdvojenih figurativnih izraza.....	63
3.5. Određivanje uloge figurativnih izraza u diskursu o pandemiji.....	65

4. ANALIZA KORPUSA I REZULTATI	66
4.1. Analiza figurativnih izraza prema najzastupljenijim okvirima.....	69
4.1.1. Elementarne nepogode i prirodne pojave	70
4.1.2. Ratni sukob	75
4.1.3. Personifikacija virusa	78
4.1.4. Okvir KRETANJA – pandemija kao putovanje.....	83
4.1.5. Opredmećivanje virusa i strategija suzbijanja virusa.....	89
4.1.6. Umjetnost: film/predstava, slikarstvo, književnost i glazba	92
4.1.7. Metafore i znanost: epidemiološki koncepti	96
4.1.8. Sport i natjecanje.....	98
4.1.9. Okvir BOJA	101
4.2. Figurativni izrazi za virus i pandemiju – manje zastupljeni okviri.....	104
4.2.1. Okvir LOVA	105
4.2.2. Okvir POSLOVANJA i NOVCA.....	106
4.2.3. Okvir BILJKE	108
4.2.4. Okvir IGRE.....	109
4.2.5. Virus kao životinja.....	110
4.2.6. Okvir ŠKOLE.....	112
4.2.7. Okvir RELIGIJE.....	113
4.2.8. Okvir KONTROLE	115
4.2.9. Najmanje zastupljeni okviri.....	118
4.3. Ostali figurativni izrazi	120
4.3.1. Slogani, poslovice i uzrečice	121
4.3.2. Frazemi.....	124
4.3.3. Metonimija i konceptualna integracija – ostali primjeri.....	128

5. RASPRAVA.....	131
5.1. Odgovori na istraživačka pitanja	131
5.2. Upotreba figurativnih izraza utemeljenih na najzastupljenijim okvirima i metaforama	134
5.3. Upotreba figurativnih izraza utemeljenih na manje zastupljenim okvirima	167
5.4. Upotreba slogana, poslovice i frazema	173
5.5. Novonastali figurativni izrazi u diskursu o pandemiji koronavirusa	178
6. ZAKLJUČAK.....	188
7. LITERATURA.....	193
8. SAŽETAK.....	209
9. ABSTRACT	210
10. ŽIVOTOPIS	212

Popis tablica

Tablica 1. Brojčana zastupljenost okvira	67
Tablica 2. Najzastupljeniji figurativni izrazi vezani uz požar.....	71
Tablica 3. Najzastupljeniji figurativni izrazi vezani uz poplavu i tekućinu.....	73
Tablica 4. Najzastupljenije konceptualne metafore vezane uz okvir PUTOVANJA.....	84
Tablica 5. Najzastupljeniji figurativni izrazi vezani uz opredmećivanje virusa.....	89
Tablica 6. Najzastupljeniji figurativni izrazi vezani uz okvir UMJETNOSTI	93
Tablica 7. Najučestalije kolokacije s leksemom <i>krivulja</i>	96
Tablica 8. Najzastupljenije sportske discipline vezane uz okvir SPORTA i NATJECANJA.....	98
Tablica 9. Figurativni izrazi vezani uz manje zastupljene okvire.....	104

Popis slika

Slika 1. <i>Konceptualna metafora – preslikavanje iz izvorne u ciljnu domenu</i>	14
Slika 2. <i>Hijerarhija shematičnosti za četiri konceptualne strukture (Kövecses 2020)</i>	23
Slika 3. <i>Konceptualna metonimija – preslikavanja</i>	31
Slika 4. <i>Osnovni model konceptualne integracije (Fauconnier i Turner 2002:46)</i>	36
Slika 5. <i>Prikaz osnovnih koraka istraživanja</i>	59
Slika 6. <i>Najzastupljeniji izvorni okviri za opis virusa, pandemije i strategija</i>	69
Slika 7. <i>Izvorne domene vezane uz elementarne nepogode i prirodne pojave</i>	70
Slika 8. <i>Figurativni izrazi vezani uz izvorni okvir RATA</i>	75
Slika 9. <i>Figurativni izrazi vezani uz personifikaciju virusa</i>	78
Slika 10. <i>Integracijska mreža za Stožer/Vlada nam je ukrala Božić</i>	95
Slika 11. <i>Integracijska mreža za postati crn na semaforu zaraženih</i>	103
Slika 12. <i>Integracijska mreža za svaki Šveđanin nosi svoga policajca na ramenu</i>	117
Slika 13. <i>Integracijska mreža za pokupiti vrhnje s gorkoga kolača</i>	127
Slika 14. <i>Integracijska mreža za dnevno umire autobus ljudi</i>	130
Slika 15. <i>Prikaz posljedica „življenja s covidom“ (Twitter objava, 16. 7. 2022.)</i>	157

“We die. That may be the meaning of life. But we do language. That may be the measure of our lives.”

Toni Morrison

1. UVOD

U uvodnome dijelu pojašnjava se motivacija za istraživanje figurativnoga jezika u medijskome diskursu za vrijeme pandemije koronavirusa u Hrvatskoj te se iznose istraživačka pitanja, ciljevi i struktura rada.

1.1. Razlozi za istraživanje figurativnoga jezika u medijskome diskursu za vrijeme pandemije koronavirusa

Značajni društveni događaji oduvijek se odražavaju i u jeziku izazivajući promjene i nastajanje novih jezičnih izraza. Takvo je i djelovanje pandemije koronavirusa koja je od samoga početka snažno utjecala na cjelokupno društvo te uspostavila nove obrasce ponašanja u svim društvenim područjima. Već i letimičan pogled na novinske naslove otkriva kako živimo u *novom normalnom*, svakodnevno *vodimo borbu s lukavim virusom* koji *hara, buja, cirkulira* i donosi *cunami*je i *valove zaraze*, a *utrka za cjepivom* najavljuje *svjetlo na kraju tunela*. Očito je da mediji u velikoj mjeri posežu za figurativnim izrazima izvještavajući o novome virusu i krizi koju je on izazvao, a uz one ustaljene javljaju se i brojni novi figurativni izrazi. Kako bismo pojmlili apstraktne koncepte ili one koji nisu dio našega prijašnjeg iskustva, potrebno nam je posredstvo drugih konkretnijih konceptata, kao što su utvrdili Lakoff i Johnson (1980) objašnjavajući utjecaj metafore i metonimije na naše razmišljanje i djelovanje. Iako su se pristupi proučavanju figurativnosti mijenjali, postalo je sve jasnije da ona ne može biti svedena samo na dekorativnu i poetsku ulogu u jeziku. Kognitivni pristup značajno je promijenio pristup nastanku i upotrebi figurativnih izraza otkrivajući njihovu sveprisutnost i značenje ne samo u jeziku nego i u stvaranju konceptata i poimanju (Lakoff i Johnson 1980; Pollio i sur. 1990). Figurativna upotreba motivirana je metaforičkim i metonimijskim svezama s nekom drugom upotrebom koja bi se mogla nazvati doslovnom, ali zbog ustaljenosti određenih izraza njihovu upotrebu ne poimamo kao preneseno značenje (Dancygier i Sweetser 2014: 4). Kao primjer navode konceptualnu metaforu ZNATI JE VIDJETI, koja se ostvaruje preko jezičnih metafora u izrazima na engleskome jeziku *shed light on* (*baciti/bacati svjetlo na*

koga/što),¹ *Do you see what I mean? (Vidiš li što mislim?)*, a možemo navesti i primjer iz hrvatskog jezika *uvidjeti*. Ti primjeri pokazuju da doslovno značenje glagola *vidjeti* (zapažati očima) motivira njihovo preneseno značenje (shvaćati, objasniti).

Demjén i Semino (2017) utvrdile su da nam metafore pomažu razumjeti i razgovarati o određenim osjetljivim iskustvima i subjektivnim događajima poput bolesti, a mogu utjecati i na to kako se nosimo s bolešću. Njihovo opsežno istraživanje bavilo se metaforama koje oboljeli od raka, njihove obitelji i medicinsko osoblje upotrebljavaju opisujući svoja iskustva tijekom liječenja. Osobitu pozornost posvetile su metaforama PUTOVANJA te NASILJA uz koje se vežu i metafore FIZIČKE AGRESIJE i RATA. Nastojale su utvrditi, posebno sa stajališta pacijenata, jesu li određene metafore prikladnije i što je to što ih čini „boljim“ metaforama. Njihov je zaključak da metafore PUTOVANJA i NASILJA ne možemo promatrati kao suprotstavljene jer svaka od njih uokviruje bolest na drukčiji način, a ono što je ključno jest tko ih upotrebljava i na koji način. Premda metafore NASILJA i RATA mogu imati negativne konotacije, u diskursu o liječenju raka one mogu biti korisne, a oboljele bi trebalo poticati da se koriste onim metaforama koje oni sami smatraju djelotvornima. Stoga su autorice izradile *Metaphor menu* (Izbornik metafora) za onkološke pacijente koji sadrži primjere raznovrsnih metafora vezanih uz putovanje i rat, ali i uz glazbu, prirodu, igre itd. Izvjesno je dakle da metafore mogu imati važnu ulogu u diskursu o bolestima pa se stoga može očekivati da će se one pojavljivati i u diskursu o pandemiji.

Promjene u jeziku izazvane pandemijom koronavirusa brzo su pobudile zanimanje jezikoslovaca pa su već provedena brojna istraživanja posvećena tim pojavama. Semino (2021a, 2021b) na primjeru metafore RATA pojašnjava zašto se figurativni izrazi učestalo upotrebljavaju u diskursu vezanom uz pandemiju koronavirusa. Pojava novoga virusa koji je zahvatio cijeli svijet i odnio brojne živote zahtijevala je podizanje svjesnosti o opasnosti situacije i brze reakcije vlada i građana, a zbog sličnosti te nove situacije s ratom, nije iznenađujuće da o pandemiji govorimo koristeći se ratnom terminologijom. Upotreba takvoga figurativnog jezika ne mora nužno imati negativan prizvuk, pogotovo na početku pandemije kada se očekivalo da napravimo velike promjene u dotadašnjem načinu života i postanemo svjesni društvene odgovornosti, ali i žrtvovanja za zajednički cilj kako bi se spriječilo širenje virusa (Flusberg i sur. 2018). Militantno metaforičko uokvirivanje upotrebljavalo se i za prijašnje pandemije ili velike krize, ali kako je pandemija

¹ Menac, A.; Fink-Arsovski, Ž.; Venturin, R. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*

koronavirusa odmicala, sve se više rađala svijest o potrebi promjene takvoga okvira. Štrkalj Despot (2020) upozorava da unatoč brojnim sličnostima između ratnoga stanja i epidemije, ne smijemo smetnuti s uma da to ipak nije rat, a ako se nastavi dominantno upotrebljavati taj okvir, postoji opasnost za sužavanje opsega poimanja epidemije i naših postupaka. Toga su svjesni i znanstvenici okupljeni oko inicijative #ReframeCovid, koji prikupljaju i analiziraju figurativne izraze iz različitih jezika koji se pojavljuju u diskursu o pandemiji. Semino (2021a), kao jedna od sudionica inicijative, naglašava da je cilj izraditi bazu različitih figurativnih izraza koji mogu poslužiti kao alternativa ratnoj pandemijskoj terminologiji, ali da nikako ne žele promovirati preskriptivistički pristup. Ipak, različita istraživanja pokazala su da određene metafore mogu biti učinkovitije u promicanju određenih javnih politika i poticanja građana na sudjelovanje i preuzimanje odgovornosti jer prikladne metafore mogu premostiti moguće nerazumijevanje apstraktnih i složenijih procesa (Grady 2017). Da bi metafore mogle utjecati na naše razmišljanje i djelovanje, moraju imati određene karakteristike. Vjerojatnije je da će uspješnije biti one metafore kod kojih se može uspostaviti preciznije preslikavanje iz izvorne u ciljnu domenu, dok će one kojima nedostaje jasna struktura i koje se ne odnose na zajednička iskustva većega broja pripadnika zajednice imati ograničen utjecaj (Thibodeau i sur. 2017). Bitno je naglasiti da metafore nisu neutralan način izražavanja te da one mogu imati ključnu ulogu u pojašnjavanju određenih koncepata, naglašavanju odabranih aspekata događaja ili pak pridavanja manje važnosti drugim aspektima ovisno o kontekstu i svrsi (Semino 2020, 2021b). Možemo se složiti da je uloga figurativnih izraza od početka ove pandemije bila značajna i višestruka pa su se oni upotrebljavali za objašnjavanje djelovanja virusa, nužnosti uvođenja mjera i kasnije poticanje građana na cijepljenje.

Iako je izvorna domena RATA prisutna, pa čak i dominantna u velikom broju jezika kada govorimo o metaforama za pandemiju, Brdar i sur. (2021) primjećuju značajne promjene u domenama s odmakom od pandemije, i to ne samo u vrstama izvornih domena koje se rabe za ciljnu domenu virusa i pandemije. Naime, osim analize metafora smatraju da je važno analizirati strukturu i pragmatički učinak fenomena koji su zamijetili u posljednje vrijeme, a to je pojavljivanje virusa kao izvorne, a ne ciljne domene. Izdvojili su figurativne izraze poput *X je koronavirus / COVID(-19) Z-a*, koji su primjeri figurativnih XYZ konstrukcija (npr. *Donald Trump je koronavirus američke politike, kibernetički kriminal je koronavirus svijeta tehnologije*). Njihova je analiza pokazala da postoje različite težnje kada govorimo o učestalosti određenih izvornih

domena te da domene mogu zamijeniti svoje uloge tako da popularna ciljna domena postane izvorna domena za novu kreativnu figurativnu upotrebu jezika. Takvu je pojavu zabilježio i Charteris-Black (2021) u britanskome medijskom diskursu kada se počela rabiti ključna riječ (engl. *hashtag*) *#WeAreTheVirus* koja je prerasla u pokret na društvenim mrežama. U tome izrazu virus se također upotrebljava kao izvorna domena za ciljnu domenu ljudi, čovječanstva, onih koji su uništavali Zemlju baš kao što sada virus uništava naše živote.

Dolaskom pandemije koronavirusa javni je diskurs postao zasićen vijestima o virusu, opisima epidemioloških prilika diljem svijeta te zahtjevima i uputama građanima o ponašanju u novonastaloj situaciji. S obzirom na razmjere pandemije i izuzetno velik broj dosad nedoživljenih okolnosti može se očekivati da se i u javnoj komunikaciji oslanjalo na različita sredstva koja mogu olakšati razumijevanje fenomena s kojim smo suočeni, ali i utjecati na ponašanje i aktivnosti građana u kriznoj situaciji.

1.2. Ciljevi i struktura rada

Rad polazi od osnovne teze da će medijski diskurs u Hrvatskoj za vrijeme pandemije koronavirusa sadržavati ustaljene figurativne izraze koji se inače pojavljuju u diskursu o bolesti i krizama, ali i da će se zbog velikih promjena koje je pandemija prouzročila pojaviti i određeni broj novih i kreativnih upotreba figurativnoga jezika. Stoga se istraživanje temelji na sljedećim pitanjima:

- Koje se vrste figurativnoga jezika upotrebljavaju u hrvatskome medijskom diskursu vezanom uz koronavirus?
- Bilježe li se primjeri nove i kreativne figurativne jezične uporabe te koje se ustaljene i modificirane frazeološke jedinice pojavljuju u hrvatskome medijskom diskursu o koronavirusu?
- Javljuju li se uz zabilježene metafore i metonimije o bolesti, virusima i pandemiji i neke do sada nezabilježene te koji je njihov produktivni potencijal za nastanak konvencionalne frazeologije?
- Kolika je učestalost upotrebe i razina zasićenosti hrvatskoga medijskog diskursa o koronavirusu figurativnim jezikom?

- Upotrebljava li se figurativni jezik za promicanje određenoga svjetonazora, ideologije ili manipulacije?

Ciljevi istraživanja jesu:

- izdvojiti figurativne izraze u medijskome diskursu o koronavirusu
- analizirati i klasificirati prikupljene izraze prema vrsti figurativnoga jezika
- utvrditi jesu li figurativni izrazi utemeljeni na određenom konceptualnom mehanizmu i kojem
- identificirati modificirane frazeološke jedinice i nove, kreativne pojave figurativnoga jezika
- analizirati mehanizme nastanka novih figurativnih izraza
- razmotriti ulogu figurativnoga jezika u stvaranju određenih koncepata, argumenata i promicanju svjetonazora

Sveprisutnost figurativnoga jezika u svakodnevnoj komunikaciji ne bi trebalo promatrati isključivo kao fenomen koji predstavlja jezični ili kognitivni odmak, nego onaj koji izravno daje uvid u naše poimanje iskustava (Gibbs i Colston 2012), a sadrži i dodatnu vrijednost u usporedbi s doslovnom upotrebom jezika. Analizirajući kako ljudi interpretiraju značenja određenih frazema, kao jedne vrste figurativnoga jezika, Gibbs (1992: 494) je utvrdio da frazemi sadrže specifičnije i složenije značenje u usporedbi s jednostavnom parafrazom frazema. U njegovim eksperimentima ispitanici su izvodili preciznije zaključke o uzrocima, namjeri i načinu ljudskoga djelovanja kada su pročitali frazem nego kada su pročitali samo parafrazu toga figurativnog izraza. Colston (2015: 3) slikovito navodi „*Figurative language provides a lot of bang for its buck.*“ Rabeći modificirani frazem „get more bang for your buck“, dobiti bolji rezultat od uloženog truda, on želi naglasiti veću komunikacijsku korist koju možemo postići upotrebom figurativnoga jezika. Figurativna upotreba jezika može privući veću pozornost, pomoći dočarati određenu složenu pojavu ili izraziti nove koncepte (Croft i Cruse 2004: 193). Sve to pokazalo se nužnim u pandemiji, stoga je namjera ovoga rada istražiti i opisati vrste i načine upotrebe figurativnoga jezika u objašnjavanju djelovanja novoga virusa, strategija njegova suzbijanja te poticanja građana na promjenu ponašanja.

Rad se sastoji od sljedećih glavnih dijelova: uvod, teorijski okvir, metodologija, analiza rezultata istraživanja, rasprava i zaključak. U uvodnome dijelu navode se razlozi za odabir ove teme,

istraživačka pitanja i ciljevi. U teorijskim okviru daje se pregled dosadašnjih istraživanja figurativnoga jezika te doprinosa kognitivne lingvistike i frazeologije. Sljedeće poglavlje opisuje korpus, načine izdvajanja, klasificiranja i analiziranja figurativnih izraza. Analiza rezultata bavi se brojčanom zastupljenošću određenih skupina figurativnih izraza i opisivanjem mehanizama njihova nastanka. Nadalje, pojašnjava se uloga upotrebe figurativnoga jezika u diskursu o pandemiji u okvirima kognitivne lingvistike i kritičke analize diskursa. Nakon zaključka slijedi popis literature, sažetak rada i životopis.

2. TEORIJSKI OKVIR

Prvi dio teorijskoga okvira bavi se pregledom određivanja figurativnosti u jeziku, a u nastavku se pojašnjavanju konceptualni mehanizmi koji su u velikoj mjeri temelj nastanka prenesenoga značenja. S obzirom na to da će istraživanje uključiti i analizu ustaljenih, modificiranih i novih frazeoloških jedinica, osvrnut ćemo se i na ključne frazeološke doprinose u proučavanju figurativnoga jezika. Razmotrit će se i pristupi proučavanju jezika s gledišta kritičke analize diskursa čiji je jedan od ciljeva otkriti ulogu figurativnoga jezika u stvaranju koncepata, argumenta i ideologija. U posljednjem dijelu daje se pregled relevantnih istraživanja figurativnoga jezika u diskursu o pandemiji koronavirusa.

2.1. Što je figurativnost u jeziku?

Pojam figurativnost zasigurno kod većine pobuđuje slične asocijacije poput slikovitosti, metaforičnosti, prenesenoga, nedoslovnoga značenja ili pak poetske i kreativne upotrebe jezika. Doslovna upotreba jezika tradicionalno se izjednačavala sa standardom (Katz 1998), normom (Evans i Zinken 2010) i primarnim značenjem (Glucksberg i McGlone 2001). Analizirajući ulogu doslovnoga značenja u interpretaciji figurativnih izraza Lakoff (1986) i Gibbs (1993, 1994: 75) razlikuju sljedeće vrste doslovnoga značenja:

- a) ustaljeno – izravno značenje, odnosi se na doslovnu upotrebu jezika kao opreku poetskoj upotrebi
- b) tematsko – značenje izraza odgovara temi o kojoj se govori

- c) nemetaforičko – izravno, značenje u kojem se nijedan dio koncepta ne razumije posredstvom drugoga koncepta
- d) istinosno uvjetovano – značenje koje odgovara objektivnom svijetu, ono je objektivno istinito ili krivo
- e) neovisno o kontekstu – značenje koje je odvojeno od određene komunikativne situacije.

Određeni autori upozoravaju da ustaljenost nekoga izraza ne treba izjednačavati s njegovim doslovnim značenjem jer je stupanj ustaljenosti kriterij koji je potpuno neovisan o prirodi figurativnosti misli i jezika (Dancygier i Sweetser 2014: 35). Mnogi metaforički izrazi koje upotrebljavamo u svakodnevnoj komunikaciji toliko su uobičajeni da ne obraćamo posebnu pozornost i ne doživljavamo ih kao prenesena značenja (Lakoff i Turner 1989). To možemo ilustrirati primjerima iz svoga korpusa koji se javljaju u velikom broju kao što je *suzbijanje epidemije, borba s virusom* ili *obrana od virusa*. Ti su izrazi ustaljeni kada govorimo bilo o kojoj bolesti ili kriznoj situaciji pa ih ni ne poimamo kao one koji prenose slikovita značenja. Glucksberg i McGlone (2001) tvrde da se ustaljene metafore često u rječnicima navode kao prenesena značenja. Takav primjer iz našeg korpusa jest leksem *sijati* za koji Hrvatski enciklopedijski rječnik² uz prvo doslovno značenje „rukom ili strojem bacati sjeme ne zemlju pripremljenu za sjetvu“, navodi da je drugo preneseno značenje „širiti“ koje je ostvareno u izrazu *sijati virus*. Takve ustaljene metafore nisu bile predmetom značajnih istraživanja do pojave kognitivnolingvističkoga pristupa jer su se metaforama smatrale isključivo pjesničke metafore (engl. *novel metaphors*) (Lakoff 1993), a tek ih kognitivna lingvistika stavlja u fokus te prepoznaje njihovu ulogu u razumijevanju pjesničkih metafora.

Međutim, vrlo je teško odrediti granice između doslovnoga i prenesenog značenja jer su koncepti doslovnosti i figurativnosti višeslojni, a figurativnost i doslovnost nisu oprečni pojmovi nego stvar stupnja. Dirven (2002) to prikazuje kontinuumom doslovnoga i prenesenog značenja koji je podijeljen na nefigurativne i figurativne izraze. Na jednoj se strani kontinuumu nalaze doslovni izrazi, a preko predmetonimije, metonimije i postmetonimije dolazi se do krajnje točke kontinuumu na kojoj se nalazi metafora. Takvo stupnjevito viđenje doslovnog i prenesenog značenja možemo prikazati leksemom *glava*, koji bi se na početku kontinuumu u svome doslovnom

² https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=d19IWRA%3D

značenju odnosio na dio tijela. U nastavku kontinuuma metonimijski su izrazi kao što je izraz *netko je pametna glava* te na kraju metonimijski motivirana metafora u izrazu *glava obitelji*.

Čak i u onoj uobičajenoj svakodnevnoj upotrebi, a ne samo u poetskoj, značenje figurativnoga jezičnog izraza počiva na neskladu između izgovorenoga i onoga što se namjerava postići (Sadock 1993), a takvu široku definiciju figurativnosti daju i Katz i sur. (2004) opisujući je kao situaciju u kojoj se izgovara jedna stvar da bi se izrazila neka druga. Kod metafora i metonimija primjećujemo semantički „devijantnu“ upotrebu jezika (Radden i sur. 2007: 19), a takvo nepodudaranje i odmak od doslovnoga značenja može se činiti čak i apsurdnim (Glucksberg i McGlone 2001) kao primjerice u izrazima iz našega korpusa *virus je stigao autom, odradili smo sumorni ples s virusom, dogodila nam se Italija* ili pak *Švicarska je na putu da postane druga Švedska*. Iako je jasno da preneseno značenje u tome kontekstu ima različite osobine od doslovnoga značenja, ono ne predstavlja nekakvo posebno značenje, nego je zapravo rezultat konstruiranja određenoga novog značenja (Croft i Cruse 2004: 194), a figurativni izrazi sadrže drugu konceptualnu razinu koja mora uključivati i veze s doslovnim značenjem izraza (Dobrovol'skij i Piirainen 2005). Na primjeru figurativnog izraza *ples s virusom* možemo vidjeti kako su i znanstvenici koji se ne bave jezikom objašnjavali upravljanje bolničkim sustavom za vrijeme pandemije kroz prizmu plesa (Wallenburg i sur. 2020). Suočavanje s virusom zahtijevalo je primjenu novih metoda sprječavanja širenja bolesti – učenje plesnih koraka. Ples je započeo naglo, a da nismo poznavali glazbu ili korake, a sudionici plesa neprestano su morali prilagođavati i preispitivati svoju koreografiju. Nakon početne faze učenja, ples se nastavlja i prerasta u plesni maraton – medicinsko osoblje radi prekovremeno, iscrpljuje se cijeli zdravstveni sustav. Treći je dio nastavak plesa uz kakofoniju i mješavinu različitih ritmova i stilova – valovi se virusa povećavaju i smanjuju, a nedosljednost i sukobljavanje stručnjaka izaziva zbunjenost. Znamo da moramo naučiti koreografiju da bismo mogli dobro plesati, znamo da u plesu možemo biti fleksibilni i improvizirati, ali i da ples može postati iscrpljujući – sve to omogućilo je da preneseno značenje plesa prihvatimo kao prikladno u ovome slučaju kada govorimo o kriznome upravljanju u zdravstvenome sustavu.

Iako se doslovno značenje smatralo temeljem jezika, Kövecses (2020) iznosi, kako ju sam naziva, radikalnu tvrdnju, navodeći da je raspon doslovnoga značenja mnogo manji no što se inače smatra. Općeprihvaćeno je da nam figurativnost pomaže pojmiti apstraktne pojmove, ali on smatra da i konkretne objekte i pojave poimamo figurativno što možemo otkriti dijakronijskom

perspektivom. Kao primjer navodi mađarsku riječ za vuka *farkas*, čija je etimologija „onaj s repom“ i francusku za lice *visage*, koja potiče od latinske riječi *visus*, „vid, vidjeti“, a takva analiza otkriva da su te riječi metonimijski motivirane. I u hrvatskome jeziku možemo pronaći brojne takve izraze, npr. *prozor*, čija etimologija otkriva da se ta riječ sastoji od „pro“ (kretanje kroz što) + „zrijeti“ (arhaično značenje gledati).³ Ti primjeri svjedoče o tome da i osnovne koncepte koji nas svakodnevno okružuju kao što su životinje, dijelovi tijela i objekti, sve ono što se temelji na našim osnovnim i izravnim iskustvima, možemo poimati figurativno. Kövecses (2020) zaključuje da i ono što podrazumijevamo kao doslovno jest zapravo samo ontološki doslovno, tj. ono čini naše osnovno konkretno iskustvo, ali kognitivni status takvih koncepata poimamo figurativnim iskustvom iako toga uglavnom nismo svjesni. Možemo se složiti s njegovim tvrdnjama, ali prosječan govornik u svakodnevnoj komunikaciji zasigurno ne pomišlja na figurativnost koja je u pozadini nastanka tih riječi, nego ih upotrebljava i razumije kao doslovna značenja predmeta koje predstavljaju. Premda kod takvih ustaljenih izraza uloga figurativnosti s etimološkoga gledišta nije tako očita, metafore i metonimije zasigurno su važni mehanizmi koji sudjeluju u nastanku riječi i čine osnovu nastanka semantičkih neologizama, kako je utvrdila Mikić Čolić (2021: 221). Semantički neologizmi ili novoznačnice označavaju promjenu koncepta, tj. povećavanje broja značenja postojećih leksičkih jedinica. Autorica kao primjer navodi nekoliko tematskih skupina koje su odraz društvenih, kulturnih i ekonomskih promjena (npr. *surfanje*, *reket(arenje)*, *friziranje*). I u našem korpusu zabilježeni su brojni semantički neologizmi poput *epidemijskog vala*, *zaključavanja zemlje (lockdown)*, *zelenih gradova* i *izravnavanja krivulje*.

Ne postoji jedinstvena teorija koja bi mogla objasniti figurativnu upotrebu jezika jer su razlozi za upotrebu određenih figurativnih izraza kao i mentalni procesi uključeni u njihovo razumijevanje vrlo raznoliki (Gibbs i Colston 2006). Ipak, Colston (2021) tvrdi da je zbog pretpostavke kognitivnosti (engl. *cognitive commitment*) upravo kognitivna lingvistika značajno doprinijela napretku u proučavanju figurativnoga jezika uključivši u opis jezičnih struktura spoznaje o ljudskome umu iz drugih disciplina (psihologija, neuroznanost, filozofija i umjetna inteligencija).

³ Hrvatski jezični portal https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=d15uXh1%3D (Datum posjeta stranici: 16. studenoga 2021.)

2.2. Kognitivna lingvistika i figurativnost

Promišljanja o figurativnosti mogu se pratiti još od antičkoga doba i Aristotelove *Retorike*⁴, koja se bavi teorijom govorničkih stilova te pojašnjava i sredstva koja se upotrebljavaju u pjesničkim stilovima, a jedno od njih jest i metafora. Njome se koristimo kada želimo izraziti nešto novo dok „obične riječi“ služe za iskazivanje onoga što nam je već poznato. Druga bitna stvar koja je kasnije detaljnije razrađena njegov je opis metafore kao jezičnoga sredstva koje počiva na analogiji. U tome se djelu već razmatra upotreba riječi u „izvornom i prevladavajućem“ značenju što bi odgovaralo današnjem pojmu doslovnoga nasuprot kojemu stoji metafora. Brdar (2019: 53) primjećuje da se pučki model figurativnoga jezika ne razlikuje mnogo od Aristotelova jer se u svakodnevnoj jezičnoj uporabi preneseno značenje vrlo često izjednačava s metaforom koja se smatra krovnim pojmom, a ostale se figure promatraju kao njezine podvrste. Roberts i Kreuz (1994) naglašavaju da se figurativni izrazi mogu razvrstati na različite načine, a klasifikacija umnogome ovisi o istraživačkome polazištu. Tako i oni navode metaforu kao jednu od osam vrsta figurativnih izraza u svome istraživanju koje se bavilo postizanjem specifičnih diskursnih ciljeva upotrebom figurativnih izraza. Osim metafore proučavali su hiperbolu, frazeme, neizravan zahtjev, ironiju, ublažen izraz (engl. *understatement*), retoričko pitanje i usporedbu.

Brojna su istraživanja nastojala rasvijetliti figurativnost u jeziku, a pogotovo nakon 1980. godine, potaknuta revolucionarnim izdanjem knjige Georgea Lakoffa i Marka Johnsona *Metaphors We Live By*, u kojoj tvrde da je ljudska svakodnevica prožeta metaforama, a to se ne odnosi isključivo na jezik nego i na način našega razmišljanja i djelovanje. Figurativnost u jeziku odraz je figurativnosti naših misli i znanja koji su određeni našim fizičkim iskustvom i interakcijama s okruženjem (Gibbs 1998; Gibbs i Colston 2012). Mnogi apstraktni koncepti kao što su osjećaji, ideje i vrijeme važan su dio našega života, a da bismo ih spoznali, moramo se osloniti na druge konkretnije i jasnije koncepte (Lakoff i Johnson 1980: 109), drugim riječima proživljavanje određenoga iskustva određuje poimanje nekoga drugog, apstraktnijeg. Stoga kada govorimo o tome da epidemija *bukti*, *rasplamsava se*, *tinja* ili *se gasi*, na temelju tih jezičnih ostvaraja metafore možemo zaključiti da situaciju sa širenjem virusa doživljavamo kao požar. Uočene sličnosti između širenja virusa i vatre utjecale su na to kako ćemo pojmiti novonastalu situaciju, a iskazane su jezičnim izrazima koji u ovome kontekstu imaju preneseno značenje.

⁴ <http://www.bocc.ubi.pt/pag/Aristotle-rhetoric.pdf> (Datum posjeta stranici: 18. studenoga 2021.)

Kognitivnolingvistički pristup figurativnome jeziku u velikoj je mjeri bio usmjeren na proučavanje metafore i metonimije pa se tako mnogi pregledi kognitivne lingvistike temelje na analizi figurativnosti kroz prizmu metafore i metonimije (Croft i Cruse 2004; Evans i Green 2006). Deignan, Littlemore i Semino (2013) navode da se suvremeno proučavanje figurativnoga jezika može pratiti preko dvaju različitih pristupa. Jedan je široki kognitivni pristup koji proučava mentalne strukture i procese uključene u nastajanje i razumijevanje metafora i metonimija. Taj je pristup utemeljen na teoriji konceptualne metafore čiju osnovu čini teza da su jezične strukture utemeljene na kognitivnim strukturama (Talmy 2000; Croft i Cruse 2004). Jezične metafore i metonimije promatraju se kao ostvaraji kognitivnih mehanizama koji sudjeluju u stvaranju značenja. Drugi tzv. diskursni pristup proučavanju figurativnosti bavi se uglavnom metaforama i autentičnim situacijama u kojima se figurativni jezik upotrebljava s ciljem objašnjavanja, uvjeravanja ili promicanja određenih ideologija, a u obzir uzima i važnost konteksta. Ruiz de Mendoza Ibanez (2020) smatra da takvu usmjerenost kognitivne lingvistike na metaforu i metonimiju treba priznati kao jednu od njezinih slabosti te se zalaže za širi pristup koji bi proučavao međuodnos različitih vrsta figurativnoga jezika i analizirao kognitivne mehanizme koji sudjeluju u stvaranja značenja kada upotrebljavamo figurativni jezik. Možemo se složiti s takvim stavom jer ako gledamo na figurativnost kao odstupanje, raskorak između iskazanog i onoga što zaista mislimo, postavlja se pitanje koja je poveznica među različitim vrstama figurativnih izraza koji nam omogućuju da se tako izražavamo. Uz metaforu i metonimiju suvremena istraživanja figurativnosti uključuju i ironiju i hiperbolu (Dancygier i Sweetser 2014; Colston 2015; Burgers i sur. 2016; Colston i Carreno 2020) te frazeme (Dobrovol'skij i Piirainen 2005; Omazić 2015). Gibbs (1993: 252) za figurativne izraze koji su odraz naših misli i govora (engl. *figures of speech and thought*) upotrebljava naziv *tropi*, a uz prethodno navedene razmatra *understatement* i oksimoron.

2.2.1. Konceptualna metafora

Konceptualna metafora od početka zauzima središnje mjesto u kognitivnolingvističkim istraživanjima jer njezino poimanje kao kognitivnog mehanizma koji sudjeluje u stvaranju značenja odražava i usmjerenost kognitivne lingvistike na proučavanje veza između ljudske spoznaje i jezičnih pojava (Grady 2007). Prvo izdanje zbornika *Metaphor i Thought* (Ortony 1979) sadrži

brojne radove o metaforama iz različitih perspektiva koji su utrli put kasnijem proučavanju metafore kao kognitivnoga procesa i njezine uloge u razumijevanju apstraktnih i kompleksnih pojava. Jedan od značajnih radova jest i Reddyjeva (1993) analiza jezičnih metafora koje govornici engleskoga upotrebljavaju kada razgovaraju o jeziku, dakle u svakodnevnoj komunikaciji, a ne samo kao dio poetskoga izražavanja. Reddyjeva (1993) analiza, a i niz primjera koje navodi, daju uvid u naše poimanje komunikacije i rasprave. Metaforički koncepti koje razmatra odgovaraju metafori provodnika (engl. *conduit metaphor*), govornik pohranjuje značenja u riječi (spremnike) te ih preko provodnika šalje slušatelju koji značenja vadi iz riječi. Taj je rad nadahnuo Lakoffova i Johnsonova promišljanja o sveprisutnosti metafora, i to ne samo u jeziku nego prije svega u našem poimanju svijeta i razumijevanju iskustava. Iako su se određena slična zapažanja o metaforama pojavila i prije, Lakoff (1993) mu odaje priznanje za rigoroznu jezičnu analizu velikoga broja primjera koja nam je omogućila početak uvida u iznimno veliki sustav konceptualnih metafora. Lakoff i Johnson (1980) tvrde da nam ti primjeri metafore provodnika omogućuju samo djelomično razumijevanje komunikacijskoga procesa jer ta metafora nije prikladna u situacijama u kojima je bitan kontekst. Reddyjeva analiza uputila je na to da je metaforičko strukturiranje djelomično jer su neki aspekti određenoga koncepta naglašeni, a neki skriveni pa govorimo o metaforičkome isticanju (engl. *highlighting*) i skrivanju (engl. *hiding*). Začetak kognitivnolingvističkoga promišljanja vidimo i u Blackovu (1993) radu o metaforama u kojem analizira interakciju između dvaju sustava (dviju domena) koje su utemeljene na strukturalnim sličnostima tih sustava.

Istražujući jezične metafore Lakoff i Johnson (1980) stvorili su sustav prepoznavanja i klasificiranja metafora te na osnovi toga zaključili da je i naš konceptualni sustav u velikoj mjeri metaforičan u svojoj prirodi, a time utječe na naše poimanje iskustava, razmišljanje i djelovanje. Kövecses (2005: 8) tvrdi da upravo zato što postoje u našim mislima, metafore postoje i u jeziku, a preko tih jezičnih metafora iskazuju se konceptualne metafore. Metaforičnost konceptualnoga sustava i njegovo sudjelovanje u našim svakodnevnim aktivnostima pojašnjavaju primjerom konceptualne metafore RASPRAVA JE RAT (Lakoff i Johnson 1980: 4). Neki od izraza kojima se često koristimo u raspravama jesu:

Tvoje tvrdnje su *neobranjive*.

Napao je svaku slabu točku moje argumentacije.

Njegove su kritike *pogodile metu*.

Uništio sam njegove argumente.

Nikada nisam *pobijedio* u raspravi s njim.

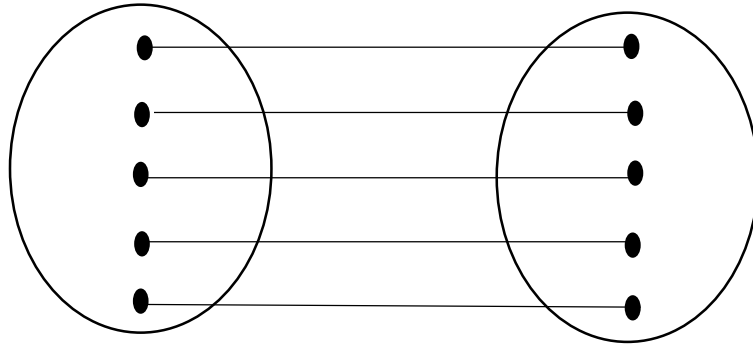
Ne slažeš se? Ok, *pucaj*.

Na osnovi tih primjera zaključili su da o raspravi ne samo da razgovaramo kao o ratu nego je možemo i doživjeti kao rat. U raspravi možemo pobijediti ili izgubiti, sugovornika vidimo kao protivnika kojeg napadamo dok branimo svoj položaj, a pritom se koristimo oružjem. Iz toga proizlazi da je naše ponašanje u raspravi oblikovano konceptom rata i premda nismo u pravoj fizičkoj borbi, nalazimo se u verbalnome sukobu koji se iskazuje napadom, obranom, protunapadom itd. Iz svega toga slijedi da je ponašanje pripadnika te kulture u kojoj se na takav način govori o raspravama, strukturirano konceptualnom metaforom RASPRAVA JE RAT.

Takvo povezivanje događaja Kövecses (2002) pojašnjava postojanjem dvaju čimbenika koji sudjeluju u nastanku konceptualne metafore, a to su dvije domene od kojih nam jedna pomaže razumjeti drugu. Langacker (1987: 147) domenu određuje kao kontekst koji obilježava određenu semantičku jedinicu, tj. kao konceptualni entitet koji čine naša mentalna iskustva, prostori i koncepti. Svaka se konceptualna domena sastoji od određenoga organiziranog znanja i individualnih iskustava na temelju kojih možemo razumjeti i objasniti ono što doživljavamo. Izvorna domena jest polazišna domena, ona iz koje nastaju jezične metafore, a čine ju uglavnom konkretni entiteti kao što su prostor, kretanje, veličina, živa bića itd. Druga je konceptualna domena ciljna, ona je u pravilu apstraktnija i složenija od izvorne domene na čijoj se osnovi izgradila njezina metaforička struktura. Stanojević (2013: 54) napominje da odnos između domena nije simetričan jer u pravilu imamo razmjerno bogatije znanje o izvornoj domeni nego o ciljnoj. U prethodno navedenim primjerima ono je vezano uz npr. načine napada, obrane i ishod u ratu pa ćemo na temelju tih znanja i iskustava zbog svoje sposobnosti uspoređivanja stvoriti poveznicu s drugom domenom.

U konceptualnoj metafori RASPRAVA JE RAT i PANDEMIJA JE RAT izvorna domena rata omogućila je nastanak jezičnih metafora koje otkrivaju da ciljnu domenu rasprave i pandemije poimamo kao ratni sukob. Interakcija između tih domena naziva se preslikavanje, a ono se odvija iz izvorne domene u ciljnu (Lakoff i Johnson 1980; Kövecses 2002). Preslikavanje se temelji na sustavnome uspostavljanju veza između blisko povezanih ideja, što nam omogućuje da razmišljamo o jednoj domeni na osnovi druge. Kövecses (2002) tvrdi da bismo i intuitivno mogli reći da konkretnije, materijalne i opipljive koncepte lakše razumijemo nego one apstraktne pa stoga naša iskustva s

konceptima u izvornoj, nama bliskijoj domeni služe za poimanje onih apstraktnih. Standardna teorija konceptualne metafore navodi dvije vrste motivacije za preslikavanje, a to su korelacije u iskustvu ili konceptualnoj strukturi i uočena (neobjektivna) sličnost (Lakoff i Johnson 1980).

Slika 1. *Konceptualna metafora – preslikavanje iz izvorne u ciljnu domenu*

Na primjeru metafore iz našeg korpusa PANDEMIJA JE RAT preslikavanje možemo prikazati na sljedeći način:

izvor: RAT		cilj: PANDEMIJA
vojnici	→	medicinsko osoblje
žrtve	→	oboljeli i preminuli
neprijatelj	→	virus
bitka	→	sprečavanje širenja virusa, liječenje oboljelih
odbrana	→	mjere

Panther i Thornburg (2017: 276) pojašnjavaju da metafora nastaje u određenoj izvanjezičnoj situaciji i jezičnom kontekstu. Izraz ili riječ koja prenosi ustaljeno (doslovno) značenje, značenje izvora i motivira nastanak metafore nazivaju jezični pokretač (engl. *linguistic vehicle*). To je značenje predstavljeno konceptualnim okvirom koji je mentalna predodžba značenjskih sastavnica koje međusobno uspostavljaju različite konceptualne odnose povezane enciklopedijskim znanjem. Sastavnice izvornoga okvira ikonično se preslikavaju u cilj, drugi konceptualni okvir koji je strukturno nalik izvornome okviru.

Smjer preslikavanja polazi od izvorne prema ciljnoj domeni, a u većini slučajeva nije moguće obrnuti smjer pa govorimo o načelu jednosmjernosti jer je teško zamisliti da bismo o ratu razmišljali ili govorili kao o raspravi. Ipak, Jäkel (1999) tvrdi da takvo strogo poimanje

jednosmjernosti preslikavanja iz konkretne u apstraktnu domenu jednostavno ne postoji u jezičnoj stvarnosti i premda je to načelo izuzetno učinkovito u objašnjavanju nastanka i razumijevanja metafora, postoje brojne iznimke. Kövecses (2005) objašnjava da je odabir određene izvorne domene za konceptualizaciju ciljne uvjetovan našim otjelovljenim iskustvom, a jedna izvorna domena može korespondirati s više ciljnih, ali se i jedan cilj može vezati uz više različitih izvornih domena. Istraživanja koja su proveli Thibodeau i Boroditsky (2011) ispitujući razlike u utjecaju metafora KRIMINAL JE VIRUS i KRIMINAL JE ZVIJER pokazuju da za istu ciljnu domenu mogu postojati različite izvorne domene koje nisu nužno konkretne. Naš će korpus pokazati da kada se radi o „virusu“ kao ciljnoj domeni, postoje brojne izvorne domene, konkretne i apstraktne, npr. BILJKA, NASILNA OSOBA, GLAZBA, PRIRODNA SILA itd. Kako pandemija odmiče, Brdar i sur. (2021) bilježe pojavu u kojoj koronavirus, kao domena koja se poimala metaforički preko različitih izvornih domena postaje specifična izvorna domena. Struktura takvih figurativnih izraza slijedi obrazac XYZ: *X je koronavirus/COVID(-19) Z-a* (npr. *Trump je koronavirus američke politike*). Razlog za zamjenu domena zasigurno je potaknut zasićenošću javnoga diskursa pandemijskom terminologijom u kojoj se značenje koronavirusa poopćava kao nešto loše i pogubno s dalekosežnim negativnim posljedicama.

Grady (1999) navodi da određene vrste konceptualnih metafora, koje se nazivaju metafore sličnosti, ne slijede načelo jednosmjernosti te analizira primjer jezične metafore *ženin struk je pješčani sat*. On tvrdi da je u ovome slučaju moguće zamisliti i preslikavanje iz ciljne domene u izvornu koje bi moglo rezultirati jezičnom, čak donekle i pjesničkom metaforom *struk pješčanog sata*. Takvo je dvosmjerno preslikavanje moguće zbog percipiranoga zajedničkog obilježja koje dijele koncepti u izvornoj i ciljnoj domeni. Hipotezu o jednosmjernosti osporila je i Fauconnierova i Turnerova Teorija konceptualne integracije (1998, 2002), koja će biti pojašnjena u nastavku.

Kövecses (2002) napominje da se preslikavanje uvijek odvija selektivno jer se samo određeni dijelovi izvorne domene preslikavaju u ciljnu domenu, a ti se postupci nazivaju metaforičko isticanje i skrivanje (engl. *highlighting* i *hiding*). Svaki se koncept i u izvornoj i ciljnoj domeni odlikuje nizom osobina, a kada pri preslikavanju uspostavljamo veze između tih koncepata, pozornost usmjeravamo samo na njihove određene aspekte. U metaforičkom isticanju preslikavaju se samo oni aspekti iz izvorne domene koje želimo naglasiti u ciljnoj, što Kövecses (2002) pojašnjava na primjerima metafora za raspravu. Izrazi *čvrst stav* i *poduprijeti svoje argumente*

upućuju na izvornu domenu GRAĐEVINE dok su izrazi *braniti svoj stav* i *pobijediti u raspravi* utemeljeni na izvornoj domeni RATA ili BORBE. Iz tih primjera možemo zaključiti da metafora GRAĐEVINE naglašava snagu i strukturu argumenata, a ona iz domene BORBE upućuje na težnju za kontrolom u raspravi. Uz metaforičko isticanje nužno ide i metaforičko skrivanje jer navedene metafore usmjeravaju našu pozornost na oblik rasprave i kontrolu, ali ne i primjerice na sadržaj ili napredak rasprave.

Vežano uz preslikavanje Lakoff (1990) navodi načelo nepromjenjivosti koje se odnosi na pravilnosti u jezičnome i konceptualnom sustavu. To načelo objašnjava zašto u preslikavanju sudjeluju točno određeni dijelovi izvorne domene dok su drugi zanemareni. Lakoff (1990: 54) tvrdi da „metaforičko preslikavanje čuva kognitivnu topologiju izvorne domene“, drugim riječima da se struktura izvorne domene preklapa s unutarnjom strukturom ciljne domene. Proizvoljno preslikavanje bilo kojega dijela izvorne domene bilo na koji dio ciljne domene nije moguće jer su preslikavanja određena odnosom tih dviju domena. Upravo nam ta očuvanost kognitivne strukture omogućuje da pandemiju doživljavamo kao rat u kojemu je virus protivnik, oboljeli žrtve, cjepivo oružje, bolnice bojno polje itd. Domena RATA pogodna je za domenu PANDEMIJE u mnogim aspektima, ali ipak ne u svim pa primjerice ne možemo govoriti o pregovorima s virusom ili traženju ratne odštete od virusa tako da preslikavanja u tom dijelu nisu izgledna.

Kada govorimo o vrstama metafora, bitno je napomenuti da postoje različiti kriteriji za klasifikaciju, a prema njihovim osnovnim kognitivnim funkcijama razlikujemo tri vrste metafora (Lakoff i Johnson 1980; Kövecses 2002): strukturne, ontološke i orijentacijske. U strukturnim se metaforama jedan koncept metaforički strukturira s pomoću drugoga, tj. određene karakteristike entiteta u izvornoj domeni preslikavaju se na entitete u ciljnoj domeni, a izvorna domena služi nam kao bogat izvor znanja o ciljnoj strukturi. Primjer takve metafore iz našega korpusa jest VIRUS JE BILJKA u kojoj nam jezični izrazi poput *virus buja*, *iskorijeniti virus*, *rasadnici virusa* i *posijati virus* otkrivaju da ciljnu domenu VIRUS poimamo preko izvorne domene BILJKE, a naše znanje i iskustvo o interakciji s biljkama prenosimo u novonastalu situaciju s virusom.

U usporedbi sa strukturnim metaforama ontološke metafore pružaju manje znanja o ciljnim domenama, uglavnom su utemeljene na našim (tjelesnim) iskustvima s fizičkim objektima, a pomažu nam konceptualizirati događaje, aktivnosti i stanja kao spremnike, objekte i tvari bez točnog određivanja o kakvoj se vrsti spremnika ili objekta radi. One nam omogućuju da apstraktne

pojmove promatramo kao materijalne predmete te da vidimo ocrtane oblike ondje gdje ih nema. Tipične ontološke metafore jesu metafore SPREMNIKA i personifikacija. Primjeri iz našega korpusa *izaći iz pandemije, prolaziti kroz pandemiju* pripadaju metafori SPREMNIKA dok izrazi *netko nam je uvalio koronu, virus je umetnut među ljude* upućuju na metaforu VIRUS JE (NEPOŽELJAN) PREDMET. Brojni su i primjeri personifikacije virusa, uglavnom kao autoritativne, nasilne ili zle osobe (*virus diktira život, korona je pokazala svoje podmuklo lice, COVID-19 zatočio je svijet*), ali i kao sustanara (*virus obitava, virus se naseli*).

Najjednostavnije metafore koje se temelje na prostornim odnosima unutar izvorne domene (gore-dolje, unutra-van, ispred-iza, duboko-plitko, središnje-periferno) koji se preslikavaju na određenu neprostornu ciljnu domenu nazivaju se orijentacijske metafore. Iako su one odraz našega fizičkog iskustva, mogu postojati kulturološke razlike. Primjer takvih metafora pronalazimo u korpusu kao konceptualnu metaforu VIŠE JE GORE (*vrhunac epidemije, dosegli smo plafon u broju zaraženih*).

Grady (1997a, 1997b) detaljnije razrađuje određene primjere Lakoffovih i Johnsonovih podjela metafora te klasificira metafore na primarne i složene. Primarne metafore, koje Kövecses (2005) naziva jednostavnima, utemeljene su na primarnim, osnovnim događajima, tj. našoj svakodnevnoj interakciji sa svijetom i našim subjektivnim doživljajima tih događaja. Primjer takve metafore jest PROBLEMI/TEŠKOĆE SU TEŽINA koja počiva na povezanosti između percipirane težine i napora ili nelagode koju osjećamo zbog te težine. Navedeno možemo ilustrirati primjerima iz korpusa koji pripadaju toj metafori: *biti pod teretom zaraze* i *Austrija stenje pod koronavirusom*, koji upućuju na to da pandemiju percipiramo kao težak predmet zbog kojeg trpimo i osjećamo nelagodu. Primarne, konceptualno jednostavnije metafore, mogu se udruživati i stvarati elaborirane složene metafore. Njihov nastanak rezultat je logičke kompatibilnosti primarnih preslikavanja, a upravo primarne metafore određuju koji se dijelovi izvorne domene preslikavaju na ciljnu. Grady (1997a, 1997b) taj proces objašnjava kompleksnom metaforom TEORIJE SU GRAĐEVINE koja se sastoji od dviju primarnih metafora: APSTRAKTNA ORGANIZACIJA JE FIZIČKA STRUKTURA i USTRAJNOST JE USPRAVNOST. Analiza primarnih metafora koje sudjeluju u nastanku kompleksne može objasniti zašto se određeni elementi preslikavaju na ciljnu domenu, a neki drugi ne (npr. *temelji teorije*, ali ne *prozori*). Primjer takve složene konceptualne metafore u korpusu ovoga rada jest PANDEMIJA JE PUTOVANJE koja se ostvaruje jezičnim metaforama kao što su *zaokret u pristupu tijekom*

pandemijske godine, najkraći put do suzbijanja epidemije, Europa je na prekretnici, Hrvatska srlja u opasni lockdown itd. U ovoj složenoj metafori možemo identificirati nekoliko primarnih metafora: DJELOVANJE JE KRETANJE, PROCES JE KRETANJE i DOGAĐAJ JE SPREMNIK.

Prema motivaciji metafora Grady (1997a, 1999) navodi da postoje metafore sličnosti, korelacijske metafore i metafore poput OPĆENITO JE SPECIFIČNO. Metafore sličnosti primarne su metafore koje nastaju kada primjećujemo određenu podudarnost između izvorne i ciljne domene, a to je pojašnjeno primjerom jezične metafore *Ahilej je lav*, koja govori da hrabri ljudi i lavovi dijele zajedničke osobine, što je dio ustaljenoga viđenja da se lavovi i hrabri ljudi bez straha suprotstavljaju opasnim neprijateljima. Ureña i Faber (2010) tvrde da je ta metafora utemeljena na sličnostima u ponašanju, a razlikuju i metafore sličnosti koje se temelje na predodžbama. One nisu nužno ovisne o našem iskustvu, nego su određene našim sposobnostima primjećivanja i predočavanja pa mogu biti i kulturno specifične. Primjer takve metafore iz našega korpusa jest izraz *dosadna muha COVID-19*, a nastao je zbog primijećene sličnosti između muhe i virusa kojega se ne možemo riješiti i koji predstavlja smetnju u našim životima.

Korelacijske metafore nastaju združivanjem dviju ili više primarnih metafora, a utemeljene su na suodnosu različitih aspekata našega iskustva. Grady (1999) objašnjava motiviranost korelacijskih metafora primjerima konceptualnih metafora SVRHA JE CILJ i SVRHOVITO DJELOVANJE JE CILJNO USMJERENO KRETANJE koje počivaju na korelaciji između fizičkog kretanja i dolaska na određeno odredište te postizanja cilja. Te korelacije možemo ilustrirati sljedećim izrazima iz korpusa *zemlje poduzimaju korake prema ublažavanju mjera i idemo u pogrešnom smjeru*. Za razliku od metafora sličnosti, kod korelacijskih metafora preslikavanja se odvijaju jednosmjerno. S obzirom na to da motivacija za nastanak korelacijskih metafora nalikuje metonimijskim vezama između određenih vidova iskustva, Grady (1999) smatra da one mogu biti dobro polazište za proučavanje veza između metafore i metonimije, a Kövecses (2013) potvrđuje da velik broj metafora koje su utemeljene na korelaciji nastaje iz metonimija.

Grady (1997a) uz prve dvije vrste razlikuje i metafore poput OPĆENITO JE SPECIFIČNO koje su detaljnije analizirali Lakoff i Turner (1989) na primjeru *slijepac okrivljava jarak* pitajući se kako je moguće da razumijemo da se ta uzrečica odnosi na sve one ljude koji imaju određenu poteškoću ili nedostatak, a ne samo na slijepce te kako se specifična situacija može razumjeti kao općenita. Takve su i metafore RISKIRANJE JE KOCKANJE i ZAJEDNIČKA AKTIVNOST JE GLAZBENA

USKLADENOST, a nastaju kada je koncept u izvornoj domeni specifičan primjer općenitijega koncepta u ciljnoj domeni. Između tih koncepata postoji logička povezanost koja čini osnovu za stvaranje asocijacija između njih. Primjeri su takvih metafora iz korpusa: *Vlada i stožer kockali su se hrvatskim životima i odlučiti hoće li nositi maske ili žele igrati lutriju*, koje pokazuju da neodgovorno ponašanje, izlaganje riziku poimamo kao kockanje u kojemu možemo izgubiti.

Za analizu našeg korpusa bitno je spomenuti još jednu vrstu metafore nazvanu proširena metafora ili megametafora koja se prvo proučavala kao pojava u poeziji i književnim tekstovima (Werth 1994; Kövecses 2002; Semino i Steen 2008), ali i u znanstvenim tekstovima (Darian 2000) i političkome diskursu (Omazić 2015). Proširene metafore, bez obzira na to jesu li ustaljene ili nove, nadilaze razinu rečenice i protežu se cijelim tekstom. Taj fenomen nastaje kada se u tekstu u neposrednoj blizini pojavljuje nekoliko metaforičkih izraza koji pripadaju istom semantičkom polju ili se temelje na istoj izvornoj domeni (Semino 2008: 25). Kövecses (2002: 52) slikovito pojašnjava da se proširena metafora kao podvodna struja nalazi ispod površine i povezuje specifičnije *mikrometafore* koje su na površini teksta. Kada se radi o frazeološkim jedinicama koje su dio proširene metafore, Naciscione (2010: 81) je otkrila da postoji nekoliko različitih načina proširivanja metafore. Uglavnom se proširivanje temelji na dodavanju jednoga izraza ili cijeloga niza izraza koji se referiraju na jednu sastavnicu ili cijelu izvornu frazeološku jedinicu. Omazić (2005) pojašnjava da je takav diskurs prožet semantičkim vezama koje povezuju figurativno i doslovno značenje frazeoloških jedinica, a asocijativne veze nadilaze razinu fraze ili rečenice. To se događa zbog variranja između prenesenoga i doslovnog značenja cijele frazeološke jedinice ili jedne njezine sastavnice, a obično se prvo upotrijebi frazeološka jedinica u izvornome obliku nakon čega se pojavljuje jedna ili više sastavnica u doslovnome značenju. Ilustrirala je to primjerom iz političkoga diskursa kada je američki predsjednik Bill Clinton opisao tešku situaciju u državi izjavivši: „Right now **we're in a big hole**; we've got **to dig ourselves out**. I want to **pass out shovels** to everybody.“ (Omazić 2005: 101). Frazem je prvo upotrijebio u prenesenome značenju, nalaziti se u teškoj situaciji, a nakon toga aludira na doslovno značenje frazema, biti u rupi, navodeći da se moraju sami iskopati te dodaje novu leksičku jedinicu, lopate. Takvo ispreplitanje prenesenog i doslovnog značenja zasigurno može biti vrlo djelotvorno u stvaranju ciljanih predodžbi. Naš će korpus pokazati da su se u pandemijskom diskursu proširene metafore prije svega upotrebljavale u svrhu objašnjavanja djelovanja i posljedica novoga virusa.

Za potrebe ovog rada bitno je razjasniti još jednu značajku konceptualne metafore, a to je, kako slikovito navodi Stanojević (2013), njezino dvostruko lice jer ona može biti odraz ustroja našega znanja i stalnih veza u našem umu, ali metafore možemo i konstruirati u diskursu pa ćemo ih tada doživljavati kao inovativne. Primjerice preslikavanje nekih aspekata rata na pandemiju koronavirusa sasvim je uobičajeno, ali primjena strategije *čekića i plesa* zasigurno predstavlja novi način poimanja života tijekom pandemije. Inovativne metafore nisu samo dio poetskoga izražavanja nego se one javljaju i u svakodnevnome jeziku što će pokazati i naše istraživanje. Stanojević (2013: 91) smatra da je inovativnost takvih metafora vezana i uz jezičnu i konceptualnu razinu. Kako nadalje pojašnjava, inovativnim jezičnim metaforama možemo smatrati one koje se rijetko javljaju u jeziku ili su vezane samo uz jedan izvor. No Lakoff i Turner (1989: 50) tvrde da bez obzira na to koliko nam se neuobičajena i kreativna čini određena jezična metafora, ona je uglavnom utemeljena na nekoj ustaljenoj konceptualnoj metafori. Zapravo teško možemo zamisliti konceptualno inovativnu metaforu, a jezična metafora koja nastaje iz nekoga novog koncepta mogla bi biti teško razumljiva bez dodatnog objašnjenja i konteksta (Stanojević 2013). Izgledno je da konceptualno nekonvencionalne veze nisu lako zamislive u svakodnevnome diskursu, ali one su ipak moguće te mogu služiti u različite svrhe (Stanojević 2014: 17). Stanojević (2013) inovativne metafore vidi i kao dijaloški fenomen koji se tijekom diskursa konstruira i razgrađuje kada primjerice želimo objasniti nešto apstraktno. Zinken i sur. (2008) uvode pojam „diskursna metafora“ i premda ne tvrde da je takva metafora nužno inovativna, ona odražava kulturološke i društvene teme i događaje u određenome razdoblju. Javljaju se dakle nove ciljne domene koje se mogu povezivati s ustaljenim izvornim domenama. To pojašnjavaju na primjeru konceptualne metafore GM-FOODS ARE FRANKENFOODS na osnovi koje genetski modificiranu hranu povezujemo s čudovištem Frankensteinom. Književni lik Frankensteina odgovara konceptu stvaranja novoga, potencijalno opasnoga stvora u laboratoriju, a lako je razumljiv u određenim područjima znanosti i tehnologije. Zinken i sur. (2008) zabilježili su tu metaforu 1996. godine kada je tema genetski modificirane hrane bila aktualna pa je razumljivo da je tada i nastala potreba da se ona u medijima predstavi na određen način. Međutim Gibbs (2017: 125) tvrdi da diskursne metafore ne moraju nužno biti zasnovane na konceptualnim metaforama jer one zapravo nastaju u određenome društveno-kulturnom kontekstu i specifičnoj diskursnoj situaciji. Kasnije se metafora genetski modificirane hrane kao frankensteinske hrane nije nastavila učestalo upotrebljavati pa nije ni

postala ustaljena metafora. Jedan od ciljeva ovoga rada i jest zabilježiti nove metafore i njihov potencijal za postanak dijela ustaljenoga figurativnog jezika.

Na kraju ovog potpoglavlja razmotrit ćemo osnovne kritike standardne teorije konceptualne metafore. Temelji kognitivne lingvistike, onako kako su ih postavili Lakoff i Johnson (1980), zasnovani su na viđenju konceptualne metafore kao konceptualnog mehanizma, a jezične metafore samo su jedan od načina njihova ostvarivanja. U kasnijim istraživanjima metafore nametnulo se pitanje odnosa između jezičnoga i konceptualnog entiteta što je urodilo brojnim kritikama tradicionalne teorije konceptualne metafore. Primjerice Steen (2011: 27) smatra da proučavanje konceptualne metafore isključivo iz jezične ili kognitivne (psiholingvističke) perspektive ne pruža dovoljno širok okvir za ključna pitanja o metafori i njezinoj prisutnosti u umu pa on predstavlja poboljšanu inačicu teorije konceptualne metafore. Njegov se prijedlog zasniva na trodimenzionalnom pristupu koji bi uz važnost metafore u jeziku i spoznaji uzeo u obzir i njezinu ulogu u komunikaciji. Takav bi model poslužio kao poveznica između dviju oprečnih teza, one kognitivnolingvističke o sveprisutnosti metafore u našem umu i retoričke koja metaforu vidi ipak kao posebnu pojavu koja ima određenu svrhu u komunikaciji. Značajno za taj pristup jest to što uzima u obzir razlike između namjernih i nenamjernih metafora, a i ustaljenih i novih te na taj način otkriva funkcije i osobine metafore u komunikaciji. Premda su njegova istraživanja značajno doprinijela razvoju kognitivne lingvistike, Kövecses (2008) daje pregled i ključnih kritika standardne teorije konceptualne metafore te predlaže moguće alternativne pristupe. Kao pet značajnijih problema izdvaja metodologiju, smjer analize, shematičnost, otjelovljenje i odnos metafore i kulture. Zamjerke metodologiji iskazali su i znanstvenici okupljeni u Pragglezaz skupinu (2007) smatrajući da se zaključci o konceptualnosti metafore izvode na osnovi intuicije i nesustavnog bilježenja jezičnih metafora, a sporni su i kriteriji određivanja metaforičnosti nekog izraza. Smatraju stoga da je potrebno primjenjivati pouzdaniju metodu, a korake tog postupka detaljnije ćemo razjasniti u sljedećem poglavlju o metodologiji. Gibbs (1998) naglašava da bez obzira na istraživačko polazište metafore, znanstvenici trebaju biti svjesni ograničenja pojedinoga metodološkog pristupa, pogotovo kada njihove tvrdnje proizlaze iz intuicije, primjerice zaključivanje o tome jesu li i u kojoj mjeri metaforički izrazi nužno i odraz metaforičkoga načina razmišljanja. S obzirom na to da se svaki pristup odlikuje određenim prednostima i nedostacima, Cienki (2008) smatra da kombinacija različitih metoda istraživanja metafore na jednom uzorku može dati sveobuhvatnije zaključke. Međutim kritike, a i alternativni pristupi teoriji konceptualne

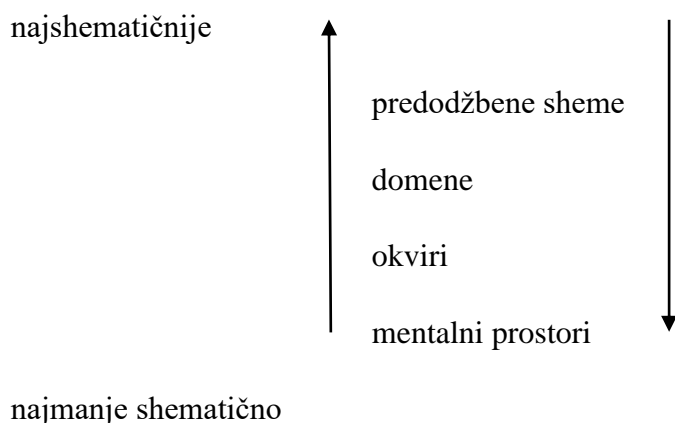
metafore i dalje su brojni pa je Gibbs (2017) tom problemu posvetio cijelu knjigu nazvavši je *Metaphor wars*. On zaključuje da je uloga konceptualne metafore u našim životima iznimno složena jer u njezinu nastanku sudjeluju brojni čimbenici poput bioloških, povijesnih, kulturoloških, društvenih, kognitivnih i jezičnih. Stoga on smatra da proučavanje utjecaja konceptualne metafore na ljudsko poimanje i ponašanje treba uzeti u obzir specifičnosti osoba koje upotrebljavaju metaforu, njihovu motivaciju i ciljeve, a i jezične izraze kojima se koriste kako bi obavili određene kognitivne ili društvene zadatke u stvarnim situacijama. Gibbs (2017) zaključuje da upravo zbog različitih znanstvenih pristupa metafori i njezinim brojnim načinima ostvaraja u našem poimanju svijeta, u ratovima oko metafore nema pobjednika, ali to samo znači da istraživanja svakako moraju uzeti u obzir opsežnu literaturu o konceptualnoj metafori i pomno analizirati različite kritike. Ipak, unatoč postojanju brojnih kritika i pojavi ostalih pristupa koji su nastali kao reakcija na izvornu teoriju konceptualne metafore, neosporan je njezin doprinos jezikoslovnim istraživanjima koja su urodila novim spoznajama o prirodi našega uma i jezika.

2.2.2. Okviri

Kada govorimo o funkcijama metafora, bitno je objasniti i pojam okvira i uokvirivanja. Ti se pojmovi pojavljuju kao *kognitivne sheme* i *scenariji* u sociologiji, ali i u različitim jezikoslovnim disciplinama. S gledišta semantike okvira Fillmore (1976, 1985) ih definira kao okvirni sustav koncepata koji nam pomažu uobličiti razne vidove svoga iskustva, a kao primjer konceptualnog okvira navodi „kupoprodajni događaj“ – scenarij u kojem možemo identificirati uloge kupca, prodavatelja te robu i novac, a i proces u kojemu kupac preuzima robu od prodavatelja dajući mu novac. Izrazi *kupiti*, *prodati*, *platiti*, *koštati* itd. odnose se samo na jedan dio tog događaja, ali oni u našem umu mogu aktivirati cjelokupan događaj kupovine i prodaje. Pojmovi dakle koji se odnose na jedan dio strukture leksičkoga okvira omogućuju nam pristup cijelom okviru, a pojedinačne sastavnice okvira možemo razumjeti jedino u kontekstu cjelokupnoga okvira (Dancygier i Sweetser 2014). Tako nam je za pravilno razumijevanje pojmova kao što su *roditelj*, *brat* i *sestra* potreban okvir OBITELJI uz pomoću kojeg razumijemo uloge članova obitelji i njihove međusobne odnose. Barsalou (1992) navodi da srž okvira čini niz svojstava i vrijednosti, a to su koncepti koji opisuju određeni aspekt nekih pripadnika kategorije toga okvira, npr. *boja* opisuje jedan aspekt *ptica*, *lokacija* određeni aspekt okvira *godišnji odmor*. Lakoff (2009) okvir definira kao jednu od

kognitivnih struktura s pomoću koje razmišljamo, a sastoji se od različitih semantičkih uloga, odnosa među tim ulogama i scenarija. Na taj način okviri, iako su sami po sebi prilično jednostavni, mogu strukturirati velike količine naših misli. Kao primjer navodi tipičan okvir kriminalističkoga romana koji sadrži detektive, počinitelje zločina, žrtve i svjedoke te scenarij u kojem je počinjen zločin, a detektiv na kraju otkriva i uhićuje krivca. Lakoff (2010) tvrdi da se sve naše znanje temelji na okvirima, a svaku riječ definiramo uz pomoć okvira koje ta riječ aktivira. On nadalje pojašnjava da se okviri pojavljuju u sustavima pa određena riječ uglavnom ne aktivira samo jedan okvir nego i dio sustava u kojem se taj okvir nalazi. Sullivan (2013) razlikuje okvire koji imaju primarnu jezičnu ili konceptualnu strukturu. Jezično utemeljeni okviri, po uzoru na Fillmorea, sadrže semantičke uloge riječi i fraza dok su konceptualno utemeljeni okviri vezani uz relevantno znanje o svijetu te povezuju područje jezika i spoznaje.

Kövecses (2017, 2020) primjećuje da kada se radi o konceptualnim strukturama na kojima počiva konceptualna metafora, postoji terminološko nesuglasje koje može odražavati i nesklad u teorijama koje se njome bave. Njegovo viđenje okvira jest da su oni, uz domene, predodžbene sheme i mentalne prostore, jedna od razina konceptualnih struktura koje su temelj metafore pa je potrebno što jasnije odrediti kako se sve te strukture međusobno razlikuju. Iako je teško odrediti stroge granice između njih, on smatra da je bitna razlika razina shematičnosti koju te kategorije iskazuju. Strelica usmjerena prema gore označava veću razinu shematičnosti dok ona s donjim usmjerenjem pokazuje povećanu specifičnost.

Slika 2. Hijerarhija shematičnosti za četiri konceptualne strukture (Kövecses 2020)

Predodžbene sheme Johnson (1987: xiv) naziva i otjelovljene sheme, a definira ih kao „opće dinamične strukture tjelesnog iskustva koje nastaju kao rezultat naše perceptualne interakcije i

motoričkih programa s okolinom“ i koje strukturiraju manje konkretne aspekte našeg iskustva. One su shematične jer nisu ograničene samo na jednu određenu aktivnost ili opažanje, a utemeljene su na načinu funkcioniranja naših osjetila, iskustvima kretanja naših tijela u prostoru i rukovanja različitim objektima. Često dolaze u parovima, a neke od najvažnijih predodžbenih shema jesu: GORE-DOLJE, UNUTRA-VAN, NAPRIJED-NATRAG, SPREMNIK itd. Neke od predodžbenih shema na kojima je utemeljen koncept tijela su SPREMNIK, VERTIKALNOST i (STRUKTURIRANI) OBJEKT (Kövecses 2020).

Na sljedećoj se razini nalaze domene koje u usporedbi s predodžbenim shemama sadrže mnogo više elemenata pa stoga i pružaju više informacija. Langacker (1987: 488) domenu određuje kao „koherentno područje konceptualizacije u odnosu na koje se definiraju semantičke strukture“. Domena predstavlja kontekst u koji smještamo određeni pojam na osnovi individualnoga znanja i iskustva. Langacker (1987) kao osnovne domene navodi trodimenzionalni prostor, miris, boju, osjetilo dodira itd. Ta se definicija domena, kao što primjećuju Cienki (2007) i Kövecses (2020), ponekada preklapa s definicijom okvira s obzirom na različite pristupe jezikoslovnih istraživanja, no smatraju da unutar određenoga teorijskog okvira svaka od njih može imati zasebne funkcije. Kövecses (2020) kao osnovnu razliku između domene i okvira navodi stupanj shematičnosti pa tako tvrdi da okvir može elaborirati određeni višerazinski koncept unutar domene, tj. okvir uključuje konceptualno specifičniju informaciju od domene. Npr. domenu TIJELA može opisivati nekoliko različitih okvira kao što je PERCEPCIJA, VJEŽBANJE i HRANJENJE (Sullivan 2013), a takvi okviri mogu objasniti nastanak jezičnih metafora kao što su *Vidim što misliš* (PERCEPCIJA), *Mozgalice su korisne vježbe za naš mozak* (VJEŽBANJE) i *Moram prožvakati tu ideju* (HRANJENJE), a zajedno ti izrazi čine metaforu UM JE TIJELO. Općenito možemo reći da se okviri koji elaboriraju domenu sastoje od uloga i odnosa među tim ulogama, a kada te uloge sadržavaju određene vrijednosti, govorimo o mentalnim prostorima kako objašnjava Kövecses (2020) slijedeći Fauconnierovu (2007: 351) definiciju da su to „djelomični skupovi koji nastaju dok govorimo ili mislimo... oni sadrže elemente okvira i kognitivnih modela koji ih strukturiraju.“ Mentalni prostori posuđuju svoju strukturu od okvira, ali ta se generička struktura koja se nalazi u okviru detaljnije razrađuje određenim informacijama iz konteksta. Oni isto kao i domene i okviri predstavljaju koherentno organizirana iskustva, ali su vrlo specifični i konceptualno bogatiji. Njihova se specifičnost očituje u tome da ne sadrže općenite uloge i odnose nego njihove svojevrzne mentalne reprezentacije. Na primjeru dobro poznate domene GRAĐEVINE Kövecses (2020: 59) objašnjava

razlike između tih konceptualnih struktura. Koncept GRAĐEVINE utemeljen je na nekoliko predodžbenih shema kao što su SPREMNIK, VERTIKALNOST, DIO – CJELINA i OBJEKT, a njegovu domenu čine shematičniji koncepti poput FIZIČKI OBJEKT U PROSTORU koji ima svoju VELIČINU, LOKACIJU, određeni OBLIK, BOJU itd. Te se domene sastoje od brojnih okvira od kojih možemo istaknuti DIJELOVE GRAĐEVINE (npr. zidovi, sobe, prozori) i FUNKCIJU (npr. tko se i kako koristi tom građevinom). Na razini mentalnih prostora nalazi se daljnja specifikacija nekoga od navedenih okvira pa takvo detaljnije razrađivanje možemo ilustrirati rečenicom „John si je izgradio čvrstu kuću“ koja daje točnu odrednicu osobe koja je izgradila građevinu, a i konstrukcijske osobine tog objekta. Nadalje objašnjava kako se te konceptualne strukture ogledaju u konvencionalnim jezičnim metaforama koje su vezane uz konceptualnu metaforu TEORIJE SU GRAĐEVINE. Primjeri su takvih jezičnih izraza *konstruirati teoriju, nadograditi poglavlje, postaviti okvir teorije, postaviti temelje moderne znanosti, podupirati teoriju* itd. Kövecses (2002) smatra da se ta konceptualna metafora usredotočuje na tri vida koncepta TEORIJE: stvaranje teorije (*konstruirati*), apstraktna struktura (*temelji*) i apstraktna stabilnost ili dugotrajnost (*podupirati*). Prema toj analizi izvorna domena GRAĐEVINE sudjeluje u poimanju koncepta TEORIJE s dvama okvirima: okvir KONSTRUKCIJE i okvir (FIZIČKE) POTPORE (Kövecses 2020). Prvi okvir sadrži elemente kao što su graditelj, izgradnja i objekt koji se gradi što korespondira s osobom koja stvara teoriju, procesu nastanka teorije i na kraju samoj teoriji. Drugi okvir sadrži strukturalne elemente koji čine građevinu, temelje, vanjsku strukturu i njihov međusobni odnos koji daje čvrstoću građevini tj. teoriji. Kövecses (2020) zaključuje da je upotreba određene jezične metafore u nekom kontekstu povezana s cijelim konceptualnim sustavom koji se sastoji od mentalnih prostora, okvira, domena i predodžbenih shema u našem znanju o svijetu. Jezična dakle metafora koju upotrebljavamo u određenoj situaciji kao dio mentalnoga prostora aktivirat će povezani okvir koji će, kao dio domene, aktivirati tu domenu i na kraju dosegnuti predodžbenu shemu.

Proučavanju i usustavljanju okvira značajno je pridonio i projekt i repozitorij konceptualnih metafora i okvira MetaNet (<https://metaphor.icsi.berkeley.edu/pub/en/index.php/Category:Frame>) koji je izradila skupina znanstvenika, uglavnom lingvista, a trenutačno je pod pokroviteljstvom International Computer Science Institute u Berkeleyju. Repozitorij sadrži popis konceptualnih okvira, njihov opis, uloge, povezane okvire, najbitnije leksičke jedinice i metafore koje se koriste tim okvirom kao izvornim. Primjerice za okvir RATA, koji je u velikoj mjeri zastupljen u korpusu ovoga rada, možemo pronaći uloge kao što su bojno polje, generali, vojska, oružje, civili, borba

itd. Povezani okvir jest NATJECANJE, a opis navodi da je borba nastala kao odgovor na napad neprijatelja koji se odvija na bojnopolju na kojemu neprijatelj osvaja dio teritorija. Kao relevantne leksičke jedinice navode se *bitka, boriti se, osvajati, ratnik, zasjeda, pobjeda* itd. Neke od konceptualnih metafora koje se koriste tim okvirom kao izvorom jesu: RASPRAVA JE RAT, LIJEČENJE BOLESTI JE RAT, IZBORI SU RAT itd.

Uokvirivanje je upotreba riječi i izraza koje uspostavljaju određeni način razmišljanja o nekoj temi ili društvenoj interakciji, a može utjecati na naše poimanje i djelovanje u određenim situacijama (Ritchie 2013: 106, 107). Entman (1993: 52) pojašnjava da se uokvirivanje svodi na odabir i isticanje, odabiremo određene vidove stvarnosti i činimo ih istaknutima u komunikaciji te tako okviri pridonose definiranju određenoga problema, našem poimanju uzroka i moralnih vrijednosti vezanih uz taj problem te pronalaženju mogućih rješenja. Entman (1993) tvrdi da uokvirivanje, uz to što može usmjeriti našu pozornost prema određenim aspektima zbivanja, može poslužiti i kao sredstvo odvratanja pozornosti s nekih drugih aspekata. U javnome diskursu uokvirivanje je sveprisutno, a Lakoff (2010) upozorava da je vrlo bitno obratiti pozornost na to koji se okviri aktiviraju i jačaju u umovima javnosti. Da bismo pojmlili složene procese, moramo posjedovati sustav okvira koji nam pomaže razumjeti činjenice vezane uz te procese. Ako ne raspoložemo takvim sustavom okvira, što je vrlo moguće kada se radi o složenim procesima ili novim situacijama poput pandemije, potrebno je tijekom vremena pažljivo i sustavno stvarati okvire preko javne komunikacije. Iako postoje istraživanja okvira u diskursu o bolesti i proteklim epidemijama (sida, SARS, zika virus), zanimljivo će biti proučiti kako se oni razlikuju od okvira koji se promiču u pandemiji koronavirusa s obzirom na radikalne društvene promjene koje je izazvala.

Prema Semino, Demjén i Demmen (2018) učinci uokvirivanja mogu se promatrati s triju različitih gledišta: kognitivnog, diskursnog i onoga utemeljenog na praksi. Kognitivni pristup bavi se metaforama kao dijelom našega razmišljanja i njihovoj ulozi u konceptualnim strukturama i procesima. Diskursni pristup uokvirivanju proučava ulogu metafore u autentičnoj jezičnoj upotrebi te razloge i učinke njezine upotrebe. Pristup utemeljen na praksi istražuje kako metafore pomažu ili odmažu u komunikaciji u određenim društvenim situacijama, npr. zdravstvo i školstvo, a cilj takvih istraživanja jest dati preporuke koje bi se metafore trebale upotrebljavati, a koje izbjegavati.

Jedan od interdisciplinarnih pristupa koji se među ostalim bavi i mogućnostima figurativnog jezika u promicanju ideologija jest kritička analiza diskursa o kojoj će više riječi biti u 3. odjeljku.

2.2.3. *Konceptualna metonimija*

Istraživanja metonimije, a i metafore, nisu novijeg datuma, a Šarić (2019) navodi da, iako su se njome bavile različite jezikoslovne discipline poput lingvističke semantike, retorike i stilistike, opće poimanje metonimije nije se znatno razlikovalo, ali se mijenjalo stajalište o načinima i razlozima nastajanja metonimijskih odnosa. Prema tradicionalnom semantičkom pristupu Ullmann (1964) objašnjava da je metonimija stilska figura u kojoj se ime jednog entiteta upotrebljava umjesto imena drugog koji mu je prostorno ili vremenski blizak. Kövecses i Radden (1998) tvrde da se unutar takvoga tradicionalnog pristupa metonimija promatrala isključivo kao jezična pojava koja uključuje prijenos značenja između entiteta čiji se odnos temelji na bliskosti. Ali kao i kod metafore, kognitivna lingvistika otišla je dalje od proučavanja odnosa među riječima i usmjerila se na odnose između koncepata iz kojih se metonimija jezično ostvaruje. Panther i Thornburg (1999) tvrde da kognitivni pristup metonimiji nije u velikom raskoraku s tradicionalnim jer smatraju da je metonimija odraz konceptualne strukture i jezične upotrebe s različitim stupnjevima konvencionalizacije unutar jezičnoga sustava.

Iako metonimija u početku nije izazvala toliko zanimanje kognitivnih lingvista kao metafora, Lakoff i Johnson (1980) već joj u *Metaphors We Live By* posvećuju poglavlje u kojem tvrde da koncepti na kojima se temelji metonimija isto izvire iz našeg iskustva, ali su općenito lakše prepoznatljiviji nego oni vezani uz metaforu s obzirom na to da uglavnom uključuju izravne fizičke ili kauzalne poveznice. Te veze Langacker (1993) objašnjava tako da entitet za koji se rabi metonimijski izraz služi kao referentna točka koja pruža mentalni pristup željenom cilju, tj. entitetu na koji se zapravo referiramo. On nadalje tvrdi da do zabune oko imenovanja ne dolazi zato jer smo odabrali onu referentnu točku koju smatramo odgovarajućom za prizivanje toga cilja. Određena osobina referentne točke omogućuje da uz pomoć dobro odabranoga metonimijskog izraza govorimo o istaknutom entitetu i tako gotovo automatski prizovemo cilj koji je manje istaknut ili ga je teže imenovati. Drugim riječima, metonimija odražava našu sposobnost da u određenoj domeni odaberemo istaknutiji koncept profila od onoga koji ta riječ uobičajeno simbolizira (Croft i Cruse 2004). Ipak, Radden i Kövecses (1999) upozoravaju da metonimiju ne

bismo trebali promatrati samo kao rezultat zamjene dvaju entiteta, X UMJESTO Y, nego kao sredstvo koje omogućuje međusobnu povezanost tih entiteta koja dovodi do novoga, složenijeg značenja, X PLUS Y. Primjere za takvo dodatno značenje Warren (1999) objašnjava na jezičnom izrazu *Volim Mozarta* naglašavajući da se *Mozart* ne odnosi samo na glazbu nego na „glazbu koju je skladao Mozart“.

Konceptualnu prirodu metonimije Lakoff i Johnson (1980) objašnjavaju primjerom *She's just a pretty face* koji je utemeljen na konceptualnoj metonimiji LICE ZA OSOBU. Ako pitamo kako neka osoba izgleda, dovoljno nam je pogledati fotografiju ili sliku koja prikazuje lice dok bismo samo prikaz tijela bez lica smatrali nedovoljnim ili čudnim. Osnovne informacije o nekoj osobi pruža nam lice te osobe, a ne njezin način kretanja ili držanje. Upravo ta konceptualna metonimija otkriva da osobu prije svega zapažamo na osnovi njezina lica; to je naš uobičajen način funkcioniranja kada razmišljamo o ljudima, što potvrđuje da metonimija nije samo stvar jezika.

Objašnjavajući metonimijske procese i odnose Radden i Kövecses (1999) i Panther (2005) uvode pojmove metonimijskog izvora, prijenosnika i cilja. U formulaciji X UMJESTO Y oznaka X predstavlja metonimijski izvor, a Y metonimijski cilj, tj. ciljno značenje metonimijskog procesa. Metonimijski prijenosnik jezični je izraz koji uobičajeno povezujemo uz pojam koji služi kao metonimijski izvor, a omogućuje nam mentalni pristup entitetu u cilju. Te odnose možemo pojasniti na primjeru iz korpusa „da nam se ne dogodi *Wuhan*“ u kojem je izraz *Wuhan* prijenosnik koji vežemo uz metonimijski izvor, a to je kineski grad u kojemu je 2019. prvo otkriven virus koji je uzrokovao pandemiju. Metonimijski cilj ovdje je situacija koju sve zemlje nastoje izbjeći, nekontrolirano širenje virusa što upućuje na to da se u ovom primjeru radi o vrsti metonimije MJESTO ZA DOGAĐAJ o čemu će kasnije biti govora. Upotreba određenoga metonimijskog prijenosnika još je jedan dokaz kognitivne prirode metonimije jer prema Littlemore (2015) odabir pogodnoga prijenosnika odraz je našega svakodnevnog doživljavanja svijeta oko sebe. Taj je odabir motiviran ili ograničen proturječnim kognitivnim načelima, kako navodi Langacker (1993: 3) jer metonimija pomiruje dvije suprotnosti: potrebu da budemo što točniji, da slušateljevu pozornost usmjerimo prema željenom cilju, a druga je naša sklonost da mislimo i govorimo eksplicitno o entitetima koji su kognitivno najistaknutiji pa možemo zaključiti da na odabir prijenosnika utječu komunikacijske i kognitivne zakonitosti. Langacker (1993) je naveo neka od općih načela istaknutosti koji utječu na prikladnost određenoga prijenosnika, a to su: ljudsko >

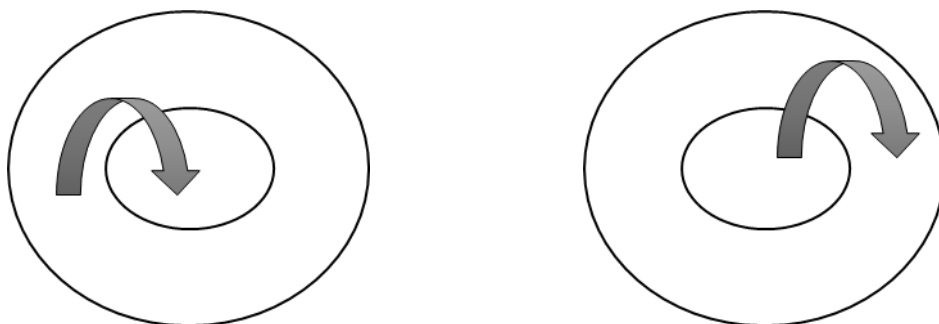
neljudsko, cjelina > dio, konkretno > apstraktno itd. Ta su općenita načela Radden i Kövecses (1999: 45) razradili podijelivši ih na tri općenite odrednice konceptualne organizacije povezane s kognitivnim načelima: ljudsko iskustvo, perceptivna istaknutost i kulturološke preferencije. Naše iskustvo vezano je uz antropocentričko gledište i našu interakciju s okruženjem što se odražava u tome da ljudski entiteti imaju prednost u usporedbi s neljudskima, subjektivno pred objektivnim, konkretno pred apstraktnim, funkcionalno pred nefunkcionalnim itd. Prema načelu perceptivne istaknutosti pozornost usmjeravamo na ono što nas neposredno okružuje, ono što je dominantno, veće, specifičnije itd. Načelo kulturološke preferencije Radden i Kövecses (1999) objašnjavaju odabirom određenih članova kategorije čije su određene osobine istaknute, a te su osobine kulturološki određene. Prema tome načelu prednost ćemo dati entitetima koji su stereotipni, idealni, bazični itd. Littlemore (2015) navodi da se s kognitivnoga gledišta sva ta načela mogu lako objasniti jer je njihovo uporište u našem otjelovljenom poimanju svijeta oko sebe. Kada opazimo određeni objekt, prva je ljudska reakcija razmisliti što nam taj objekt znači i što možemo s njim činiti. Logične metonimijske veze koje proizlaze iz takvoga našeg pristupa svijetu oko sebe jesu OBJEKT ZA AKTIVNOST, SPREMNIK ZA SADRŽAJ SPREMNIKA I UČINAK ZA UZROK. Ipak, Handl (2011) tvrdi da se ta načela trebaju promatrati samo kao vrlo općenite smjernice jer u nastanku metonimije može doći do suprotstavljanja različitih načela. Njezino istraživanje metonimija u Britanskom nacionalnom korpusu otkrilo je postojanje još jednog načela, a to je istaknutost kao što je cilj-u-prijenosniku u metonimiji KOSTIM ZA OSOBU KOJA GA NOSI. Njezina analiza određenih primjera pokazuje da ti metonimijski izrazi nisu u skladu s načelom koje daje prednost ljudskom u usporedbi s neljudskim, a to ilustrira upotrebom riječi *kruna* koja se u tome korpusu mnogo češće rabi metonimijski nego doslovno. Objašnjenje za to istaknutost je *krune* u konceptu kraljevskoga jer je kruna predmet koji je izravno povezan s osobom koja ju nosi, što je vrlo ograničen broj osoba, a sve to ciljni koncept čini istaknutim u konceptu prijenosnika.

Osim tih kognitivnih načela na odabir prijenosnika prema komunikacijskom načelu mogu utjecati dva čimbenika: jasnoća i relevantnost. Radden i Kövecses (1999) načelo jasnoće, koje daje prednost jasnoći pred nejasnoćom, temelje na Griceovoj maksimi načina. Tradicionalni pristupi jeziku davali su prednost upotrebi doslovnoga jezika, a ne figurativnoga smatrajući da se tako najbolje može postići jasnoća. Ipak, kognitivna lingvistika pokazala je da je upotreba figurativnih izraza ustaljen i neizbježan način izražavanja te da razumijevanje takvih izraza ne zahtijeva poseban napor. Metonimije koje imaju visok stupanj kognitivne motiviranosti doživljavamo kao

jasne i razumijemo ih bez problema. Radden i Kövesces (1999) to pokazuju na Langackerovu (1993) primjeru metonimije CJELINA ZA DIO *pas je ugrizao mačku*, u kojoj je nedvosmisleno da je ciljni entitet *zubi psa*. U ovome je primjeru čak metonimijski izraz prirodniji i jasniji nego doslovni izraz **Zubi psa ugrizli su mačku*. Langacker (1993) smatra da takvi primjeri, koji pokazuju raskorak između naše potrebe da budemo precizni i naše sklonosti k usmjeravanju pozornosti na one entitete koji su najistaknutiji, pokazuju da metonimija omogućuje da se izražavamo na sažet i prirodan način. Načelo relevantnosti, prema Raddenu i Kövecsesu (1999), usmjerava nas na obraćanje pozornosti na ono što je situacijski relevantnije u usporedbi s onim što je manje relevantno. To ilustriraju dobro poznatim Nunbergovim (1979) primjerom *ham sandwich* koji označava osobu koja je naručila taj sendvič, a motiviran je načelom relevantnosti jer u kontekstu restorana hrana koju je netko naručio može poslužiti kao najbolja referentna točka za identificiranje toga gosta. Dirven (1999) smatra da je takva metonimijska strategija toliko ustaljena da nismo ni svjesni da je upotrebljavamo u različitim situacijama kada smo okruženi nepoznatim osobama, npr. bolničko osoblje koje će pacijenta nazivati prema bolesti koju ima, gledatelji natjecatelje prema boji dresa ili nekoj fizičkoj osobini itd.

I konceptualna metonimija zasnovana je na preslikavanju, ali ono se odvija unutar jedne domene, a ne između dviju domena (Lakoff i Turner 1989). Iako se preslikavanja ostvaruju unutar jedne domene, ona se razlikuju u odnosu dijelova i cjeline te smjera preslikavanja stoga Barcelona (2011) tvrdi da su ta preslikavanja asimetrična za razliku od simetričnih preslikavanja u slučaju metafore. Metonimijski izvor projicira svoju konceptualnu strukturu na cilj tako da pruža konceptualnu perspektivu iz koje se aktivira cilj što rezultira usmjeravanjem pozornosti s izvora na cilj. Jedna se vrsta preslikavanja odvija unutar metonimije DIO ZA CJELINU u kojoj dio određene strukture zamjenjuje cijelu strukturu. Dijelovi koji mogu zamjenjivati neku cjelinu brojni su, a njihov odabir ovisi o tome koji dio cjelokupne strukture želimo naglasiti pa tako Lakoff i Johnson (1980: 37) pojašnjavaju da kada primjerice kažemo da trebamo *nekoliko dobrih mozgova za rad na projektu* naglašavamo inteligenciju osoba, a umjesto te riječi koristimo se riječju „mozgovi“ koju povezujemo s nečijim intelektualnim sposobnostima. Preslikavanja se mogu odvijati i po načelu CJELINA ZA DIO, a u tom slučaju cjelina, koju doživljavamo kao znatno istaknutiju od njezinih dijelova, zamjenjuje jednu od svojih sastavnica. Primjer takvog preslikavanja često pronalazimo u ustaljenom načinu izvještavanja u sportu kada kažemo npr. da je *Hrvatska pobijedila Italiju* u kojoj se naziv zemalja rabi umjesto naziva reprezentacije ili pojedinačnih sportaša. Osim

tih dvaju načina preslikavanja Radden i Kövecses (1999) opisuju i preslikavanje tipa DIO ZA DIO koje nije moguće u svim jezicima. Za razliku od preslikavanja koja uključuju cjelinu i dio, a koja se odnose na stvari, preslikavanja koja uključuju dijelove domena vezana su uz entitete unutar nekoga događaja. U engleskom se jeziku takva preslikavanja pojavljuju kao morfološki kodirana (npr. glagol *to beautify* izveden od imenice *beauty*) ili kao konverzija bez derivacijskoga morfema (npr. glagol *to tiptoe* kojim se način kretanja, hodanje na prstima, koristi za opis kretanja). Ono što takve vrste metonimija čini posebnima jest fuzija metonimijskog prijenosnika i cilja, izvorna vrsta riječi opisuje metonimijski prijenosnik, a morfološki izmijenjeni oblik izražava cilj.

Slika 3. Konceptualna metonimija – preslikavanja

Ruiz de Mendoza (2000) smatra da se metonimijska preslikavanja mogu svesti na dvije vrste: izvor metonimijskog procesa jest u cilju i cilj je u izvoru. Kao primjer prvoga preslikavanja on navodi već spomenuti *sendvič sa šunkom* kada govorimo o osobi koja je naručila taj sendvič. U toj metonimiji preslikavanje nije dio za dio nego *sendvič sa šunkom* poimamo unutar ciljne domene KUPAC. Sljedeću vrstu preslikavanja ilustrira primjerom *Razbio sam prozor* prema kojem shvaćamo da nije razbijen cijeli prozor nego samo prozorsko okno.

Na osnovi konceptualnih odnosa koji sudjeluju u nastanku metonimije Radden i Kövecses (1999) napravili su hijerarhijsku podjelu koju je Littlemore (2015) razradila koristeći se autentičnim primjerima otkrivajući njihov pragmatički potencijal, varijacije u značenju s obzirom na kontekst i povezanost značenja s formom. Konceptualne veze koje su temelj nastanka metonimije smještene su unutar idealiziranoga kognitivnog modela (IKM) koji Littlemore (2015: 12) definira kao „niz otjelovljenih, apstraktnih, labavo povezanih i donekle idiosinkratičnih mreža znanja u našim umovima“ koje su rezultat naše interakcije sa svijetom i ljudima koji nas okružuju. Primjer jednoga takvog mogućeg IKM-a ilustrira IKM-om automobila koji se sastoji od dijelova i

vrsta automobila, vozačke dozvole, cesta i puteva, odredišta i alternativnih načina prijevoza. Metonimija nam omogućuje da odaberemo jedan dio IKM-a kako bismo njime izrazili neki drugi. Vezano uz IKM automobila, ona pojašnjava ustaljenu frazu *Zaspao je za volanom* tako da kolokaciju *zaspati* i metonimijski izraz *za volanom* upotrebljavamo umjesto *vozeći* jer u frazi *za volanom* poimamo da je osoba manje aktivna nego kada kažemo da vozi.

Različiti nizovi IKM-ova mogu se podijeliti u dvije osnovne kategorije metonimijskih tipova: CJELINA I DIO i DIO I DIO. Prva kategorija uključuje situacije u kojima dio stoji umjesto cjeline ili obrnuto, a sastoji se fizičkih entiteta, skala, konstitucija, događaja, pripadnosti kategoriji i obilježja kategorija. Neke od konceptualnih metonimija iz te kategorije jesu: CJELINA ZA DIO (*Policija se pojavila u 5.30*) i DIO DOGAĐAJA ZA DOGAĐAJ (*Stali su pred oltar*) te KATEGORIJA ZA ČLANA KATEGORIJE (*Navrati na piće*). Druga kategorija sadrži znatno veći broj IKM-ova od kojih su neki: aktivnost, percepcija, kauzalnost, proizvodnja, posvojnost, kontrola, mjesto itd. Primjeri učestalih metonimija vezanih uz te IKM-ove jesu: VRIJEME ZA AKTIVNOST (*Ljetovao je u vikendici*), IKM kauzalnosti UČINAK ZA UZROK (*spora cesta*), IKM proizvodnje PROIZVOĐAČ ZA PROIZVOD (*kupio je rolex*), IKM mjesta MJESTO ZA STANOVNIKE (*vaša zemlja vas treba*) itd.

Kada govorimo o funkcijama metonimije možemo naći razilaženja u tipologiji kod različitih autora. Warren (1999, 2002) razlikuje referencijalne metonimije, koje su tradicionalno smatrane prototipnim metonimijama i bile zastupljene najvećim brojem primjera u literaturi, te propozicijske metonimije. Propozicijska metonimija uspostavlja odnos između dviju propozicija na osnovi veze „ako – tada“. Primjer takve metonimije jest *Rosalind je podigla obrve i ispružila ruku (ako je podigla obrve, tada je zasigurno bila iznenađena)*. Referencijalna metonimija podrazumijeva upotrebu određenoga entiteta umjesto nekoga drugog, a najčešće se javlja u imenskoj frazi. Takva se metonimija temelji na postojećim odnosima koji su predvidivi, stoga ne može proizvesti jezične igre. Littlemore (2015) osporava takvo određivanje referencijalne metonimije jer su primjeri iz korpusa uputili na to da neke od tih postavki nisu sasvim točne. Panther i Thornburg (1999, 2007) u klasifikaciji metonimije počinju od pragmatičkoga stajališta te ih dijele na propozicijske i ilokucijske, a propozicijske sadrže dvije podvrste: referencijalne i predikacijske. Sve te funkcije metonimije mogu se zajedno pojaviti u jednome iskazu što su ilustrirali primjerom: *Ne znam je li prva violina mogla položiti vozački ispit*. Propozicijske funkcije ostvarene su referencijalnom metonimijom *prva violina* koji označava osobu u orkestru koja svira prvu violinu i predikacijom

mogla koja otkriva da govornik ne zna je li prva violina zaista položila vozački ispit. Ilokucijska funkcija ostvaruje se cijelim izrazom koji stoji umjesto pitanja *Je li prva violina uspjela položiti vozački ispit?*

2.2.4. Metafora i metonimija – sličnosti i razlike

Iako se metafori u kognitivnoj lingvistici od početka pridavalo znatno više pozornosti, s vremenom se prepoznala i sveprisutnost i važnost metonimije. S porastom zanimanja za metonimiju postalo je jasno da je potrebno preciznije odrediti svaku od njih, a i mehanizme koji sudjeluju u njihovu nastanku. Brojna su istraživanja posvećena razlikama i sličnostima između metafore i metonimije, a ovdje ćemo se osvrnuti na neke od najvažnijih doprinosa. Lakoff i Johnson (1980: 36) pojašnjavaju da su metafora i metonimija dva različita procesa, metafora je poimanje jedne stvari na osnovi neke druge dok kod metonimije rabimo jedan entitet umjesto nekoga drugog. One se razlikuju i prema svojim funkcijama. Osnovna funkcija metafore jest da nam omogućuje razumijevanje, a referencijalna funkcija jest ono što obilježava metonimiju. Ti pojednostavljeni pogledi na metaforu i metonimiju kasnije su detaljnije razrađeni, a pogotovo viđenje metonimije samo na osnovi referencije.

Barcelona (2002, 2011) izdvaja tri moguća problema u kognitivnoj lingvistici koja utječu na jasnije određivanje razlika između metafore i metonimije. Prvi problem proizlazi iz nemogućnosti preciznoga definiranja konceptualnih domena što utječe na rasvjetljavanje procesa preslikavanja između izvorne i ciljne domene. Drugi je problem što određeni jezični izraz može biti interpretiran kao metafora, metonimija ili kombinacija s obzirom na različiti kontekst, naše znanje o svijetu ili osobni odabir. Treći je problem interakcija između metafore i metonimije, tj. slučajevi u kojima konceptualna metafora motivira nastanak konceptualne metonimije i obrnuto. Većina jezikoslovaca složiti će se da osnovno polazište za razlikovanje počiva na domenama što je elaborirao Croft (1993) objašnjavajući dvodomenski temelj metafore i preslikavanja koja se odvijaju između dviju domena te jednodomenski pristup metonimiji i preslikavanju ili isticanju unutar jedne domene. Dirven (2002) navodi da su za nastanak metafore i metonimije odgovorni različiti misaoni procesi, kod metafore dolazi do preslikavanja određenih elemenata izvorne domene na ciljnu, a izvorna domena tada „nestaje“, dok su nam kod metonimijskoga preslikavanja dostupna oba entiteta oblikovana sustavom bliskosti.

Nerlich i Clarke (2001) slažu se da je metafora ta koja povezuje konceptualno udaljene domene, a da metonimija počiva na asocijacijama i bliskim vezama unutar jedne domene. Oni smatraju da su i metafora i metonimija konceptualna sredstva koja su pragmatički utemeljena, a razliku objašnjavaju tako što metaforu definiraju kao pragmatičku strategiju kojom se koristimo kada želimo izraziti nešto novo što se ne može lagano reći ili pojmiti ili da bismo nekom starom konceptu dali novo, svježije ili zabavno obilježje, a slušatelj na osnovi već poznatih riječi prima nove informacije. Metafora nastaje iz naše sposobnosti povezivanja različitih domena i stvaranja novih veza između njihovih istaknutih obilježja. Metonimiju vide kao pragmatičku strategiju, sintaktičko sredstvo skraćivanja, koju rabimo kada želimo izreći nešto novo o već poznatoj stvari, što znači da slušatelju pruža više informacija s manje riječi ili kako to neformalno sažimaju Brdar-Szabó i Brdar (2011: 236) da je metonimija „učinkovito sredstvo koje nam omogućuje da izrekemo dvije stvari za cijenu jedne“ tj. da izravno govoreći o jednom konceptu uspijemo aktivirati dva koncepta.

Kako bi obuhvatio glavne značajke metafore i metonimije, Barcelona (2011: 52) predlaže nove definicije metafore i metonimije koje sažimaju osnovne razlike: obje se temelje na procesu preslikavanja koje je kod metafore simetrično, a kod metonimije asimetrično. Simetrično preslikavanje odnosi se na sustavno projiciranje konceptualne strukture iz izvorne u ciljnu domenu, tj. svaki element koji se preslikava iz izvora ima svoj odgovarajući par u ciljnoj domeni. Asimetrično preslikavanje znači da se nameće konceptualna perspektiva iz koje se aktivira cilj pri čemu dolazi do svjesnog ili nesvjesnog pomicanja pozornosti s izvora na cilj. Barcelona (2011) takvo asimetrično preslikavanje pojašnjava na primjeru *Proust je težak za čitanje* u kojemu se poddomena PROUSTOVA KNJIŽEVNA DJELA aktivira iz domene AUTORA. Preslikavanje utječe na poimanje cilja koji razumijemo iz perspektive koju je nametnula izvorna domena. Taj primjer pokazuje da se izvor AUTOR ne preslikava na cilj AUTOROVA DJELA zbog sličnosti između izvora i cilja, kao što bi to bilo u slučaju metafore, nego stoga što je izvor nametnuo konceptualnu perspektivu iz koje promatramo cilj. Sljedeći dio Barcelonine (2011: 52, 53) definicije odnosi se na domene pa on navodi da su kod metonimije izvor i cilj u istoj funkcionalnoj domeni te su povezani pragmatičkom funkcijom tako da se mentalno aktivira cilj, dok su kod metafore cilj i izvor u različitim domenama i nisu povezani pragmatičkom funkcijom.

Bez obzira na postojanje različitih preciznijih definicija izuzetno je teško povući strogu granicu između metafore i metonimije u kognitivnoj lingvistici. Radden (2000) stoga smatra da metafore i

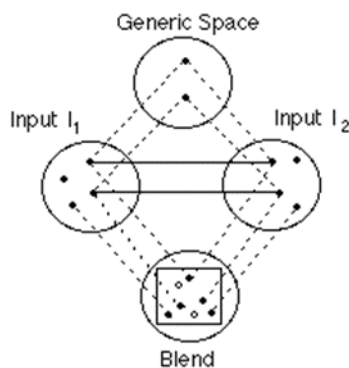
metonimije tvore kontinuum u kojemu metafore mogu nastati iz metonimija ili se temeljiti na njima. Uočeni su i ostvaraji figurativnoga jezika u kojima se metafora i metonimija pojavljuju u različitim vrstama međudjelovanja. Takve je slučajeve istraživao i objasnio Goossens (1990, 2002), a kao krovni pojam predložio je naziv metaftonimija koji obuhvaća četiri vrste konceptualne interakcije. Istraživanje je proveo na korpusu figurativnih izraza prikupljenih iz rječnika britanskoga engleskog. Prva i najčešća vrsta jest nastajanje metafore iz metonimije što je potkrijepio primjerom iz korpusa *Ove promjene bit će dočekane pljeskom*. Uobičajeno je da na određenome javnom događaju pljeskom iskazujemo odobravanje i pohvalu, dakle pljesak metonimijski zamjenjuje odavanje priznanja, što se metaforički može primijeniti na sve situacije u kojima se iskazuje odobravanje. Druga je vrsta interakcije metonimija unutar metafore u primjeru frazema *ugristi se za jezik*, koji znači da odmah nakon što smo nešto izrekli, to požalimo. Metonimijsko preslikavanje uključuje *jezik* koji predstavlja sposobnost govora, a činom griženja jezika sprječavamo sami sebe da nešto izgovorimo. Uz ta dva najčešća oblika interakcije naveo je još dva koja su znatno manje zastupljena u njegovu korpusu: metafora unutar metonimije i demetonimizacija unutar metafore. Ruiz de Mendoza i Díez Velasco (2002) detaljnije su analizirali neke od Goossensovih primjera frazema objašnjavajući da su to *blendovi* u kojima jedan od ulaznih prostora čini metonimija, o čemu će više govora biti u sljedećem dijelu.

2.2.5. Teorija konceptualne integracije

Premda se proučavanje figurativnoga jezika kroz dvodomensku prizmu metafore i jednodomensku metonimije pokazalo prikladnim za većinu ustaljenih izraza, takav je pristup ipak bio nedostatan za određene konceptualno složene i kreativne upotrebe jezika. Stoga su Turner i Fauconnier (1998: 184) predložili sveobuhvatniji model i uveli pojam mentalnih prostora određujući ga kao „(relativno mali) konceptualni sklop koji stvaramo u svrhu lokalnog razumijevanja i djelovanja“. Ti su prostori međusobno povezani, a stvaraju se u našem umu dok razgovaramo i razmišljamo te se mogu mijenjati i nastajati tijekom određenoga diskursa. Uobičajeno je da mentalni prostori svoju strukturu grade na osnovi više konceptualnih domena iz kojih uzimaju samo manji dio znanja, a koriste se i ostalim izvorima znanja kao što je naše osobno iskustvo ili ono što nam netko kaže tijekom određenoga razgovora (Fauconnier 2007). Grady i sur. (1999) i Oakley i Pascual (2017) upozoravaju da mentalni prostori nisu isto što i konceptualne domene, nego da su mentalni prostori

određeni zamišljeni scenariji i scene koji su dio znatno kompleksnije mreže. Oni su kratkotrajni, a strukturiraju ih domene koje su općenitija i stabilnija formirana znanja. Belaj (2005: 121) navodi da mentalni prostori nastaju kombiniranjem elementa iz različitih konceptualnih domena koje povezuju u „homogene i elastične, ali stabilne konceptualne okvire“.

Fauconnierov i Turnerov model sastoji se od najmanje četiriju mentalnih prostora: dva ulazna prostora, koja bi odgovarala izvornoj i ciljnoj domeni kod nastanka metafore, te generički i integrirani prostor. Fauconnier i Turner (2002: 42) objašnjavaju međudjelovanje tih mentalnih prostora na primjeru zagonetke o budističkom redovniku koji se penje na planinu na kojoj nekoliko dana meditira te se potom vraća, a pitanje je koje je mjesto na tome putu na kojem se redovnik nalazi u isto vrijeme u tim dvama odvojenim kretanjima. Oni smatraju da se rješenje na naočigled apsurdno pitanje kada redovnik „susreće sam sebe“ može naći objašnjavanjem sudjelovanja mentalnih prostora u odgonetki. Dva ulazna prostora odgovaraju dvama kretanjima, prvi je uspon, a drugi silazak redovnika. Generički se prostor preslikava u oba ulazna i sadrži ono što im je zajedničko, a to je osoba koja se kreće i njezin položaj, staza koja povezuje vrh i podnožje planine, dan putovanja te kretanje u određenome smjeru. Četvrti mentalni prostor jest *blend*, integrirani prostor u koji se preslikavaju vrijeme i mjesto obaju putovanja. Ono što nastaje u *blendu* nova je struktura koja se ne nalazi ni u jednome od ostalih triju prostora. Ona omogućuje da, iako se radi o jednoj osobi, zamislimo stvarnu situaciju u kojoj se dvije osobe kreću u različitom smjeru sa suprotnih strana staze te da odredimo u kojem će se trenutku i mjestu te dvije osobe susresti. Takvo odvijanje radnje u integriranom prostoru Fauconnier i Turner (2002) nazivaju elaboracija.

Slika 4. Osnovni model konceptualne integracije (Fauconnier i Turner 2002:46)

Kao što domene kod metafore i metonimije ne nastaju nasumično, tako i stvaranje mentalnih prostora i veza slijedi određene zakonitosti. Konceptualne veze koje nastaju između mentalnih prostora i integriranoga prostora Fauconnier i Turner (2002) nazivaju ključnim relacijama (engl. *vital relations*). Dijelovi struktura iz ulaznih prostora i ključne relacije između njih komprimiraju se u *blendu*, a te ključne relacije mogu se uspostaviti između ili unutar mentalnih prostora. Fauconnier i Turner (2002) prepoznaju sljedeće ključne relacije: promjena, identitet, vrijeme, prostor, uzrok-posljedica, dio-cjelina, reprezentacija, uloga, analogija, disanalogija, karakteristika, sličnost, kategorija, namjera i jedinstvenost.

Povezivanje različitih mentalnih prostora i integriranje naizgled onih nespojivih u našem razmišljanju i djelovanju jest, kako Turner (2007) tvrdi, upravo ono što nas u osnovi čini ljudskim bićima. I premda su konstruiranje i operacije koje se nalaze u *blendu* odraz naše kreativnosti, one su i dio našega ustaljenog načina funkcioniranja jer ćemo uglavnom bez poteškoća interpretirati značenje *blenda* te ćemo biti svjesni toga da on nije isto što i stvarnost. Možemo to pojasniti na jednom od primjera iz našega korpusa koji hvali odgovorne građane u Švedskoj, a glasi „*svaki Šveđanin nosi svog policajca na ramenu*“. Dio nastanka toga *blenda* temelji se na pojavi u filmovima i predstavama u kojoj osoba na jednom ramenu ima anđela, a na drugom vraga koji predstavljaju njegovu podsvijest i određuju postupke. Umjesto anđela i vraga ovaj *blend* Šveđane prikazuje s policajcima na ramenima, a ti policajci predstavljaju njihovu savjest i odgovorno ponašanje u pandemiji. Krajnji je rezultat da u Švedskoj nije potrebno uvoditi stroge mjere jer će građani sami kontrolirati svoje ponašanje. Taj ćemo primjer detaljnije analizirati u potpoglavlju 4.2.

2.3. Kognitivna lingvistika i frazeologija

S obzirom na to da jedan dio korpusa čine i frazemi, u ovome ćemo poglavlju pojasniti osnovne frazeološke pojmove te se osvrnuti na relevantna interdisciplinarna istraživanja frazeologije kroz prizmu kognitivne lingvistike. Jedan od bitnih utjecaja kognitivne lingvistike na frazeologiju prema Griesu (2008) postavka je o modelu jezika utemeljenom na upotrebi (engl. *usage based model*), što znači da su kognitivnolingvistička istraživanja mnogo više usmjerena na autentične korpuse nego istraživanja iz drugih jezičnih disciplina. On smatra da takav pristup zahtijeva viši stupanj osviještenosti i pornije razrađenu metodologiju prepoznavanja i analize izraza koje smatramo

frazeološkim jedinicama. Ono što još uvijek može izazvati zbunjenost jest neusklađenost terminologije (npr. postojanje više naziva kao što su frazemi, višočlani izrazi, fiksni izrazi itd.) i brojne definicije te klasifikacije koje u obzir uzimaju različite kriterije za određivanje frazeoloških jedinica (npr. njihova funkcija, semantička, sintaktička, morfološka obilježja itd.). Naciscione (2010) predlaže sveobuhvatnu definiciju frazeološke jedinice slijedeći Kunina (1970) koji frazeološku jedinicu određuje kao „stabilnu kombinaciju riječi koja ima potpuno ili djelomično preneseno značenje“ (Naciscione 2010, str. 19, prema Kunin, 1970, str. 210). Naciscione (2010) smatra da je najveća vrijednost te definicije njezina primjerenost i za teorijsku analizu i praktičnu identifikaciju frazeoloških jedinica u diskursu jer uključuje njihove dvije glavne osobine, a to su stabilnost i figurativnost. Te su osobine bitne jer omogućuju da frazeološke jedinice razlikujemo od slobodnih kombinacija riječi kao i od izraza koji se reproduciraju kao cjeline, ali nemaju preneseno značenje. S obzirom na visok stupanj raznolikosti frazeoloških jedinica ne postoji ni usklađenost u njihovoj klasifikaciji pa su za potrebe ovoga rada frazeološke jedinice izdvojene prema klasifikaciji koju predlaže Omazić (2015: 28) tako da naš korpus uključuje sljedeće skupine: poslovice, izreke, citate, slogane i frazeme.

Kognitivna lingvistika od samih se početaka bavila figurativnim jezikom te je omogućila novi uvid u motivaciju i mehanizme koji sudjeluju u njihovom nastanku premda, kako navodi Omazić (2015), nije pravila jasnu razliku između ustaljenih i novih, kreativnih figurativnih izraza. Tradicionalni pristup tretirao je frazeme kao poseban dio leksika, „mrtve“ metafore čija su značenja arbitrarna ili utvrđena određenim konvencijama, a govornici nemaju svjesnost o tome zašto ti frazemi imaju upravo takva značenja (Gibbs 2007). Za razliku od takvoga pristupa, Gibbsova (2005) istraživanja pokazuju da su upravo naša metaforička i manjim dijelom metonimijska znanja ključna za stvaranje veza između frazema i njihovih prenesenih značenja. Uz takvo gledište o nemotiviranosti značenja frazema, tradicionalni pristup smatrao je frazeme ustaljenim svezama riječi koje ne dopuštaju velike varijacije i kreativnost. Ipak, pokazalo se da ih govornici vrlo često upotrebljavaju na kreativne načine mijenjajući njihovu strukturu. Modifikacije frazema detaljnije ćemo razmotriti na kraju ovog potpoglavlja.

Primjenu kognitivnoga pristupa u frazeologiji možemo naći u analizama figurativnih izraza kojima opisujemo ljutnju (Kövecses 1986; Lakoff 1987a; Gibbs 1995), a jedan od bitnih doprinosa tih autora pronalazak je dokaza da određeni frazemi odražavaju koherentan sustav metaforičkih

koncepta. U hrvatskom i engleskom jeziku postoji značajan broj izraza koji se temelje na konceptualnoj metafori LJUTNJA JE VRELA TEKUĆINA U SPREMNIKU. U engleskom su jeziku primjeri za to: *make somebody's blood boil*, *flip your lid*, *hit the ceiling*, a u hrvatskom jeziku pronalazimo izraze kao što su *nekomu je prekipjelo*, *kipjeti od bijesa*, *eksplozirati od bijesa* i *nekomu izlazi para na uši*. Na osnovi tih primjera Gibbs (2007) zaključuje da je naše poimanje bijesa dijelom strukturirano pučkim teorijama o vreloj tekućini u spremniku, s porastom temperature podiže se i razina tekućine. Kövecses (1986) detaljnije analizira povezanost tjelesnog aspekta ljutnje i domene o kojoj obično imamo više spoznaja, a to je naše znanje o tome što se događa s vrelom tekućinom u spremniku. Poznato je da kada tekućina vrije, ide prema gore pa tako porast intenziteta ljutnje doživljavamo kao porast razine tekućine, što možemo ilustrirati izrazima *bijes je rastao u meni* ili *izljevi ljutnje*. Isto tako znamo da visoka temperatura proizvodi paru i stvara pritisak na spremnik pa intenzivnu ljutnju doživljavamo kao ključanje i nastanak pare, što se odražava u frazemima *kipjeti od bijesa* i *para mi izlazi na uši*. Gibbs (2007) smatra da ti frazemi upućuju na to da uzrok ljutnje možemo doživjeti kao unutrašnji pritisak (*flip your lid*), a iskazivanje bijesa može biti nekontrolirano i događa se naglo i burno (*eksplozirati od bijesa*). Ako bismo samo parafrazirali te frazeme kao *vrlo se naljutiti*, ne bismo mogli donijeti iste zaključke o uzroku, namjeri ili načinu izražavanja ljutnje. Takve frazeme možemo razumjeti upravo zato što prepoznamo metaforičko preslikavanje informacija iz dviju domena iz kojih taj frazem i nastaje (Gibbs 2007: 717). Na taj način naše metaforičko poimanje velikog broja osnovnih koncepata može biti dio našega razumijevanja prenesenoga značenja frazema.

Sudjelovanje tjelesne domene i zajedničkoga ljudskog iskustva u poimanju bijesa u nastanku tih frazema navodi nas na zaključak da se slični frazemi mogu pronaći u različitim jezicima što je Kövecses (1986) i potvrdio. Ipak, teza o univerzalnosti te konceptualne metafore našla je na brojne kritike. Geeraerts i Grondaelrs (1995) smatraju da je takvo uopćeno zaključivanje o ulozi metafore u nastajanju te vrste frazema zanemarilo dijakronijsku perspektivu i kulturne tradicije koje su izvor tih emocionalnih koncepta. Njihove argumente detaljnije analiziraju Dobrovolskij i Piirainen (2005a, 2005b) pojašnjavajući da ne možemo sve frazeme koji opisuju ljutnju svesti na naše tjelesno iskustvo, a ne uzeti u obzir njihovu kulturološku i povijesnu pozadinu kao što je primjerice Humoralna teorija koja potiče još iz antičkog doba. Prema toj Hipokratovoj⁵ teoriji ravnoteža

⁵ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25671> (Datum posjeta stranici: 25. siječnja 2022.)

organizma temelji se na četiri tjelesne tekućine (krv, sluz, crna i žuta žuč), a ta je teorija imala utjecaj na način izražavanja o emocijama u nekim europskim jezicima. Tako i u hrvatskom jeziku pronalazimo frazeme za ljutnju *nekomu je jurnula krv u glavu* i *zelen od bijesa*, čije bismo porijeklo mogli objasniti na osnovi neznanstvenih vjerovanja o tjelesnim tekućinama, a ne našim fiziološkim reakcijama. Ipak, Dobrovol'skij i Piirainen (2005a, 2005b) smatraju da teorija konceptualne metafore i dalje ima bitnu ulogu u razjašnjavanju velikog broja figurativnih izraza, pogotovo mehanizama koji sudjeluju u nastanku i razumijevanju novih metafora, no ne bismo je trebali primjenjivati kao univerzalno sredstvo koje može dati cjelovit uvid u nastanak svih frazema. Kod ustaljenih figurativnih izraza svakako bi trebalo uzeti u obzir i druge vrste znanja kao što su kulturne tradicije i njihova povijesna pozadina.

Uz konceptualnu metaforu značajnu ulogu u motiviranosti značenja frazema imaju i konceptualne metonimije. Omazić (2015) smatra da je metonimijska podloga u figurativnim izrazima očitija i više dolazi do izražaja upravo u frazemima jer je jasno da se jedan odabrani dio domene pojavljuje kao samostalni frazem ili dio frazema. To ilustrira primjerima frazema *plave kuverte* koji označava podmićivanje i *bijele kute* koji se upotrebljava za liječnike. Značenje obaju frazema utemeljeno je na konceptualnim metonimijama DIO ZA CJELINU i INSTRUMENT ZA RADNJU jer se plave kuverte uobičajeno povezuju sa stavljanjem novca (mita) u njih, a bijele kute dio su liječničke uniforme pa ti primjeri pokazuju da je najistaknutiji dio određene domene izabran za stvaranje frazema. Primjeri takvih frazema iz našeg korpusa opis je odgovornosti koja je stavljena *na leđa* pojedinca te da je sve *na leđima* pojedinca. U tim frazemima isto možemo identificirati konceptualnu metonimiju DIO ZA CJELINU jer se *leđa* pojavljuju kao najistaknutiji dio našeg tijela na kojemu uobičajeno nosimo najveće terete, a u ovome frazemu predstavljaju osobu. Motiviranost tog frazema prilično je jasna jer lako možemo povezati dio domene (leđa) s cijelom domenom (osoba) koju zamjenjuje te je jasno zašto je upravo taj dio domene najistaknutiji, a takve vrste motiviranosti Omazić (2015) naziva metonimijski motivirana značenja frazema.

Dobrovol'skij i Piirainen (2018) smatraju veliku većinu frazema motiviranima ili transparentnima te su razradili tipologiju koja sadrži četiri vrste motiviranosti, a najveću skupinu čine semantički motivirani frazemi. Jedna od podvrsta semantičke motiviranosti, koja bi odgovarala metonimijski motiviranim značenjima frazema, jest simbolički utemeljena motiviranost. Jedna sastavnica frazema jest simbol koji motivira ukupno značenje frazema, a naše

znanje o tome simbolu čini cijeli frazem transparentnim i predstavlja bit njegova značenja. Oni navode da semantički procesi na kojima počiva simbolički utemeljena motiviranost u velikom broju slučajeva sadrže metonimijski pomak. Za primjer takvih ustaljenih frazema navode frazeme koji kao simbol sadrže koncept KRUHA koji u europskim jezicima, pa tako i u hrvatskome, simbolizira život (*dijeliti koru kruha s kim*), posao, izvor prihoda i novac (*doći do svojega kruha, dati komu kruh u ruke, zarađivati svoj kruh*).

Iako prihvaćaju primjenu teorije konceptualne metafore u frazeologiji te je smatraju odgovarajućom za interpretaciju ustaljenih figurativnih izraza, Dobrovol'skij i Piirainen (2005a, 2005b, 2018) predlažu izradu novoga teorijskog okvira koji se fokusira na motiviranost značenja frazema. Svoj pristup nazivaju teorijom ustaljenih figurativnih izraza (engl. *Conventional Figurative Language Theory*), čija je osnovna postavka postojanje predodžbene sastavnice (engl. *image component*) u značenju ustaljenoga figurativnog izraza. Predodžbena sastavnica specifična je konceptualna struktura koja povezuje leksičku strukturu i značenje figurativnoga izraza (Dobrovol'skij i Piirainen 2018: 7). Oni naglašavaju da je predodžbena sastavnica, za razliku od sličnih ranije korištenih pojmova, konceptualne prirode te da služi kao poveznica između dviju razina strukture frazema, razine onoga što zapravo taj frazem znači i razine doslovnoga značenja leksičkih sastavnica frazema koje aktiviraju odgovarajuću predodžbu. Predodžbena sastavnica sadrži jezično relevantne tragove određene predodžbe pa na taj način frazem čini razumljiv većini govornika, što potkrepljuju engleskim frazedom *to use a sledgehammer to crack a nut*, čiji su ekvivalenti u hrvatskom jeziku *ići maljem na komarca* i *pucati topovima na vrapce* (Bendow 2006). Značenje tih frazema upotrebljavanje je snažnijih sredstava no što je potrebno, a posljedica toga jest da su rezultati takvoga djelovanja beznačajni s obzirom na uloženi trud. U tim frazemima predodžbena sastavnica daje nam konceptualni sadržaj koji sudjeluje u stvaranju značenja frazema, a to je ideja da su uložena sredstva neodgovarajuća za postizanje određenog cilja, tj. da je uloženi trud pretjeran pa na taj način tratimo energiju. Stoga možemo zaključiti da se tragovi predodžbe koju izazivaju ti frazemi nalaze u svim dijelovima semantičke definicije, a predodžba se temelji samo na onim tragovima izvornoga koncepta koji su relevantni za značenje frazema. Iako je jasno da su mentalne slike koje priziva engleski frazem o razbijanju oraha maljem i hrvatski o pucanju topovima na vrapce vrlo različite, izvorni govornici bez problema mogu preko tih različitih predodžbi povezati relevantne detalje kako bi došli do značenja frazema.

Osim neusklađenosti terminologije i klasifikacije u frazeologiji, kamen spoticanja može predstavljati i pristup varijacijama i modifikacijama frazeoloških jedinica. Langlotz (2006: 15) daje detaljan pregled dvaju suprotstavljenih stajališta nazivajući ih „tradicionalnim“ i „kompozicionim“ pristupom. Tradicionalan pristup uvelike slijedi postavke generativne gramatike koji frazeme vide kao semantički i sintaktički idiosinkratične. Posljedica toga jest da se i modifikacije frazeoloških jedinica tretiraju uglavnom na deskriptivnoj razini, a ne iznalazi se odgovarajući teorijski model kojim bi se objasnila sustavnost modifikacije. Prema kompozicionom pristupu frazeološke jedinice posjeduju unutrašnju semantičku strukturu koja ih čini semantički motiviranima i dostupnima za analizu, a modifikacije su odraz njihove unutrašnje semantičke organizacije.

Jedno od osnovnih obilježja frazeoloških jedinica jest stabilnost, ali Moon (1998: 120) ističe da su njezina korpusna istraživanja pokazala da se čak 40% frazeoloških jedinica pojavljuje s leksičkim varijacijama, a 14% ima dvije ili više varijacija izvornog oblika. Ona je varijabilnost proučavala na leksičkoj i sintaktičkoj razini te je uočila da postoji određena pravilnost. Hotimično mijenjanje semantičke i strukturne razine izvornog oblika frazeoloških jedinica s ciljem postizanja određenog semantičkog, pragmatičkog ili stilskog učinka na diskurs Omazić (2003) naziva modifikacijom. Različite promjene frazeoloških jedinica zabilježene su i u ovom korpusu, stoga ćemo pojasniti osnovne pojmove i klasifikacije vezane uz tu pojavu. Omazić (2015: 37) razlikuje varijaciju (*očitati / čitati / održati / držati bukvicu*) i gramatičku transformaciju (*baciti/bacati biser/biserje pred svinje*) od modifikacije frazeoloških jedinica. Jedan od osnovnih kriterija razlikovanja jest učestalost pa ako je izmijenjeni izraz zabilježen samo jednom u korpusu, vjerojatno se radi o modifikaciji, a ne varijaciji kada se bilježi više pojava promijenjene frazeološke jedinice.

Vrste modifikacija mogu biti:

1. sintagmatske i paradigmatske
2. leksičke
3. strukturne.

Primjer za paradigmatsku modifikaciju jest upotreba stupnjevanoga pridjeva npr. *naići na plodnije tlo*. Druga vrsta modifikacije, leksička, može se podijeliti na tri podvrste: supstitucija, dodavanje i proširivanje. Supstitucija se odnosi na zamjenjivanje jedne ili više sastavnica

frazeološke jedinice koje su u različitim semantičkim odnosima s izvornom sastavnicom pa se umjesto nje mogu upotrijebiti sinonimi, antonimi, kohiponimi, hiperonimi, paronimi ili čak semantički nesrodni leksemi koji odgovaraju temi teksta. Primjer iz našeg korpusa jest frazem *kockati se sa životom* koji je zabilježen kao leksička supstitucija u obliku *kockati se s rezultatima*. Leksem *rezultati* označava smanjivanje broja zaraženih, a takav modificirani frazem poslužio je kao poziv na daljnji oprez koji je nužan unatoč smanjivanju zaraze. Dodavanje kao leksička modifikacija može uključivati predmodifikaciju, postmodifikaciju ili umetanje jednog ili više elemenata u izvorni oblik frazeološke jedinice. Takve su modifikacije mnogo češće u našem korpusu kako pokazuju sljedeći primjeri i izvorni oblici u zagradi: *naučili smo ozbiljniju lekciju (naučiti lekciju)*, *virus će nas najviše psihološki koštati (koštati koga što)*, *vidi se svjetlo na kraju koronatusnela (svjetlo na kraju tunela)*. Dodani elementi uglavnom su vezani uz tekst i služe za pružanje dodatnih informacija ili povećavanje izražajnosti teksta. Proširivanje se odnosi na dodavanje metajezičnih leksema ili komentara. U svojim istraživanjima modifikacije frazeoloških jedinica u engleskome jeziku Omazić (2015) je kao najčešći metajezični leksem koji se umeće u frazeološku jedinicu zabilježila *proverbial*, poslovičan, a uz njega javljaju se i *proverbially* i *idiomatic*. U našem korpusu bilježimo jedan primjer takve modifikacije s metajezičnim leksemom *metaforički*: „kako je ova kriza zbog koronavirusa, koja je svima nataknula maske na lice, **metaforički** skinula maske s mnogih lica.“

Strukturne modifikacije uključuju četiri podvrste: stapanje (engl. *blending*), redukciju (engl. *clipping*), permutaciju i rekonstrukciju. Stapanje je proces spajanja dviju frazeoloških jedinica u jednu modificiranu koja sadrži leksem koji povezuje obje izvorne frazeološke jedinice. Primjer stapanja dviju frazeoloških jedinica frazem je zabilježen u našem korpusu *izlaz iz tunela se nazire* koji je nastao spajanjem frazema *pronaći izlaz iz čega* i *svjetlo na kraju tunela*. Teorija konceptualne integracije pokazala se odgovarajućom za analizu takvih modificiranih frazema kao što primjerice pokazuju istraživanja Delibegović Džanić i Omazić (2008), Omazić i Delibegović Džanić (2009) i Omazić (2015). Autorice su pokazale da analizirajući ključne relacije između ulaznih prostora i načela koja sudjeluju u nastanku *blenda*, možemo objasniti mehanizme na kojima se temelji modificirani frazem. Sličnim su se analizama bavile i Buljan (2004) i Buljan i Gradečak-Erdeljić (2007) nastojeći objasniti ulogu metonimije u nastanku i interpretaciji modificiranih frazema.

Redukcija je izostavljanje jedne ili više sastavnica izvorne frazeološke jedinice pri čemu se oslanjamo na sugovornikovo poznavanje izvornog frazema koje mu omogućava razumijevanje modificiranog. Primjer redukcije nalazimo u skraćivanju poslovice *Tko se jednom opeče, puše i na hladno* koja je u korpusu zabilježena s izostavljenim prvim dijelom kao *kod pandemije je bolje puhati na hladno*. Permutacija je modifikacija u kojoj sastavnice izvorne frazeološke jedinice zamijene mjesta, a rekonstrukcija je potpuna promjena strukture izvorne frazeološke jedinice. U većini slučajeva zadržavaju se leksemi koji čine frazeološku jedinicu, ali se mijenja njezina struktura. Jedan takav primjer iz našeg korpusa jest promjena strukture frazema *platiti ceh/račun*: „*tamošnja je struka uočila "račun" koji COVID-19 ostavlja na izliječenim osobama*“, a odnosi se na posljedice koje virus ostavlja na zdravlje. Modifikacije tog frazema osim promjene strukture zahvaćaju i leksičku razinu pa se tako umjesto leksema *platiti* javlja leksem *ostaviti*. Modificiranu frazeološku jedinicu moći ćemo pravilno interpretirati samo ako je zadržan dovoljan broj elemenata izvornog oblika. Modifikacije frazeoloških jedinica iz ovoga korpusa detaljnije će biti pojašnjene u analizi rezultata.

Premda frazeologija nije kognitivna jezična disciplina, možemo vidjeti da novija istraživanja sve više u obzir uzimaju ulogu kognitivnih mehanizama i teorija kao što su motiviranost značenja frazema te njihova interpretacija i produkcija. Stoga Omazić (2015) tvrdi da je važnost konceptualne metafore i metonimije u frazeološkim istraživanjima neupitna, a uz to dragocjena je i metalingvistička terminologija i alati nastali pod okriljem kognitivne lingvistike koji su našli široku primjenu u objašnjavanju motivacije i interpretaciji frazema na načine koji prije nisu bili mogući. Primjenom kognitivnolingvističkog pristupa frazemima u hrvatskom jeziku bavile su se i Parizoska i Filipović Petrović (2021) koje su uz ustaljene frazeme analizirale i varijantne oblike te one koji su podložni kreativnoj upotrebi. Jedan od doprinosa ovoga rada bit će i analiza frazema s kognitivnolingvističkog stajališta u nastojanju da se objasni nastanak, razumijevanje i učinak modificiranih i potencijalno novih frazeoloških jedinica. Takav će pristup biti ključan za tumačenje frazema iz našeg korpusa poput frazema u sljedećim rečenicama:

- (1) ...transparentnost koju time pokazuju oni koji upravljaju zarazom daje sigurnost i, što je važnije, predvidljivost da **se mjere neće izvlačiti iz rukava** ili da se neće improvizirati. (Večernji list, 9. 10. 2020.)

(2) ... ljudi bi pristajali na poraz, da bi mogli pobijediti jednoga dana kad farmaceutska industrija **pokupi vrhnje s gorkoga kolača**. (Večernji list, 9. 9. 2020.)

Premda ti frazemi nisu zabilježeni u hrvatskim frazeološkim rječnicima u tim oblicima, možemo razumjeti njihova značenja u ovom kontekstu, a utemeljenost toj tvrdnji trebala bi dati analiza kognitivnih mehanizama koji sudjeluju u nastanku tih frazema.

2.4. Kritička analiza diskursa

Temelje suvremenom proučavanju odnosa jezika i društvene moći, tj. načina na koje se ideologije ostvaruju jezikom, postavio je Fairclough (1989) nazivajući prvotno svoj pristup kritička analiza jezika koji kasnije prerasta u kritičku analizu diskursa (1995). Taj interdisciplinarni pristup u obzir uzima tri dimenzije: tekst (pisani i usmeni iskazi, vizualni elementi) te diskurzivnu i društvenu praksu, a analiza određenoga komunikacijskog događaja trebala bi razmotriti sva tri elementa. Fairclough (1995) jezik promatra kao diskurs i društvenu praksu pa smatra da je osim analize teksta potrebno analizirati i uvjete nastanka i interpretacije teksta kao i društvene uvjete u kojima je taj tekst nastao. Prvi je korak analiza teksta, opisivanje formalnih jezičnih osobina teksta (npr. gramatika, sintaksa, odabir riječi, upotreba metafora itd.). Sljedeća dimenzija, diskurzivna, odnosi se na interpretaciju, a usmjerena je na analizu odnosa između teksta i interakcije. Taj dio analize tekst promatra kao dio društvene interakcije u kojoj se ostvaruje i interpretira njegova vrijednost. Treći element, društvena praksa, usmjeren je na analiziranje širega društvenog konteksta koji je utjecao na nastanak teksta i objašnjavanje društvenih učinaka teksta. Taj dio analize nastoji objasniti društvene odrednice diskursa preko tri razine: situacijsku, institucionalnu i društvenu te ispitati ima li diskurs ideološka obilježja i kako pridonosi odnosima društvene moći.

Ono što kritičku analizu diskursa uvelike razlikuje od ostalih jezikoslovnih disciplina jest njezina ključna osobina koju van Dijk (1993: 253) opisuje kao „besramno normativnu“ jer takva istraživanja počinju iz određene društvene perspektive u nastojanju da razotkriju kako jezik utječe na zloupotrebu moći i društvenu nejednakost. Treba napomenuti da kritička analiza diskursa nije unificirana jezikoslovna disciplina ili metoda nego problemski usmjerena perspektiva (van Dijk 2001) koja se temelji na različitim humanističkim i društvenim znanostima. Jedna od glavnih misija kritičke analize diskursa jest poboljšanje društva podizanjem svijesti o bitnim temama kao što su nacionalizam, rasizam, rodna diskriminacija itd. te u posljednje vrijeme i klimatske promjene i

migracije (Wodak i Chilton 2005), a to čini analizirajući odnose društvene moći i nejednakosti koje se manifestiraju jezikom (Wodak 2001). Premda je takva perspektiva od svojih početka orijentirana na interdisciplinarnost, Chilton (2005: 30) smatra da je jedan od njezinih nedostataka nedovoljna uključenost kognitivne lingvistike, pogotovo teorije konceptualne metafore jer ta perspektiva metaforu i dalje uglavnom tretira kao retoričko sredstvo uvjeravanja, a Šarić (2014) naglašava da metafore imaju vrlo važnu ulogu u različitim diskursima, pogotovo medijskom, jer mogu utjecati na naše osjećaje, stvaranje stavova i djelovanje. Chilton (2005) nadalje tvrdi da bi posebno važan doprinos analizi diskursa trebala dati teorija konceptualne integracije koja bi poslužila za otkrivanje ideologije i mehanizama njezina nastanka.

Kognitivna lingvistika od početka je zastupala stav da figurativni jezik ne predstavlja nekakvu egzotičnu skupinu izraza koje rabimo kao dio poetskog izražavanja ili retorike i koji zahtijevaju posebne procese razumijevanja za razliku od doslovnih izraza. Naprotiv, postalo je jasno da je figurativni jezik sveprisutan, a određene ustaljene izraze ni ne poimamo kao da imaju preneseno značenje. Lingvisti su shvatili da figurativni jezik zbog svoje sveprisutnosti može služiti za stvaranje i promicanje određenih koncepata i argumentacije u različitim vrstama diskursa. Već su Lakoffova (1996, 2004, 2009) istraživanja političkoga diskursa u SAD-u pokazala da konzervativci i liberali upotrebljavaju različite konceptualne metafore kako bi uokvirivanjem bitnih društvenih pitanja i problema promicali određeni način razmišljanja i ideologiju. Uokvirivanje uvijek prethodi provođenju određenih politika što Lakoff (2009) pokazuje na primjeru zdravstva u SAD-u. Ako se zdravstvena politika uokviri kao „zdravstveno osiguranje“, potaknut će se okvir poslovanja koji uključuje profit, troškove, premije, uskraćivanje njege kako bi se postigla što veća zarada itd., što će rezultirati time da mnogi građani neće platiti zdravstveno osiguranje čak ako to zakon i propisuje. S druge strane, ako se zdravstvena politika uokviri kao „zaštita“, slična onoj koju nam pružaju policija i vatrogasci, tada zdravstvo postaje odgovornost države, a temelji se na empatiji i odgovornosti.

Nakon 2000. pojavljuje se sve više istraživanja metafore u različitim vrstama diskursa i korpusima, npr. od upotrebe metafora u obrazovanju (Cameron 2003), razgovornom diskursu (Cameron i Deignan 2003; Ritchie 2004), političkom i medijskom (Musolff 2000, 2004, 2016; Charteris Black 2004, 2013), diskursu o bolesti i liječenju (Semino i Deignan 2017; Semino i sur. 2018) itd. Objedinjujući Hallidayevu teoriju registra i Faircloughov model analize teksta, Goatly

(1997) proučava funkcije metafora u različitim diskursima (razgovor, vijesti, popularna znanost, reklame i književnost) te otkriva velik broj funkcija metafore npr. strukturiranje teksta, humor, argumentacija i promicanje određene ideologije. Dirven i sur. (2007) zaključuju da istraživanja nisu više usmjerena samo na deskriptivnu razinu metafore nego pokušavaju potaknuti kritičko promišljanje o ideološkim mogućnostima upotrebe metafore u diskursu, ali i ponuditi primjerenije alternative. Jedno od takvih nastojanja predstavljaju i Charteris-Blackova (2004) istraživanja političkoga, medijskoga i religijskoga diskursa kojima je nastojao objasniti ulogu i utjecaj metafore koja predstavlja specifičan odabir govornika u određenome kontekstu. Svoj pristup nazvao je kritička analiza metafore jer smatra da metafore trebaju biti u središtu zanimanja kritičke analize diskursa s obzirom na to da one mogu otkriti potencijalne namjere govornika i na taj način uputiti na osobine određenih ideologija. Charteris-Black (2004) navodi da metafora može biti jedan od svjesnih odabira govornika koji prikriva određene društvene procese, a analiza metafore može pridonijeti razotkrivanju impliciranoga sadržaja teksta. Njegov pristup, po uzoru na Faircloughovu kritičku analizu diskursa, sadrži tri elementa: određivanje metafora u tekstu, interpretaciju značenja i objašnjavanje. Nakon izdvajanja metafora iz teksta slijedi interpretacija koja uspostavlja veze između kognitivnih i pragmatičkih čimbenika koji određuju metaforu. Posljednja je faza objašnjavanje značenja, tj. identificiranje društvenoga djelovanja koje sudjeluje u stvaranju metafore te sugestivne uloge metafore. Analiza metafora trebala bi uzeti u obzir i koji se to dijelovi izvorne domene ne preslikavaju u ciljnu jer tako možemo bolje pojmiti što je zapravo metafora i s kojim se ciljem upotrebljava, što na kraju može pridonijeti razvijanju kritičke svjesnosti.

Kasnija istraživanja uloge metafore u širem društvenom kontekstu često se odlikuju interdisciplinarnim pristupom kakav primjerice primjenjuje Goatly (2007) ujedinijujući kognitivnolingvistički pristup metafori, kritičku analizu diskursa i Charteris-Blackovu kritičku analizu metafore. Njegova istraživanja usmjerena su na analiziranje odnosa metaforičkih obrazaca i njihovo pojavljivanje u različitim poljima suvremenoga života kao što su medicina, pravo, politika, ekologija, obrazovne politike itd. te razotkrivanje ideologija, koje mogu biti i pozitivne i negativne, koje se promiču uz pomoć metafora. Goatly (2007) naglašava da se može očekivati da novi, originalni figurativni izrazi mogu propitivati tradicionalne kulturološke kategorije i ideologije te promicati nove, ali on smatra da i ustaljene metafore, koje su općeprihvaćene u našem strukturiranju i poimanju stvarnosti, mogu prenositi prikrivenu ideologiju. Primjer za to jest engleski frazem *I don't buy that* u nekoj raspravi kojim želimo reći da se ne slažemo ili ne

prihvaćamo određenu ideju. Hrvatski ekvivalent *Prodaj ti to nekom drugom* (Bendow 2009) isto sadrži leksem vezan uz kupoprodajnu transakciju. Ti nas frazemi upućuju na to da ideje i vjerovanja možemo pojmiti kao robu koju možemo birati, kupovati i prodavati prema svojim potrebama i željama, a to je bitno osvijestiti, pogotovo ako to nije samo jedna izolirana jezična metafora, nego se ona pojavljuje kao dio većega metaforičkog obrasca koji sadrži više takvih leksičkih jedinica.

2.5. Pregled dosadašnjih relevantnih istraživanja – diskurs o bolesti i epidemiji

Pandemija koronavirusa u svim društvenim sferama, pa tako i u jeziku, izazvala je brojne do tada nezabilježene promjene. Ipak, postoje brojna prijašnja istraživanja jezičnih fenomena i figurativnih izraza vezanih uz diskurs o bolesti, liječenju, epidemiji i virusima, a ovdje ćemo se osvrnuti na neka od onih koja su relevantna za potrebe ovoga rada. Moć metafore u komunikaciji prepoznata je i prije kognitivnolingvističkih istraživanja pa tako Sontag (1978), tada onkološka pacijentica, u svom djelu *Bolest kao metafora* iznosi kritičku teoriju pokušavajući razotkriti kako metafore i mitovi vezani uz bolesti doprinose patnji bolesnika. Velik je utjecaj imala i njezina knjiga *Sida i njezine metafore* (1989) u kojoj dalje analizira kako društvo utječe na stvaranje stavova o bolesti te metafore koje prevladavaju u diskursu o toj bolesti. Sida je tada bila nova bolest s mnogo nepoznanica pa nije iznenađujuće da se javlja široka lepeza metafora kojima se ona nastoji objasniti, a tome smo opet svjedočili s pojavom koronavirusa. Dominantna metafora koja se tada javlja u diskursu o sidi jest KUGA, a ta se metafora nametnula zbog više razloga: kuga je bila bolest koja „dolazi“ iz nekoga drugog kraja svijeta – smatralo se da je sida „krenula“ iz Afrike pa se preko Haitija proširila u SAD-u; u Bibliji kuga je prikazivana kao božja kazna – sida je kazna za društveno neprihvatljiva ponašanja; kuga je zarazna bolest koja se brzo širi – sida je prenosiva bolest i može biti prijetnja za cijelu populaciju. Takvo poimanje bilo koje zarazne bolesti nije neuobičajeno pa smo i za vrijeme pandemije koronavirusa svjedočili izvještajima koji koronavirus nazivaju „kineskim virusom“, *kaznom za čovječanstvo*, *kugom 21. stoljeća*, *kugom naših dana* itd. Sontag (1989) je posebno kritična prema ratnim metaforama koje se pojavljuju u diskursu o bolesti jer smatra da u velikoj mjeri pridonose izoliranju i stigmatizaciji oboljelih, a dominacija ratnih metafora itekako je očita u diskursu o pandemiji koronavirusa i u našem korpusu.

Semino (2008) smatra da je Sontag rasvijetlila mnoge ključne potencijalno štetne utjecaje metafore na poimanje bolesti, ali naglašava da je nemoguće, ali i nepoželjno potpuno izbaciti

metafore iz takvoga diskursa jer one mogu biti djelotvorne, i za pacijente, i za medicinske stručnjake. U svojim brojnim istraživanjima diskursa o bolesti, posebno raka, Semino i suradnici (npr. Demmen i sur. 2015; Semino i sur. 2018a; Semino i sur. 2018b, Hendricks i sur. 2018) zabilježili su visoku zastupljenost ratnih metafora. Njihova istraživanja pokazuju da ratne metafore mogu imati vrlo štetne emocionalne učinke na oboljele, primjerice kod neizlječivih vrsta raka koji se doživljava kao *izgubljena bitka*, stoga bi se trebale izbjegavati takve metafore i promicati prikladnije. Jedna je od takvih metafora PUTOVANJA koja oboljelima olakšava prihvaćanje bolesti, a za razliku od ratnih metafora ne izaziva osjećaj krivnje ako ne dođe do oporavka. Ipak, ratne metafore mogu biti poticajne i ohrabrujuće, pogotovo kada oboljeli prolaze tretmane liječenja.

Zanimanje lingvisti pobudile su i prijašnje epidemije kao što su ebola, SARS i zika virus iako nisu imale takve dalekosežne posljedice na globalnoj razini kao koronavirus. Washer (2004) je istraživao medijsko izvještavanje o SARS-u u Velikoj Britaniji uspoređujući ga sa sidom i ebolom i zaključuje da se uglavnom slijedi sličan obrazac, od početne panike do smirivanja i vjere u zapadnjačku medicinu koja može pobijediti virus te pronalaženja krivaca izvan našega društva (engl. *othering*), „drugih“ za koje se implicira da su inferiorni „nama“. Okrivljavanje drugih dio je ratne metafore koji omogućuje da odgovornost za sukob prebacimo s „nas“ na „druge“ i na taj se način ujedini u borbi protiv neprijatelja (Oswick i sur. 2020). Poznato je da se to događa u svim ratovima, to je gotovo propisano i normalno ponašanje u sukobu pa se može očekivati da će ratna metafora dominirati u svim društvenim krizama. Iako u suvremenim naprednim društvima prevladava uvjerenje da su naša poimanja bolesti i prijenosa zaraza utemeljena na znanstvenim spoznajama, Washer (2010) upozorava da se diskurs o sidi i SARS-u odlikovao optuživanjem i religijskim fundamentalizmom jer ti mehanizmi prebacivanja krivnje mogu poslužiti za distanciranje od prijatelja koje zarazne bolesti mogu predstavljati za „ljude kao što smo mi“. Na taj način „druge“, strance ili marginalizirane društvene skupine promatramo kao krivce za prenošenje zaraze i oni postaju žrtve stigmatizacije. Traženje krivca za širenje zaraze nije bilo neuobičajeno i za vrijeme pandemije koronavirusa kada su se u početku sojevi nazivali prema zemljama u kojima je bilo najviše zaraženih pa se tako govorilo o kineskom virusu, brazilskom i afričkom soju. Kako bi se spriječilo stigmatiziranje tih zemalja, kasnije se pribjeglo nazivanju sojeva prema slovima grčkoga alfabeta.

Wallis i Nerlich (2005) proučavali su okvire koji su se koristili u izvještavanju o SARS-u te njihovu vezu s reakcijama javnosti i vladajućih. Iako su očekivali da će prevladavati ratna terminologija i usporedba s kugom, otkrili su da je dominantna bila konceptualna metafora SARS JE UBOJICA u opisu karakteristika i učinaka bolesti na pojedinca te metafore KONTROLE u diskursu na razini institucija i države. Marginalizaciju metafore rata objašnjavaju nizom tadašnjih okolnosti: nepostojanje „generala“, jedne osobe ili države koja upravlja epidemijom s obzirom na to da se proširila u nekoliko zemalja, britanska je vlada željela obuzdati paniku i prikazati epidemiju kao udaljenu moguću prijetnju, borba protiv SARS-a nije obećavala laganu pobjedu stoga je prikladnija bila metafora kontrole širenja virusa nego rata koji bi mogao u potpunosti iskorijeniti virus. Larson i sur. (2005) proširuju istraživanje militarističkih metafora analizirajući ih u znanstveno-društvenim diskursima o invazivnim biljnim i životinjskim vrstama, bolestima slinavka i šap i SARS. Premda ta tri predmeta istraživanja dolaze iz različitih znanstvenih i medicinskih područja, zajedničko im je da su sva tri kategorizirana kao invazivne pojave, stoga se može očekivati da će se u tim diskursima u velikoj mjeri pojavljivati ratna terminologija. Rezultati njihova istraživanja pokazuju da postoje razlike između vrsta ratnih metafora koje se upotrebljavaju za te pojave, ali i da dijele zajedničke osobine kao što su poimanje svih triju pojava kao ubojica, apokalipse, a upravljanje tim krizama doživljava se kao fizička borba. Oni smatraju da se ratne metafore mogu uspješno i izbjeći kao što pokazuje portretiranje SARS-a u birokratskom diskursu Svjetske zdravstvene organizacije i britanske vlade. U tome diskursu prevladavaju metafore kontrole širenja zaraze, a ne rata jer se ta bolest doživljavala kao dovoljno udaljena prijetnja bez određenoga geografskog žarišta pa nije bilo potrebe za stvaranjem panike.

Ribeiro i sur. (2018) potvrđuju korištenje ustaljenog okvira RATA u izvještavanju o epidemiji zika virusa u Brazilu te bilježe i dva podokvira: rat protiv komaraca i rat protiv mikrocefalije u kojem je ključna uloga žene. Okvir rata dominirao je zbog tadašnje političke nestabilnosti u zemlji, ali i zbog nedovoljnih znanstvenih spoznaja o vezi virusa i mikrocefalije, a pridonio je vjerodostojnosti načina upravljanja epidemijom potiskujući u drugi plan povezanost siromaštva, rodne nejednakosti i podložnosti virusu. Iako je bilo jasno da je virus bio pogubniji u siromašnijim krajevima, u medijskom diskursu zanemarivao se društveno-ekonomski aspekt epidemije, a ratni okvir bio je usmjeren na komarce kao personifikaciju neprijatelja kojeg treba poraziti iako je istrebljivanje komaraca tek jedna od strategija borbe sa zika virusom.

Pandemija koronavirusa od početka je izazvala veliko zanimanje lingvista, prije svega zbog nastanka velikoga broja neologizama koji su bili nužni za imenovanje novih pojava i predmeta. Samo u prvih šest mjeseci 2020. godine Mikić Čolić (2021) prikupila je 87 novih riječi u hrvatskome medijskom diskursu. U tome korpusu prevladavaju složenice, posebno one s prefiksoidom *korona-* ali i stopljenice (engl. *blend*) koje uglavnom nastaju pod utjecajem engleskoga jezika u kojemu je stapanje relativno plodan postupak (Marković 2013) pa se tako javljaju pojmovi kao što je *covidiot*, *plandemija*, *petokoronaši* itd. Promjene u jeziku vrlo su brzo popraćene brojnim istraživanjima koja su se usmjerila na oblikovanje javnoga diskursa o pandemiji, pa čak i rezultirala međunarodnim inicijativama kao što je #ReframeCovid. Tu je inicijativu u ožujku 2020. pokrenula skupina lingvista iz Španjolske i Velike Britanije (Inés Olza, Veronika Koller, Iraide Ibarretxe-Antuñano, Paula Pérez-Sobrino i Elena Semino) u nastojanju da kritički propitaju ratnu retoriku koja je prevladavala u javnome diskursu na početku pandemije, ali i da ponude prikladnije alternativne okvire. Na Twitteru su započeli raspravu s ključnom riječju (engl. *hashtag*) ReframeCovid uz poziv svim ostalim korisnicima da pošalju metafore iz različitih jezika koje se upotrebljavaju za opis bilo kojeg aspekta pandemije. Osim što je višejezična, ta je zbirka metafora i multimodalna pa sadrži i vizualne figurativne primjere iz različitih žanrova. Kao alternativne izvorne domene zabilježene su domene putovanja, sporta, prirodnih sila i nepogoda, ljudi i životinja, a kao najčešće ciljne domene uz pandemiju se javljaju i virus te ljudi (medicinski djelatnici, oboljeli).

Ratni okvir u prvome redu nameću političari pokušavajući javnosti objasniti razvoj pandemije i djelovanje vlade u suzbijanju virusa, ali i time potaknuti građane na pridržavanje novih propisa i mjera. Promicanje takvog okvira ostvaruje se jezikom, ali je zbog svojih posljedica i predmet zanimanja ostalih disciplina kao što pokazuju sljedeća istraživanja s aspekta psihologije, prava i sociologije. Benziman (2020) je analizirao obraćanja tadašnjega američkog predsjednika Donalda Trumpa i britanskoga premijera Borisa Johnsona i zaključio da se oba lidera koriste ratnim okvirom za opis pandemije, virus je neprijatelj, a borba protiv virusa jest rat. Takvo uokvirivanje upućuje na potrebu za ujedinjenjem kako bi se dobio taj rat, a predstavljanje nove situacije kroz okvir RATA pokušaj je smještanja nepredvidive, kaotične situacije u poznati okvir. U ratu prolazimo kroz teške trenutke, ljudi umiru, posljedice mogu biti strašne, ali s druge strane, rat može završiti i našom pobjedom nad virusom. Iz toga okvira proizašla su još četiri okvira: postojanje plana, patriotizam, potpora za medicinsko osoblje koji su vojska i heroji u pandemiji i ideja da je to zajednička borba,

ali i da se zemlje tih lidera bolje nose s pandemijom nego ostale. Benziman (2020) zaključuje da iako se naša stvarnost umnogome promijenila u pandemiji, uokvirivanje je ostalo isto. Okviri kroz koje su ti lideri predstavljali pandemiju, jednaki su kao i okviri koji se uobičajeno upotrebljavaju za konflikte, što im je omogućilo da od građana zahtijevaju prihvaćanje novih pravila i poslušnost. Na tome je tragu i istraživanje koje je provela Gillis (2020) analizirajući kako su vlade diljem svijeta opravdavale uvođenje strogih mjera i načine na koje su upotrebljavali ratne metafore da bi opravdali te postupke. Bez obzira na prikladnost ratnih metafora na početku pandemije kada se trebala podići svijest građana o izvanrednosti situacije, ona upozorava i na posljedice uokvirivanja javnoga diskursa upotrebom takvih metafora. Jedan od glavnih problema jest što se zakoni i mjere predstavljeni ratnom terminologijom, iako imaju i pozitivne i negativne posljedice za građane, ne mogu lako propitivati ili kritizirati. Drugi problem jest taj što se takve mjere ne mogu jasno i objektivno razumjeti ako je njihovo poimanje oblikovano metaforama. Kada smo u ratu, nemamo druge mogućnosti nego boriti se i nadati se pobjedi ili predati se i biti poražen. U tako uokvirenoj situaciji propitivanje ili protivljenje mjerama može se doživjeti kao izdaja i osporavanje truda onih koji se bore u tome ratu tako da svi oni koji se protive, trebaju šutjeti kako ne bi bili proglašeni sebičnima ili izdajnicima. Gillis (2020) zaključuje da u pandemijskim vremenima ratne metafore mogu biti korisne, pa čak i nužne da bi se građani potaknuli na brzo djelovanje, ali i da te metafore mogu onemogućiti javnost da preispituje odluke vladajućih i stroge mjere koje ograničavaju naša prava. Martinez-Brawley i Gualda (2020) istražuju pandemijski diskurs na Twitteru na nekoliko jezika i u nekoliko zemalja te potvrđuju dominaciju ratnoga okvira na početku pandemije koji su nametali političari kako bi pridobili građane da slijede nove propise. Ono što one smatraju nepoželjnim jest da je taj okvir pogodan za pretjerivanje i širenje dezinformacija pa se u jednome trenutku pandemije rat protiv virusa proširio i na rat protiv *infodemije*. S pogoršavanjem situacije i povećanjem broja umrlih intenzivira se upotreba jezika koja poziva na solidarnost, društvenu disciplinu i odgovornost. Zaključci toga istraživanja upućuju na važnu ulogu metafore u poticanju građana na društvenu disciplinu i odgovornost, ali autorice izražavaju zabrinutost zbog korištenja ratne metafore u svrhu opravdavanja strogoga kontroliranja građana i ograničavanja njihovih sloboda da bi se spasili životi.

Okvir RATA nije jedini čija je prikladnost vrlo brzo nakon početka pandemije bila preispitivana i kritizirana. Brandt i Botelho (2020) zamijetili su učestalu upotrebu sintagme *savršena oluja* kojom se opisivala nadolazeća pandemija. Naveli su dva značenja toga izraza u engleskome jeziku prema

Oxfordovu rječniku, od kojih je prvo doslovno i označava „posebno jaku oluju koja nastaje zbog neuobičajenog spajanja nepovoljnih meteoroloških čimbenika“, a drugo preneseno značenje opisuje „najgore moguće ili posebno kritično stanje stvari nastalo zbog velikog broja negativnih i (obično) nepredvidivih čimbenika“ (Brandt i Botelho 2020: 1493). Oni smatraju da taj izraz navodi na promišljanje da su epidemije posljedice neobičnih i nepredvidivih sila prirode, a promicanje okvira PRIRODNIH NEPOGODA za opis zdravstvenih kriza umanjuje ulogu ljudi u širenju i suzbijanju virusa. Ako bi se i svaka sljedeća epidemija poimala kao savršena oluja, moglo bi prevladati uvjerenje o ljudskoj bespomoćnosti i sumnja u spremnost zdravstvenoga sustava da se nosi s takvim izazovima. Stoga bi jedan od prvih koraka u pripremi za buduće zdravstvene krize trebalo biti i podizanje svijesti o načinu izvještavanja o pandemiji.

Istraživanja diskursa o koronavirusu na Twitteru proveli su i Wicke i Bolognesi (2020, 2021) analizirajući na velikome korpusu kako se poimala pandemija i kako su se tijekom pandemije mijenjale teme, osjećaji, subjektivnost i figurativni okviri. Ratni okvir pokazao se kao najučestaliji i najkonvencionalniji, a najviše se rabio za specifične teme kao što je suzbijanje virusa, dok su ostali visoko zastupljeni figurativni okviri OLUJA, ČUDOVIŠTE I CUNAMI. Na početku pandemije u ožujku i travnju 2020. najviše se koristilo ratnim okvirom, što je očekivano jer tada dolazi do prvoga porasta zaraženih na globalnoj razini, a nedvojbeno je bilo da je virus neprijatelj protiv kojeg se borimo. Krajem travnja i u svibnju 2020. opada broj zaraženih pa se i smanjuje količina ratne terminologije. Treći promatrani vremenski interval u njihovu istraživanju obuhvaća kraj svibnja i lipanj 2020. kada opet dolazi do porasta broja zaraženih. Ipak, nisu zabilježili porast upotrebe ratnog okvira i pojavu druge bitke protiv istoga neprijatelja. Autori smatraju da je s trajanjem pandemije taj okvir u kolektivnome umu izgubio svoju važnost i učinkovitost. Kao jedan od razloga navode da se u isto vrijeme počinju odvijati i stvarni nemiri izazvani pokretom Black lives matter i ubojstvom Georgea Floyd a u čijim se opisima riječi *pobuna, nasilje, vojska i vojnici* upotrebljavaju u doslovnome, a ne prenesenome značenju. Prisutnost stvarnih pobuna, nasilja i vojske na ulicama mogla je utjecati na preispitivanje prikladnosti upotrebe tih riječi za opis pandemije, što je dovelo do smanjivanja njihove upotrebe u javnome diskursu.

Uz to što je jedna od pokretačica inicijative #ReframeCovid, Semino (2020, 2021a, 2021b) u svojim recentnim radovima analizira postojeće figurativne okvire koji dominiraju u diskursu o pandemiji te nastoji objasniti razloge za upotrebu određenih okvira. Pandemija je predstavljala

nepoznatu situaciju koja je od vlada i građana zahtijevala brzo djelovanje pa u takvim uvjetima nije iznenađujuća upotreba metafore, kao važnoga retoričkog sredstva kojim se koristimo pri spoznavanju i uvjeravanju. Metafore su sveprisutne i nedvojbeno korisne u komunikaciji i razmišljanju pa Semino (2021a) smatra da nije moguće, a ni potrebno izbjegavati ih ili cenzurirati. Postoji vrlo mali broj metafora koje su neprihvatljive, primjerice one koje opisuju ljudska bića kao štetočine i parazite (Musolff 2010). Ono što metafore čini prikladnima, nije vrsta metafore nego način i cilj s kojim se one upotrebljavaju u određenome kontekstu. Veliki korpus #ReframeCovid metafora omogućio je znanstvenicima da uz ratne metafore razmotre i potencijal ostalih metafora i njihovu učinkovitost u komunikaciji o pandemiji. Jedna od metafora koja se javlja u tome korpusu jest metafora POŽARA, a Charteris-Black (2017a) objašnjava analogiju između požara i bolesti analizirajući doslovna i prenesena značenja glagola *širiti*. Doslovno značenje vezano je uz fizičko kretanje konkretnih entiteta kao što je požar, čije kretanje možemo vidjeti i osjetiti i koje zahtijeva prevenciju i zaustavljanje. Entiteti koji se vežu uz širenje često imaju negativne konotacije pa time možemo objasniti i ustaljenu upotrebu glagola *širiti* i s imenicama *bolest*, *zaraza* i *pandemija*. Semino (2021a: 54) je zaključila da su metafore vezane uz požar, pogotovo šumski požar, prikladne u diskursu o pandemiji jer mogu ispuniti brojne ciljeve: izraziti opasnost i hitnost, razlikovati faze pandemije, objasniti načine prijenosa zaraze i uloge pojedinaca u tome, objasniti mjere i uloge zdravstvenih radnika, povezati pandemiju s nejednakostima u zdravstvu i ostalim društvenim problemima te opisati moguću post-pandemijsku budućnost. Te je ciljeve moguće ostvariti na temelju preslikavanja koja se odvijaju između izvorne domene šumskoga požara i ciljne domene pandemije, a uključuju sljedeće elemente:

neobuzdano širenje požara → nekontrolirano širenje virusa

gašenje požara → obuzdavanje širenja virusa

drveće koje gori, triješće → zaražene osobe koje šire virus

vatrogasci → medicinsko osoblje

spremnost vatrogasnih službi → pripremljenost za moguće epidemije u budućnosti.

Metafora šumskog požara bogata je predodžbama, poznata nam je čak i ako nismo izravno iskusili požar, sadrži brojne elemente (drveće, vatrogasci, žrtve itd.), a može izazvati snažne emocionalne reakcije pa se zbog svega toga pokazala vrlo pogodnom za opis pandemije (Semino 2020).

Takav se okvir kasnije prenio i na diskurs o cijepljenju kada je na početku bilo iznimno važno uvjeriti što više građana u nužnost cijepljenja. To možemo ilustrirati i jednom od objava na Twitteru koja je popraćena i fotografijom gorućega triješća, a u kojoj liječnica Michelle Au⁶ navodi da su cijepljeni ljudi kao vlažne cjepanice, necijepljeni kao suho triješće dok je COVID vatra. Ona postavlja pitanja mogu li se vlažne cjepanice zapaliti i kasnije širiti vatru i na oba pitanja odgovara potvrdno, ali objavu završava zaključkom da je vrlo teško upaliti vatru s vlažnim drvima, a gotovo nemoguće kada više nema triješća.

Nerlich (2020) je zanimalo koje se još metafore osim ratnih, koje se uobičajeno bilježe u diskursu o bolesti i epidemijama, pojavljuju u opisu pandemije koronavirusa. Pretražujući medijska izvješća, iako naglašava da je to bilo nesustavno, otkrila je određene skupine metafore koje će se kasnije pokazati kao učestale. Jedna je od takvih metafora katastrofe bilo da se radi o prirodnim nepogodama (oluja, cunami, poplava itd.) ili onima koje su izazvale ljudske pogreške kao što su nuklearne katastrofe. Česta je i personifikacija virusa koja se uglavnom ostvaruje poimanjem virusa kao lukave osobe, varalice i zloga genija što se može objasniti početnom zbunjenošću znanstvenika da proniknu u osobine i načine širenja nepoznatoga virusa. Jedna od dominantnih percepcija virusa jest i portretiranje virusa kao nepoželjnog i opasnog posjetitelja. Kada se radi o vladinim strategijama borbe s pandemijom uz metafore sporta zabilježila je i novu *ravnanje krivulje* koja ima brojne varijacije, što će pokazati i analiza našeg korpusa, a jedna je od upečatljivijih i opis mjera kao strategije *čekića i plesa*. *Čekić* označava kraća razdoblja strogih mjera i restrikcija nakon kojih slijedi popuštanje, *ples s virusom*.

Sustavnije istraživanje proveo je Charteris-Black (2021) analizirajući britanske novinske izvještaje o koronavirusu tijekom jedne godine, a proveo je i empirijsko istraživanje nastojeći otkriti učinak različitih okvira na stavove ljudi o primjeni određenih strategija u pandemiji. Već spomenuta dominacija ratnog okvira javlja se jer rat predstavlja prototip krizne situacije koja zahtijeva zajedničke napore svih pripadnika društva u borbi protiv neprijatelja s mogućim smrtnim ishodom. Ratna terminologija prisutna je u različitim diskursima, političkom, medijskom, znanstvenom i medicinskom, a upotrebljava se za različite aspekte pandemije od suzbijanje virusa, poticanja građana na slijeđenje mjera do objašnjavanja kako se naš imunološki sustav ponaša u

⁶ <https://twitter.com/auforga/status/1424006806221869059?lang=en> (Datum posjeta stranici: 30. kolovoza 2021.)

doticaju s virusom i kako cjepivo djeluje na njega. Ratna metafora pokazala se kao kognitivno najdostupnija, stoga ne čudi da se ona javlja u velikoj mjeri, pogotovo na početku pandemije. Ipak, kritike upućene toj metafori vide ju kao klišeizirano sredstvo koje zbog pretjerane upotrebe postaje sve manje djelotvorno.

Kako bi provjerio učinak ratnog uokvirivanja na ponašanje ljudi, Charteris-Black (2021) proveo je kratko empirijsko istraživanje u kojem su ispitanici pročitali dva kratka teksta o koronavirusu, jedan u kojem se pojavljuje osam metafora vezanih uz rat te drugi tekst istoga sadržaja koji umjesto tih metafora sadrži doslovne izraze. Nakon toga su prema važnosti rangirali pet izjava koje opisuju njihove odluke o ponašanju u pandemiji u skladu s preporukama vlade (1. Nastaviti živjeti kao i prije; 2. Izlaziti kao i prije, ali pridržavati se pravila o dva metra fizičkog udaljevanja; 3. Ograničiti izlaske na 1 sat na dan, i to samo zbog nabave nužnih proizvoda i vježbanja; 4. Strogo ograničiti izlaske i izlaziti samo po nužno; 5. Staviti cijelo kućanstvo u karantenu). Statistička analiza pokazala je da nije bilo značajne razlike u rangiranju izjava nakon čitanja prvog i drugog teksta, što se može objasniti time da su ispitanici već prije odlučili kako će se ponašati pa čitanje tekstova nije imalo nikakav utjecaj. Ipak, razlika se pokazala za 5. izjavu, koja uključuje najdrastičniju promjenu ponašanja, a upravo su nju ispitanici rangirali kao najbitniju nakon čitanja teksta s ratnim metaforama. To bi moglo upućivati na potencijal ratnoga uokvirivanja na podizanje svijesti o opasnostima koronavirusa i izazivanje straha koji djeluje na promjenu uvjerenja i na koncu viđenja karantene kao prihvatljive mjere.

Charteris-Black (2021) u svome je istraživanju zabilježio i pojavu miješanja metafora. Miješanje metafora događa se kada se uz jedan okvir npr. RAT pojavljuju i metafore iz sasvim drugih nesrodnih okvira kao što su PRIRODA, PUTOVANJE itd. Takve je primjere najviše zamijetio u osobnim opisima ljudi koji su bolovali od Covida-19. Suočeni sa strahom od novoga virusa i neizvjesnošću uspjeha u liječenju ti su bolesnici svoja stanja opisivali miješajući različite metafore u jednom iskazu, od onih vezanih uz rat, kretanje, biljke, strojeve itd. Charteris-Black (2021) smatra da je ta pojava odraz gubitka kontrole i osjećaja kaosa, a što su metafore semantički udaljenije, to je snažniji bolesnikov osjećaj patnje i nemoći zbog bolesti. Ostali figurativni okviri koje je zabilježio u korpusu jesu okvir POŽARA i PRIRODNIH SILA koji su već analizirani u prijašnjim istraživanjima, ali se javlja i novi okvir ZOMBI APOKALIPSE. Taj okvir potiče iz znanstvenofantastičnih filmova i literature u kojima su zombiji bezumna bića koja se

nezaustavljivo kreću i šire virus koji sve ostale pretvara u zombije, a skupine zombija preuzimaju kontrolu dok se preostali ljudi bore za preživljavanje. Zanimljivo je da britanski korpus sadrži čak 1066 novinskih izvještaja koji spominju zombije u kontekstu pandemije dok u našem korpusu hrvatskoga medijskog diskursa nije zabilježena nijedna pojava zombi metafore, što možemo objasniti kulturološkim razlikama. Tematika o zombijima vezana je uz filmove i književna djela s engleskoga govornog područja i dio je njihove popularne kulture pa hrvatski mediji očito tu metaforu nisu smatrali dovoljno poznatom ili relevantnom.

Hrvatski medijski diskurs za vrijeme pandemije koronavirusa istraživali su Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) te Lacković i sur. (2021). Oba istraživanja potvrđuju da se u hrvatskome medijskom diskursu pandemija prije svega prikazuje kroz ratni okvir, što je već zabilježeno i u brojnim drugim jezicima. Prilično bogat repertoar izvornih domena zabilježen je figurativnim uokvirivanjem pandemije kao KATASTROFE, SPORTA I KNJIŽEVNOSTI, ali i novih, neuobičajenih metafora koje proizlaze iz izvornih domena RELIGIJE, BILJKE, KARIJESA i FILMOVA (Štrkalj Despot i Ostroški Anić 2021). Na kraju možemo zaključiti da su i ostala istraživanja medijskoga i političkog diskursa u različitim jezicima diljem svijeta potvrdila dominaciju portretiranja pandemije okvirom RATA (npr. Alsaedi 2021; Lukacovic 2020, Rajandran 2020; Seixas 2021). Ova istraživanja figurativnog jezika za vrijeme pandemije provedena su na velikim korpusima koji su pretraživani uz unaprijed zadane ključne riječi. Te su ključne riječi odabrali znanstvenici prema svojim zapažanjima, a temelje se na izrazima koji su zabilježeni kao najčešće upotrebljavani metaforički izrazi. Osnovna pretraživanja započela su s ključnim riječima *virus*, *koronavirus*, *covid*, *epidemija* itd., a kako su i prijašnja istraživanja pokazala da je metafora RATA najčešća u diskursu o bolesti i epidemijama, rat i povezani leksemi neizostavno su bile ključne riječi u pretraživanju korpusa. Uz to, prema subjektivnome odabiru znanstvenika, ostale ključne riječi vezane su uz metafore SPORTA, PUTOVANJA i PLESA (Štrkalj Despot i Ostroški Anić 2021) ili metafora iz znanstvenog diskursa s leksemima *krivulja*, *imunitet krda*, *Petrijeva zdjelica* (Charteris-Black 2021).

Nedvojbeno je da su sva ta istraživanja produbila naše spoznaje o figurativnosti u diskursu o pandemiji, ali ciljana pretraživanja prema unaprijed određenim ključnim riječima mogu previdjeti određene aspekte. Naime, ako se figurativni izrazi pojavljuju uz zamjenicu, a ne imenicu koja je zadana ključna riječ ili uz elipsu, oni mogu biti neprepoznati. Nadalje, prenesena značenja u jednoj

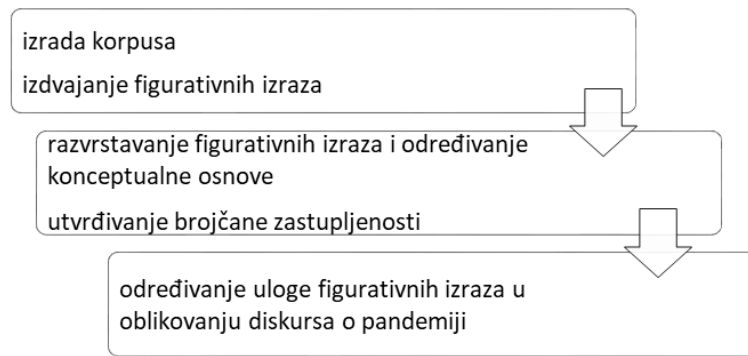
rečenici ne moraju biti izravno povezana s koronavirusom ili pandemijom kao što pokazuju primjeri iz našeg korpusa vezani uz metafore IGRE i KOCKANJA (*igranje sa životima, vuku se dobri potezi, na kocki je puno toga, prokockati proljetne dobitke* itd.). Figurativni izrazi u ovome radu izdvajani su ručno kako bi se obuhvatili svi takvi primjeri koji bi mogli biti izostavljeni u ciljanoj pretrazi prema ključnim riječima. Bitan dio čine i izdvojene frazeološke jedinice, ustaljene i modificirane, koje su morale biti izdvojene ručno. Stoga bi glavni doprinos ovoga rada trebao biti opširan opis figurativnoga jezika koji sadrži uobičajene metaforičke izraze, ali i one nove, kreativne ostvaraje koji još nisu postali ustaljeni (npr. *lovci na koronu, soj na brži pogon, semafori za uvođenje mjera, stožer nam je ukrao Božić*).

3. METODOLOGIJA

U ovome se poglavlju donosi pregled metodologije istraživanja i opisuje se korpus na kojemu je provedeno istraživanje. Objašnjavaju su koraci istraživanja te se detaljno opisuju postupci svakoga koraka.

3.1. Osnovni koraci istraživanja

Nakon prikupljanja članaka i izrade korpusa uslijedila je kvalitativna analiza i izdvajanje figurativnih izraza prema kriterijima opisanim u potpoglavlju 3.3. Potom su izdvojeni figurativni izrazi razvrstani u odgovarajuća semantička polja i okvire te se odredila konceptualna osnova na kojoj se ti figurativni izrazi temelje. Kvantitativnom analizom utvrđen je ukupan broj izdvojenih figurativnih izraza i njihova brojčana zastupljenost za svaki okvir. Posljednji korak zasnovan je na kritičkoj analizi diskursa s pomoću koje se nastojalo otkriti ulogu figurativnoga jezika u oblikovanju diskursa o pandemiji. Osnovni koraci istraživanja prikazani su na slici 5, a u nastavku slijedi opis korpusa te detaljan opis navedenih koraka.

Slika 5. Prikaz osnovnih koraka istraživanja

3.2. O korpusu

Istraživanje je provedeno na korpusu koji se sastoji od novinskih članaka vezanih uz koronavirus objavljenih u digitalnim izdanjima Jutarnjega lista i Večernjega lista. Među dnevnim novinama koje izlaze u tiskanom i digitalnom izdanju, te su novine, uz 24 sata, najčitanije u Hrvatskoj prema Reutersovu izvješću iz 2018.⁷ Stoga bi prikupljeni novinski članci trebali predstavljati reprezentativan uzorak medijskoga diskursa za vrijeme pandemije koronavirusa. Korpus obuhvaća razdoblje od 1. ožujka 2020., kada se pojavljuju prvi slučajevi oboljelih od koronavirusa u Hrvatskoj, do 1. ožujka 2021. U korpus su uključena svakodnevna izvješća stožera, intervjui s epidemiolozima, liječnicima, stručnjacima i političarima te reportaže iz Hrvatske i svijeta, osvrti i kolumne novinara i znanstvenika, a i reagiranja građana. Dio korpusa s člancima iz Jutarnjega lista sadrži 556 084 riječi, a Večernjega lista 822 892, što ukupno iznosi 1 378 976 riječi. Ta razlika u broju riječi mogla bi se objasniti vrstama članaka koje ti izdavači objavljuju u digitalnom izdanju. Naime, u Jutarnjem listu prevladavaju kraći izvještaji i opisi konferencija za medije te intervjui sa stručnjacima, dok Večernji list uz to redovno objavljuje i opširnije kolumne i osvrti novinara i stručnjaka. Članci su se prikupljali svakodnevno u navedenome razdoblju, a uključeni su svi članci s ključnim riječima koronavirus, COVID-19 i pandemija. Korpus je dostupan na zahtjev.

⁷ <https://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/croatia-2018/> (Datum posjeta stranici: 21. siječnja 2022.)

3.3. Kriteriji i metode za utvrđivanje primjera

Analiza korpusa započela je ručnim izdvajanjem jednočlanih i višečlanih izraza čija značenja u promatranome kontekstu imaju preneseno značenje koje odstupa od osnovnoga značenja. Kao što smo već naveli, jedno od najspornijih pitanja u takvoj analizi odabir je kriterija figurativnosti, što nije jednostavno s obzirom na to da se u literaturi mogu naći različiti pristupi. Stoga je bitno primijeniti odgovarajuće kriterije kako bi se izbjeglo intuitivno i neobjektivno određivanje što je figurativno, a što doslovno. Za potrebe ovog istraživanja slijedili smo kriterije za određivanje figurativnosti utemeljene na metodi za otkrivanje metafore, MIP (engl. *Metaphor Identification Procedure*), koju je izradila i testirala skupina Pragglejaz (Peter Crisp, Raymond Gibbs, Alice Deignan, Graham Low, Gerard Steen, Lynne Cameron, Elena Semino, Joe Grady, Alan Cienki i Zoltan Kövecses 2007). Ono što je ponukalo te znanstvenike na izradu i testiranje metode za otkrivanje metafora, jest nepostojanje jedinstvenih i preciznih kriterija za određivanje metafora u diskursu. Unatoč tomu što istraživanja metafore pobuđuju sve veće zanimanje, taj nedostatak postoji od začetaka kognitivne lingvistike. Zaključci o konceptualnoj metafori ponekada su se temeljili na selektivno izdvojenim primjerima iz govora ili teksta (Gibbs 2017) pa se može u pitanje dovesti pouzdanost određenih procjena o zastupljenosti metafore u diskursu ili povezanosti metafore i načina razmišljanja (Pragglejaz 2007). Stoga je ta skupina znanstvenika izradila i testirala metodu određivanja jezičnih metafora u diskursu koja bi trebala biti primjenjiva i u interdisciplinarnim istraživanjima metafore. Procedura se sastoji od sljedećih koraka:

1. pročitati cijeli tekst ili diskurs kako bi se shvatilo značenje u cjelini
2. odrediti leksičke jedinice
3. a) utvrditi za svaku leksičku jedinicu značenje u kontekstu, uzeti u obzir što prethodi ili slijedi nakon te leksičke jedinice
- b) utvrditi za svaku leksičku jedinicu ima li osnovno značenje u drugim kontekstima koje se razlikuje od značenja u promatranom kontekstu

Osnovnim značenjem smatra se ono koje je konkretnije (ono koje možemo lakše zamisliti, vidjeti, čuti itd.), povezano s tjelesnim aktivnostima, preciznije i starije. Bitno je napomenuti da osnovno značenje ne mora nužno biti i najčešće značenje promatrane leksičke jedinice.

- c) ako se značenje leksičke jedinice razlikuje u promatranom kontekstu od značenja u ostalim kontekstima, odrediti je li to značenje u suprotnosti s osnovnim značenjem i može li se razumjeti u usporedbi s osnovnim značenjem.
4. ako je značenje u promatranome kontekstu suprotno ili odstupa od doslovnoga značenja, označiti leksičku jedinicu kao metaforičku.

Steen, Dorst, Hermann, Kaal, Krennmayr i Pasma (2010: 6) obrazlažu tu proceduru navodeći da je metaforičko značenje zapravo neizravno značenje leksičke jedinice, a temelji se na neskladu između značenja leksičke jedinice u promatranom kontekstu i osnovnoga značenja navedenog u rječniku. Npr. kada leksičke jedinice *napasti* i *braniti* upotrijebimo u kontekstu rasprave, njihovo značenje u tome se slučaju odnosi na verbalni sukob. Takvo se značenje prema MIP-u smatra neizravnim jer je u neskladu s osnovnim značenjem tih riječi u drugim kontekstima kada je vezano uz fizički sukob između osoba. Autori te metode naglašavaju da ona prije svega predstavlja jezični pristup jer ta četiri navedena koraka ne uzimaju u obzir konceptualne strukture. Osnovno je načelo odrediti jezične izraze koji imaju prenesena značenja, a oni potencijalno mogu biti i metaforički u kognitivnome smislu, što će se pak odrediti drugom metodom.

Premda su koraci MIP metode jednostavni, ta procedura ipak ostavlja mjesta određenim dvojabama. U nekim slučajevima istraživači će se uz rječnike morati osloniti i na prethodna istraživanja i svoju intuiciju kako bi odredili radi li se o prenesenome značenju. Problematici mogu biti ustaljeni izrazi koji su dio svakodnevnog izražavanja o određenoj temi tako da ih više ne poimamo kao figurativne. Primjer vezan uz našu temu jest glagol *širiti* u izrazima *širiti virus*, *zarazu* i *bolest*, a to su sve ustaljeni izrazi kada govorimo o zaraznim bolestima. Charteris-Black (2017a: 21) detaljno analizira značenja glagola *širiti* (engl. *spread*) te njegove kolokacije u korpusu COCA (Corpus of Contemporary American English). Riječi koje se u korpusu pojavljuju sa *širiti* organizirao je u semantička polja kako bi odredio sva značenja toga glagola. Ključno je da entiteti koji *se šire* mogu biti konkretni i apstraktni. Opipljivi entiteti, objekti vezani su uz značenje koje se odnosi na fizičko kretanje ili povećanje na određenoj površini, npr. *širiti ruke* ili *rublje*. Takvo značenje navedeno je kao prvo za ovu natuknicu u Hrvatskome jezičnom portalu koji *širiti* definira kao „činiti širim, prostranijim, istezati u širinu; raširivati, razvlačiti, rasprostirati“.⁸ Apstraktni entiteti u kolokacijama sa *širiti* upućuju na povećanje utjecaja ili učinka, npr. *širiti glasine* ili *širiti*

⁸ <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Datum posjeta stranici: 22. siječnja 2022.)

virus. Charteris-Black (2017a) smatra da upravo ta razlika između konkretnih i apstraktnih entiteta određuje je li riječ upotrijebljena u doslovnom ili prenesenom značenju pa smo slijedeći njegovo objašnjenje *širiti virus* smatrali prenesenim značenjem. Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) potvrđuju da je kolokacija *širenje korone/virusa/pandemije/epidemije* jedna od najučestalijih figurativnih kolokacija u njihovu korpusu.

S obzirom na obiman korpus i ciljeve vezane uz figurativni jezik u pandemijskim uvjetima, izdvajali su se samo figurativni izrazi koji se pojavljuju uz ključne riječi koje se odnose na pandemiju: virus, koronavirus, korona, pandemija, bolest, oboljeli, mjere, *lockdown* (zatvaranje), zdravstveni sustav i cjepivo. U određenome broju slučajeva figurativni izrazi pojavljuju se u tekstu u navodnim znacima jer su očito i autori teksta imali potrebu naglasiti da se radi o prenesenome značenju. To pokazuju sljedeći primjeri iz korpusa u kojima se personificira virus ili pandemija: *virus se „probudi“*, *Covid je „potrošio“ 300 milijuna kuna*, *epidemija je „kolabirala“*, *bolest se „prelije“ na stariju populaciju*. Isto tako označeni su i određeni frazemi, npr. *strategija se pokazala kao „ruski rulet“* i *cjepivo će biti „zlatna koka“*, ali i figurativni izrazi preuzeti iz engleskoga jezika koji još nisu ustaljeni u hrvatskom jeziku, npr. „*super-širiteljski*“ *dogadjaj* (engl. *superspreader event*) i „*savršena oluja*“ (engl. *perfect storm*). Kako i ti primjeri pokazuju, izdvojeni su figurativni izrazi jednočlani i višečlani, a mogu se protezati i na cijelu rečenicu (*nema suživota* (s virusom) *dok sustanari jedan drugome rade o glavi*). U višečlanim figurativnim izrazima koji se sastoje od leksičkih jedinica koje pripadaju različitim semantičkim poljima kao npr. *borba s virusom je maraton* zasebno se brojala svaka jezična metafora pa je tako *borba* svrstana u okvir RATA, a *maraton* u okvir SPORTA. Uz jezične metafore i frazeme izdvojene su i sljedeće frazeološke jedinice: poslovice, izreke, citati i slogani koje se pojavljuju u kontekstu izvještavanja o pandemiji. U obzir smo uzeli i novonastale figurativne izraze (npr. *novo normalno*, *ples s virusom*, *ravnanje krivulje*) koji su se učestalo pojavljivali u medijskom diskursu pa stoga imaju potencijal postati dio ustaljene frazeologije. S obzirom na to da su zabilježeni figurativni izrazi sačinjeni od jedne sastavnice ili više riječi, a mogu se protezati i na cijelu rečenicu, nemoguće je izračunati ukupan postotak figurativnih izraza u korpusu. Stoga će se navesti broj i postotak izdvojenih figurativnih izraza prema semantičkim poljima i okvirima.

3.4. Opis postupka razvrstavanja izdvojenih figurativnih izraza

Sljedeći je korak bilo razvrstavanje izdvojenih figurativnih izraza prema semantičkim poljima pa su tako primjerice jezične metafore *rasadnici virusa*, *iskorjenjivanje virusa* i *bujanje virusa* svrstani u semantičko polje „biljka“, a *epidemijski val*, *virus hara* i *erupcija epidemije* svrstani u semantičko polje „prirodne nepogode“. Ipak, taj postupak nije uvijek jednostavan kao što pokazuje kolokacija *širenje virusa* za koju postoje različite klasifikacije u literaturi. Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) utvrdile su da je ta kolokacija, uz *borbu protiv korone*, *pobijediti koronu* i *val epidemije*, jedna od najčešćih u njihovu korpusu. One smatraju da je ta jezična metafora realizacija ustaljene konceptualne metafore VIRUS/EPIDEMIJA JE PREDMET te da je ta pojava reifikacije (opredmećivanja) odraz uobičajenoga poimanja koncepta, pogotovo onih apstraktnih. Međutim Charteris-Black (2021) u engleskome jeziku povezuje figurativni izraz *širenje virusa* s izvornom domenom POŽARA, kao i Semino (2021a) koja smatra da je taj izraz prikladan za poimanje pandemije, pogotovo kada se želi istaknuti nekontrolirano širenje kao u slučaju požara. Kako bi se što preciznije odredila pripadnost određenom semantičkom polju, služili smo se Hrvatskim enciklopedijskim rječnikom te korpusima Riznica i HrWac. Korpus HrWac pokazao se značajnim za klasificiranje onih riječi koje imaju višestruka značenja te se mogu svrstati u različita semantička polja. S obzirom na to da se u literaturi nalaze različite klasifikacije kolokacije *širiti/širenje virusa* koja se označavala kao opredmećivanja virusa ili figurativni izraz vezan uz okvir POŽARA, pretragom hrvatskog korpusa u Sketchengineu provjerili smo najčešće kolokacije s leksemima *širiti* i *širenje*. Taj je postupak pokazao da kada uzmemo u obzir konkretne entitete, dakle kolokacije koje imaju doslovna značenja, najviše pojava *širiti* i *širenje* imaju s leksemima *požar* i *vatra*. Na osnovi dakle visoke frekventnosti tih kolokacija, figurativni izrazi sa sastavnicama *širiti* i *širenje* svrstani su u semantičko polje požara. Postupak klasificiranja možemo ilustrirati još jednim primjerom koji je zahtijevao pomniju analizu značenja. Takvim se ispostavio i glagol *harati* koji znači pustošiti, razarati pa je dvojba bila pripada li semantičkom polju prirodnih nepogoda i katastrofa ili agresivne osobe. Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021: 16) navele su glagol *harati* kao dio skupine glagola kojima se koristimo u personifikaciji pandemije zajedno s glagolima *prijetiti*, *rušiti*, *dolaziti* itd. No, pretraga u Sketchengineu otkrila je da je najčešća kolokacija *požar hara* sa 132 pojava, dok se kolokacije s osobom kao subjektom javljaju znatno rjeđe (*banda hara* 24 pojava, *ubojica hara* 8 pojava). U usporedbi s osobom kao subjektom brojčano su zastupljenije i kolokacije s prirodnim nepogodama (*oluja* 24, *uragan* 17, *poplava* 16, *nevrijeme*

13), stoga smo se odlučili taj glagol svrstati u općenito semantičko polje elementarnih nepogoda u podskupinu požar. Takav postupak provjere uslijedio je za sve figurativne izraze kod kojih je postojala dvojba.

U analizi ćemo se posebno osvrnuti i na izdvojene višečlane figurativne izraze koji predstavljaju nove sveze riječi i kod kojih je došlo do povezivanja leksema koji uobičajeno pripadaju različitim semantičkim poljima. Takva je pojava zabilježena kod visokozastupljenih leksema kao što je *val* u kolokacijama *val se razbuktao/bukti*, *sломiti val*, *ugušiti val* i *rep vala*, ali i ostalim figurativnim izrazima koji se pojavljuju u manjem broju poput *takav scenarij se prelio i na Hrvatsku i niče novi izvor korone*.

Izdvojeni frazemi i ostali višečlani izrazi svrstani su prema svome značenju u odgovarajuća semantička polja pa je tako primjerice modificirani frazem u izrazu *korona je pokazala svoje podmuklo lice*, čiji je izvorni oblik prema Hrvatskome frazeološkom rječniku *pokazati/pokazivati svoje pravo lice*, dio semantičkog polja personifikacije virusa kao zle i nasilne osobe. Određeni broj frazema, poslovice i slogana, pogotovo onih modificiranih i novonastalih, bit će analiziran u posebnom pododjeljku. Premda nisu visoko zastupljeni u korpusu, oni predstavljaju kreativne izričaje autora i igre riječima, stoga smatramo da ih svakako treba uvrstiti u analizu. Primjer takvoga modificiranog frazema jest *pomiješati jabuke i trešnje* (uspoređivati broj umrlih u bolnicama i općoj populaciji), čiji je izvorni oblik *miješati kruške i jabuke*.⁹ Zabilježili smo i kompleksniji izraz poput *pokupiti vrhnje s gorkog kolača* (zaraditi od prodaje cjepiva) koji je nastao spajanjem dvaju modificiranih frazema čiji su izvorni oblici prema Hrvatskome frazeološkom rječniku *obrati/pobrati vrhnje* i *dobiti dio kolača* (za detaljniju analizu vidi str. 126). Određeni broj zabilježenih figurativnih izraza rezultat je doslovnoga prijevoda s engleskoga jezika, a oni još uvijek nisu zabilježeni u rječnicima i korpusima (*krvariti novac*), na što ćemo se isto osvrnuti u analizi.

Sljedeći korak bio je odrediti konceptualne osnove na kojima se temelje figurativni izrazi, tj. sa stajališta kognitivne lingvistike utvrditi jesu li izdvojeni figurativni izrazi utemeljeni na određenome konceptualnom mehanizmu i kojem. Analiza se usmjerila na određivanje konceptualnih metafora i metonimija te konceptualne integracije oslanjajući se na MetaNet,¹⁰

⁹ Filipović Petrović, I.; Parizoska, J. 2022. Frazeološki rječnik (frazeeoloski-rjecnik.eu)

¹⁰ <https://metanet.icsi.berkeley.edu/metanet/>

repozitorij metafora i okvira na engleskome jeziku te repozitorij metafora na hrvatskome jeziku MetaNet.HR¹¹ koji sadrži popise konceptualnih metafora i semantičkih okvira. Primjerice za semantički okvir RATA u MetaNet.HR-u navode se sljedeće relevantne leksičke jedinice: *rat*, *ratovati*, *ratovanje*, *ratni*, a MetaNet navodi na engleskome jeziku i *bitka*, *bomba*, *vojnici*, *neprijatelj*, *osvojiti*, *oružje*, *prva linija* itd. Leksičke jedinice koje čine figurativni izraz na osnovi navedenih leksičkih jedinica u tim su repozitorijima svrstani u odgovarajući semantički okvir. Uz svaki semantički okvir nalazi se i popis konceptualnih metafora koje se koriste tim okvirom. Za okvir RATA navedene su sljedeće konceptualne metafore: NATJECANJE JE RAT, POSLOVANJE JE RAT, RASPRAVA JE RAT itd. te konceptualna metafora koja je bitna za ovo istraživanje LIJEČENJE BOLESTI JE RAT. Nakon provedene kvalitativne analize, kvantitativna analiza korpusa pokazala je ukupan broj izdvojenih figurativnih izraza te brojčane odnose različitih okvira i konceptualnih osnova na kojima se figurativni izrazi temelje, a i one najzastupljenije u korpusu.

3.5. Određivanje uloge figurativnih izraza u diskursu o pandemiji

S obzirom na to da je jedan od ciljeva ovoga istraživanja otkriti ulogu figurativnoga jezika u oblikovanju diskursa o pandemiji i promicanju određenih ideologija, posljednji dio analize korpusa odnosi se na kritičku analizu diskursa. Kritička analiza diskursa kao interdisciplinarni kritički pristup pridaje jeziku značajnu ulogu u društvenom i političkom životu, a temelji se na proučavanju veze jezika i društvenih problema kao što su diskriminacija, manipulacija i zloupotreba moći. S obzirom na to da ona počiva na kritičkome pristupu i kvalitativnoj analizi, može se očekivati da ona ne može biti u potpunosti objektivna pa je namjera osim deskriptivne analize provesti i interpretativnu. Faircloughov (1995) trodimenzionalni analitički model uz tekst u obzir uzima i diskurzivnu i društvenu praksu jer smatra da se tekst ne može interpretirati izolirano. Svaki se tekst treba promatrati kao dio društvene interakcije, a njegovo značenje moguće je otkriti interpretirajući ga u odnosu na širi društveni kontekst. Slijedeći Musolffove (2004, 2012, 2016) doprinose kritičkoj analizi diskursa te Charteris-Blackovu (2004, 2013, 2021) kritičku analizu metafore, analiza figurativnoga jezika nastojat će otkriti ulogu prenesenoga značenja u objašnjavanju koncepata i stvaranju argumenata u kontekstu pandemije. Musolff (2012: 303) objašnjava društvene posljedice odabira i upotrebe određenih figurativnih izraza u javnome diskursu na primjeru konceptualne

¹¹ <http://ihjj.hr/metafore/metanet-hr/>

metafore DRUŠTVO/DRŽAVA JE TIJELO. Osnovne su implikacije da država može biti zdrava ili bolesna, a kada je bolesna, potrebno ju je liječiti uklanjanjem uzroka bolesti (virus, paraziti itd.). U političkome diskursu često je promicanje upravo takvih figurativnih izraza za političke protivnike ili useljenike; oni se prikazuju kao nametnici, unositelji bolesti koja će postupno dovesti do propasti države, stoga ih treba ukloniti. Umjesto predstavljanja činjenica i tvrdnji koje bi se mogle kritički preispitati, takav način upotrebe metafora aktivira naše spoznaje o bolesti i nužnosti primjene određene terapije kako bi se postigao rezultat. Takva prenesena značenja emotivno su obojena i utječu na našu interpretaciju događaja i naše buduće djelovanje. Primjer iz našega korpusa koji će biti pomnije analiziran jest izjava predsjednika Zorana Milanovića da „koronu moramo prihvatiti kao *karijes*, a ne kao neku veliku bolest“. Ta je izjava doživjela brojne kritike; pogotovo su ju kritizirali liječnici i epidemiolozi koji su smatrali da bi takvo poimanje korone umanjilo ozbiljnost te bolesti, a i činjenicu da se od nje umire, što nikako nije usporedivo s karijesom.

Analiza figurativnoga jezika identificirat će koji se uvriježeni okviri i figurativni izrazi upotrebljavaju za oblikovanje diskursa o koronavirusu, ali će se posebno proučiti i opisati pojava novih i kreativnih izraza kako bi se obuhvatio cjelokupan koncept poimanja koronavirusa. U završnom će se dijelu razmotriti potencijal i uloga figurativnoga jezika u promicanju određenoga svjetonazora i ideologije.

4. ANALIZA KORPUSA I REZULTATI

Kao što smo već naveli, ovaj obiman korpus obuhvaća jednogodišnje razdoblje izvještavanja o pandemiji koronavirusa u kojemu su izazovi nove situacije znatno utjecali i na jezik. S jedne strane bilo je potrebno što jasnije objasniti djelovanje i posljedice novog virusa, ali i prenijeti poruku javnosti o nužnost uvođenja ograničenja i korjenitih promjena. Sve to preslikavalo se i na jezik te rezultiralo nastankom i upotrebom velikoga broja figurativnih izraza, i onih ustaljenih, i novih. Tomu svjedoče i izdvojeni figurativni izrazi iz našega korpusa kojih je ukupno 7964 analizirano u ovome radu, a opisuju djelovanje virusa i pandemije te posljedice i promjene nastale uslijed te pojave. Najveći dio tih figurativnih izraza (N=7804) podijeljen je u skupine prema okvirima na kojima su utemeljeni, dok manju posebnu skupinu čine poslovice, slogani, frazemi i figurativni izrazi koji se zbog svoje raznolikosti nisu mogli svrstati pod određeni okvir. Takvih je primjera

ukupno 160 te su analizirani u potpoglavlju 4.3. Tablica 1 prikazuje najzastupljenije okvire i broj figurativnih izraza za svaku skupinu okvira. Svaki okvir, a i pripadajući figurativni izrazi zasebno su detaljnije analizirani u nastavku ovoga poglavlja.

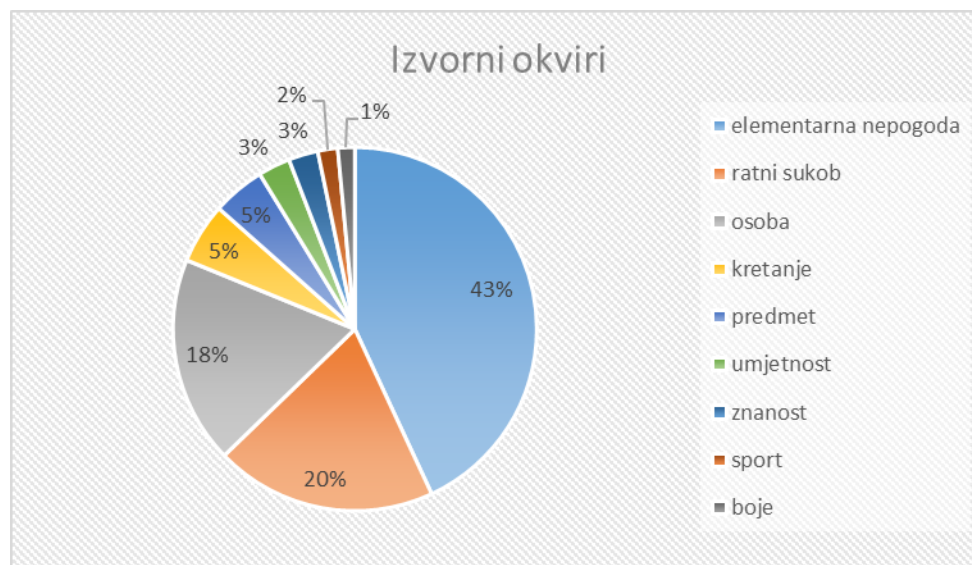
Tablica 1. Brojčana zastupljenost okvira

okvir	broj primjera
ELEMENTARNE NEPOGODE	3202
RAT	1465
PERSONIFIKACIJA	1370
KRETANJE	399
OPREDMEĆIVANJE	348
UMJETNOST	213
ZNANOST	195
SPORT I NATJECANJE	132
BOJE	112
ostali manje zastupljeni okviri (LOV, POSLOVANJE, BILJKA...)	368

S obzirom na to da se određeni isti leksemi učestalo pojavljuju s leksemima (*korona*)virus, *pandemija*, *epidemija*, *zaraza* i *bolest* (npr. *virus se širi*, *epidemija se širi*, *žarište koronavirusa*, *žarište epidemije*) svrstali smo ih u istu skupinu ne odvajajući posebno one koji su vezani uz virus, epidemiju i bolest. Pretraga u Sketchengineu otkriva da je najzastupljenija kolokacija u korpusu koja se pojavljuje 397 puta *širenje virusa*, a slijede ju kolokacije *širenje zaraze* (N=353), *širenje koronavirusa* (N=205), *širenje epidemije* (N=106), *širenje bolesti* (N=76), *širenje pandemije* (N=49), *širenje COVIDA-19* (N=19). Očito je da mediji u izvještavanju nisu pravili razliku između virusa i bolesti koju izaziva, stoga će i ovoj analizi oni biti interpretirani unutar iste skupine. Charteris-Black (2021) navodi da je metonimizacija jedan od uobičajenih načina imenovanja bolesti koristeći se eponimima (*Alzheimerova bolest*), simptomima (*respiratorna bolest*) ili nazivom aktivnosti ili posla koji su prouzročili tu bolest (*teniski lakat*). Još jedan način imenovanja bolesti koji je zamijećen i u ovoj pandemiji jest upotreba toponima (*španjolska gripa*). Takvi nazivi bolesti mogu biti diskriminirajući i poticati nastanak predrasuda, stoga ih Svjetska zdravstvena

organizacija nikako ne preporučuje. Ipak, u početku pandemije u javnome se diskursu koronavirus spominjao kao *kineski virus*, a kasnije kada virus zahvaća sve više zemalja, upotrebljavali su se i nazivi *brazilski*, *južnoafrički* i *indijski soj* ili *varijanta*. Iz svega navedenog možemo zaključiti da je jedan od osnovnih mehanizama poimanja ove pandemije metonimija, što možda još uvijek nije bilo dovoljno osviješteno kako navode Brdar i sur. (2021: 340). Naime, koronavirusi predstavljaju obitelj virusa sa stotinama podvrsta koje izazivaju bolesti kod ljudi i životinja, ali se tijekom pandemije *koronavirus* uobičajeno upotrebljavao za „najnoviji“ koronavirus temeljeći se na metonimiji OPĆENITO ZA SPECIFIČNO. Osim toga, uvriježila se i upotreba *koronavirusa* i njegovih skraćenih oblika *korona* i *virus* za pandemiju, što odgovara metonimijskom odnosu UZROK ZDRAVSTVENOG STANJA JE ZDRAVSTVENO STANJE. Očito je da se u javnome diskursu nije pravila razlika između upotrebe leksema *virus*, *koronavirus*, *korona*, *COVID-19*, *epidemija*, *pandemija*, *zaraza*, *bolest*, *infekcija* i *SARS-CoV-2*, stoga smo ih analizirali kao dio iste tematske skupine figurativnih izraza. Svakodnevni izvještaji o pandemiji sadržavali su i brojne informacije, objašnjenja i opravdavanja uvođenja mjera. Stoga smo osim figurativnih izraza koji se izravno odnose na virus i pandemiju u istraživanje uključili i figurativne izraze koji su se upotrebljavali za opis mjera i strategija suzbijanja virusa.

Najveći broj figurativnih izraza temelji se na izvornome okviru ELEMENTARNE NEPOGODE, ukupno ih je 3202, a slijede ih 1464 izraza vezana uz izvorni okvir RATA. Nakon njih brojčano su najzastupljeniji figurativni izrazi koji otkrivaju da se virus poima kao osoba (N=1370) te 399 figurativnih izraza vezanih uz izvorni okvir KRETANJA nakon kojeg slijedi poimanje virusa i strategija kao PREDMETA za što je zabilježeno 348 figurativnih izraza. Pandemija se poimala i kroz prizmu UMJETNOSTI (N=213) kao FILM ili PREDSTAVA te kroz okvir SLIKARSTVA i KNJIŽEVNOSTI. Slijedeći Charteris-Blackovu (2021) klasifikaciju, jezične metafore *imunitet krda* i svi figurativni izrazi vezani uz *krivulju* (npr. *ravnanje/rastezanje krivulje*) tematski su svrstani kao metafore utemeljene na izvornome okviru ZNANOSTI, a ukupno ih je 195. Izvorni okvir SPORTSKOGA NATJECANJA ostvaren je u 132 figurativna izraza, a okviru BOJA pripada 112 izraza. Preostali figurativni izrazi kojih je za svaki pojedinačni okvir manje od 100 pojavnica, vezani su uz metafore LOVA, IGRE, BILJKE, POSLOVANJA, ŽIVOTINJE, ŠKOLE, RELIGIJE, KONTROLE itd., a pomnije će se analizirati u zasebnome poglavlju.

Slika 6. Najzastupljeniji izvorni okviri za opis virusa, pandemije i strategija

U svakome okviru najbrojniji su dakako figurativni izrazi koji se izravno odnose na virus i pandemiju, a manju skupinu čine i oni izrazi koji opisuju strategije borbe s virusom, uvođenje mjera i *lockdown* te općenite opise novonastale situacije i života tijekom pandemije. Zasebnu skupinu čini 145 poslovice, izreka, citata i slogana i frazema koji se nisu mogli svrstati pod određeni okvir, a u tu je svrstano i 15 figurativnih izraza koji su utemeljeni na konceptualnoj metonimiji i integraciji. U toj je skupini uz ustaljene izraze zabilježen i određeni broj onih novih nastalih tijekom pandemije. U nastavku ćemo detaljnije prikazati brojčanu i tematsku zastupljenost izdvojenih figurativnih izraza te konceptualne mehanizme na kojima se oni temelje. S obzirom na veliki broj izdvojenih figurativnih izraza i ograničenja ovoga rada, navodit ćemo primjere koji su brojčano najzastupljeniji te one koji se zbog svojih osobitosti čine posebno zanimljivima.

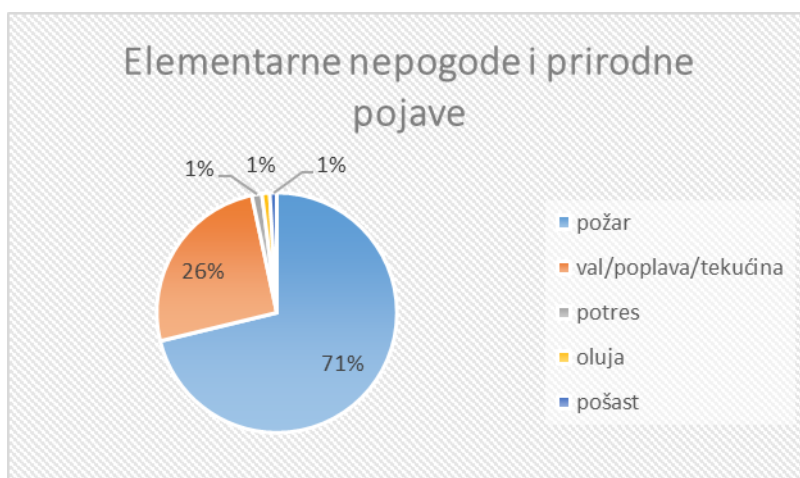
4.1. Analiza figurativnih izraza prema najzastupljenijim okvirima

Figurativni izrazi kojima se opisuje djelovanje virusa i pandemije čine najveći dio izdvojenih izraza. Određeni broj tih izraza izravno se upotrebljava za sam virus (*nevidljivi neprijatelj*) ili pandemiju (*savršena oluja*), ali zabilježeni su i brojni primjeri koji se upotrebljavaju za opis djelovanja virusa i pandemije (*virus napada*, *pandemija se razbuktava*), njihove posljedice (*bolnice*

su preplavljene) te figurativni izrazi koji opisuju promjene i novi način života u pandemiji (*planet je zaustavljen, ples s virusom*).

4.1.1. Elementarne nepogode i prirodne pojave

Najveća skupina figurativnih izraza sadrži 3194 izdvojena izraza i osam proširenih metafora koji pripadaju izvornom okviru ELEMENTARNIH NEPOGODA I PRIRODNIH POJAVA. Vrste elementarnih nepogoda koje su poslužile kao izvorne domene jesu prirodni događaji poput požara, poplave, potresa, olujnoga vjetera te biološki događaj kao što je kuga. Analiza jezičnih metafora upućuje da one u najvećem broju proizlaze iz konceptualnih metafora PANDEMIJA JE POŽAR, koja je ujedno i najzastupljenija konceptualna metafora u toj skupini, te PANDEMIJA JE VAL/POPLAVA/TEKUĆINA, PANDEMIJA JE POTRES, PANDEMIJA JE OLUJA i PANDEMIJA JE POŠAST/KUGA.

Slika 7. Izvorne domene vezane uz elementarne nepogode i prirodne pojave

Već smo naveli da su u ovome korpusu najzastupljenije kolokacije *širenje (korona)virusa/zaraze/pandemije/bolesti* kao i *širiti (korona)virus/zarazu/bolest/epidemiju*, stoga je i očekivano da je metafora POŽARA najzastupljenija u ovoj skupini. Ukupno su izdvojena 2243 figurativna izraza, što čini udio od 71% figurativnih izraza vezanih uz okvir ELEMENTARNIH NEPOGODA. Tablica 2 pokazuje da je najzastupljenija kolokacija s leksemima *širenje* i *širiti* koja se javlja 1708 puta.

Tablica 2. Najzastupljeniji figurativni izrazi vezani uz požar

Požar – figurativni izrazi	broj primjera
<i>širenje/ širiti virus</i>	1708
<i>žarište zaraze/epidemije</i>	358
<i>(raz)buktati/razbuktavanje zaraze</i>	53
<i>superširitelj/superširenje</i>	52
<i>izbiti/izbijanje zaraze</i>	51

Osim glagola *širiti se* zabilježeni su i glagoli *proširiti se* i *raširiti se*. Ti su leksemi poslužili i za tvorbu složenica (N=52) *superširitelji*, *superširenje* i *superšireći/superširiteljski događaji* koji opisuju osobe koje mogu zaraziti veliki broj ljudi ili zbivanja na kojima se zarazi veliki broj ljudi. U toj se skupini nalazi i leksem *žarište* koji se s varijacijama (*mikro-*, *mega-*, *mini-*, *super-* i *koronažarište*) pojavljuje ukupno 358 puta. Uz doslovno značenje *žarišta*,¹² „točke u kojoj se sjedinjuju zrake kad se prelome kroz leću, fokus“, rječnik navodi i preneseno značenje „glavno, središnje mjesto nečega“ te sintagmu *žarište bolesti* čije je značenje „izvor rasprostiranja, mjesto iz kojega se širi bolest“. Rječnik navodi i etimološku pozadinu toga leksema, a to je leksem *žar* stoga smo *žarište* svrstali u skupinu s ostalim leksemima koji se vežu uz požar. Osim što se države i gradovi navode kao žarišta, bilježimo i primjer u kojem liječnica opisuje ljude kao žarišta apelirajući na odgovorno ponašanje:

- (3) Tamo bi trebalo educirati poslodavce i radnike da se zajedničkim naporima osvijesti da se sa simptomima ne dolazi na posao, ni s najblažim simptomima koje čovjek može izdržati. Svatko je od nas **malo nano šetajuće žarište**, rekla je Marija Bubaš. (Jutarnji list, 18. 11. 2020.)

Poimanje virusa koji se prenosi preko ljudi koji su *šetajuća žarišta* i *superširitelji* počiva na opredmećivanju i konceptualnoj metafori VIRUS JE PREDMET, koja će kasnije biti detaljnije analizirana. Preostalih 177 jezičnih metafora koje su vezane uz požar upotrebljavale su se za opis različitih faza epidemije od njezina nastanka do širenja koje izmiče kontroli, suzbijanja te na kraju postupnoga smanjivanja opasnosti od virusa. O početnim fazama govori se kao o *izbijanju epidemije*, a njezino zahvaćanje sve većih područja opisuje se kao *razbuktavanje* i *rasplamsavanje* zbog kojega zemlje ili planet *gore*, a nastoji se učiniti sve da se ona *ugasi*. Silina širenja epidemije odražava se u virusu koji *hara* ili je već *poharao* bolnice i zemlje koje su zahvaćene *prerijskim*

¹² Hrvatski jezični portal <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Datum posjeta stranici: 12. ožujka 2022.)

požarom ili se nalaze u *zapaljivoj fazi*. Iskazujući potrebu za brzim reakcijama, jedan je liječnik rekao da je *uletio u pandemijsku vatru*. Sljedeći primjer ilustrira stupanj opasnosti i nužnost uvođenja mjera.

- (4) ... predsjednik nizozemske središnje banke Klaas Knot upozorio je premijera Ruttea: "**Kuća gori**. Svi naponi moraju sada biti usmjereni na **gašenje požara**". (Večernji list, 29. 3. 2020.)

Kako se širenje virusa stavlja pod kontrolu, ublažava se i opasnost od požara pa se govori o *sporom izgaranju virusa* i epidemiji koja *tinja* i *gasne*. Posljednja faza epidemije okarakterizirana je kao *ugašeni požar* i *samogašenje virusa*. Osim tih figurativnih izraza zabilježili smo i šest primjera proširenih metafora u kojima se u slijedu pojavljuje više od dva figurativna izraza vezana uz požar. Četiri proširene metafore odnose se na opis širenja virusa čiji je obrazac *bacanje šibica na gomilu triješća* i *požar na jednoj strani ceste koji pokušava "preskočiti" barijeru tako da šalje iskre na drugu stranu*. Te proširene metafore slikovito opisuju lakoću kojom se virus širi ako se nađe u povoljnim uvjetima. Dvije preostale proširene metafore odnose se na zakašnjele mjere pa se tako navodi da *formiramo vatrogasnu brigadu, a kuća već gori* te da su mjere *protupožarna deka kojom možete ugušiti vatru kad požar krene, ali ne možete ugušiti požar kad se rasplamsao po stanu*.

Na temelju svih izdvojenih figurativnih izraza u toj skupini iz izvorne domene POŽARA preslikavanja možemo prikazati na sljedeći način:

izvor: POŽAR		cilj: PANDEMIJA
izbijanje požara	→	pojavljivanje zaraze
širenje požara	→	širenje zaraze
rasplamsavanje	→	neobuzdano širenje zaraze
iskre, triješće	→	zaražene osobe
protupožarne mjere	→	sprečavanje širenja zaraze
gašenje požara	→	smanjivanje broja zaraženih

Nakon metafore POŽARA sljedeća najzastupljenija konceptualna metafora jest PANDEMIJA JE VAL/POPLAVA/TEKUĆINA za koju je u korpusu zabilježen 818 figurativni izraz. Iz tablice 3 vidljivo je da je u toj skupini najbrojniji leksem *val* sa 673 pojavnice.

Tablica 3. Najzastupljeniji figurativni izrazi vezani uz poplavu i tekućinu

Poplava/tekućina – figurativni izrazi	broj primjera
<i>val zaraze/epidemije</i>	673
<i>izvor/izvorište zaraze/epidemije</i>	43
<i>kolati/kolanje virusa</i>	17
<i>preliti/prelijevanje zaraze</i>	9
<i>priljev bolesnika</i>	9

Najčešća je kolokacija *drugi val* koja se pojavljuje 292 puta, što možemo objasniti prikupljanjem korpusa u razdoblju kada je drugi val bio najdominantniji. Uz redne brojeve valova zabilježeno je i sezonsko imenovanje valova zaraze pa se tako govori o *jesenskom*, *proljetnom* i *siječanjskom valu*, a snaga virusa očituje se i kroz *cunamije zaraze*. Ti se valovi zaraze pojavljuju u ustaljenim svezama kao što su *val će nas zapljusnuti*, *val se prelijeva*, *kreće* i *povlači*, no navest ćemo i one izraze koji predstavljaju odmak. Premda je takvih primjera samo 12, oni sadrže određene osobitosti, stoga smatramo da ih je bitno istaknuti. Jedna od pojava jest personificiranje vala, baš kao i virusa, pa bilježimo primjere kao što su *drugi val vreba iza ugla* i *val nam prijeti*, ali i da će mjere *ugušiti nov val*. Uz to zamjetna je i pojava novih sveza riječi koje otkrivaju miješanje metafora, npr. POŽARA i TEKUĆINE: *novi val bukti/razbuktava se/izbio je*, te POTRESA i TEKUĆINE: *epicentar drugog vala*. *Val zaraze* poima se i kao predmet pa ga možemo *slomiti*, a zaraženi ga mogu *donositi* ili ga *uvozimo*. Pojavljuje se i metafora SPREMNIKA kada se određena faza pandemije opisuje izrazima *zašli smo duboko u novi val* i *izašli smo iz vala*.

Preostalih stotinu figurativnih izraza temelji se na metaforama POPLAVE i TEKUĆINE, a najučestaliji su izrazi *izvor zaraze/epidemije*, *kolanje virusa* i *prelijevanje zaraze*. Osim što se epidemija poima kao tekućina, isto se prenosi i na oboljele osobe koje *se slijevaju u bolnice*, *preplavljaju* ili mogu *zaštopati zdravstveni sustav*, a postoji i *rezervoar zaraze* te *bazen zaraženih kontakata*. Ti dakle primjeri pokazuju da izvorna domena POPLAVE/TEKUĆINE nema samo jednu ciljnu domenu, nego se kao ciljna domena uz sam virus i epidemiju pojavljuju i zaražene osobe. I u toj skupini bilježimo novu svezu riječi *niče novi izvor korone*, čije se preneseno značenje temelji na izvornoj domeni BILJKE i TEKUĆINE.

Metafora POTRESA zastupljena je s 43 figurativna izraza od kojih je najučestaliji *epicentar pandemije/zaraze* koji se pojavljuje 29 puta. Ostali izrazi opisuju djelovanje virusa koji *trese naše živote*, *uzdrmao nas je* i *izazvao tektonske poremećaje*. Metafora OLUJE zabilježena je 35 puta u

izrazima koji osim *oluje*, navode i njezine različite vrste: *savršena oluja*, *uragan*, *ciklon* i *vihor* te *nevrijeme*, *kovitlac*, *udari* i *naleti pandemije*. U pandemiji je i *lockdown* mogao imati razorno i štetno djelovanje pa se i on opisivao figurativnim izrazima proizašlim iz tog okvira kao *uragan* i *propuh*. Zabilježeno je i 25 figurativnih izraza koji se općenito odnose na elementarne nepogode: *epidemija ne jenjava*, *razarajuća pandemija*, *razorni virus* te *vani je korona*.

Elementarne nepogode uključuju i biološke događaje kao što su epidemije i pošasti pa se u toj skupini nalazi 30 figurativnih izraza vezanih uz okvir POŠASTI I KUGE. Uobičajeno je da sve nove situacije pokušavamo usporediti ili objasniti prijašnjim iskustvima kako bismo ih lakše razumjeli. Znamo kakve su posljedice imale prijašnje epidemije pa suočeni sa širenjem koronavirusa, o ovoj epidemiji govorimo kao o *novovjekoj/globalnoj/velikoj pošasti koja je zahvatila svijet*. Bilježe se i figurativni izrazi koji točnije određuju tu vrstu nove *pošasti*, a to je *smrtonosna kuga*, *kuga 21. stoljeća*, *kuga naših dana* i *nova Justinijanova kuga*, kao jedna od onih koja je odnijela najveći broj ljudskih života. Pandemije kuge u prošlosti su predstavljale najveću prijetnju u usporedbi s ostalim zaraznim bolestima, no kuga je u suvremenom svijetu rijetka pojava iako nije u potpunosti nestala. Stoga figurativni izrazi koji sadrže vremenske odrednice kao što su *kuga 21. stoljeća*, *naših dana* i *novovjeka pošast* upućuju na to da se pandemija koronavirusa uspoređuje s povijesnim viđenjem kuge, tj. pandemiju koronavirusa doživljavamo kao povratak razorne srednjovjekovne kuge koja se nezaustavljivo i nekontrolirano širila.

U toj skupini nalaze se i dvije proširene metafore vezane uz katastrofe i prirodne pojave. Jedna od njih širenje virusa uspoređuje s radijacijom objašnjavajući da ćemo se razboljeti ako se približimo mjestu radijacije, a isto to dogodit će se ako se približimo virusu. Ali ako se pridržavamo mjera i držimo razmak, možemo izbjeći opasnost jer *u oba slučaja, i u slučaju virusa i u slučaju radijacije, stvar je jednaka*. Sljedeća proširena metafora odnosi se na grudu snijega koja se kotrlja i postaje sve veća te tako postaje sve razornija stoga je treba zaustaviti.

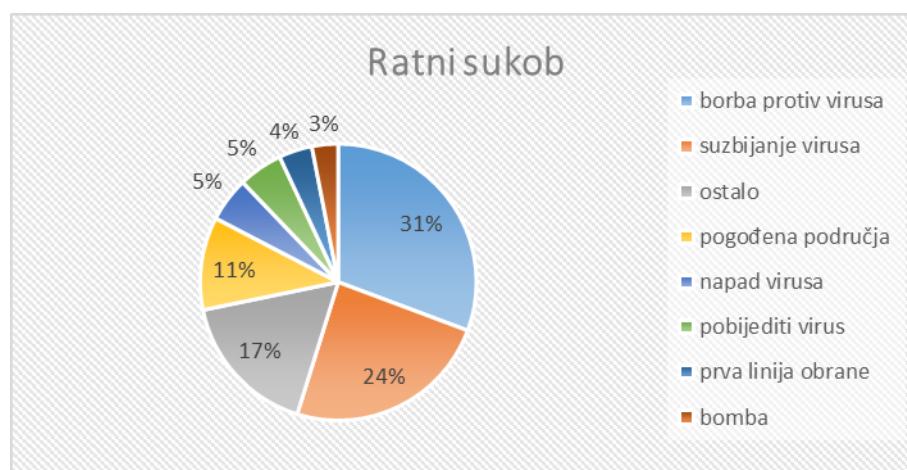
(5) Mjere nisu dostatne da suzbiju širenje virusa. Nažalost, čak i kad se uvede neka nova mjera koja efikasno kontrolira virus, brojke neće pasti odmah, nego tek desetak dana poslije. Da se zaustavi **velika snježna gruda**, treba puno više snage nego da bi se zaustavila mala... **Naša gruda** je sad već poprilično velika i treba nam, recimo, puno više **drvenih pregrada** da je zaustavimo, neke će **puknuti** i **neće funkcionirati**, ali neke hoće i **gruda će se smanjiti** te u konačnici **zaustaviti**. (Večernji list, 23. 10. 2020.)

Tom proširenom metaforom poslužio se epidemiolog Branko Kolarić objašnjavajući zašto uvođenje mjera neće odmah utjecati na smanjivanje broja zaraženih. Veliki broj zaraženih jest gruda snijega koja se svakodnevno povećava i uništava sve dok joj mi postavljamo drvene pregrade pokušavajući je zaustaviti. Te su pregrade mjere koje su manje ili više učinkovite, a neke od njih na kraju će uspjeti zaustaviti širenje zaraze.

Možemo zaključiti da je okvir ELEMENTARNIH NEPOGODA sačinjen od figurativnih izraza koji u najvećoj mjeri virus i pandemiju poimaju kao požar čije se različite faze preslikavaju na odgovarajuće faze širenja pandemije. Sljedeća najzastupljenija jest metafora POPLAVE i TEKUĆINE koja opisuje kretanje i rast broja zaraženih, a zabilježene su i metafore OLUJE, POTRESA i KUGE, pojava čija silovitost, moć razaranja i nastale posljedice odgovaraju djelovanju virusa.

4.1.2. Ratni sukob

Ta skupina sadrži 1465 figurativnih izraza koji proizlaze iz izvornoga okvira RATA koji se u dosadašnjim istraživanjima pandemijskoga diskursa pokazao kao jedan od najučestalijih. S obzirom na to da taj okvir uključuje velik broj aspekata rata, veći je broj i tematskih skupina kojima pripadaju izdvojeni izrazi.

Slika 8. *Figurativni izrazi vezani uz izvorni okvir RATA*

Najveći broj izraza, ukupno 449, odnosi se na poimanje pandemije kao *borbe sa* ili *protiv virusa/zaraze*, uz pojavljivanje glagola *boriti se sa* i *protiv virusa*, te *voditi/dobiti/gubiti bitku*. Sljedeći su učestali izrazi *suzbijanje virusa/pandemije*, *suzbiti* i *obuzdati virus*, kojih je ukupno

353. Za razliku od *borbe* i *bitke*, *suzbijanje* predstavlja manji intenzitet upotrebe sile u doticaju s virusom jer cilj suzbijanja nije svladati virus nego ublažiti njegovo širenje i dovesti ga pod kontrolu. Preostali figurativni izrazi otkrivaju da se zbog poimanja pandemije kao borbe i brojni drugi aspekti rata pojavljuju kao izvorne domene pa se tako 17 puta virus spominje kao *neprijatelj* i *protivnik* koji se *probija*, *napada nas*, *okupira*, *osvaja*, *pokorava svijet* i *pobjeđuje*. Kao i svaka napadnuta zemlja, mi se *branimo* i *podizemo stupanj obrane* te se *hvatamo u koštac s virusom*. Širenje virusa opisuje se kao *eskalacija sukoba* i *stezanje obruča* jer smo *pod opsadom*, *zabarikadirani* i *okupirani*. *Oružje* kojim se koristimo *u ratu s virusom* raznoliko je: toplomjeri, pranje ruku, dezinficijens, maske, *lockdown* i na kraju cjepivo. Izravno spominjanje oružja ilustrira sljedeći primjer u kojemu ravnatelj Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo objašnjava učinkovitost uvođenja mjera koje poistovjećuje s mecima:

(6) „Nije bitno koliko **metaka ispucate**, nego koliko ste **metaka ispucali u metu**. Mislim da smo odlično odradili sve“, kazao je Capak. (Večernji list, 6. 7. 2020.)

U ovoj pandemiji zdravstvene ustanove postale su *prve linije/crte obrane* i *ratne zone*, a *stupove obrane* i *obrambeni sustav* čini zdravstveno osoblje koji su naša *vojska*, *vojnici*, *branitelji* i *heroji*, a oni koji se zaraze virusom jesu *izvan stroja*. *Prva crta obrane* figurativni je izraz koji se učestalo upotrebljavao u medijskome diskursu za vrijeme pandemije pa je uvršten i u Pojmovnik koronavirusa koji je izradio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a definira ga kao „izraz koji se u prenesenome smislu odnosi na liječnike, medicinske sestre i ostalo medicinsko osoblje koje štiti i liječi pučanstvo od bolesti COVID-19.“¹³ U ratnom okviru, osim vojnika, bilježimo i ostale osobe koje su zadužene za planiranje obrane od virusa, a to je *strateg* koji će izraditi *taktiku borbe*. Oni koji naknadno kritiziraju ili predlažu uvođenje određenih mjera opisani su frazemom *biti general poslije bitke* koji je zabilježen tri puta.

S druge strane, građani, pogotovo oni koji se ne pridržavaju propisa, opisuju se kao *hodajuće covid bombe*, a mladi su zbog svoga nemarnog ponašanja prozvani *bioteroristima*. Masovni događaji na kojima se okuplja veliki broj ljudi označeni su kao *biološke bombe*, *detonatori zaraze*, a čak su i škole *virusne bombe* pa sve to dovodi do *eksplozije zaraženih*. Metafora BOMBE zabilježena je 45 puta, od čega se samo deset figurativnih izraza vezuje uz konceptualnu metaforu VIRUS/PANDEMIJA JE BOMBA (npr. *eksplozija korone/virusa/epidemije*), dok se preostali figurativni

¹³ <https://jezik.hr/koronavirus/?slovo=p> (Datum posjeta stranici: 12. ožujka 2022.)

izrazi odnose na zaražene osobe i mjesta iz kojih se širi zaraza. Figuratívni izrazi proizašli iz te konceptualne metafore opisuju naglo i nekontrolirano širenje zaraze koja zahvaća veliki broj ljudi.

Zemlje i područja u kojima je pandemija uzela maha opisuju se kao *pogođena/najpogođenija* područja, *stradale* i *ranjene* zemlje, a takvih je figurativnih izraza ukupno 159. Baš kao i u ratu svakodnevno se zbrajaju *žrtve virusa*, *gubimo ljude* i *plaćamo danak u ljudskim žrtvama*. Zbog velikog broja žrtava iz te borbe *izlazimo s ožiljcima*, a *zemlje vidaju rane*. Vrijeme prije dolaska pandemije naziva se *mirnodopskim*, a smanjenje broja zaraženih jest *zatišje*. Kada se broj oboljelih smanjuje, doživljavamo to kao da *pobjeđujemo virus* koji se *povlači*, *kapitulirao je* i *porazen je*. Svi navedeni figurativni izrazi pokazuju da brojni aspekti ratnoga sukoba pridonose poimanju pandemije kao rata, a preslikavanja uključuju sljedeće elemente:

izvor: RATNI SUKOB

cilj: PANDEMIJA

mirnodopsko vrijeme	→	vrijeme prije početka pandemije
izbijanje rata	→	početak širenja bolesti
neprijatelj	→	virus
obrambena vojska	→	zdravstveno osoblje
oružje	→	mjere i sredstva zaštite (maske, dezinficijens)
eksplozija	→	nekontrolirano širenje virusa
borba protiv neprijatelja	→	provođenje mjera
žrtve rata	→	preminuli zbog posljedica bolesti
pogođena područja	→	područja s velikim brojem zaraženih
povlačenje neprijatelja	→	smanjivanje broja zaraženih
pobjeda	→	zaustavljanje širenja bolesti

Ta preslikavanja pokazuju da se tijekom i razvoj pandemije predočava kao početak ratne situacije koja ima različite faze i ishode, a osobe zahvaćene pandemijom sudionici su ratnoga sukoba.

Ratnom okviru pripada i proširena metafora koja opisuje što se događa u našem organizmu kada virus *napada organe*. S obzirom na to da je ovaj koronavirus nepoznat našem urođenom obrambenom sustavu, naše tijelo ne reagira na odgovarajući način. U takvoj se situaciji naš obrambeni organizam ponaša kao *Rambo koji nediskriminirajuće puca na sve strane* braneći se pa zbog toga ne znamo je li uspio pogoditi metu, tj. odrediti koja je imunološka reakcija primjerena kako bismo spriječili napad virusa.

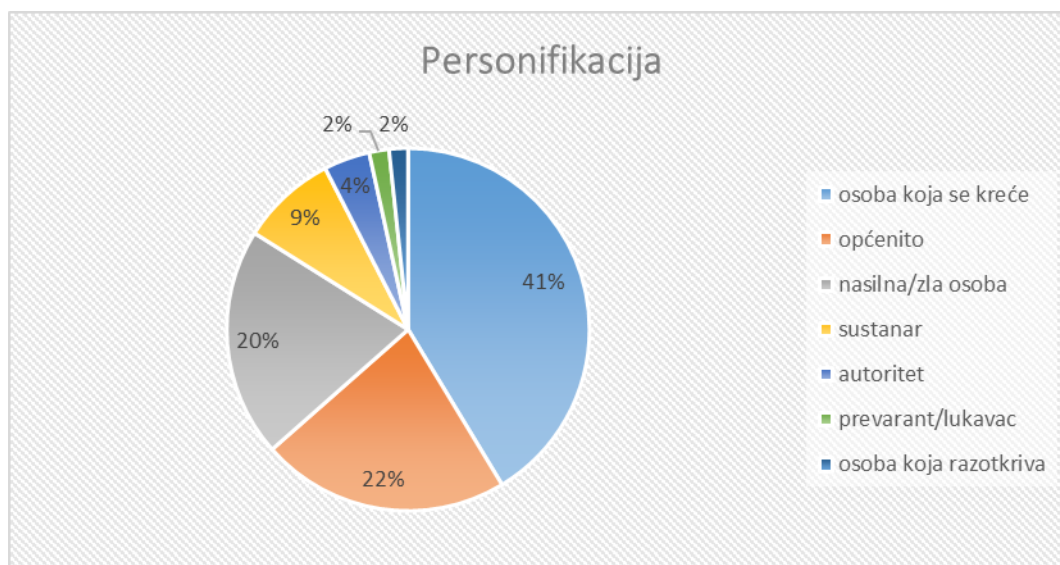
Ratna terminologija prenijela se i na diskurs o cjepivu koje je tada bilo još u fazi izrade i prednarudžbi. Ukupno je izdvojeno dvanaest figurativnih izraza koji o raspodjeli cjepiva govore

kao o *ratu/bitki/borbi/otimanju za cjepivo*, a različite su vrste cjepiva *arsenal*, dok se samo cjepivo naziva *čarobnim metcima*.

Veliki broj ratnih metafora pokazuje da se gotovo svi aspekti rata preslikavaju na djelovanje virusa i strategije kojima se zemlje koriste u suzbijanju pandemije. Virus je u ovome ratu neprijatelj protiv kojega se borimo vojskom zdravstvenih djelatnika i oružjem koje čine maske, dezinficijensi, cjepivo i zatvaranje. Obuzdavanje širenja zaraze doživljavamo kao povlačenje neprijatelja, a prestanak pandemije kao konačnu pobjedu nad virusom.

4.1.3. Personifikacija virusa

Ovu skupinu čine 1366 figurativnih izraza i četiri proširene metafore koje se temelje na personifikaciji virusa. U kognitivnoj lingvistici personifikacija je jedna od ontoloških metafora (Lakoff i Johnson 1980, Kövecses 2002). Ona se temelji na izvornoj domeni OSOBA/LJUDI, a jezične metafore koje se koriste tom izvornom domenom odnose se na fizičke i mentalne sposobnosti ljudi. Figurativni izrazi vezani uz personifikaciju virusa podijeljeni su u sedam skupina koje odgovaraju određenim ljudskim osobinama i aktivnostima.

Slika 9. Figurativni izrazi vezani uz personifikaciju virusa

Najveći broj figurativnih izraza (N=566) odnosi se na opis i načine kretanja virusa. Kao i kod izvornoga okvira RATA, figurativni izrazi vezani uz poimanje virusa kao osobe koja se kreće,

odnose se na različite faze putovanja: početak, načine kretanja, brzinu, zapreke na putu, odlazak i povratak. Svi ti figurativni izrazi proizlaze iz izvornoga okvira KRETANJA, a konceptualna metafora koja je vezana uz taj okvir jest DJELOVANJE JE KRETANJE, koja implicira da je način djelovanja način kretanja, a sprečavanje djelovanja zapreka je kretanju. Početak kretanja virusa opisuje se sljedećim figurativnim izrazima, kojih je ukupno 176: *virus se kreće, pojavljuje, dolazi, stiže, bliži i započinje pohod*, a poznata je i njegova *ishodišna točka i putanja*. Zanimljivo je da se u dvama primjerima spominju i prijevozna sredstva kojima se virus „koristi“ pa se navodi da virus *stiže autom i dolazi tramvajima ili privatnim avionima*. U pozadini tih figurativnih izraza jest i metonimija jer virus koji putuje različitim prijevoznim sredstvima zapravo predstavlja zaražene osobe koje putuju i prenose zarazu.

Kada virus stigne na određeno područje, on se kreće na različite načine: *ulazi, kruži, cirkulira, prelazi i prolazi*, a ti su leksemi zabilježeni u 168 figurativnih izraza. Brzinu i hirovitost njegova kretanja opisuju 53 figurativna izraza kao *galopirajuće*, a *virus ubrzava i uvijek je korak ispred nas* te se kreće na različite načine jer *skače, šulja se, uvlači, izmiče i prikrada se*. Neobuzdano kretanje virusa nastojimo *zaustaviti i blokirati, spuštamo mu rampu* (N=39), a ako su mjere djelotvorne, *virus usporava, posustaje i zastaje jer ljudi su mu slijepa ulica* (N=34). Ipak, nakon nekog vremena *virus se vraća* (N=27) te na kraju *odlazi i nestaje* (N=11). Preslikavanja u opisu virusa i pandemije kao osobe koja se kreće događaju se na sljedeći način:

izvor: KRETANJE OSOBE		cilj: DJELOVANJE VIRUSA
ishodišna točka	→	izvor širenja zaraze
početak kretanja	→	početak širenja zaraze
način kretanja	→	način širenja zaraze
brzina kretanja	→	brzina širenja zaraze
prepreke na putu	→	zaustavljanje širenja virusa
odlazak	→	prestanak širenja zaraze

Sljedeća skupina sadrži 306 figurativnih izraza koji se odnose na različite fizičke i karakterne osobine, rast i razvoj te preferencije, a na slici 9 označene su kao općenite osobine. Ono što virus čini nalik ljudskom biću njegovo je *podrijetlo i obiteljsko stablo* koje otkriva da on ima *rođake i starijeg brata*, a *posjeduje kolektivnu inteligenciju*, ima svoju *ćud, logiku, preferencije, slabosti i Ahilovu petu*, a *iza njegovih leđa valja se ekonomska katastrofa* (N=34). Kao i svaka osoba, virus prolazi kroz različite fizičke promjene koje su opisane sa 109 figurativnih izraza koji prate njegove

faze razvoja i širenja. Virus se može *probuditi*, a nakon toga *se razvija* i *jača*. Kako pandemija odmiče, virus *se umara*, *slabi*, *smanjuje*, *gubi snagu* i na kraju *kolabira* i *odumire*. Njegove karakterne osobine sadržane su u 69 figurativnih izraza koji sadrže cijeli raspon različitih pridjeva, uglavnom negativnih osobina: *opak*, *podmukao*, *agresivan*, *zastašujuć*, *nekulturan*, *pomahnitao*, *naporan*, *nezgodan*, ali zabilježen je i manji broj pozitivnih osobina: *blag*, *uspješan*, *inteligentan* i *sposoban*. Premda su posljednje tri osobine poželjne kod ljudi, u slučaju virusa one zapravo govore o njegovoj sposobnosti širenja i tome koliko može biti opasan. Ukupno 56 figurativnih izraza pokazuje da se virus prikazuje ili kao osoba koja ima specifične preferencije pa *voli desno orijentirane političare*, *učionice* i *sva godišnja doba*, ali *ne voli djecu*, a s druge strane potpuno mu je svejedno koga će zaraziti pa *virus nema ni politike ni vjere*, *čini nas ravnopravnima*, *tretira sve jednako*, *izjednačava*, *ne bira*, *ne mari*, *ne pita* i *ne gleda*. Ipak, postali smo svjesni toga da se virus negdje manje širi tako da naslov članka 19. rujna 2020. u Večernjem listu glasi: *Korona je nekulturan virus*, *ne ide u kazalište*. Virus je *izbrisao postojeća pravila* i *donio promjene i iznenađenja*, a takvih je deset figurativnih izraza. Nadalje, virus može *trošiti milijune kuna*, *otići na odmor* ako je *umoran*, a tri figurativna izraza navode da je zbog svoje popularnosti *Covid postao zvijezda* i *celebrity* te da se *korona vratila na naslovnice*.

Sljedeća skupina sadrži 278 figurativnih izraza koji opisuju virus kao zlu i izuzetno nasilnu osobu. Raspon njegova nasilnog djelovanja kreće se od ruganja, izazivanja straha i prijatni do agresivnijeg djelovanja koje izaziva smrt zaraženih. Virus *nam se narugao*, *zadao glavobolju*, *zagorčao život* i *okrenuo naše živote naglavačke*, no postaje sve opasniji pa *prijeti*, *sije paniku*, *strah* i *trep*et i *unos*i nam *strah u kosti*, što opisuju 64 figurativna izraza. Frazem koji je zabilježen deset puta jest *virus je bacio na koljena ekonomiju* ili cijeli svijet, a 59 figurativnih izraza opisuju borbu s virusom koji nas *napada*, *ruši* i *udara*. Najviši stupanj njegova agresivnog djelovanja koji dovodi do umiranja oboljelih iskazuje 101 figurativni izraz. Najzastupljeniji su izrazi *virus ubija* i *odnosi živote*, a javljaju se i žešći kao što je *virus dokrajči ljude* i *napravi pokolj*. U toj se skupini nalazi i modificirani frazem:

(7) Naime, upravo zbog velike traume koju su prošli boreći se s ovim virusom, tamošnja je struka uočila "**račun**" koji **COVID-19 ostavlja** na izliječenim osobama. (Večernji list, 26. 7. 2020.)

Izvorni oblik toga frazema jest *platiti/plaćati ceh* ili *račun* kako ga navodi Hrvatski frazeološki rječnik u značenju „snositi posljedice čega, ispaštati, nastradati/stradati zbog čega“. Modifikacija tog frazema zahvaća strukturnu i leksičku razinu jer subjekt koji *plaća račun* u ovome slučaju postaje objekt kojemu je *račun ostavljen* u vidu dugotrajnih posljedica virusa na njegovo zdravlje.

Kako pandemija odmiče, postajemo svjesni da je virus već dugo prisutan i da je njegov ostanak nešto što trebamo prihvatiti pa tako 116 figurativnih izraza ilustriraju poimanje virusa kao sustanara. Najčešći izrazi u toj skupini jesu *suživot s virusom/koronom* i *naučiti živjeti s virusom/koronom* (N=64). Preostali izrazi odnose se na *prisutnost virusa među nama*, njegovo *obitavanje* i *boravak s nama* te da je on *posjetitelj* i *sustanar* s kojim trebamo razviti *odnos dobrodošlice* jer si on *traži mjesto za život*, *naselio se* i *planira ostati*.

Njegove despotske osobine iskazuje 56 figurativnih izraza koji opisuju posljedice njegova djelovanja na društvo u kojem sada *virus vlada*, *diktira* i *definira nova pravila igre*. On se ponaša kao strogi roditelj i sudac jer je *rekao „dosta“*, *upravlja našim životima*, *tjera nas u postelju*, *šalje u karantenu*, *osuđuje* i *kažnjava*, ali može nas *poštedjeti* i *smilovati se*. Virus je *diktator* i *neprijeporni vladar svijeta* kojega *slušamo* i *udovoljavamo mu* dok živimo *pod čizmom pandemije*. On će odlučiti kada će *dopustiti putovanja*, a *uspjelo mu je zatvoriti crkve*, ali i *cijelu zemlju* i *zarobiti cijeli svijet*.

Suočeni s nepoznatim virusom čije su nas načini širenja zbunjivali, opisivali smo ga kao prevaranta i lukavu osobu (N=24) koja *ima dva lica*, *majstora prerusavanja* koji nas može *prevariti*, *nasamariti*, *namagarčiti* i *zavesti*. Njegova se prepredenost iskazuje i tako što on *iskorištava našu nepažnju*, *iskorištava svaku priliku* da nam *pomrsi planove* te *plete nevidljivu mrežu*. Posljednja skupina figurativnih izraza koji personificiraju virus sadrži 23 izraza koji ga prikazuju kao osobu koja razotkriva. Najčešći su izrazi da je virus/pandemija *razotkrila*, *pokazala* i *otkrila pravu sliku (društva, krhkost naših života* itd.). Osim što je *iznijela na vidjelo* u kakvom društvu živimo *strgnuvši zavjesu*, pandemija je pokazala i kakvi su zapravo ljudi jer nam je *skinula maske s lica*, a *iz naroda je izvukla njegov karakter* te *ono najgore* i *najbolje*.

Uz sve te različite personifikacije virusa i pandemije zabilježene su i četiri proširene metafore koje virus opisuju kao vozača u dvama slučajevima, osobu koja se kreće različitim putevima i poigrava s nama te gusara. Metafore vozača odnose se na način širenja zaraze i usporedbu brzine širenja različitih sojeva:

(8) Ovaj bismo virus mogli usporediti s **vozačem koji pregazi osobu** na pješačkom prijelazu i potom **pobjegne**. Na taj način uspijeva pronaći i **iduću žrtvu** prije nego što se prva oporavi ili umre... virus ne mari hoćete li se vi oporaviti ili ćete umrijeti, on jednostavno **udari i nestane** s mjesta događaja. (Večernji list, 28. 10. 2020.)

Prva proširena metafora opisuje virus kao nemarnoga i agresivnog vozača koji nasumično gazi ljude i bježi s mjesta nesreće nastavljajući ozljeđivati ljude. Ta metafora poslužila je za objašnjavanje načina širenja zaraze jer nakon *udara automobila*, izloženosti virusu, nećemo odmah razviti simptome i izolirati se, nego ćemo, nesvjesni potencijalne zaraze, nastaviti širiti virus na druge ljude. Premda je u toj metafori samo virus opisan kao vozač, jasno je da su zapravo ljudi ti koji se nakon „nesreće“ ustaju i nastavljaju se kretati i prenositi zarazu na sve koji im se nađu na putu. Sljedeća je metafora upozorenje o brzini i zaraznosti novoga mutiranog soja:

(9) Ako će virus, koji je **kružio** cijelo ovo vrijeme zaraziti sto ljudi, onda će mutirani zaraziti 170 ljudi. Što se tiče brzine širenja, ako dosadašnji virus "**vozi**" 100 kn/h, a mutirani 170 km/h, onda znači da onaj koji "**vozi**" 100 km/h, **prijeđe** 100 kilometara za jedan sat, a ovaj od 170 km/h **prijeći** će 100 km za 25-30 minuta. (Večernji list, 16. 1. 2021.)

Virus je postao brži, može *prijeći* mnogo više kilometara, tj. u istome razdoblju na istome području zarazit će mnogo veći broj ljudi. Treća proširena metafora opisuje virus kao osobu koja se kreće po cijelome svijetu, a pokušavamo ju zaustaviti postavljanjem različitih prepreka. No, virus se neprestano mijenja i nalazi nove puteve kojima se brže širi. Takav odnos između nas i virusa opisan je kao *igra koja traje*.

Četvrta proširena metafora opisuje djelovanje virusa kada uđe u naš organizam:

(10) Znanstvenici s ETH u Zurichu i Sveučilišta u Bernu otkrili su mehanizam koji koronavirus koristi kako bi se umjesto staničnoga proizvodio njegov protein, kako bi dakle, poput **gusara**, '**oteo**' stanicu, čime ne samo da ubrzava stvaranje novih virusa nego i ometa imuni odgovor... Ukratko, riječ je o procesu nalik na **gusarsko otimanje broda** u kojem **virus preuzima kontrolu** nad zaraženom stanicom jer svaki virus ovisi o resursima i molekularnoj mašineriji stanice kako bi se razmnožavao. (Večernji list, 11. 9. 2020.)

Gusarsko otimanje broda sažeti je opis znanstvenoga otkrića o načinu djelovanju virusa kada se jednom nađe u našem organizmu, a tom se metaforom poslužio molekularni biolog Nenad Ban

tvrdi da će to otkriće pomoći razumjeti interakciju virusa s našim stanicama za vrijeme infekcije. Agresivnost virusa ogleda se u *gusarskome* ponašanju, koje osim što rezultira napadom dovodi i do „pljačke“, preuzimanja kontrole nad našim stanicama i na taj način virus lišava imunoga odgovora i mogućnosti da mu se suprotstavimo.

Možemo zaključiti da se virus u velikoj mjeri prikazuje kao osoba koja se kreće različitom brzinom i na različite načine od kojih neki mogu biti pogubni za ljude. Opisi koji se odnose na općenito poimanje virusa kao osobe govore o različitim fazama njegova nastanka i razvoja, ali i o njegovu karakteru koji je uglavnom načinjen od negativnih osobina. Te ga osobine čine i nasilnim, što dovodi do toga da napada i ubija ljude. Ipak, on je već dugo prisutan pa bez obzira na njegovu opasnost doživljavamo ga i kao sustanara s kojim moramo naučiti živjeti. Zbog velikih promjena koje je izazvao, doživljavamo ga kao samovoljnoga vladara koji kontrolira naše živote, a ujedno i razotkriva pravu sliku društva. Susret s novim virusom, čije se djelovanje razlikuje od djelovanja poznatih virusa, zbunio je znanstvenike pa se on opisivao kao lukava osoba koja nas zbog svoje sposobnosti prerađivanja i nepredvidivoga ponašanja može lako prevariti.

4.1.4. Okvir KRETANJA – pandemija kao putovanje

Već smo naveli da se širenje virusa poimalo kao kretanje osobe, a u toj se skupini nalaze 392 figurativna izraza i sedam proširenih metafora koje pandemiju opisuju kroz izvorni okvir PUTOVANJA, čiji je nadređeni okvir KRETANJE. Taj je okvir vrlo čest i dobro istražen preko konceptualnih metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE i BOLEST JE PUTOVANJE. Konceptualne metafore zabilježene u toj skupini proizlaze iz nadređene konceptualne metafore strukture događaja (engl. *event structure metaphors*), a različite konceptualne metafore odgovaraju određenim aspektima pandemije. Takvo putovanje ima svoje ishodište, dionice, smjer, različite načine kretanja, zapreke i cilj. Metafora strukture događaja kompleksna je mreža konceptualnih metafora koje se međusobno isprepliću, što ćemo pokazati s najzastupljenijim jezičnim metaforama koje proizlaze iz svake od njih. Figurativni izrazi u ovoj skupini otkrivaju da se države i građani kreću kroz pandemiju, a temelje se na konceptualnim metaforama DJELOVANJE JE KRETANJE PUTE, NAPREDAK JE KRETANJE PREMA NAPRIJED, NAČIN DJELOVANJA JE NAČIN KRETANJA, DOGAĐAJ JE SPREMNIK, ZAPREKA DJELOVANJU JE FIZIČKA ZAPREKA KRETANJU i POSTIĆI SVRHU JE DOĆI NA CILJ.

Tablica 4 pokazuje najzastupljenije konceptualne metafore vezane uz okvir PUTOVANJA te broj figurativnih izraza utemeljenih na tim metaforama.

Tablica 4. Najzastupljenije konceptualne metafore vezane uz okvir PUTOVANJA

Konceptualna metafora	broj primjera
DJELOVANJE JE KRETANJE PUTOM	199
NAPREDAK JE KRETANJE PREMA NAPRIJED	52
POSTIĆI SVRHU JE DOĆI NA CILJ	33
NAČIN DJELOVANJA JE NAČIN KRETANJA	19
DOGAĐAJ JE SPREMNIK	15

Najveći broj figurativnih izraza proizlazi iz konceptualne metafore DJELOVANJE JE KRETANJE PUTOM koje je usko povezano s konceptualnim metaforama SVRHOVITO DJELOVANJE JE CILJNO USMJERENO KRETANJE i DJELOVANJE JE SAMOINICIRANO KRETANJE PUTOM. Ta skupina sadrži 199 figurativnih izraza koji govore o uobičajenim etapama putovanja: *krenuli smo, idemo, napravili smo korake, krećemo se u dobrom ili krivom smjeru*, a na tome putu nalaze se različite točke kojima se približavamo te *prekretnice i zaokreti*. No, dok *prevaljujemo dalek put*, pandemija nas *usporava, koči i zaustavlja*. U velikom broju izraza u toj skupini (N=91) koji se temelje na konceptualnoj metafori DJELOVANJE JE SAMOINICIRANO KRETANJE PUTOM upotrebljava se leksem *vratiti se*. Kako se smanjuje broj zaraženih i ukidaju mjere, osjećamo da se *vraćamo u normalu / na staro / u život kakav je bio prije*.

Iz konceptualne metafore NAPREDAK JE KRETANJE PREMA NAPRIJED proizlaze 52 figurativna izraza koji opisuju smanjivanje broja zaraženih kao situaciju u kojoj *idemo naprijed* i nalazimo se *ispred virusa*. U toj se skupini nalaze i jezične metafore *dosegnuli smo vrhunac / nalazimo se na vrhuncu zaraze*, koje govore o povećanju broja zaraženih i oboljelih, a utemeljene su na konceptualnoj metafori VIŠE JE GORE. Takvo povećanje doživljava se kao nazadovanje u kretanju pa je to *korak unatrag*, a stagniranje zaraze opisuje se kao dolazak ili bivanje *na platou*. Sve dok je broj zaraženih isti, znači da *smo dobili stanku* i ne krećemo se naprijed. Zanimljivo je primijetiti da se države kreću kroz pandemiju različitom brzinom i putanjom pa je tako *Belgija bila na kraju listopada ondje gdje smo mi danas*, a *Švicarska je na putu da postane druga Švedska*. Metonimijska upotreba imena država (naziv države umjesto stanovnika) zapravo iskazuje usporedbu broja zaraženih osoba u tim državama, dakle Belgija je na kraju listopada imala isti broj zaraženih u omjeru na broj stanovnika kao mi u vrijeme navedeno u članku. Uvodeći mjere, Belgija je *na*

dobrom putu, a mi nismo tamo gdje bismo trebali stići. Sljedeći primjer pokazuje usporedbu broja zaraženih i preminulih koja se temelji na konceptualnoj metonimiji MJESTO ZA DOGAĐAJ jer je Švedska zbog izuzetno blagih mjera imala velik broj preminulih od koronavirusa. Dakle, ako Švicarska ne promijeni svoj pristup pandemiji, nastavit će se kretati u krivom smjeru koji je odabrala i Švedska.

(11) **Švicarska je, naime, na putu da postane druga Švedska.** Iako je epidemiološka situacija u toj državi iznimno teška, a Švicarska je i po broju zaraženih i po smrtnosti među najgorima u Europi, ograničenja su ostala minimalna. (Večernji list, 10. 12. 2020.)

O etapama putovanja govori i 15 figurativnih izraza koji se temelje na konceptualnoj metafori SPREMNIKA (*ulazimo u fazu, prolazimo kroz pandemiju*), a o kraju putovanja 33 figurativna izraza proizašla iz konceptualne metafore POSTIĆI SVRHU JE DOĆI NA CILJ: *izlazimo iz pandemije* i *došli smo do kraja*. U toj skupini dominira frazem *svjetlo na kraju tunela* zabilježen 24 puta s različitim varijacijama (*vidimo/naziremo svjetlo na kraju tunela*) i leksičkim i strukturnim modifikacijama: dodavanje (*nazire se svjetlo na kraju koronavirusnog tunela; vidi se svjetlo na kraju koronatumela; vidimo svjetlo na kraju tunela, međutim taj je tunel jako dug*), supstitucija leksema koje uključuje permutaciju i rekonstrukciju (*naziremo izlaz iz tunela; vidimo kraj tunela; svjetla na kraju našeg tunela nema; još uvijek smo u tunelu, ali vidimo kraj i svjetlo na kraju tunela daju čak tri cjepiva*).

Sljedećih 19 figurativnih izraza opisuje načine kretanja kroz pandemiju, što odgovara konceptualnoj metafori NAČIN DJELOVANJA JE NAČIN KRETANJA. Zabilježili smo tri primjera koja opisuju kretanje pandemije koja postaje sve opasnija pa se navodi da se ona *zahuktava*, ima *raketni* ili *brži pogon*. No najveći broj figurativnih izraza opisuje naše kretanje kroz pandemiju koje je sporo pa *kaskamo* i *malim se koracima približavamo kraju*, ali zbog novonastale situacije i nepromišljenosti *lutamo*, *srljamo* i *kormilarimo u smjeru katastrofe* jer *sjedimo u istome čamcu*, a samo dva figurativna izraza odnose se na odlučnije kretanje: *gaziti putem radikalnih mjera* i *ovim putem kročimo odlučno*. Na tome putu zemlje nailaze na prepreke, o čemu govore tri figurativna izraza proizašla iz konceptualne metafore ZAPREKA DJELOVANJU JE FIZIČKA ZAPREKA KRETANJU: *biti pred zidom, na rubu ponora* i *virus je postavio željeznu zavjesu*. Preostalih 45 figurativnih izraza odnosi se na pronalazak i primjenu cjepiva na koje se isto prenio okvir PUTOVANJA. Ti figurativni izrazi otkrivaju dvije perspektive kretanja, mi se krećemo prema cjepivu (*nalazimo se korak bliže cjepivu, blizu smo cjepiva, putovanje prema cjepivu ne ide glatko, put razvoja cjepiva*

posut nevjerojatnim zaprekama) te da je cjepivo objekt koji se kreće prema nama (*cjepivu smo dali zeleno svjetlo, cjepivo dolazi, stiže, na putu je i nadomak ruke je*).

Izvornom okviru PUTOVANJA pripada i sedam proširenih metafora od kojih četiri opisuju uvođenje mjera kao različite načine kretanja, dvije se odnose na pandemiju kao putovanje morem i jedna na usporedbu kretanja država kroz pandemiju. Uvođenje i popuštanje mjera jest *hodanje po nategnutom užetu*, s mjerama ne smijemo stati ili ići prebrzo jer tada možemo pasti s užeta, stoga *moramo ići oprezno korak po korak*. Sljedeća proširena metafora odnosi se na broj mjera koje je potrebno uvesti; ako na vrijeme uvedemo i mali broj mjera, bit ćemo *ispred virusa*, no ako *kaskamo za virusom*, onda moramo uvesti veliki broj mjera jer je virus ispred nas i *više ga ne možemo uloviti*. Treća proširena metafora uvođenje mjera opisuje kao *vožnju nizbrdo po uskoj planinskoj cesti bez ručne kočnice*.

(12) Dok je **vozač za volanom i noga na kočnici**, situacija se može kontrolirati, no nije moguće **izaći iz auta** i prepustiti da se stvari odvijaju svojim tijekom. Isto bi se dogodilo čim bi mjere socijalnog distanciranja popustile, broj zaraženih nekontrolirano bi skočio i to bi dovelo do velike smrtnosti. (Večernji list, 14. 4. 2020.)

Vožnja u automobilu bez ručne kočnice govori o tome da je pandemija situacija u kojoj nemamo sve sigurnosne mogućnosti koje su nam inače na raspolaganju, ali da ipak postoji nekoliko preostalih alata kojima možemo kontrolirati širenje virusa. U takvim opasnim okolnostima ne možemo odustati od kontrole jer bi to imalo katastrofalne posljedice. Četvrta proširena metafora pandemiju opisuje kao *vlak koji juri i koji će nas s vremenom sigurno udariti*. Taj vlak moramo zaustaviti što prije, i to dok je još na tračnicama na početku puta i nije u punoj brzini, što je jedina dobra prevencija. Građani uglavnom kritiziraju uvođenje strogih mjera jer taj vlak još *nitko ne vidi* pa im se čini da se *radi previše, bez stvarne potrebe*.

Sljedeće dvije proširene metafore vezane su uz plovidbu, a već smo naveli da kroz pandemiju *kormilarimo* i *sjedimo u istome čamcu*. Prva metafora odnosi se na vrijeme provedeno u karanteni kao boravak *brodolomaca na golom otoku* jer su nam na raspolaganju ograničeni resursi i mijenjamo svoje ponašanje. Izlazak iz karantene jest *povratak na obalu* koji će tek pokazati koliko su se promijenile naše navike nakon izoliranosti. Sljedeća proširena metafora opisuje pandemiju kao boravak na *Titanicu* na kojemu, iako svi tonemo, oni povlašteni imaju određene pogodnosti u

vidu bolje medicinske usluge ili dobivanja cjepiva preko reda. Oni koji „nemaju vezu“, prvi će podleći virusu zbog nepravедnosti sustava koji će dopustiti da oni budu žrtve.

(13) “Otkrili” smo da društvena elita i na “**Titanicu**” uživa određene pogodnosti u zdravstvu odnosno da sa **splavi oko koje virusne nemani čekaju uobičajenu porciju hrane**, prvo im **bacamo** one “bezvezne” starce, ratne veterane, rizične, naivne i moralne. (Večernji list, 16. 2. 2021.)

Posljednja proširena metafora u ovoj skupini opisuje *kretanje* država kroz pandemiju kao prolazak kroz *vremenske tunele*. Početak ulaska u tunel dolazak je virusa na područje određene države, a porast broja zaraženih nastavak je kretanja sve dok se širenje bolesti ne stabilizira i počne smanjivati, što odgovara izlasku iz tunela. Vrijeme koje je potrebno „za prolazak kroz tunel“ isto je, što znači da nam je sada poznatije koliko vremena treba proći od dolaska virusa do vrhunca zaraze i smanjivanja. Ono što se razlikuje od države do države jest točno vrijeme kada se virus počeo širiti na određenome području. Stoga su neke države *ispred drugih s obzirom na razvoj pandemije* pa takva usporedba može otkriti da *se Iran u svojem “vremenskom tunelu” nalazi od tri do četiri tjedna ispred zemalja Europe*, tj. da je prema broju zaraženih širenje bolesti manje ili je epidemija pri kraju.

Okvir KRETANJA prenio se i na poimanje mjera i strategija suzbijanja virusa pa tako bilježimo figurativni izraz *mjere su dvosmjerna ulica*, čija je poruka da se mjera treba pridržavati, ali da se ne smije pretjerati s uvođenjem velikoga broja mjera jer bi to moglo imati suprotan učinak. Pozornost javnosti zasigurno je privukla jedna od strategija koja je primjenjivana u pandemiji nazvana *čekić i ples*, a taj je figurativni izraz zabilježen 25 puta. Naziv strategije skovao je Tomas Pueyo, inženjer i ekonomist koji piše popularno-znanstvene blogove, objašnjavajući pristup koji bi trebao biti učinkovit za suzbijanje pandemije. Taj se naziv prvi puta spominje u njegovu članku „Coronavirus: The Hammer and the Dance“¹⁴, objavljenom u ožujku 2020. *Čekić* se odnosi na kratka razdoblja ekstremnih mjera kao što je *lockdown*, ograničavanje putovanja, praćenje i izoliranje kontakata i zaraženih osoba. Cilj je te faze u što kraćem vremenu preuzeti kontrolu nad virusom i spriječiti širenje. Nakon toga dolazi faza *plesa*, stabilizacija, u kojoj se ukida većina ograničenja, ali se nastavlja s testiranjem, izoliranjem zaraženih, održavanjem fizičke udaljenosti i

¹⁴ <https://tomaspueyo.medium.com/coronavirus-the-hammer-and-the-dance-be9337092b56> (Datum posjeta stranici: 30. travnja 2022.)

zabranom velikih okupljanja. Tijekom *plesa* uvijek postoji mogućnost za ponovnim uvođenjem strožih mjera ako dođe do povećanja broja zaraženih, a cilj je dobiti na vremenu dok se ne pronađe cjepivo ili lijek. Faza *čekića* kratko je razdoblje brzoga i agresivnog djelovanja na virus svim raspoloživim sredstvima, a taj pojam temelji se konceptualnoj metonimiji SREDSTVO ZA AKTIVNOST jer *čekić* predstavlja čin udaranja i suzbijanja virusa. No, u nastanku toga pojma sudjeluje i konceptualna metafora vezana uz izvorni okvir FIZIČKOGA SUKOBA jer je virus neprijatelj kojega moramo suzbiti udaranjem, upotrebom čekića. Konceptualne metafore DJELOVANJE JE KRETANJE i NAČIN DJELOVANJA JE NAČIN KRETANJA osnove su druge sastavnice toga figurativnog izraza *plesa*. Kada plešemo, krećemo se ritmičnim koracima i pokretima uz glazbu pa je *plesanje* kroz pandemiju trebalo poslužiti za pojašnjavanje suživota s virusom u kojemu je bitno naučiti pravilne korake, ali isto tako biti spreman mijenjati ih u hodu ako je potrebno. Kada su se uvodile mjere, uvijek je postojao otpor određenoga broja građana, a razlozi su sezali od osobnih sloboda do ugrožavanja ekonomije. Promicanje *plesa* kao strategije, nakon kratkoga agresivnog udara *čekića*, pokušaj je ublažavanja strogosti druge faze jer *ples* uglavnom povezujemo s ležernošću i zabavom. No, zabilježene varijacije toga figurativnog izraza u ovom korpusu pokazuju da tu strategiju poimamo kroz različite plesove koji mogu imati i negativne konotacije. Takvi su primjeri *limbo-ples* (ples ili igra u kojoj se plesač u ritmu glazbe treba provući ispod letvice, a da ju ne dodirne ili sruši), *ples po žici*, *ples na rubu kolapsa*, *žestoki*, *sumorni* i *dugotrajni ples*. Svi ti figurativni izrazi otkrivaju da taj *ples* nije ni malo zabavan, nego iziskuje određene vještine i izdržljivost.

Izvorni okvir KRETANJA otkriva slojevitost konceptualne metafore strukture događaja iz koje proizlaze brojne druge. Tim konceptualnim metaforama življenje u pandemiji poimamo kao putovanje koje ima svoje polazište, smjer, različite načine i brzinu kretanja, a na tome putu nalaze se prepreke koje ometaju naše kretanje. Cilj toga putovanja jest izlazak iz pandemije, ali i pronalazak cjepiva. Proširene metafore u ovoj skupini odnose se uglavnom na opravdavanje uvođenja velikoga broja strožih mjera opisujući ih kao ono što će nam omogućiti uspješno kretanje kroz pandemiju u kojemu moramo imati kontrolu. Novonastali izraz *čekić i ples* slikovito je trebao uputiti na nužnost prilagodbe novom načinu života u pandemiji u kojem će se izmjenjivati razdoblja ograničavanja i opuštanja.

4.1.5. Opredmećivanje virusa i strategija suzbijanja virusa

U ovoj skupini nalazi se 347 figurativnih izraza i jedna proširena metafora koji otkrivaju da se virus, zaraza, mjere i strategije suzbijanja virusa poimaju kao predmet. Tablica 5 pokazuje da se najveći broj izraza odnosi na načine na koje se virus kreće među ljudima pa tako 138 figurativnih izraza uključuje glagole *prenositi* i *nositi virus* te imenice *prijenos* i *prenošenje*, a zaraženi su ljudi *prijenosnici* i *prenositelji*.

Tablica 5. Najzastupljeniji figurativni izrazi vezani uz opredmećivanje virusa

Opredmećivanje virusa – figurativni izrazi	broj primjera
<i>prenositi/prijenos/prenositelji virusa</i>	138
<i>uvoz/izvoz virusa</i>	56
<i>donijeti/unijeti/odnijeti virus</i>	54
<i>stenjati pod teretom zaraze / pritisak na bolnice</i>	17
<i>pokupiti virus</i>	12

Četiri figurativna izraza *tihi prenositelji/prijenosnici virusa* odnose se na asimptomatske slučajeve, osobe koje su zaražene, ali nemaju simptome pa stoga nisu svjesne da mogu zaraziti druge i nastavljaju sa svojim uobičajenim aktivnostima. Ako nešto radimo tiho, drugi nas ne čuju i ne privlačimo pozornost pa ćemo u većini slučajeva ostati nezapaženi, stoga razumijemo da u ovoj kolokaciji *tiho* označava neprimjetno prenošenje zaraze. Takvo poimanje omogućeno je posredovanjem konceptualnih metafora NAČIN DJELOVANJA JE NAČIN KRETANJA i ZNATI JE PRIMIJETITI jer one koji se *tiho* kreću među nama ne primjećujemo pa ne znamo da i oni prenose zarazu. Premda osoba *nosi* virus u sebi, odgovornost nije nužno samo na njoj, nego i na svima ostalima oko nje koji nisu svjesni te *tihe* opasnosti, stoga je nužan oprez.

Virus koji je pokrenuo zarazu u Kini izuzetno se brzo proširio i uzrokovao epidemiju koja je kasnije prerasla u pandemiju. Na samom početku epidemije ljudi su mogli putovati bez ograničenja pa su upravo oni takvim ponašanjem pospješili širenje zaraze izvan granica svoje zemlje, stoga se virus opisivao kao roba koja se *uvozi*, *importira* i *izvozi* (N=56). Čak 54 figurativna izraza navode da se virus *donosi*, *unos*, *odnosi*, ali i *prosljeđuje*. Preostali izrazi govore o različitim načinima širenja zaraze jer svojom nesmotrenošću virus možemo *pokupiti*, *zaraditi* ili pak *virus može pasti na nas*. O tome koliko je virus i nepoželjan predmet, govore i dva zabilježena figurativna izraza da nam je netko *uvalio koronu*.

Konceptualna metafora TEŠKOĆA JE TEŽINA stoji iza 17 figurativnih izraza koji virus i pandemiju poimaju kao težak predmet jer države, gospodarstvo i bolnice *stenju pod teretom zaraze, a pritisak pacijenata na bolnice raste ili se smanjuje.*

U ovoj se skupini nalazi i jedna proširena metafora koja opisuje porast broja zaraženih kao veliku kamenu kuglu koja se kotrlja, a postaje sve brža i opasnija kada ravna cesta počne prelaziti u nizbrdicu.

(14) No, kada nam popusti pažnja i **kugla** se počne kotrljati nizbrdo, to odgovara porastu broja zaraženih. Taj će broj rasti sve brže, kao što će i **kugla** dobivati na brzini ako je aktivno ne zaustavimo. Trebamo je sustići i početi je gurati nazad odozdo te vraćati prema vrhu. (Večernji list, 31. 12. 2020.)

Guranje kugle nazad označava da strože mjere trebaju i dalje ostati na snazi jer ako prestanemo vraćati kuglu i pustimo je da se kreće bez zaustavljanja, njezina će nas inercija nadjačati i nećemo je više moći zaustaviti. Nezaustavljivo kretanje kamene kugle odgovara nekontroliranom širenju virusa, a naša energija koju ulažemo u zaustavljanje kugle jesu mjere sprečavanja širenja virusa. Ta metafora poslužila je za razumijevanje nužnosti održavanja strogih mjera jer znamo da zadržavanje i vraćanje kugle zahtijeva mnogo snage i može brzo izazvati zamor, baš kao što je i život sa strogim mjerama, ali ni odustajanje od zaustavljanja kugle nije prihvatljivo.

Opredmećivanje je iskazano i u figurativnim izrazima kojima se opisuju mjere i strategije borbe protiv virusa. Analizirajući 22 izdvojena figurativna izraza kojima se opisuju mjere, možemo zaključiti da oni uglavnom proizlaze iz konceptualne metafore MJERE SU PREDMET, a poimaju se kao težak predmet ili predmet koji se izlaže. Mjere su u 14 figurativnih izraza dio frazema *biti na stolu / staviti na stol* koji su zasnovani i na konceptualnoj metonimiji DIO SCENARIJA ZA SCENARIJ. Hrvatski jezični portal¹⁵ taj frazem definira kao „dati prijedlog, ponuditi nešto u pregovorima“, a uobičajeno je da se pregovori odvijaju za stolom na kojem se nalaze dokumenti s prijedlozima pa je stavljanje mjera na stol dio scenarija koji zamjenjuje cijeli scenarij davanja prijedloga. Ti su frazemi uglavnom zabilježeni u izjavama članova Stožera civilne zaštite kada su najavljivali uvođenje novih mjera, ali nisu htjeli točno navesti koje će to promjene biti. Na taj su se način ograđivali od donošenja konačnih odluka jer ako su *sve mjere/opcije na stolu*, poruka je da se o

¹⁵ Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>. (Datum posjeta stranici: 25. travnja 2022.)

njima još može pregovarati s građanima. Zabilježen je i prošireni frazem *na javni stol je servirano puno toga*, koji kritizira određene epidemiološke odluke kao posljedicu neorganiziranosti i nedosljednosti Stožera i Vlade. Sljedeća skupina figurativnih izraza (N=8) također je poslužila za uvjeravanje javnosti da mjere nisu nešto što se ne može mijenjati pa bilježimo frazeme da *mjere nisu zacementirane ni zapisane u kamenu*, a ne moramo ih se *držati kao pijan plota*. Figurativni izraz *mjere se neće izvlačiti iz rukava* modificirani je frazem koji je proširen i u kojemu je došlo do leksičke supstitucije, a utemeljen je na frazemu *as iz rukava*. Hrvatski frazeološki rječnik taj frazem definira kao „rezervno rješenje, neočekivani obrat, iznenadan argument kojim se na nekorektan način pokušava što postići“. Upotrebu toga modificiranog frazema možemo objasniti očekivanjima javnosti da će donošenje mjera biti transparentno, promišljeno i bez skrivenih namjera.

(15) ... ali transparentnost koju time pokazuju oni koji upravljaju zarazom daje sigurnost i, što je važnije, predvidljivost da se **mjere neće izvlačiti iz rukava** ili da se neće improvizirati. (Večernji list, 9. 10. 2020.)

Autor članka hvali pristup nekih zemalja u kojima se unaprijed zna koje će se mjere uvoditi ako se dosegne određeni broj zaraženih, a smatra da i Hrvatska treba slijediti takav pristup kako bi građani mogli predvidjeti epidemiološka ograničenja. Za kritiziranje donesenih propisa i njihova provođenja koristio se i frazem *mjere ne drže vodu* koji se temelji na metafori SPREMNIKA. Uz konceptualnu metaforu MJERE SU TEŽAK PREDMET vezani su figurativni izrazi koji navode da je u provođenju mjera *sve na leđima / (jakim) plećima pojedinca*.

Sljedeća 24 analizirana figurativna izraza odnose se na *lockdown* koji se u najvećoj mjeri poimao kao predmet pa se govori o *tvrdom, labavom, klimavom, laganom, soft, light i mekanom lockdownu*. Tvrdoca i stabilnost upućuju na veliki broj ograničenja i strogi pristup, dok se mekoća i lakoća odnose na situaciju s malim brojem zabrana i mjera. Istaknut ćemo i sljedeći primjer u kojemu se spajaju različite metafore i metonimija.

(16) Tko će na kraju biti uspješniji u bitci s koronavirusom, oni koji su sve zatvorili nadajući da će tako **otupjeti oštrica 'krune' Covida-19**, ili švedski, kako ga mnogi nazivaju, eksperiment polukarantene... (Jutarnji list, 25. 4. 2020.)

Čin zatvaranja ono je što bi moglo smanjiti opasnost od virusa, *otupjeti oštricu*, pa je taj figurativni izraz utemeljen na metafori koja *lockdown* predočava kao alat. Tim alatom djelovat ćemo na virus, tj. na *oštrice krune*. Promatran pod mikroskopom koronavirus podsjeća na krunu pa je njegovo ime nastalo od latinske riječi za krunu, „corona“. Takav postupak imenovanja vezan je uz konceptualnu metonimiju DIO ZA CJELINU jer je jedan od istaknutijih dijelova strukture virusa upotrijebljen za njegov naziv. Premda ta *kruna* na virusu, a ni njezine *oštrice* nisu vidljive golim okom, možemo si predočiti građu virusa, a tako i proces koji će dovesti do *otupljivanja*. Krunu obično ne doživljavamo kao oštar predmet koji nam može nauditi, ali kako je ona istaknuti dio virusa, autor toga figurativnog izraza odabrao je predočiti opasnost virusa šiljcima krune koje treba otupjeti. Dakle, u nastanku toga figurativnog izraza sudjeluju i metafora i metonimija, a rezultat je kreativno predočavanje djelovanja strategije na suzbijanja virusa.

Najveći broj izraza u toj skupini ustaljeni su izrazi kojima se koristimo kada opisujemo širenje zarazne bolesti pa se tako i koronavirus *prenosi* i *nosi*. Figurativni izraz *tihi prenositelji* trebao bi podići svijest o načinima prenošenja virusa koji se razlikuju od prijašnjih poznatih zaraza i uputiti na pojačani oprez. Virus se brzo širio zbog putovanja pa smo ga poimali kao predmet koji se *uvozi*, *unos* i *donosi*, ali je nepoželjan i predstavlja teret. Osim virusa i mjere i strategije suzbijanja virusa poimale su se kao predmet, čija su svojstva iskazana figurativnim izrazima koji upućuju na to kako doživljavamo određenu mjeru i strategiju (npr. težina, nepoželjnost, mekoća itd.).

4.1.6. Umjetnost: film/predstava, slikarstvo, književnost i glazba

Ova skupina sadrži ukupno 213 figurativnih izraza vezanih uz izvorni okvir UMJETNOSTI, a najveći broj odnosi se na poimanje pandemije kao filma i predstave (N=125). Preostali izrazi vezani su uz slikarstvo (N=49) i književnost (N=37), dok se dva figurativna izraza odnose na glazbu.

Konceptualna metafora PANDEMIJA JE FILM/PREDSTAVA ostvarena je preko 107 figurativnih izraza koji širenje virusa, njegove posljedice i predviđanja daljnjeg tijeka epidemije opisuju kao *scenarij*, što je ujedno i najčešći figurativni izraz u ovoj skupini kako je vidljivo iz tablice 6.

Tablica 6. Najzastupljeniji figurativni izrazi vezani uz okvir UMJETNOSTI

Umjetnost – figurativni izrazi	broj primjera
<i>scenarij</i>	107
<i>epidemiološka slika</i>	27
<i>priča</i>	16
<i>poglavlja pandemije</i>	14
<i>epizode</i>	8

Razdoblja najvećega širenja virusa opisana su kao *epizode* (N=8), koje su označene rednim brojevima (*druga epizoda*) ili sezonski (*proljetna epizoda*). *Scenarij* se odnosi na razvoj pandemije u nekim drugim zemljama pa se govori o *talijanskom, američkom* ili *švedskom scenariju* za koji pretpostavljamo da će se na isti način odvijati i kod nas. Takav je tijek pandemije okarakteriziran uglavnom negativno kao *crni, najcrnji, katastrofičan, katastrofalan, neugodan, lošiji* i *horor scenarij*. Učestalo se rabe i glagoli *izbjegli, i pripremati se za određeni scenarij*. Figurativni izraz *talijanski scenarij može nam pokucati na vrata* otkriva pojavu neminovnih događaja i novih okolnosti koje donose velike promjene, što je sadržano u značenju frazema *pokucati na vrata*. Baš kao i valovi zaraze, određeni *scenarij može se prelititi i na Hrvatsku* iz susjednih zemalja. Osim što se odnosi na tijek pandemije, *scenarij* se upotrebljavao i u značenju „plan događaja“ pa epidemiolozi *razrađuju i izrađuju različite moguće, potencijalne, vjerojatne i nove scenarije*.

Jedna od kolumni u Večernjem listu od 30. listopada 2020. naslovljena je *Može li se život s koronom uopće nazvati životom*, a u njoj se iznosi čežnja za svakodnevnim aktivnostima koje su postale nedostupne zbog pandemije. Jedna od takvih aktivnosti i odlazak je u kazalište pa autor zaključuje da je *svijet sveden samo na jednu predstavu – virus*. Građani su glumci u toj predstavi pa znaju da *moraju odigrati svoju ulogu u pandemiji i ostati kod kuće*. Preostali izrazi odnose se na specifičnije opise pandemije pa se tako navode i žanrovi, i to oni koji uobičajeno prikazuju nesretne ili strašne događaje: *drama, loše režirana melodrama, horor, film katastrofe* i *koronatragedija*.

Sljedeća skupina sadrži 49 figurativnih izraza koji o stanju epidemije u određenome trenutku govore kao o *slici*. Najučestalija je sintagma *epidemiološka slika* koja se odnosi na opis ili prikaz broja zaraženih, pacijenata u bolnicama koji se liječe od koronavirusa te broja preminulih, a kasnije se u izvješćima navodi i broj cijepljenih. Taj je figurativni izraz često popraćen i grafičkim

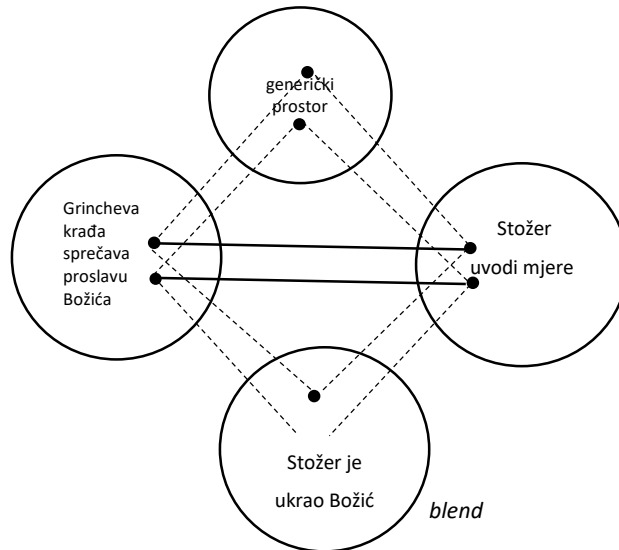
prikazima koji uspoređuju situaciju u različitim zemljama ili mjestima. *Epidemiološka slika* može biti *loša, povoljna, stabilna, realna, cjelovita* itd.

Književnost je poslužila kao izvorni okvir za 37 figurativnih izraza od kojih 16 pandemiju opisuje kao *priču* koja je *prenapuhana, ozbiljna, najveća u ljudskoj povijesti*, a zabilježena je i novotvorenica *korona-priča*. Dolaskom cjepiva u ovoj *priči okrećemo stranicu*, započinjemo nešto novo i prekidamo s dotadašnjom situacijom, što je značenje frazema *okrenuti novu/dругu stranicu*. Kao i kod predstave, i u ovoj se skupini bilježe leksemi koji pobliže određuju književni žanr pa je pandemija zbog svoga trajanja nazvana i *epom* i *sagom*, a zabilježen je i frazem da su se za vrijeme pandemije *pričale bajke*. Preostali izrazi (N=14) odnose se na razdoblja pandemije koja su opisana kao *poglavlja*. Smanjivanje broja zaraženih opisano je kao *završetak prvog poglavlja*, a o promjenama u razvoju pandemije govori se kao *prelasku iz drugog u treće poglavlje*. No iz prijašnjih poglavlja mogli smo naučiti kako se uspješno nositi s pandemijom pa se *iduća poglavlja* trebaju *planirati* ili *razraditi*. Još jedan primjer govori da *poglavlja* pandemije mogu biti pod našom kontrolom.

(17) Od danas ujutro **otvaramo novo poglavlje** u borbi protiv covida-19, do sada smo koristili klasične metode u borbi protiv pandemije. Danas koristimo moćno oružje u pandemiji. (Jutarnji list, 27. 12. 2020.)

Dolazak cjepiva i početak cijepljenja ono je što bi nam trebalo omogućiti da promijenimo situaciju i započnemo *novo poglavlje* u kojem ćemo preuzeti aktivnu ulogu u upravljanju pandemijom. Konceptualna metafora PANDEMIJA JE KNJIŽEVNO DJELO očituje se u navedenim figurativnim izrazima, a omogućuje nam da pandemiju poimamo dvojako. Pandemija je priča koju čitamo ili slušamo, ali u određenim situacijama možemo sami odrediti brzinu čitanja i *okrenuti stranicu* ili *otvoriti novo poglavlje*. Drugo je poimanje pandemije priča koju sami pišemo pa je potrebno *razraditi plan za iduće poglavlje*, što nam daje veću mogućnost određivanja razvoja pandemije. Zabilježena su i četiri figurativna izraza koja se odnose na mjere uvedene uoči Božića, a aluzija su na poznato književno djelo Dr. Seussa „Kako je Grinch ukrao Božić“. Tri figurativna izraza govore o tome kako su nam Stožer ili Vlada uvođenjem mjera *ukrali Božić*. Taj ćemo primjer analizirati kao *blend* u čijem se generičkom prostoru nalazi situacija u kojoj netko pokušava pokvariti veselje i „otkazati“ blagdane. U jednom je ulaznom prostoru priča o Grinchu koji je krađom ukrasa, poklona i hrane pokušao spriječiti proslavu Božića. U drugom se ulaznom prostoru nalazi skup

mjera koje su Vlade i Stožer najavili uoči Božića kako bi ograničili veća okupljanja i kretanje građana. U integriranome je prostoru *blend* *Stožer/Vlada nam je ukrala Božić*, čije se značenje odnosi na uvedene mjere koje će nam onemogućiti tradicionalnu proslavu Božića zbog brojnih ograničenja pa se takav Božić doživljava kao *krađa*, potpuni izostanak Božića.

Slika 10. Integracijska mreža za *Stožer/Vlada nam je ukrala Božić*

Sličan je i četvrti figurativni izraz u ovoj skupini, koji aludira na isto književno djelo, a to je izjava jednog člana Stožera da će nastojati *ne biti Grinchevi*.

(18) Bit će malo drugačije. Bit će povezano isključivo sa zdravljem. Bliži se vrijeme Adventa, Božića, **nastojat ćemo da ne budemo Grinchevi**, da ne upropastimo ljudima Božić, a da istovremeno im sačuvamo zdravlje, vidimo da će Advent biti u puno manjem opsegu nego što je ikad bio, rekao je Šostar. (Večernji list, 12. 11. 2020.)

Najavljujući nova ograničenja uoči blagdana, ta je izjava pokušaj umirivanja građana koji bi mogli biti revoltirani zbog nemogućnosti tradicionalnoga proslavljanja Božića. Nove će se dakle mjere uvoditi, ali na njih treba gledati kao na nastojanje da se sačuva zdravlje, a ne kao djelovanje zle, ogorčene osobe koja iz sebičnih razloga želi pokvariti blagdane.

Dva su figurativna izraza vezana uz glazbu, a zajedničko im je to da su oba vezana uz nesklad i neugodne zvukove. Pandemija se opisuje kao *svjetska disharmonija* jer ju doživljavamo kao

nesuglasje i narušavanje ravnoteže koje je zahvatilo cijeli svijet. Drugi je izraz *kakofonija koju je izazvao koronavirus*, a odnosi se na neslaganje ideja i nedosljednost u provođenju mjera, što izaziva zbunjenost i revolt u društvu.

Figurativni izrazi u ovoj skupini vezani su u najvećem broju uz poimanje pandemije kao umjetničkoga djela koje gledamo, čitamo i slušamo, ali i sudjelujemo u njemu kroz predstavu, film, priče i glazbu. No manji se broj izraza odnosi na naše aktivnije sudjelovanje pa možemo biti glumci ili autori, što nam ipak daje određenu mogućnost utjecaja na razvoj pandemije. Pandemija je okarakterizirana djelima čiji žanr tematizira nesretne ili strašne događaje i nesklad, a različite faze pandemije odgovaraju različitim dijelovima umjetničkih djela kao što su epizode i poglavlja.

4.1.7. Metafore i znanost: epidemiološki koncepti

Tijekom pandemije u medijskome diskursu učestalo se upotrebljavala terminologija uobičajena za znanstveni diskurs jer je bilo nužno objasniti osnovne epidemiološke postavke i upute vezane uz koronavirus. Ukupno 195 figurativnih izraza u ovoj skupini sadrži leksem *krivulja* i kolokaciju *imunitet krda*. *Krivulja* je zabilježena kao dio 103 figurativna izraza, novih metafora, kojima se nastoji objasniti kretanje broja zaraženih u određenome razdoblju. Broj zaraženih i preminulih prikazivao se na vertikalnoj osi grafa, a na horizontalnoj osi bilježilo se vrijeme. *Krivulja* je oblik linije u grafu koja prikazuje porast i smanjivanje broja zaraženih pa je tako *krivulja* koja tvori uži i viši oblik znak porasta zaraženih, a ona koja čini niži, plosnatiji označava stagniranje ili pad broja zaraženih. *Krivulja* se dakle doslovno odnosi na oblik linije u grafu, a ono što te izdvojene izraze čini figurativnima jesu glagoli koji su se upotrebljavali u tim izrazima. Cilj mjera bio je smanjiti broj zaraženih ili ga održavati stabilnim kako se bolnice ne bi preopteretile, što se izražavalo ovom metaforom sprečavanjem rasta *krivulje*.

Tablica 7. Najučestalije kolokacije s leksemom *krivulja*

Najučestalije kolokacije – krivulja	broj primjera
<i>(iz)ravnati/izravnavanje/ravnanje krivulje</i>	22
<i>krivulja ide prema dolje / pada / spušta se</i>	8
<i>krivulja raste / u porastu je</i>	6
<i>prelomiti krivulju</i>	3

Tablica 7 pokazuje da su najučestaliji figurativni izrazi *ravnati/izravnati krivulju* te *krivulja raste* ili *pada*. Zabilježeni su i izrazi *prelomiti, ispraviti, rastegnuti, prizemljiti, saviti* i *stanjiti krivulju*, a svi oni odnose se na smanjivanje broja zaraženih. Konceptualna metafora na kojoj su utemeljeni ti figurativni izrazi jest VIŠE JE GORE, no zabilježen je i izraz *uvijanje krivulje*, čije je značenje izvan konteksta nejasno jer se doslovno značenje toga glagola odnosi na kružne pokrete. No, taj se figurativni izraz pojavio kao podnaslov članka koji govori o iznenadnome smanjivanju broja zaraženih nakon što su se ukinule mjere iako se moglo očekivati da će taj broj, tj. krivulja još neko vrijeme rasti. S obzirom na to da članak iznosi zaključke temeljene na znanstvenim radovima objavljenim u British Medical Journalu, taj figurativni izraz rezultat je neprikladnoga prijevoda figurativnoga izraza i igre riječi na engleskome jeziku *an unexpected twist of the curve*. Figurativni izraz na engleskome jeziku rezultat je modifikacije frazema *twist of fate* u kojemu je leksičkom supstitucijom promijenjena jedna sastavnica. Taj figurativni izraz možemo objasniti kao iznenadnu i neobjašnjivu promjenu, pad krivulje, a upitno je jesu li čitatelji hrvatskih medija na taj način mogli interpretirati figurativni izraz *uvijanje krivulje*. Metafora krivulje trebala je poslužiti za lakše shvaćanje tijeka pandemije, ali neki znanstvenici smatraju da su je mnogi ljudi krivo interpretirali. Naime, krivulja je u svakom epidemijском valu poprimala oblik „brda“ pa kada jednom prođemo taj „vrh brda“, možemo pomisliti da je opasnost od virusa prošla te da se mjere mogu ukinuti. Međutim prema epidemiolozima takvo je shvaćanje pogrešno pa je metafora krivulje dodatno popraćena i proširenom metaforom kamene kugle koja se spušta niz to brdo, što je pojašnjeno u primjeru (14) na str. 90.

Drugi figurativni izraz *imunitet krda* zabilježen je 92 puta, a na početku pandemije učestalo se uz taj izraz pojavljuje i objašnjenje značenja:

(19) Kolektivni imunitet ili tzv. **imunitet krda** događa se kada mnogo ljudi u određenoj državi postane imuno na određenu infektivnu bolest kao što je COVID-19 te se na taj način zaustavlja njezino širenje. (Večernji list, 10. 6. 2020.)

Imunitet krda može se postići na dva načina, preboljenjem koje će stvoriti protutijela ili cijepljenjem protiv zarazne bolesti. U početku pandemije kada cjepivo još nije bilo dostupno, taj je izraz opisivao strategiju blagih mjera i dopuštanje nekontroliranoga širenja virusa među stanovništvom, što je u nekim zemljama imalo katastrofalne posljedice. Taj figurativni izraz utemeljen je na konceptualnoj metafori LJUDI SU ŽIVOTINJE, a takvo je poimanje imalo uglavnom

negativne konotacije i izazvalo brojne kontroverze. Hrvatski jezični portal za leksem *krdo* uz natuknicu koja se odnosi na skupinu životinja navodi i preneseno pogrdno značenje „mnoštvo, masa podložna utjecajima, koja se ponaša neorganizirano, nasilno, bezglavo“¹⁶, a o konotacijama te sintagme više će govora biti u poglavlju Rasprava.

Brzo širenje pandemije dovelo je do uvođenja strogih mjera, a od građana se očekivalo prihvaćanje potpuno novoga načina života. Kako bi se opravdala nužnost tih postupaka, diskurs o pandemiji oslanjao se i na znanost pa su se upotrebljavale i metafore uobičajene u epidemiološkoj struci. Jedan od istaknutih figurativnih izraza jest *krivulja* koju je trebalo *izravnati* često praćena grafičkim prikazom broja zaraženih. Promjene oblika krivulje u grafu trebale su poslužiti kao smjernice za planiranje strategija suzbijanja virusa, ali i utjecati na naše ponašanje jer su građani ti koji svojim odgovornim ponašanjem *krivulju* trebaju *rastegnuti*. Drugi figurativni izraz *imunitet krda* upotrebljavao se i prije u diskursu o zaraznim bolestima, ali je zasigurno postao učestaliji u pandemiji koronavirusa zbog nesuglasja u pristupima suzbijanja virusa. Osim što je izazvao rasprave o najboljim načinima postizanja takvog imuniteta, taj se figurativni izraz vezao uz negativne konotacije poimanja ljudi kao životinja.

4.1.8. Sport i natjecanje

Kao što smo naveli, izvorni okvir RATA iznjedrio je brojne figurativne izraze koji pandemiju poimaju kao borbu. Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) navode da je tome okviru vrlo sličan okvir SPORTA i NATJECANJA jer oba uključuju protivnike i želju za pobjedom, ali je ipak ovaj potonji lišen militantnosti i emotivnoga naboja, stoga ga smatraju prikladnijim za opis pandemije. Međutim on je znatno manje zastupljen u ovome korpusu pa ovu skupinu čini 130 figurativnih izraza i dvije proširene metafore.

Tablica 8. Najzastupljenije sportske discipline vezane uz okvir SPORTA i NATJECANJA

Najučestalije sportske discipline	broj primjera
trkačka disciplina	36
nogomet	22
šah	11
boks	2

¹⁶ <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Datum posjeta stranici: 5. travnja 2022.)

Tablica 8 pokazuje da je najzastupljenija sportska disciplina u ovome okviru trkačka disciplina koja je vezana uz 36 figurativnih izraza koji otkrivaju da pandemiju poimamo kao *maraton* i *utrku*. Ta *utrka* ima svoj početak, *start* i *dionice* u kojima možemo *pobijediti*, a zbog iscrpljujuće borbe s virusom ona je i *mrtva trka*. Kako pandemija odmiče, postaje nam jasno da ona neće tako brzo završiti pa nas upozoravaju da je ne bismo trebali doživljavati kao *sprint* ili *utrku na 100 metara*. Sljedeći najzastupljeniji sport jest nogomet na koji se odnose 22 figurativna izraza. Pandemija je *utakmica* koju *odigravamo* s virusom *na domaćem terenu*, a očekujemo da ćemo ju moći *preokrenuti*, *dobiti* i *pobijediti*. Razdoblja pandemije predočavaju se kao dijelovi utakmice pa iako smo dobro *odradili utakmicu u prvom poluvremenu*, *raspali smo se u drugom* i *dobili gol u zadnjoj minuti*. Zbog toga smo tu *utakmicu izgubili 2:6*, a ta velika rezultatska razlika upućuje na velik broj zaraženih i preminulih iako smo na početku pandemije imali dobru strategiju suzbijanja virusa. Kao i kod utrke, razdoblja pandemije odgovaraju svakom *poluvremenu* u kojima se rezultat neprestano mijenja. Etape pandemije prikazane su dionicama još jednoga sporta, boksa, kao *runde*. Bili smo uspješni u *prvoj rundi*, dobro smo se nosili s virusom na početku pandemije, ali oprez je potreban i dalje jer možemo *doživjeti nokaut u drugoj*. Šah je još jedan od sportova kojima se opisuje pandemija, a ukupno je zabilježeno 11 figurativnih izraza koji govore o pandemiji kao o partiji šaha. Kao i u ostalim sportovima naš je protivnik virus, a njegovu dominaciju doživljavamo kao situaciju u kojoj nas *virus drži u pat-poziciji* ili se pak mi nalazimo u *mat-poziciji*. Oba izraza odnose se na situaciju u kojoj smo bespomoćni, u kojoj ne možemo ništa učiniti ili smo poraženi. No kada su postupci suzbijanja virusa smisleni, govori se o tome da *se vuku dobri potezi*, a virus se prikazuje kao suparnik kojega nije lako pobijediti jer je nepredvidiv.

(20) **Koronavirus povlači neočekivane poteze.** Covid-19 počinje kao obična infekcija pluća, premda se manifestira na neuobičajen način, a može utjecati na cijeli organizam. ... brojne karakteristike koronavirusa "specifične" su za bolest koju izaziva, što ga čini "drugačijim od bilo kojega drugog virusnog oboljenja". (Večernji list, 28. 10. 2020.)

Ovaj nam je virus nepoznat, specifičan je i njegov utjecaj na naš organizam različit je od utjecaja poznatih koronavirusa pa njegovo djelovanje poimamo kao povlačenje poteza koje nismo mogli predvidjeti.

Kritizirajući Stožer civilne zaštite i političare koji su velik broj zaraženih i preminulih pokušavali opravdati uspoređujući Hrvatsku s drugim zemljama koje su imale još goru situaciju, Ivan Đikić upozorava:

(21) "**Ovo nisu Olimpijske igre**, ovo je jedna vrlo ozbiljna kriza u kojoj stradavaju i ljudi i ekonomija", rekao je Đikić za N1. (Jutarnji list, 21. 11. 2020.)

Ipak, metafora natjecanja između država zahvaćenih pandemijom pojavljivala se u medijskom diskursu pa su zabilježena 24 figurativna izraza koji o državama s najvećim brojem zaraženih ironično govore kao o *prvacima*. Te su države, a među njima i Hrvatska, *pri vrhu neslavne ljestvice i na neslavnome prvom mjestu*, a *preuzimaju titulu zemlje s najviše slučajeva* ili se čak *bore za brončanu medalju*. Broj se zaraženih mijenja s uvođenjem ili ukidanjem mjera pa se mijenja i poredak država tako da je *po broju umrlih Švedska pretrčala Kinu*. Gubitak kontrole nad pandemijom opisuje se kao *rušenje* ili *obaranje rekorda*, ali to su *crni, neslavni i negativni rekordi*. Najzastupljenija je kolokacija *crni rekord* koja se temelji na konceptualnoj metafori LOŠE JE TAMA na kojoj se temelje i već spomenuti *crni scenarij*, a detaljnije će biti pojašnjena u potpoglavlju 4.1.9.

Zabilježene su i dvije proširene metafora vezane uz nogometnu utakmicu i šah. Nogometna metafora poslužila je za kritiziranje nedosljednosti u radu Stožera civilne zaštite koji je donosio odluke o mjerama bez uvjerljivih objašnjenja. Članovi Stožera nazivaju se *epidemiološkim sucima* koji *sviraju različito u istoj stvari*.

(22) Popuštaju li u nastavku pritiscima **igrača** koji ih povlače za rukav ili su uvjereni da se **utakmica odlučuje izvan terena?** (Večernji list, 9. 9. 2020.)

I ta nas proširena metafora upućuje na viđenje pandemije kao nogometne utakmice koju građani igraju protiv virusa, no oni koji mogu utjecati na rezultat te utakmice jesu članovi Stožera jer svojim odlukama mogu pridonijeti povoljnijim rezultatima u natjecanju s virusom. Druga proširena metafora vezana je uz šah, tj. šahovska ploča upotrijebljena je za predočavanje eksponencijalnoga rasta zaraženih. Ravnatelj Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo Krunoslav Capak umiruje javnost tvrdeći da Hrvatska nije u fazi eksponencijalnoga rasta oboljelih i da je situacija pod kontrolom, a objašnjenje je potkrijepio metaforom šahovske ploče. Početak širenja zaraze uspoređuje sa stavljanjem jednoga zrna riže na prvo polje šahovske ploče. Da bismo popunili cijelu šahovsku

ploču do zadnjeg polja, treba nam, kako on tvrdi, cijeli silos. Takva količina zrna riže očito treba predstavljati nezamisliv broj zaraženih koji nećemo dostići. Prikladnost i razumijevanje te metafore detaljnije će se analizirati u 5. poglavlju.

Figurativni izrazi vezani uz natjecanje upotrebljavali su se i za opis razvoja cjepiva, a kasnije i za opis uspješnosti cijepljenja građana. Od ukupno 30 figurativnih izraza, 21 opisuje proizvodnju cjepiva kao *utrku*, a zabilježeno je i da države ulaze *u igru* i *natječu se* za izradu cjepiva. Natjecateljski duh naglašavao se i kada je počelo cijepljenje pa su države u kojima se cijepio velik broj građana *svjetski prvaci u cijepljenju*, a one u kojima je slab odaziv imaju *najsporije prolazno vrijeme*.

Figurativni izrazi vezani uz sport i natjecanje pandemiju prije svega opisuju kao utrku i maraton, koja je najduža trkačka disciplina. Faze pandemije odgovaraju dionicama utrke ili poluvremenima nogometne utakmice koja se igra protiv virusa. Virus je i protivnik u šahu, a mjere koje poduzimamo potezi su u toj igri. Još jedan sport preko kojega promatramo pandemiju jest boks čije su runde određena razdoblja u kojima se borimo protiv virusa, a ako virus preuzme kontrolu, doživjet ćemo nokaut. Natjecanje se ne odvija samo između nas i virusa, nego i između svih država zahvaćenih pandemijom koje se uspoređuju prema negativnim rekordima u broju zaraženih i preminulih. Taj se okvir prenio i na diskurs o cjepivu jer su se i razvoj cjepiva i brzina cijepljenja građana u različitim državama opisivali figurativnim izrazima vezanim uz natjecanje.

4.1.9. Okvir BOJA

Okvir BOJA zastupljen je sa 112 figurativnih izraza koji se upotrebljavaju za označavanje različitih razina sigurnosti ili predviđanja uzimajući u obzir broj zaraženih. U ovome okviru pojavljuje se pet dominantnih boja: crna, crvena, narančasta, žuta i zelena, a bijela boja zabilježena je dva puta. Najzastupljenija je crna boja kao oznaka nečega izuzetno lošeg, a već je spomenuta u figurativnim izrazima *crni/ najcrnji scenarij* kao pesimističan pogled na budući razvoj pandemijske situacije i kao *crni rekord* kada se govori o izuzetno velikome broju zaraženih i preminulih. Sljedećih 36 figurativnih izraza odnosi se na razdoblja pandemije kada je bilo najviše zaraženih ili preminulih pa su to bili *crni dani*, *crni petak*, *crni tjedan ili mjesec*, a čak je godišnje doba obilježeno velikim brojem smrtnih slučajeva nazvano *crno proljeće*. Ako se nekoliko dana za redom povećavao broj

preminulih, o tim se danima govorilo kao o *crnom nizu*. No, kako se zaraza nezaustavljivo širila, nakon *crnih dana* nastupili su još teži dani koji su opisani kao *najcrnji dani i najcrnje situacije*.

(23) Protekla dva dana s 244 i 239 slučajeva dva su **najcrnja** od početka pandemije, iako to za zemlju njihove veličine i u razmjeru na broj zaraženih nije dramatično. (Večernji list, 15. 10. 2020.)

Uz težak život u pandemijskoj sadašnjosti ono što dolazi opisano je kao *crna budućnost*. Jasno je iz tih primjera da je crna boja znak za nešto loše, a vezana je uz konceptualnu metaforu LOŠE JE TAMA / CRNA BOJA. Na osnovi te konceptualne metafore o velikome broju zaraženih i preminulih govorimo kao o *crnim brojkama* i *nizovima*. Pesimistični izvještaji o razvoju pandemije jesu *crna predviđanja, projekcije* i *prognoze*. Zabilježen je i frazem *crna lista* uz dodani izraz *crvena lista*.

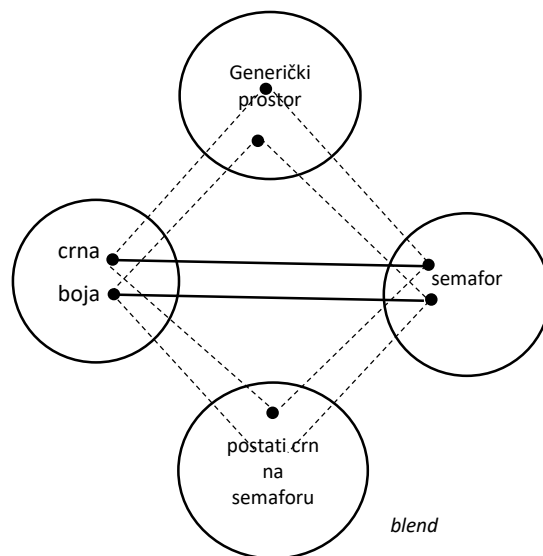
(24) Smatram da je bolje da smo sada zatvoreni, nego da nas se zatvori u sedmome mjesecu, da nam skoče brojke, pa da završimo na nekakvim **crnim ili crvenim listama**. (Jutarnji list, 11. 2. 2021.)

U ovome primjeru frazem *crna lista*, popis onih koji su nepoželjni, proširen je figurativnim izrazom *crvena lista*, koji se ustalio u pandemiji za označavanje zemalja koje su rizične za putovanja, a uz *crvenu listu* postojale su i *narančaste, žute* i *zelene liste* kako bi se razlikovali različiti stupnjevi opasnosti. Crvena boja označava najveći stupanj opasnosti jer predstavlja područja s najvećim brojem zaraženih pa se tako zemlje nalaze na *crvenim listama* ili imaju *crvene zone, regije* i *gradove*. Crvena boja primjenjivala se ne samo za prostorno označavanje nego i za vremenska razdoblja s velikim brojem zaraženih pa su zemlje imale *crvene faze, crvene mjesece* ili su *bile u crvenom*. Osim toga crveno se koristilo i uz metaforu SEMAFORA jer se upalilo *crveno svjetlo* kada je broj zaraženih dosegnuo određenu razinu. Figurativni izraz *semafor epidemije* zabilježen je 14 puta. Narančasta je boja koja je označavala manji stupanj opasnosti od crvene nakon koje dolaze žuta i zelena, baš kao i na semaforu. Zelena je boja označavala sigurna područja bez zaraženih pa su ona nazvana i *zelenim oazama*, a *zelene putovnice* i *propusnice* građanima bi, koji su cijepljeni dovoljan broj puta, omogućile slobodno kretanje. Zelena boja predstavlja suprotnost crvenoj boji po uzoru na svjetla na semaforu na kojemu te boje označavaju zabranu ili dopuštenje za kretanje. Bijela je boja, zabilježena samo dva puta, poslužila isto kao i zelena za označavanje dijelova zemlje u kojima nema zaraze.

Poznato nam je koje se boje uobičajeno nalaze na semaforu, a u sljedećem primjeru uz semafor se pojavljuje i crna boja. Takvu neuobičajenu, novu strukturu analizirat ćemo uz pomoć teorije konceptualne integracije.

(25) Može o njemu misliti tko što hoće, ali čovjek je jednostavno vidio da mu je županija **postala crna na semaforu zaraženih** Covidom-19 i napravio jedino što je imalo smisla. Traži i zatvaranje škola. (Jutarnji list, 9. 1. 2021.)

Kao što smo naveli, crna se boja tijekom pandemije često upotrebljavala u figurativnim izrazima koji su označavali nešto loše (*crni dani*, *crni rekord*, *crne brojke* itd.), a takva simbolika crne boje pomoći će i u interpretiranju ovoga figurativnog izraza. Prema teoriji konceptualne integracije u nastajanju nove strukture, *blenda*, sudjeluje generički prostor i dva ulazna prostora.

Slika 11. Integracijska mreža za *postati crn na semaforu zaraženih*

Iz slike 11 možemo vidjeti da se u generičkome prostoru nalaze sredstva koja pokazuju stanje određene situacije ili razinu opasnosti. U jednome ulaznom prostoru jest *crna boja* čije značenje u prethodno analiziranim primjerima u korpusu počiva na konceptualnoj metafori LOŠE JE TAMA / CRNA BOJA. U drugome ulaznom prostoru jest semafor, signalni uređaj, čije boje označavaju zabranu ili dopuštenje za kretanje. U integriranome je prostoru novonastala struktura, a to je semafor koji pokazuje i crnu boju. Ta boja na semaforu govori da je situacija u određenoj županiji alarmantna, broj je zaraženih velik ili je u stalnome porastu, što predstavlja opasnost za građane. Promjena boja na semaforu upućivala je na potrebu za uvođenjem mjera ili najavu njihova

ukidanja, a dodavanje crne boje još je dodatno naglasilo stupanj opasnosti i najavilo nova ograničenja. Možemo zaključiti da se u analiziranim figurativnim izrazima u okviru BOJA dominantno javljaju boje crna i crvena čija simbolika upućuje na velik stupanj opasnosti te zelena koja označava sigurna područja.

4.2. Figurativni izrazi za virus i pandemiju – manje zastupljeni okviri

U prethodnom smo potpoglavlju naveli najzastupljenije okvire koji su poslužili kao izvorni okviri za ciljni okvir virusa, pandemije i strategija. S obzirom na to da je jedan od ciljeva ovoga istraživanja otkriti nove i kreativne upotrebe figurativnih izraza, analiza obuhvaća i okvire koji su zastupljeni s manje od 100 pojavnica figurativnih izraza. U nastavku će se analizirati izdvojeni figurativni izrazi (N=308) koji se temelje na okviru LOVA, POSLOVANJA i NOVCA, BILJKE, IGRE, ŽIVOTINJE, ŠKOLE, RELIGIJE, i KONTROLE. Tablica 9 pokazuje broj figurativnih izraza proizašlih iz navedenih okvira.

Tablica 9. Figurativni izrazi vezani uz manje zastupljene okvire

Okvir	broj primjera
LOV	60
POSLOVANJE i NOVAC	51
BILJKA	51
IGRA	41
ŽIVOTINJA	31
ŠKOLA	28
RELIGIJE	27
KONTROLA	19

Posljednju skupinu u ovom potpoglavlju čini 60 figurativnih izraza za koje se bilježi manje od 15 pojavnica, a virus opisuju kao karijes, nepoznanicu, šalu, noćnu moru, bauk, urotu i kaznu. U toj su skupini i figurativni izrazi koji su se upotrebljavali za opis *lockdowna* preko okvira HRANE i KULINARSTVA, MEDICINE i MIROVANJA.

4.2.1. Okvir LOVA

Ovu skupinu čini 60 figurativnih izraza proizašlih iz okvira LOVA, od kojih se najveći broj odnosi (N=38) na *lovljenje* zaraženih osoba. Osobe koje su zaražene virusom predstavljaju prijetnju pa se njih *prati, slijedi i traži* ili *im se ulazi u trag*, a epidemiolozi su *tragači za kontaktima*. Nakon toga kontakti i zaražene osobe *(po)hvataju se, uhvate i (po)love*. Na njih se *baca mreža*, što nam govori da je takvo poimanje, kao i kod metafore *imunitet krda*, posredovano konceptualnom metaforom LJUDI SU ŽIVOTINJE. U toj se skupini nalazi i jedan modificirani frazem koji je proširen dodavanjem leksema: epidemiolozi trebaju *pohvatati sve konce i kontakte*. Suočeni s nepoznatim virusom epidemiolozi su prije svega trebali *pohvatati konce*, razumjeti problem i otkriti o čemu se zapravo radi, ali su trebali i zabilježiti sve kontakte zaražene osobe kako bi spriječili širenje virusa.

Preostali figurativni izrazi temelje se na konceptualnoj metafori VIRUS JE ŽIVOTINJA KOJU LOVIMO jer on može *uteći i bježati*, a mi ga *lovimo i hvatamo*. U toj konceptualnoj metafori sadržan je i metonimijski odnos u kojemu virus stoji za zaraženu osobu jer *hvanje virusa* zapravo se odnosi na otkrivanje zaraženih osoba i njihovih kontakata. Zabilježen je i primjer u kojemu se miješaju konceptualne metafore poimanja virusa i ljudi kao životinja u sljedećem opisu otkrivanja zaražene osobe:

(26) ... dr. Stanić, epidemiolog u Ličko-senjskoj županiji gdje je prvi **“ulov” korone** bio, kako kaže, za poželjeti. Bilo je to, opisuje, kao da vam **riba sama uskoči u čamac**; oboljeli se vratio iz Austrije gdje je radio kao turistički djelatnik, dobio je temperaturu, javio mu se, nije bio u kontaktu s drugima i situacija je bila potpuno čista. (Večernji list, 13. 7. 2020.)

Premda prvi figurativni izraz u ovome primjeru govori o *ulovu korone*, jasno je iz nastavka da je taj *ulov* zapravo osoba koja je oboljela od koronavirusa. *Ulov* je *riba* koja je *sama uskočila u čamac* jer se osoba sama prijavila pa je time znatno olakšala posao epidemiologa.

No, *lov* na virus nije uvijek planiran i namjeran pa u situaciji u kojoj osoba ne zna gdje se točno zarazila izjavljuje da je negdje *ulovila koronu*. Preneseno značenje toga izraza slično je značenju figurativnoga izraza *pokupiti virus* u skupini opredmećivanja virusa. Oba izraza odnose se na način prenošenja zaraze, a konotacije njihova značenja upućuju na nesmotreno ponašanje ili situaciju u kojoj nismo svjesni da smo se zarazili.

Bilježimo i dva figurativna izraza koji proglašavanje mjera nazivaju *lovom u mutnom* jer mnogi nastoje iskoristiti nejasne propise. Strategija ublažavanja i pooštavanja mjera uspoređuje se s bacanjem mreže navodeći da je *Vlada proširila okca mreže*, tj. ublažila mjere, *i sada ih mora sužavati*, a taj figurativni izraz opet upućuje na to da se u pandemiji zbog ograničavanja kretanja ljudi doživljavaju kao životinje. Zabilježen je i jedan figurativni izraz koji govori o znanstvenicima koji su u *lovu na lijek*. S obzirom na to da je veći broj laboratorija diljem svijeta u isto vrijeme radio na eksperimentalnom lijeku, značenje *lova* u tome figurativnom izrazu odgovara natjecanju između država koje nastoje što prije izraditi lijek ili cjepivo.

Možemo zaključiti da se metaforom lova koristimo na dva načina, love se zaražene i oboljele osobe ili sam virus koji metonimijski predstavlja te osobe. Čin lova ne mora uvijek biti odraz naših namjera zaustavljanja širenja virusa jer virus možemo *uloviti* ne znajući gdje i kada smo se točno zarazili. Kao i kod ostalih skupina figurativnih izraza, osim za pandemiju okvir LOVA prenio se i na diskurs o cjepivu u kojemu lov opisuje nastojanja različitih zemalja da što prije pronađu cjepivo.

4.2.2. Okvir POSLOVANJA i NOVCA

Iz ovoga okvira proizašao je 51 figurativni izraz koji je vezan uz poimanje pandemije kao posla ili upravljanja tvrtkom, dok se preostali figurativni izrazi vežu uz okvir NOVCA. Figurativni izrazi, kojih je ukupno 16, a govore o *upravljanju pandemijom/koronakrizom* i *vođenju pandemije* upućuju na konceptualnu metaforu PANDEMIJA JE POSLOVANJE. U tome su poslu maske, cjepivo i mjere zatvaranja *alati* i *instrumenti* kojima se služimo kako bismo mogli *odraditi pandemiju*. Takvo poimanje posredovano je konceptualnom metaforom GRAĐANI SU ZAPOSLENICI. No, zbog dugotrajnoga života s koronom osjeća se *zamor materijala*. Uz taj okvir vezan je i figurativni izraz *tvornice korone* koji se koristio za mjesta na kojima se virus brzo proširio.

(27) Istodobno mediji iz Austrije, Italije, Češke, Njemačke i Slovenije nastavljaju pisati o **tvornicama korone** u Dalmaciji. Hrvatski mainstream mediji bili su sramežljiviji. O klubu u Makarskoj pisali su tek nakon što su klub, nakon jakih sugestija sami zatvorili. (Večernji list, 16. 8. 2020.)

Tvornice korone jesu klubovi i kafići u kojima ljudi svojim ponašanjem proizvode virus što implicira i prethodna konceptualna metafora o građanima kao djelatnicima, ali i već prije

spomenuta konceptualna metafora VIRUS JE PREDMET. Tvornice su mjesta koja brzo i u velikim količinama proizvode određenu robu, a u klubovima se okuplja velik broj ljudi koji potom izuzetno brzo šire zarazu dalje, stoga je jasna analogija s tvornicama.

Kroz okvir POSLOVANJA poimaju se i mjere suzbijanja virusa opisane trima figurativnim izrazima koji govore o mjerama kao o poslu koji se mora raditi strpljivo i pozorno (*mjere su filigranski posao, u mjerama je potreban fine-tuning*) ili pak da je donošenje mjera uzaludan posao (*mjere su prelijevanje iz šupljeg u prazno*).

Preostali figurativni izrazi vezani su uz okvir NOVCA, a zabilježena je višekratna upotreba triju frazema: *plaćati ceh, plaćati (visoku) cijenu i dolaziti na naplatu*. Ono što je zajedničko tim frazemima, jest izražavanje kritike zbog posljedica ili gubitaka nastalih zbog neodgovornoga ponašanja ili preblagih mjera. Tako su novinski naslovi nakon ljeta sadržavali naslove poput *Hrvatska plaća cijenu turističke sezone, Sezona dolazi na naplatu, Ceh partijanja i punih autobusa. Život bez restrikcija trebalo je platiti, a vrijednost kojom smo podmirili te račune uključuje velik broj zaraženih ili preminulih osoba. No nisu samo Hrvatsku kritizirali zbog takvog pristupa.*

(28) Švicarska, zemlja s 8,6 milijuna stanovnika, sada dnevno ima oko 5000 novih slučajeva zaraze koronavirusom i oko stotinu smrtnih slučajeva. Put koji je izabrala Švicarska **ima svoju cijenu**. (Večernji list, 26.12. 2020.)

Ljudski životi i rastući broj zaraženih vrijednosti su koje postaju valuta na čiju razmjenu neke države svjesno pristaju pokušavajući tako očuvati ekonomiju i slobodniji način života. Figurativni izrazi koji opisuju takvu situaciju u kojoj dajemo zdravlje i ljudske živote u zamjenu za neke druge resurse proizašli su iz konceptualne metafore ŽIVOT/ZDRAVLJE JE DRAGOCJENA ROBA.

Prenoseći vijesti iz ostalih zemalja, novinari danas često sami prevode članke i doslovno prenose dijelove teksta s engleskoga jezika, o čemu svjedoči i sljedeći figurativni izraz koji do sada nije zabilježen u hrvatskim frazeološkim rječnicima. Izraz *krvariti novac* (engl. *bleed money*), čije je značenje stvarati velike financijske gubitke, upotrijebljen je za opis krizne situacije u kojoj su se mnoge tvrtke našle zbog krize koju je izazvala pandemija.

Uz okvir NOVCA zabilježen je i jedan figurativni izraz vezan uz cjepivo koje bi trebalo postati *zlatna koka* za farmaceutsku industriju. Zbog velike potražnje i nepostojanja konkurencije,

farmaceutska će industrija na cjepivu za koronavirus u kratkome vremenu ostvariti izuzetno velik profit.

Figurativni izrazi proizašli iz okvira POSLOVANJA i NOVCA upućuju na prikazivanje pandemije kao posla ili tvrtke kojom upravljaju države, a u kojoj rade građani koji se koriste različitim alatima. Virus, koji nastaje u *tvornicama korone*, i u ovoj se skupini poima kao nepoželjan predmet. Ali određeni broj izraza otkriva da se i građani mogu vidjeti kao objekti, tj. roba kojom se plaća visoka cijena života u pandemiji bez strogih mjera.

4.2.3. Okvir BILJKE

Konceptualna metafora VIRUS JE BILJKA ostvaruje se u više od 50 figurativnih izraza i jedne proširene metafore koji otkrivaju da virus poimamo kao biljku koja je prije svega nepoželjna, a određeni broj izraza opisuje i načine njezina razvoja. U okvir BILJKE pripada i frazem mjere *su urodile plodom*, dale rezultate, koji je zabilježen tri puta. Najveći broj izraza (N=22) govori o sprečavanju širenja virusa ili njegovu nestanku kao *iskorjenjivanju*, no često se upozorava da se koronavirus nikada neće moći u potpunosti *iskorijeniti*.

(29) Dakle, početak će se suživjeti s koronavirusom dok se ne otkrije cjepivo, ali ni ono ga neće potpuno **iskorijeniti**. Koronavirus će se pojavljivati u valovima kao i gripa. (Večernji list, 17. 4. 2020.)

Takvi primjeri upućuju na to da je virus nalik korovu, nepoželjnoj biljci koju je, kada se jednom *ukorijeni* na određenome mjestu, gotovo nemoguće odstraniti i koja će se uvijek pojavljivati bez obzira na primjenu različitih metoda zaštite. Jedan epidemiolog pojašnjava da se virus uspijeva *ukorijeniti* u populaciji ako je zaraženo barem deset osoba, što znači da je nakon toga broja vrlo teško spriječiti njegovo daljnje širenje i ponovno pojavljivanje. U toj je skupini i jedna proširena metafora koja predočava širenje epidemije kao rast krošnje nekog stabla. Iz svake grane izrastu dvije ili tri nove grane i ako ništa ne poduzimamo, krošnja će postati gusta i velika. No, ako *pilimo grane toj rastućoj krošnji na raznim mjestima*, ako se testira dovoljan broj ljudi i izoliraju se oni i njihovi kontakti, krošnja će biti rjeđa i manje razvijena.

Preostali figurativni izrazi odnose se na prikaze širenja virusa i prijenosa zaraze opisima koji su vezani uz biljni svijet. Zaražene osobe koje prenose virus mogu ga *posijati*, a oni koji se svojom

nesmotrenošću zaraze, *pobrali* su ga, što je žargonska upotreba u značenju zaraziti se. Mjesta na kojima se okuplja veliki broj ljudi i koja imaju povoljne uvjete za njegovo razmnožavanje, opisuju se kao *rasadnici* virusa jer virus na njima *ima plodno tlo za širenje*. Virusu su kao i biljkama potrebni određeni uvjeti za razvoj pa on tako na nekim mjestima *bolje uspijeva*. Njegovo nezaustavljivo širenje, baš kao i nagli rast biljaka, jednako je *bujanju*, a u određenim društvenim situacijama virus *cvjeta*.

Nepoželjna prisutnost koronavirusa ogledava se u poimanju virusa kao biljke, korova koji treba iskorijeniti. Drugi aspekt proizašao iz toga okvira koronavirus predočava kao biljku čiji rast i bujanje treba ograničavati kako bismo mogli imati situaciju pod kontrolom. Pri tome trebamo imati na umu da će se virus brže širiti na određenim mjestima koja imaju povoljnije uvjete za njegov razvoj, baš kao i rasadnici za biljke.

4.2.4. Okvir IGRE

Ova skupina obuhvaća 41 figurativni izraz koji o pandemiji govore općenito kao o igri ili kockanju i igrama na sreću. Na neoprezno ponašanje ili nemar odnose se 23 figurativna izraza upozoravajući nas na to da pandemija *nije bezopasna igra* ili pak da je to *opasna igra* i *igra velikih brojki* u kojoj se virus *poigrava* s nama. Međutim, s *virusom se nije za igrati*, a neozbiljan ili neodgovarajući pristup Stožera civilne zaštite i Vlade doživljava se kao *igranje sa životima*. Znanstvenik Ivan Đikić komentara rad Stožera iznoseći sljedeću opasku koja govori o preranome opuštanju i zanesenosti:

(30) Ono što se nama dogodilo je da smo se mi, nažalost, previše **zaigrali** govoreći da smo pobijedili virus, da je virus oslabio... To je sve bilo nestručno i to ignoriranje virusa nas je dovelo do toga da sada imamo više umrlih po ljetu nego što smo imali na proljeće. (Jutarnji list, 16. 9. 2020.)

Zaoštavanje mjera doživljava se kao *igranje na sigurno* jer iz početnog iskustva znamo da će stroge mjere uspjeti suzbiti virus. Frazem *igrati na sigurno* zabilježen je više puta i u diskursu o cjepivu. Naime, kada su izrađena različita cjepiva, države su trebale odlučiti koja će i koliko cjepiva naručiti, što je tada predstavljalo određeni rizik. Najsigurnije je bilo kupiti ona cjepiva čiji su proizvođači objavili dovoljno podataka o sigurnosti primjene, nuspojavama i odštetama u slučaju

da nešto ne bude u redu pa je EU *igrao na sigurno* jer nisu naručivali kineska i ruska cjepiva, što je istaknuto kao pozitivan primjer.

O rizicima života u pandemiji govori preostalih 18 figurativnih izraza vezanih uz igre na sreću i kockanje. Svaka igra na sreću zahtijeva i određeni *ulog* koji u pandemiji predstavlja naše odricanje od uobičajenih aktivnosti pa je jedan od najboljih *uloga za 2021. godinu* odustajanje od putovanja. *Dobitak* u tim igrama nije financijski, nego je to svaki dan u kojemu ima manje zaraženih. U toj skupini dominiraju izrazi koji govore o *kockanju s ljudskim životima* ili *rezultatima* koje možemo i *prokockati* ili *proigrati*, što upućuje na preuzimanje prevelikoga rizika i izvrgavanje opasnosti ako se mjere prerano ukinu. Isto tako frazemi *staviti sve na kocku* i *na kocki je puno toga* odnose se na izlaganje gubitku i pretjerano riskiranje, a neoprezno je ponašanje *igranje lutrije*. Najekstremnija igra na sreću koja može završiti smrtnim ishodom jest *ruski rulet*.

(31) ... kolektivni imunitet će prema očekivanjima biti dostignut samo cijepljenjem, a ne prirodnim putem preko prokuživanja. Prema njezinim se riječima takva strategija pokazala kao "**ruski rulet**" u onim državama koje su je pokušale primijeniti na početku, a problematično je i to što se bilježe i slučajevi reinfekcije. (Jutarnji list, 30. 1. 2021.)

U tome primjeru epidemiologinja upozorava da je puštanje virusa da slobodno kruži prerizična strategija, kao što se već pokazalo u određenim državama, jer je izgledno da će posljedica toga biti velik broj preminulih.

Pandemija je igra koju, kao što smo već naveli u dijelu o sportskim metaforama, igramo protiv virusa, a trebamo ju shvatiti ozbiljno jer su u pitanju životi građana. Život u pandemiji jest i igranje na sreću u kojoj su naša ponašanja uložena, a dobitci su smanjivanje broja zaraženih. Preveliko riskiranje, ublažavanje mjera ili neodgovorno ponašanje kockanje je koje može završiti velikim gubitcima. Najriscantnija je igra ruskog ruleta u kojoj svjesno preuzimamo rizik znajući da može imati smrtnu posljedice.

4.2.5. Virus kao životinja

Naveli smo već da se virus predočavao kao živi entitet, osoba, biljka, ali i životinja, kao što pokazuje sljedećih 29 figurativnih izraza i dvije proširene metafore. Konceptualna metafora VIRUS JE ŽIVOTINJA (KOJU LOVIMO) spomenuta je i u potpoglavlju 4.2.1. uz okvir LOVA. Metafora

ŽIVOTINJE ostvaruje se i u šest figurativnih izraza koji izravno uspoređuju virus s određenom životinjom pa je tako virus *neman*, fantastična životinja iz priča i bajki, *beštija*, *agresivni tigar* i *divlja mačka*. Virus *divlja*, a može *podivljati* i *pojesti nas* ako ga ne *držimo na uzdi* pa takve usporedbe upućuju na to da je potreban oprez, baš kao i pri susretu s takvim divljim životinjama. Ali virus je i *dosadna muha* koje se ne možemo riješiti, a koja nas neprestano uznemirava premda je bezopasna.

Preostali figurativni izrazi opisuju širenje virusa i zaraze kao postojanje *legla* u kojima se zaraza *izlegla* i *razmnožila*, a virus je *izmigoljio* i *pustio svoje pipke*. Razdoblja epidemije kada se u kratkome vremenu zarazi velik broj osoba opisane su kao *najezde virusa* koje je gotovo nemoguće kontrolirati. Zabilježene su i četiri pojave nove kolokacije *rep vala* ili *epidemije*.

(32) Ne bih ovo još nazvao trećim valom, ovo je **rep drugog vala** i da se trebamo osvijestiti, da se ne treba opušitati jer imamo čitav niz situacija, dosta toga mimo plana. (Jutarnji list, 23. 2. 2021.)

Rep označava krajnju fazu epidemije kada je broj zaraženih u padu, ali epidemija još uvijek nije u potpunosti nestala. *Rep* predstavlja zadnji izduženi dio tijela životinja koji je nasuprot glavi, vrhu, stoga je zbog položaja i oblika repa tu novonastalu metaforu moguće razumjeti kao postupno smanjivanje broja zaraženih. Grafički prikazi u kojima oblik krivulje prikazuje povećanje i smanjivanje broja oboljelih također mogu biti razlogom nastanka te metafore. Naime, kada se krivulja „izravna“, kada je broj zaraženih nizak dulje vrijeme, završetak krivulje nalikuje na *rep*.

Zabilježene su i dvije proširene metafore proizašle iz toga okvira od kojih se jedna temelji na već spomenutoj konceptualnoj metafori LJUDI SU ŽIVOTINJE, a druga na konceptualnim metaforama VIRUS JE ŽIVOTINJA KOJU LOVIMO i CJEPIVO JE ORUŽJE. Prva proširena metafora građane uspoređuje sa sklopčanim ježevima koji su toliko prestrašeni da se na svaki šum i dodir stišću sve više i napinju svoje bodlje. Izolacije su nas primorale na sklopčavanje, pasivnost i odvajanje od ostalih ljudi, a zbog straha od zaraze ne želimo da nam se drugi približavaju i dotiču nas, stoga se štitimo bodljama. Druga proširena metafora vezana je i uz već spomenuti okvir LOVA jer se virus opisuje kao grizli prema kojemu mnogo Indijanaca u znanosti odapinje strelice. U današnje vrijeme strelice su neprikladno oružje za obranu od grizlija, stoga su naše šanse u toj borbi prilično slabe. No, kako tvrdi jedan znanstvenik, ako se odapne mnogo strelica istodobno, naše su šanse ipak mnogo bolje iako se tada ne zna koja će strelica usmrtniti toga grizlija.

Figurativni izrazi u toj skupini upućuju na to da se virus prije svega poima kao divlja životinja koja nam može nauditi i koju trebamo držati pod kontrolom ili čak i usmrtiti. Zbog brzine širenja u velikom broju virus, baš kao i najezde, može izazvati veliku štetu ili pak predstavljati stalnu smetnju. Novi figurativni izraz *rep epidemije* zbog sličnosti s položajem i oblikom repa uvriježio se za opisivanje faze smanjivanja broja zaraženih.

4.2.6. Okvir ŠKOLE

Okvir ŠKOLE obuhvaća 28 figurativnih izraza vezanih uz najbrojnije sljedeće lekseme *ispit, test, zadaća, škola i lekcija*. Iz konceptualne metafore PANDEMIJA JE TEST proizašlo je devet figurativnih izraza koji o pandemiji izravno govore kao o *testu ljudskosti i ispitu odgovornosti/solidarnosti*, dok se preostali figurativni izrazi temelje na konceptualnoj metafori PANDEMIJA JE POHAĐANJE ŠKOLE. Države koje nisu na vrijeme uvele stroge mjere *prolaze tu školu na skup način* jer će ipak morati pribjeći ograničenjima na duže vrijeme. Taj figurativni izraz nastao je stapanjem sastavnica dvaju frazema i rekonstrukcijom: *(to je) dobra škola i svaka se škola plaća*. Prvi frazem označava pogrešku ili loše iskustvo iz kojega smo nešto naučili, a drugi znači da je stjecanje tog iskustva iziskivalo žrtve. Te su dakle države nakon velikoga broja zaraženih i preminulih shvatile da moraju promijeniti strategije suzbijanja pandemije.

Tijekom tog školovanja građani *imaju i pišu zadaće* za koje bi trebali *dobiti prolaznu ocjenu*. *Zadaće* mogu biti različite, od toga da svatko od nas ima *domaću zadaću smanjiti broj zaraženih* svojim odgovornim ponašanjem, a kada su epidemiolozi postali prezauzeti, prijedlog je bio da *zadaću pišu* sami oboljeli, tj. da sami popišu i obavijeste svoje kontakte. Nakon nekoliko mjeseci pandemije uvidjeli smo da *borba s virusom nije kvantna fizika, a ni matematika viših razreda* jer ono što smo trebali primjenjivati nije komplicirano: maske, distanca i dezinfekcija. No, ipak nisu svi dovoljno ozbiljno shvaćali ili pridržavali se mjera pa je postojala mogućnost neuspjeha na kraju *školske godine* i odlaska na *popravni ispit*.

(33) Kazala je i da je ovo prijelomni trenutak, da smo mjere pravodobno uveli i da ne smijemo sad popustiti. - Ne bismo trebali **ići na popravni** nego **završiti školsku godinu na vrijeme** - kazala je metaforički Markotić. (Jutarnji list, 17. 4. 2020.)

Ako se pridržavamo mjera, moći ćemo završiti *školsku godinu* s dobrim rezultatima, tj. neće doći do ponovnoga porasta broja zaraženih pa nećemo morati ponovno uvoditi još strože mjere koje bi bile *popravni ispit*. *Popravni ispit* upotrebljavao se u različitim značenjima pa kada u jednom dijelu zemlje naglo skoči broj zaraženih, ipak još uvijek *imamo šansu za popravni ispit*, još jednu priliku za popraviti situaciju ako se odgovorno ponašamo. *Popravni ispit* kao druga prilika jest i značenje sadržano u novinskom naslovu u siječnju 2021. koji navodi da je cijepljenje *popravni ispit europske solidarnosti* jer pravednom raspodjelom cjepiva možemo ispraviti sebičnost i nesolidarnost koje su neke države pokazale na početku pandemije. Tijek razvoja cjepiva isto se vezao uz taj okvir kao proces učenja i polaganja ispita pa se navodi da bi određeno cjepivo trebalo *dobiti svjedodžbu i u EU* i na taj način biti odobreno za primjenu. Preostalih osam figurativnih izraza veže se uz preneseno značenje leksema *lekcija* kao pouke ili opomena pa smo tako iz pandemije ili iskustva drugih zemalja *naučili i izvukli (ozbiljnije i odgovarajuće) lekcije*.

Okvir ŠKOLE otkriva da razdoblja pandemije predočavamo kao etape školovanja u kojemu se od nas očekuje da budemo dobri učenici i da obavljamo *domaće zadaće* kako bismo uspješno završili školsku godinu, tj. uspjeli okončati pandemiju. U pandemijskoj školi imamo i *ispite* koje možemo položiti ako se odgovorno ponašamo, a na taj ćemo način izbjeći *popravni ispit*, ponovno uvođenje ograničenja. *Popravni ispit* ima i pozitivne konotacije jer može biti druga prilika za poboljšanje određene situacije. Naša loša iskustva ili teške situacije u drugim državama poslužila su kao *lekcije* koje smo naučili i koje bi nam trebale pomoći u određivanju budućih koraka u pandemiji.

4.2.7. Okvir RELIGIJE

Ova skupina sadrži 27 figurativnih izraza koji o pandemiji govore u religijskome okviru. Premda nisu brojne, te metafore opisuju različite aspekte pandemije, od virusa koji je božanstvo do cjepiva koje se uspoređuje sa svjetlom iz Betlehema.

Pandemija se opisuje kao *novi kult* koji nam propisuje kako živjeti, u kojemu je sve previše podređeno sigurnosti kako se tvrdi u jednoj kolumni. Oni koji u pandemiji imaju moć odlučivati o našim životima, predočavaju se kao božanstva pa se tako liječnici moraju *igrati Boga* kada odlučuju koje će pacijente zadržati u prenapučenim bolnicama. U kritici zbog cijepljenja članova obitelji preko reda Alemka Markotić, ravnateljica klinike Fran Mihaljević, nazvana je *božicom*

vakcinacije koja samovoljno odlučuje kome će izaći u susret i cijepiti ga. No, zbog osjećaja da smo nemoćni promijeniti stanje koje je prouzročio nepoznati virus, i njega poimamo kao natprirodnu pojavu koja nam se *ukazuje* pa je bolest postala *Bog COVID-19*. Kao upozorenje na vrlo ozbiljno ili kritično stanje zbog sve većeg broja zaraženih četiri puta javlja se i frazem *vrag je odnio šalu*. Izvjesno je da opisi pandemije preko religijskoga okvira ne predstavljaju milostiv i utješan vid vjere, nego onaj koji je zastrašujuć i prožet patnjom. Zbog svoje razorne moći virus je *jedan od četiri jahača apokalipse* koji su nas *pohodili*, a uvođenje *lockdowna* doživljava se kao *apokaliptični scenarij*. Tijekom pandemije morali smo se žrtvovati i odricati pa su koronavirus i epidemija i *križ koji nosimo* i *dijelimo*. Život s mukama pandemije doživljavamo kao *prolazak kroz pakao korone* i *koronakalvariju*. Pandemija se doživljava i kao božja kazna kao što pokazuju dva primjera. Jedan od tih primjera neizravno pandemiju opisuje kao kaznu navodeći da nam Bog preko pandemije poručuje nešto, pogotovo zapadnim društvima koja su mu okrenula leđa. Drugi primjer sadrži elemente vezane uz scenarij žrtvovanja:

(34) Većina rasprava tako se odvijala u atmosferi napada panike i bjesomućnog traženja **žrtvenog janjca kojeg ćemo prinijeti bogovima kako bismo umirili njihovu srdžbu i odagnali kugu** s naših vrata. (Večernji list, 20. 2. 2021.)

U potpoglavlju 4.1.1. već smo naveli da se pandemija poimala kao kuga, a ovaj primjer pokazuje da se ta kuga pojavila kao posljedica srdžbe bogova koje ćemo uspjeti umiriti jedino prinošenjem žrtvenog janjca, tj. prokazivanjem onih koje smatramo krivima za širenje pandemije.

Još jedna proširena metafora izravno povezuje religijski aspekt s koronavirusom polazeći od značenja leksema *korona*.

(35) „Korona znači kruna. **Korona-virus znači kruna, bodljikava kruna,**“ istaknuo je nadbiskup Barišić u poruci dostavljenoj medijima. U poruci ističe i kako je Krist na križu bio ponižen, okrunjen trnovom krunom koja je na kraju postala kruna slave. (Večernji list, 7. 4. 2020.)

U tome primjeru koronavirus izjednačava se s bodljikavom krunom, simbolom patnje i poniženja, ali tu krunu ipak ne smijemo doživljavati samo kao muku jer, kako pojašnjava nadbiskup dalje u poruci, trnova kruna ima moć preobraziti naše nevolje u znakove slave. Ti su znakovi slave već vidljivi i na početku pandemije, a to je solidarnost vjernika i svih građana te herojstvo i

požrtvovnost medicinskih djelatnika. S vjerskoga dakle gledišta pandemija se ne bi trebala doživljavati isključivo kao razdoblje patnje, nego i situacija u kojoj će mnoge dobre stvari doći do izražaja.

Religijskom okviru pripada i metafora u članku iz siječnja 2021. kada se počinju odobravati prva cjepiva.

(36) Nekako su istodobno i k nama došla **oba svjetla**, jedno iz Betlehema, da prosvijetli dušu, i **drugo iz Pfizerova laboratorija**, da **zaštiti tijelo**. (Večernji list, 6. 1. 2021.)

Tijekom Adventa izviđači prenose betlehemske svjetlo mira u crkve diljem zemlje, a potom vjernici taj simbol Božića i solidarnosti mogu ponijeti svojim kućama pa je dolazak betlehemske svjetla za vjernike važan dio duhovnoga života. Pandemija je predstavljala ugrozu našega zdravlja, tjelesnoga aspekta, a cjepivo je drugo svjetlo koje donosi nadu štiteći nas od bolesti. Osim izravne religijske poveznice s betlehemske svjetlom, taj figurativni izraz upućuje i na konceptualnu metaforu DOBRO JE SVJETLO jer je cjepivo dugoočekivana nada u boljitak nakon nekoliko mjeseci života u pandemijskim *crnim mjesecima*.

Iz okvira religije proizašli su uglavnom figurativni izrazi koji pandemiju predočavaju kao božju kaznu, patnju ili pakao kroz koji moramo proći, a virus i zdravstveni radnici novi su bogovi koji imaju moć upravljati našim životima. Tek manji broj figurativnih izraza odnosi se na viđenje pozitivnih strana u pandemiji, solidarnosti građana i dolazak cjepiva koje predstavlja novu nadu.

4.2.8. Okvir KONTROLE

Devetnaest figurativnih izraza upućuje na to da su se mjere suzbijanja virusa i nametnuta ograničenja opisivali i figurativnim izrazima koji su vezani uz okvir KONTROLE. Najbrojniji figurativni izrazi (N=8) u ovoj skupini jesu frazemi koji predstavljaju igru riječi s leksemom *maska*. Tijekom pandemije maska je osim zaštitnoga sredstva postala i jedan od istaknutih simbola našeg odnosa prema pandemiji. Charteris-Black (2021: 179) navodi da s dolaskom pandemije maske zauzimaju središnje mjesto u diskursu o javnome zdravlju te nastaje metonimijska veza između usta i maske jer su usta prekrivena maskom označavala učinkovitost u borbi s virusom, a nepokrivena usta postaju metonimija za neučinkovitost. Na osnovi konceptualne metonimije UZROK ZA UČINAK pravilno nošenje maske doživljavamo kao dobru zaštitu od virusa pa ako kažemo

nosim masku, zapravo želimo reći da se osjećamo zaštićenima. No, nošenje maske koje je postalo obvezno u određenim razdobljima pandemije i na određenim mjestima, potaknulo je rasprave o slobodi izbora i represivnim mjerama pa su maske nazivane i *brnjicama*, o čemu će više govora biti u poglavlju Rasprava. Jedno od prenesenih značenja maske i prije pandemije bilo je prikrivanje pravoga identiteta ili stvaranje privida. U medijskom diskursu tijekom pandemije frazemi *maske su pale* i *skinuti masku* uglavnom su se upotrebljavali u kritikama članova Stožera, koje smo doživljavali kao one koji su propisali obvezu nošenja maski. Kako je pandemija prolazila, pokušavalo se naći skrivene namjere iza nametnutih pravila pa je *skidanje maski* osim doslovnoga značenja prestanka nošenja maski, značilo i razotkrivanje mogućih nelegitimnih pokušaja kontrole građana ili profiterstva. Sljedeći primjer pokazuje ispreplitanje doslovnoga i prenesenog značenja skidanja maski i modificiranoga frazema *ostati bez lica*.

(37) Korona nam je nesumnjivo otkrila kako nas je više ludih nego što je to do sada bilo normalno. Zato, unatoč svim apsurdima kojima nas je ova pošast izručila, ne treba iz vida izgubiti kako mnogi ljudi mogu trpjeti ozbiljne posljedice ako se ne ponašamo odgovorno... Jer, kad se **maske jednom budu skidale**, ne treba **ostati bez lica**. (Večernji list, 29. 8. 2020.)

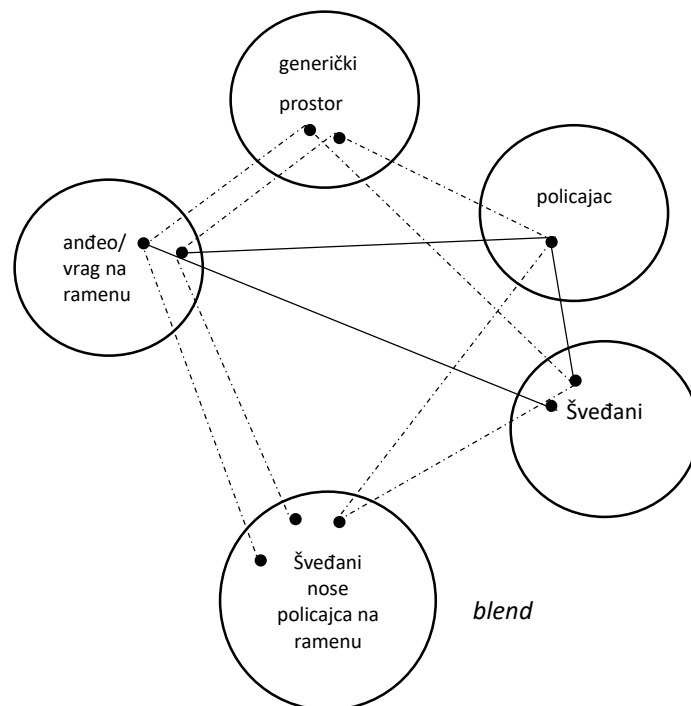
U tom kontekstu značenje je prvoga frazema višeslojno jer skidanje maski metonimijski stoji i za završetak pandemije kada prestaje obveza nošenja maski, ali zbog drugoga frazema u nastavku njegovo značenje upućuje i na to da ćemo tada spoznati pravi karakter osoba koje su nosile masku. Drugi frazem modificiran je leksičkom supstitucijom *lica* umjesto *obraza*, čije je preneseno značenje nečija čast i poštenje. Razlog za supstituciju mogao bi biti prvi frazem *skinuti masku* jer maska pokriva dio *lica*, a ne samo *obraze* pa njezinim skidanjem zapravo otkrivamo identitet osobe. Na to se nadovezuje interpretacija drugoga modificiranog frazema *ostati bez lica* jer oni koji nisu bili odgovorni i nosili maske, bit će razotkriveni kao nepoštene osobe ili će izgubiti ugled zbog takvoga ponašanja.

U ovoj je skupini i sedam figurativnih izraza koji mjere, metode suzbijanja virusa i kazne opisuju kao *drakonske*, izuzetno stroge i surove. Na represivnost mjera upućuju i figurativni izrazi *epidemiološka diktatura* i *hajdučija protiv naroda*, a nametnuta ograničenja kretanja tijekom *lockdowna* doživljavala su se kao *držanje ljudi pod ključem*. No bilježimo i primjer koji otkriva razloge za neuvođenje strogih mjera u određenim državama, a radi se o *blendu* koji opisuje odgovorno ponašanje stanovnika Švedske za vrijeme pandemije. Naime, Švedska se kritizirala

zbog iznimno blagih mjera, no jedan od argumenata bila je visoka razina društveno odgovornoga ponašanja tamošnjih građana.

(38) Preporuka je bila da građani ne napuštaju Stockholm, a rezultat je bio da njih 90 posto to i nije učinilo. Sociolog, Lars Tragardh, slikovito kaže – **svaki Šveđanin nosi svog policajca na ramenu!** (Jutarnji list, 25. 4. 2020.)

U prvome su ulaznom prostoru osobe ili bića koja upravljaju našim ponašanjem, a uobičajeni prikaz u književnosti, kazališnoj ili filmskoj umjetnosti jest osoba na čijem se jednom ramenu nalazi anđeo, a na drugome vrug. Anđeo predstavlja našu savjest, a vrug iskušenje. Njihov utjecaj na naše ponašanje otkriva unutrašnji konflikt. U drugome je ulaznom prostoru policajac koji predstavlja osobu koja može zakonski kontrolirati naše ponašanje. Integrirani prostor sadrži *blend*, koji uz pomoć ulaznih prostora možemo interpretirati kao situaciju u kojoj Šveđani umjesto anđela ili vraga na svome ramenu imaju policajca koji predstavlja njihovu savjest i kontrolu. Može se očekivati dakle da će se građani Švedske u pandemiji odgovorno ponašati zbog visokoga stupnja samokontrole i stoga nije potrebno uvoditi stroge epidemiološke mjere.

Slika 12. Integracijska mreža za *svaki Šveđanin nosi svoga policajca na ramenu*

Figurativni izrazi u ovoj skupini poslužili su za opis djelovanja virusa preko okvira BILJKE i ŽIVOTINJE, dok se način života u pandemiji prikazivao preko okvira LOVE, POSLOVANJA i NOVCA, IGRE i ŠKOLE. Figurativni izrazi utemeljeni na okvirima RELIGIJE i KONTROLE upućuju na moć koju virus ima nad našim životima, a i na nužnost pridržavanja mjera koje su propisali i nametnuli vladajući.

4.2.9. Najmanje zastupljeni okviri

S obzirom na to da je jedan od ciljeva ovoga rada uz najčešće figurativne izraze zabilježiti i sve nove i kreativne upotrebe figurativnoga jezika, navest ćemo i one koji su u korpusu manje zastupljeni ili su zabilježeni samo jednom. U ovoj je skupini ukupno 60 figurativnih izraza koji pandemiju i virus opisuju kao: karijes (N=14), nepoznanicu (N=6), šalu/sitnicu (N=3), noćnu moru (N=2), bauk (N=2), urotu (N=2) i po jedan figurativni izraz vezan uz čudovište i kaznu. U ovoj su skupini i figurativni izrazi (N=11) vezani uz mjere i strategije suzbijanja virusa, a proizlaze iz okvira HRANE i KULINARSTVA, a učinak *lockdowna* prikazan je i preko okvira MEDICINE (N=10) i MIROVANJA (N=8).

Metaforu karijesa prvi je upotrijebio predsjednik Zoran Milanović nastojeći smiriti javnost i naglasiti da nije potrebno dizati paniku zbog bolesti koja bi mogla postati izlječiva.

(39) S ovim ćemo morati živjeti i što prije to prihvatimo kao neku vrstu normalnosti, to bolje. Recimo, ne kao neku veliku bolest, nego kao **karijes**. To se izliječi, rekao je Milanović. (Večernji list, 11. 7. 2020.)

Karijes je učestala bolest zuba s kojom se većina ljudi susrela i koja se ne smatra velikim zdravstvenim problemom, a relativno je lako izlječiva. No, takav stav o izjednačavanju bezazlenosti karijesa i koronavirusa oštro su kritizirali epidemiolozi i liječnici. Ta se metafora i dalje pojavljivala u medijskome diskursu kada se nastojalo objasniti da je usporedba karijesa i koronavirusa neprikladna. Postavljalo se pitanje kako je moguće da je *korona istodobno i karijes i bolest od koje se umire u najvećim mukama* ili se naglašavalo da pandemiju ne podcjenjujemo jer *ne mislimo da je ona karijes*.

O nužnosti shvaćanja opasnosti koronavirusa govore i tri figurativna izraza navodeći da ta bolest nije *šala ni mačji kašalj*, dakle nije bezazlena sitnica. Bolest izazvana koronavirusom nova je i

nepredvidiva pa je šest figurativnih izraza opisuje kao *nepoznanicu*, *misterij* i *bolest X*. Preostali figurativni izrazi usmjereni su na isticanje straha koji virus može izazvati (*noćna mora*, *bauk* i *čudovište*). Metafora čudovišta proširena je metafora koja djelovanje koronavirusa opisuje kao ponašanje maloga čudovišta koje je pak lukavo i nasilno, stoga ga ne smijemo podcijeniti ili se opustiti u njegovu prisustvu.

(40) Tada bismo novi koronavirus mogli usporediti s **čudovištem** koje nam se polako približava iz daljine, ali sve jasnije vidimo da je to čudovište fizički malo, tj. doseže nam najviše do pupka. Stoga se počinjemo opuštati, jer kakvo god da jest, oborit ćemo ga tako malenog na pod i savladati. No, gledamo ga pritom samo sprijeda, a ne vodimo računa da ruke drži iza leđa. Tamo, u dimenziji koju ne vidimo, skriva iza sebe tri metalne šipke. Kada napokon stane pred nas, ako ga i načas ispustimo iz vida i opustimo se, nevjerojatnom će nas brzinom s jednom od te tri šipke svom snagom opaliti po glavi. (Večernji list, 19. 4. 2020.)

Poimanje pandemije kao kazne već je spomenuto u potpoglavlju o religijskome okviru, a bilježi se i još jedna upotreba pandemije kao *kazne*, ali ovaj put kao načina na koji nas kažnjava priroda zbog suvremenoga načina života, čija su posljedica klimatske promjene i zagađenje. Teoretičari zavjera u pandemiji vide plansko uništavanje ljudskih života pa se pandemija opisuje kao *organizirana urota* i *dobro upakirana urota*, no bilježe se samo dva takva figurativna izraza.

Izvorni okvir HRANE I KULINARSTVA vezan je uz 11 figurativnih izraza koji se uglavnom odnose na mjere pa tako bilježimo da donošenje određenih mjera *ne može zadovoljiti sve appetite* iako znamo koje mjere predstavljaju *recept uspjeha*, figurativni izraz koji je zabilježen pet puta. Dobra priprema za krizna stanja jest i stvaranje zaliha pa trebamo *napuniti špajz protuepidemijskim mjerama*. Liberalne mjere nazvane su švedskim modelom kojega su neke države slijedile, ali zbog nedosljednosti građane su Hrvatske kritizirali jer mi nismo imali švedski model, nego *švedski stol s kojeg su Hrvati selektivno odbacili sve što im se ne sviđa*. Figurativni izraz vezan uz taj okvir, ali i okvir BILJKE koji je zabilježen dva puta, jest da su mjere *kamilica*. Taj se figurativni izraz upotrijebio kao kritika opisujući preblage i neučinkovite mjere. No, takvo značenje toga figurativnog izraza nije zabilježeno u rječnicima, ali znajući kvalitete čaja od kamilice koji je umirujući i blag, no zasigurno manje učinkovit od lijekova, možemo razumjeti njegove negativne konotacije u kontekstu mjera. Uz taj okvir vezan je i frazem *neprilika se kuha u Kini*, koji upozorava na novu opasnost jer se zaraza ponovno počinje širiti.

Preostali figurativni izrazi u toj skupini proizlaze iz okvira MEDICINE, a vezani su uz učinak *lockdowna* na društvo pa tako četiri figurativna izraza govore o njemu kao o neučinkovitu *lijeku* koji ne djeluje na koronavirus ili je čak *kemoterapija koju tijelo ne može izdržati*. Negativna strana zatvaranja iskazuje se i figurativnim izrazima koji *lockdown* opisuju kao ugrozu zdravlja jer je on *moždani udar, smrtonosni udarac i tupi instrument koji nanosi štetu svima*. Dalekosežne promjene koje je donio takav način života opisane su i kao *ožiljak na životu čovječanstva* jer i nakon pandemije ostaju trajne i neizbrisive posljedice. No zabilježen je i jedan primjer koji spaja pozitivne i negativne strane *lockdowna*, a to je da je *prvi lockdown ugodna trauma* jer su ga mnogi doživjeli kao priliku za odmor i provođenje više vremena s obitelji.

U okviru MIROVANJA *lockdown* se opisuje kao *godišnji odmor, kolektivni smiraj i hibernacija*. Nakon prestanka *lockdowna* dva puta zabilježen je figurativni izraz da su *zemlje upalile svjetla* nakon određenoga broja dana pa i taj figurativni izraz kao i prethodna tri upućuje na poimanje *lockdowna* kao noći i spavanja, a zbog ozbiljnih posljedica koje je ostavio u društvu, *lockdown* se doživljavao kao socijalna i ekonomska *noćna mora*. Praznina i neaktivnost koju je on izazvao u našim životima navela nas je da ga doživljavamo kao *neprirodan vakuum* ili situaciju u kojoj je sve *zamrznuto*.

Manje zastupljeni figurativni izrazi pandemiju predočavaju s jedne strane kao bezazlenu bolest, *karijes* ili misterioznu *bolest X*. Preostali figurativni izrazi usmjereni su na nepoželjne situacije koje izazivaju strah pa se pandemija izjednačavala s *noćnom morom, kaznom i ožiljkom*, a virus se opisivao kao *bauk* i *čudovište*. Djelotvorne strategije suzbijanja virusa opisuju se kao *recept uspjeha*, dok se *lockdowna* zbog svoga učinka na društvo prikazuje kao nedjelotvoran *lijek* ili opasno zdravstveno stanje poput *moždanog udara*, no on se doživljavao kao i razdoblje kolektivnoga mirovanja.

4.3. Ostali figurativni izrazi

U ovom će se potpoglavlju analizirati figurativni izrazi koji se zbog svojih specifičnosti i raznolikosti nisu mogli svrstati pod odgovarajući okvir; ukupno je takvih izraza 160: najveći se broj odnosi na slogane i poslovice te figurativne izraze nastale tijekom pandemije, a manji udio čine frazemi i figurativni izrazi utemeljeni na konceptualnoj metonimiji i integraciji.

4.3.1. Slogani, poslovice i uzrečice

Ova skupina sadrži 33 slogana nastala tijekom pandemije i 25 poslovice i uzrečica koje su se upotrebljavale u ustaljenome obliku, ali i kao modifikacije izvornih poslovice. Svi izdvojeni slogani, kao fraze koje izražavaju određene poruke, nastali su tijekom pandemije, a većinom su bili dijelom informativno-edukativnih kampanja. Ti slogani trebali su potaknuti građane na odgovorno ponašanje i prihvaćanje velikih promjena u dosadašnjem načinu života. Jedna od prvih parola bila je *ostanimo/ostanite doma*, zabilježena deset puta, koja je trebala motivirati građane na samonametnuto ograničavanje kretanja. Kasnije se pojavio i slogan *ostanimo odgovorni i budimo odgovorni* (N=8), a zabilježen je i slogan *čuvajte sebe i jedni druge*. Promicanje cijepljenja započelo je kampanjom Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo čiji je slogan bio *Misli na druge – cijepi se!* (N=9). Odrednice kampanje¹⁷ bile su informiranje i edukacija te društveni apel čiji je glavni cilj „senzibiliranje društva na potrebu solidarnosti, empatije i altruizma“. Naglasak je trebao biti na osvještavanju svakoga pojedinca o potrebi solidarnosti s ostalim članovima zajednice uz nastojanje da se kampanja ne doživi kao prisila ili nagovor na cijepljenje.

Osim slogana koji su činili dio informativno-edukativnih kampanja, jedna od izjava ministra zdravstva Vilija Beroša *sljedeća dva tjedna su ključna* postala je fraza (N=5) koja je isto trebala poslužiti kao poziv na odgovorno ponašanje i strpljivost. No, kako je pandemija potrajala, postalo je jasno da će mnogo više vremena trebati za povratak u normalan život jer su se *dva ključna tjedna premetnula u vječnost*. Poruka koja je trebala motivirati građane da još malo izdrže i prihvate ograničenja, postala je predmetom izrugivanja, a počela se upotrebljavati i izvan pandemijskoga konteksta, o čemu će više riječi biti u poglavlju Rasprava.

Poslovice i uzrečice (N=25) koje su zabilježene u diskursu o pandemiji možemo podijeliti u dvije skupine, one koje se javljaju u izvornome obliku (N=12) te one koje su modificirane (N=13). U prvoj skupini tri je puta zabilježena uzrečica *Život mora dalje* kao poticaj da izdržimo unatoč pandemiji. Sličnu poruku prenose i poslovice *Svako zlo za neko dobro* jer je i pandemija imala pozitivnih strana te *Naša sudbina je u našim rukama* kao još jedna optimistična poruka da građani svojim ponašanjem mogu djelovati na razvoj pandemije. Uzrečice koje su poslužile kao upozorenje

¹⁷ https://www.hziz.hr/wp-content/uploads/2020/12/HZIJ_O_kampanji.pdf (Datum posjeta stranici: 2. svibnja 2022.)

apeliraju na savjest i ponašanje građana pa im se poručuje da *Opreza nikad dosta, Povijest se ponavlja* te da trebaju *Misliti globalno, a djelovati lokalno*. Suočeni s nepoznatim virusom, bojali smo se ponekad možda i bez pravih razloga jer *U strahu su velike oči*, ali svejedno je bilo teško prihvatiti novi način života pa se ta nevoljkost ili čak i revolt opisivao izrekom *Bolje da umre selo nego običaji*. Ograđujući se od preciznog određivanja razdoblja u kojima su mjere blaže, mogli smo čuti *Nikad ne reci nikad* kao odgovor na pitanje hoće li opet biti uveden *lockdown*. Jedna poslovice koja nije uvriježena u hrvatskome jeziku, a poslužila je kao kritika licemjernoga ponašanja češkog ministra zdravstva koji se nije pridržavao mjera je da on *propovijeda vodu, a pije vino*.

Modificirane poslovice i izreke u većem su broju one koje uključuju leksičke i strukturne promjene pa tako bilježimo primjere leksičke supstitucije u primjeru *Rajko u samoizolaciju, Rajko iz samoizolacije*. Ta modificirana poslovice poslužila je kao kritika samovoljnoga ponašanja političara Rajka Ostojića koji si je sam propisao samoizolaciju i sam odlučio o njezinu prestanku. Besmislenost tog čina, čiji je jedini cilj bio privlačenje pozornosti javnosti, odgovara značenju izvorne poslovice *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba* kao aktivnosti koja ne donosi nikakve rezultate ni promjenu. Kako bi leksičke supstitucije bile učinkovite, bitno je da su one utemeljene na dobro poznatim frazama pa se često modificiraju citati iz poznatih književnih ili filmskih djela kao što pokazuju sljedeći primjeri: *Tko se virusa boji još; Korona još nije umrla, a ka' će, ne znamo* i dva puta zabilježen *Otključati ili ne otključati, pitanje je sad*. Prvi se primjer odnosi na refren pjesmice koju slavodobitno pjevaju prašćići u bajci „Vuk i tri prašćića“, a autor članka poslužio se varijacijom toga refrena kritizirajući neodgovorno i samodopadno ponašanje hrvatskih političara „*koji pjevaju Tko se virusa boji još*“, a najgore tek dolazi. Drugi primjer aludira na crnogorsku humorističnu seriju iz 1980-ih „*Đekna još nije umrla, a ka' će, ne znamo*“ u kojoj se iz epizode u epizode očekuje da starica Đekna premine. Naziv serije upotrebljavao se ironično za situacije koje očekujemo, a neizvjesno je kada će se zaista dogoditi ili neće uskoro završiti pa se tako i pandemija pretvorila u situaciju kojoj se ne vidi kraj. Treći primjer, zabilježen dva puta, dvojba je Shakespeareova Hamleta koji izgovara „*Biti ili ne biti, pitanje je sad*“ promišljajući o tome treba li počiniti samoubojstvo. S obzirom na to da se Hamletovo pitanje očito svodi na odlučivanje o nastavku života, *otključati ili ne otključati* isto postaje odluka od životne važnosti za građane, dvojba čije razrješenje ne jamči povoljan razvoj situacije. Ta je modifikacija utemeljena na konceptualnoj metonimiji DIO SCENARIJA ZA SCENARIJ jer je *otključavanje* samo jedan dio

cjelokupnoga scenarija *lockdowna* u kojemu se ponovno otvaraju tvrtke, javne ustanove, a građani se smiju slobodno kretati. Leksička je modifikacije i sljedeći primjer dodavanja leksema: *Vrag, bolje rečeno, koronavirus, ne spava*. Taj je izraz vezan uz već spomenuti okvir RELIGIJE na temelju kojeg virus poimamo kao biće koje simbolizira zlo, a možemo ga interpretirati kao upozorenje da se loše stvari uvijek mogu dogoditi te da valja biti na oprezu jer je virus još uvijek prisutan.

Zabilježeni su i primjeri kombinacije leksičkoga dodavanja i strukturne rekonstrukcije: *Kada nije išlo milom, čovječanstvo je mikroskopskom silom upozoreno da je Zemlja globalno selo; EU žanje što je posijao prošlog ljeta; Zdravi se duh ipak održao u nezdravom tijelu*. Prvi primjer modifikacija izvornoga je oblika izreke *Ako/Kada ne ide milom, ide silom*, čija leksička modifikacija uključuje specificiranje sile koja je *mikroskopska*, dakle ta mala sila jest virus koji nas je na nasilan način upozorio na važnost zajedništva. Strukturna rekonstrukcija odnosi se na promjenu glagolskih vremena i izostavljanje leksema *ide* u drugome dijelu izreke te dodavanje. Drugi primjer modifikacije počinje od izvorne poslovice *Kako siješ, tako ćeš i žeti*, a uz dodavanje leksema rezultat je rekonstrukcije naglašavanje sadašnjega stanja u kojem *EU žanje*, trpi posljedice prijašnjih postupaka, ono što su *posijali prošloga ljeta*. Treći primjer u izvornome je obliku poslovice *U zdravom tijelu zdrav duh*, a kao i u prethodnome primjeru strukturna rekonstrukcija zahvatila je poredak riječi te je došlo i do leksičke supstitucije i dodavanja. Redukcija je još jedna od strukturnih modifikacija koja se očituje u sljedećim trima primjerima: *Kod pandemije je bolje puhati na hladno, Kinezi možda pušu i na hladno i dio javnosti pred pojavom cjepiva puše i na hladno*. Hrvatski frazeološki rječnik bilježi figurativni izraz *puhati na hladno* kao frazem čije značenje opisuje postupanje s pretjeranim oprezom koje je uglavnom posljedica prijašnjega lošeg iskustva. No, taj je frazem zapravo dio poslovice *Tko se jednom opeče, puše i na hladno*. Izostavljen je prvi dio poslovice koji upućuje na loše iskustvo, a umjesto njega specificira se situacija, pandemija i cjepivo, kod kojih je potreban dodatni oprez. Bilježimo i jedan primjer koji slijedi strukturu poslovice, a predstavlja novu potencijalnu poslovicu: *Bolje biti izoliran nego uzemljen*. Kao i brojne poslovice, ova novonastala može poslužiti kao pouka koju smo izvukli iz pandemije, ali i upozorenje ili poticaj na prihvaćanje izolacije koja je bez obzira na poteškoće ipak bolja mogućnost nego umiranje zbog zaraženosti koronavirusom.

Slogani, poslovice i izreke koristili su se s ciljem pozivanja građana na oprez, ali i kao poticaj i ohrabrenje da se pandemija izdrži te kao kritika onih koji se nisu pridržavali pravila. Jedan od

novonastalih slogana *Sljedeća dva tjedna su ključna* već sada ima potencijal postati dio ustaljene frazeologije jer se počeo upotrebljavati u različitim kontekstima izražavajući hitnost određene aktivnosti, ali vrlo često i s ironičnim predznakom.

4.3.2. Frazemi

Uz poslovice i slogane zabilježili smo i 11 ustaljenih frazema i 8 modificiranih koji su se upotrebljavali za opis različitih aspekata života u pandemijskim uvjetima. Izdvojeni frazemi opisuju ozbiljnost situacije i poteškoće s kojima smo suočeni u novome načinu života. Upravo taj nametnuti novi način života dao je poticaj nastanku novoga figurativnog izraza *ново normalno* i *нова normalnost* koji se ukupno pojavio 68 puta.

Bezizlaznost situacije, ali i nužnost prihvaćanja novoga načina života iskazuje se frazemom *iz ove kože ne možemo* dok se ne pojavi cjepivo. Ne možemo dakle ništa promijeniti pa moramo *biti hladne glave*, ostati prisebni kako ne bismo sve postignuto u borbi s pandemijom *bacili u vjetar*. Frazemi su se upotrebljavali i za kritiziranje pristupa suzbijanju virusa pa se na početku pandemije svaka država usmjerila uglavnom samo na rješavanje problema s virusom unutar svojih granica zanemarujući prave razmjere zaraze tako da *od drveća nismo vidjeli šumu*. Mukotrpnost i bezizglednost traženja zaraženih osoba opisana je frazemom *tražiti iglu u plastu sijena*, čije značenje opisuje situaciju u kojoj je nešto teško ili nemoguće naći ili je uzaludno.

Bez obzira na ograničenja, virus se u određenim mjestima nastavio širiti kao posljedica okupljanja velikoga broja ljudi pa su *sport i religija bile najslabije karike u koronakrizi*. Javnost je očekivala da će netko preuzeti odgovornost za širenje virusa pa su se *palile lomače* i *tražio Pedro kojeg treba objesiti za sve što nam se događa*. Smanjivanje broja zaraženih bilo je ono što se željno iščekivalo pa smo takve vijesti *dočekali kao ozebli Sunce*, a takva povoljna situacija bila nam je poticaj, *vjetar u leđa*. Nadu u zaustavljanje pandemije davale su i najave o dolasku cjepiva iako je primjena cjepiva *na jako dugom štapu*, tj. treba proći još mnogo vremena dok se to ne ostvari.

Modifikacije zabilježenih frazema uglavnom se odnose na leksičke supstitucije kao što pokazuju dva modificirana frazema čije je značenje spajanje nespojivog ili nelogično postupanje. Prvi se frazem odnosi na uspoređivanje smrtnosti od gripe i Covida-19, a ističe da je to *usporedba krušaka i jabuka*. Ustaljeni je frazem kako ga navode rječnici *zbrajati kruške i jabuke* pa je u ovome

primjeru došlo samo do zamjene prve sastavnice frazema. Drugi frazem istoga značenja navodi da je uspoređivati broj zaraženih i umrlih isto kao *pomiješati jabuke i trešnje*, čiji je ustaljeni oblik *miješati kruške i jabuke*. U ovome primjeru došlo je do zamjene redoslijeda sastavnica i leksičke supstitucije. Razlog za upotrebu *trešanja* umjesto *krušaka* mogao bi biti dodatni naglasak na izražavanje nepovezanosti između tih dvaju podataka i besmislenost takve usporedbe. Leksička se supstitucija očituje i u primjeru *prebacivanje kockica*, koji govori o prebacivanju odgovornosti na druge, a modifikacija je ustaljenoga frazema *prebacivati lopticu*. Nastanak tog frazema mogli bismo objasniti sasvim slučajnom i nesvjesnom zamjenom deminutiva koji su vezani uz igru ili je on pak posljedica nepoznavanja izvornoga oblika frazema. Izrada cjepiva za nepoznati virus uključivala je brojna ispitivanja novih metoda pa su Amerikanci počeli raditi na različitim platformama, stoga *nemaju sva jaja u jednoj košari*. Izvorni oblik toga frazema, kako ga navodi Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik, jest *ne stavljati sva jaja u istu košaru* pa je i ovome slučaju došlo do zamjene dviju sastavnica. Upotreba modificiranih frazema može biti i iz stilskih razloga pa se tako frazedom *urinirati kontra vjetra* opisuju postupci osoba koje negiraju opasnost od virusa i ne poštuju mjere. Izvorni je oblik toga frazema *pišati uz vjetar* u značenju „opirati se općim strujama i težnjama vlasti“, kako navodi Hrvatski jezični portal¹⁸ uz napomenu da se radi o vulgarijumu koji je zamijenjen u modificiranome frazemu.

Pronalazak cjepiva opisivao se kao spasonosno rješenje koje bi moglo okončati pandemiju, ali brojne su bile i kritike zbog mogućega ogromnog profita farmaceutske industrije. O podjeli takvoga velikog dobitka govore i sljedeća dva modificirana frazema: *ubрати dio kolača* i *pokupiti vrhnje s gorkog kolača*. U prvome je frazemu došlo samo do leksičke supstitucije prve sastavnice koja je u izvornome obliku leksem *dobiti*, a mogući razlog za zamjenu jest asocijacija leksema *ubрати s prikupljanjem plodova, prihoda ili naplate* jer kolač predstavlja financijsku dobit.

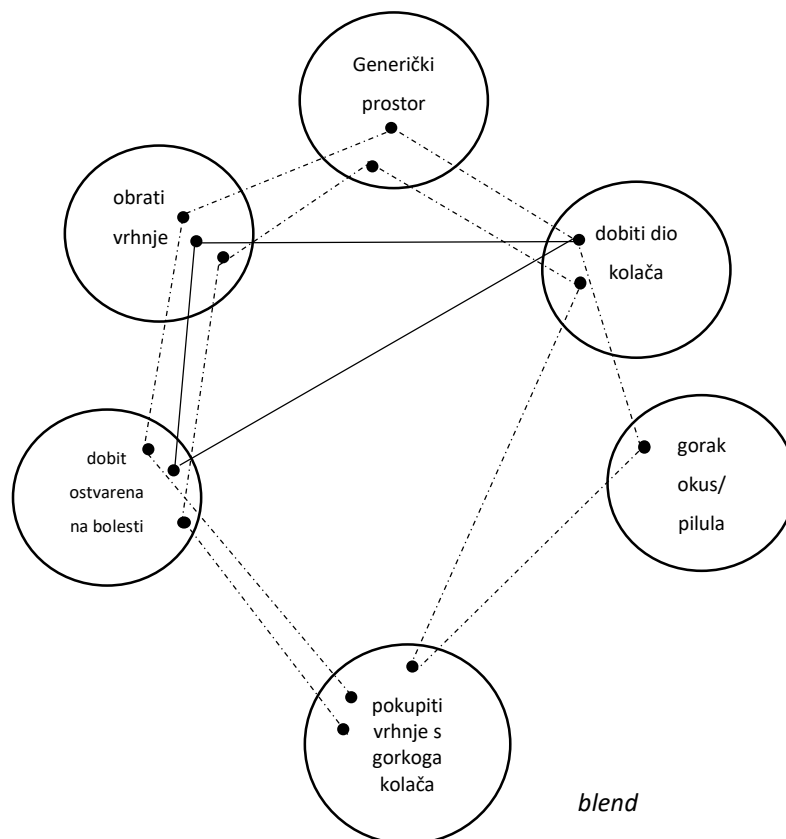
(41) ... tko će prvi proizvesti učinkovito cjepivo protiv COVID-19 te na taj način **ubрати svoj dio kolača** u ovome, trenutačno najvećem i nekoliko milijardi dolara vrijednom biomedicinskom projektu 21. stoljeća. (Večernji list, 18. 8. 2020.)

Modifikacije su drugoga figurativnog izraza složenije jer on prije svega predstavlja stapanje frazema *obрати/pobрати vrhnje, dobiti dio kolača* i *ostaviti gorak okus / progutati gorku pilulu*.

¹⁸ <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Datum posjeta stranici: 19. svibnja 2022.)

(42) Ako bi pristali na to da upisuju novu školu da bi naučili „živjeti s koronom“, ljudi bi pristajali na poraz, da bi mogli pobijediti jednoga dana kad **farmaceutska industrija pokupi vrhnje s gorkoga kolača**. (Večernji list, 9. 9. 2020.)

Nastanak i značenje toga modificiranog frazema možemo objasniti teorijom konceptualne integracije jer svaki dio frazema predstavlja jedan ulazni prostor koji sudjeluje u nastanku *blenda*. U prvome je ulaznom prostoru ustaljeni frazem *obrati/pobrati vrhnje*, koji znači da netko uzima najbolji dio ili u ovome slučaju ostvaruje najveću dobit. U drugome ulaznom prostoru jest frazem *dobiti dio kolača*, čije značenje upućuje na sudjelovanje u raspodjeli dobiti. Taj je frazem modificiran sastavnicom *gorak*, a moguće je da je odabir upravo toga leksema *gorak*, motiviran dvama frazemima s tom sastavnicom. Hrvatski frazeološki rječnik navodi dva frazema sa sastavnicom *gorak*: *ostao je gorak okus u ustima* i *progutati/gutati gorku pilulu*. Značenje prvoga frazema jest nezadovoljstvo ili gorčina koja ostaje, a značenje je drugoga frazema podnijeti neugodnu situaciju. Oba značenja upućuju na nelagodu, stoga je nemoguće utvrditi koji je točno frazem autor imao na umu pri stvaranju toga figurativnog izraza, no možemo zaključiti da je njegova namjera bila uputiti na teškoće koje su u pozadini takve zarade. U sljedećem ulaznom prostoru jest dobit ostvarena na prodaji cjepiva za bolest zbog koje su mnogi preminuli ili prošli kroz teške situacije. Upravo taj aspekt dobiti jest ono što će ostaviti *gorak okus* ili biti *goraka pilula* koju trebamo progutati. Nastali *blend* upućuje na to da će farmaceutska industrija u pandemiji ostvariti najveću zaradu, ali taj veliki prihod ima i svoju negativnu stranu jer je nastao zbog bolesti, a ostvaren je na patnjama svih onih koji su zahvaćeni bolešću.

Slika 13. Integracijska mreža za *pokupiti vrhnje s gorkoga kolača*

Sljedeći modificirani figurativni izraz nastao je kao igra riječi, a temelji se na prenesenome značenju leksema *petokolonaški*, izdajnički. Nastanak te modifikacije može se objasniti sličnošću između leksema *kolona* i *korona*.

(43) Svaka objava takvih crnih brojki u očima onih koji ovih dana traže samo sretne vijesti automatski biva označena kao **petokoronaška(!)** antihrvatska djelatnost. Ne, ne kažu oni (barem ne svi) da takvu vijest uopće ne treba objaviti, ali oni bi prvo objavili ono što je pozitivno. (Večernji list, 3. 12. 2020.)

Iz toga je primjera jasno da u pandemiji građani, koji su usmjereni isključivo na loše vijesti i objavljivanje broja zaraženih i preminulih, mogu biti proglašeni izdajnicima i protivnicima države.

Posljednji je primjer novonastali figurativni izraz *novo normalno* i *nova normalnost*, koji je zabilježen 68 puta uz varijacije *staro normalno* (N=5) i *drugo normalno*. *Nova normalnost* zabilježena je i u Pojmovniku koronavirusa koji je izradio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Prema Pojmovniku¹⁹ *nova normalnost* jest „skup promijenjenih društvenih pravila koja podrazumijevaju drukčije svakodnevno ponašanje u zajednici kao posljedicu pandemije koronavirusa; obuhvaća rad od kuće, socijalno distanciranje, jaču svijest o higijenskim navikama, nošenje zaštitnih maska itd.“ Figurativnost tog izraza temelji se na antonimiji jer *normalno* označava nešto tipično i uobičajeno koje nikako ne može biti *novo*. No kako je pandemija potrajala, pravila kojih smo se trebali pridržavati postala su dio našega života i premda su ona predstavljala *novi* način života, postalo je jasno da su te promjene sada ono što je svakodnevica, naša *nova* stvarnost. Možemo pretpostaviti da je odabir izraza *normalnost*, a ne nekoga drugog trebao motivirati građane na lakše prihvaćanje novih pravila koja su u pandemiji predstavljala promijenjene norme ponašanja i određivala našu svakodnevicu. Ukidanje dugotrajnih epidemioloških mjera opisivalo se kao povratak na *staro normalno*. Promjene su zahvatile gotovo sve vidove društvenoga života pa se govorilo o *novom normalnom* u obrazovanju, poslovanju, putovanju, kulturi, a nakon gotovo dvije godine pandemije postalo je jasno da potpuni povratak na *staro normalno* nije moguć.

Analiza tih frazema otkriva da su se oni upotrebljavali za opis ozbiljnosti situacije ili problema s kojima se moramo nositi u pandemiji, a upotreba modificiranih frazema dodatno je trebala naglasiti određeni problematičan aspekt pandemije. Najučestaliji figurativni izraz u toj skupini jest *novo normalno*, za koji već sada možemo reći da je vrlo izgledno da će on postati dio ustaljene frazeologije.

4.3.3. Metonimija i konceptualna integracija – ostali primjeri

U posljednjoj se skupini nalazi 15 figurativnih izraza od kojih je 11 utemeljeno na konceptualnoj metonimiji i četiri na konceptualnoj integraciji. Mjesta u kojima je naglo rastao broj zaraženih i oboljelih od koronavirusa povezivala su se s gradovima i državama u kojima se prije dogodilo nekontrolirano širenje virusa sa strašnim posljedicama. Tako je zabilježeno da nam se može dogoditi *Italija* i *Brač*, *ponavlja se Wuhan*, *nastaje „drugi Ischgl“*, gradovi postaju ili nam prijete *novi Ischgl* i *Bergamo* ili se *najavljuje Manaus u Hrvatskoj*. Svi se ti figurativni izrazi temelje na konceptualnoj metonimiji MJESTO ZA DOGAĐAJ jer navedena mjesta predstavljaju neobuzdani početak širenja epidemije koji su zbog toga imali strogi *lockdown* (Italija, Ischgl, Wuhan, Brač) ili

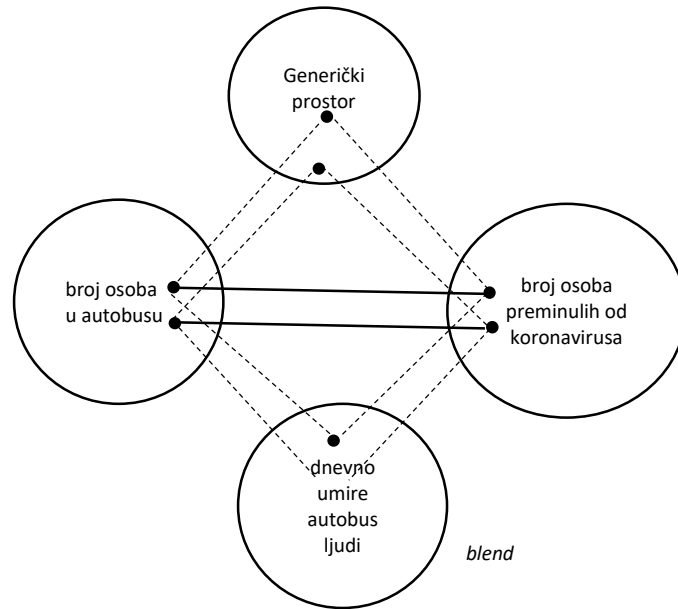
¹⁹ <https://jezik.hr/koronavirus/?slovo=en> (Datum posjeta stranici: 22. svibnja 2022.)

gradove u kojima je kaotična situacija u zdravstvenome sustavu zbog nagloga porasta oboljelih rezultirala iznimno velikim brojem preminulih (Bergamo, Manaus). U vrijeme objave tih novinskih članaka javnosti je zasigurno jedna od prvih asocijacija na Bergamo bila slika kolone vojnih kamiona koji odvoze lijesove, dok su slike iz Manausa prikazivale pokapanje preminulih u zajedničke grobnice. Upozoravajući dakle na posljedice nekontroliranoga širenja virusa, autori članaka nisu morali detaljno opisivati moguće posljedice jer je bilo dovoljno upotrijebiti navedena mjesta koja čitateljima vrlo jasno predočavaju mogući razvoj pandemije.

Upotreba četiriju figurativnih izraza nastalih na osnovi konceptualne integracije trebala je umjesto suhoparnoga navođenja brojeva preminulih osoba, slikovitije prikazati ozbiljnost situacije u kojoj svakodnevno umire iznimno velik broj osoba oboljelih od koronavirusa. Dva primjera navode da *dnevno umire autobus ljudi*, a jedan od tih primjera čak i pobliže određuje taj broj ljudi kao *dva razreda*.

(44) Moramo se maknuti s pozicije konduktera **autobusa koji dva razreda dnevno vozi na groblje**. (Jutarnji list, 9. 1. 2021.)

U nastavku te rečenice u članku se navodi da *dnevno umru dva razreda*, a zanimljivo je da se u cijelome članku nigdje ne navodi koji je to točan broj preminulih u jednome danu. No, to očito nije ni bitno jer bez problema možemo zamisliti koliko se osoba nalazi u dvama razredima ili u jednome autobusu. Zabilježen je još jedan primjer koji na isti način treba predočiti iznimno velike gubitke ljudskih života, a to je upozorenje da ako nastavi umirati toliki broj oboljelih, u godinu ćemo dana *pokopati grad od 20 tisuća ljudi*. Teorija konceptualne integracije može nam pomoći u objašnjavanju nastanka i razumijevanju tih *blendova*. Sljedeći grafički prikaz pokazuje mrežu odnosa koji sudjeluju u stvaranju prvoga navedenog *blenda*.

Slika 14. Integracijska mreža za *dnevno umire autobus ljudi*

U generičkom se prostoru nalazi broj osoba, a u prvome ulaznom prostoru broj osoba koje stanu u jedan autobus, dok se u drugome ulaznom prostoru nalazi broj osoba koje su preminule od posljedica koronavirusa. U integriranom je prostoru figurativni izraz *dnevno umire autobus ljudi*, koji umjesto navođenja točnih brojeva preminulih treba poslužiti kao upozorenje na ozbiljnost situacije jer autobus koji je pun mrtvih ljudi zasigurno djeluje zastrašujuće.

Možemo zaključiti da svi figurativni izrazi proizašli iz konceptualne metonimije MJESTO ZA DOGAĐAJ upućuju na izuzetno teška razdoblja pandemije, a upotrijebljeni su kao upozorenje na moguće probleme ako se dopusti nekontrolirano širenje virusa. Primjeri konceptualne integracije poslužili su za zornije predočavanje velikoga broja preminulih u određenome razdoblju pa se umjesto suhoparnoga navođenja brojeva preminuli prikazuju kao broj osoba koje mogu napuniti jedan autobus ili kao broj stanovnika jednoga grada.

5. RASPRAVA

U ovome poglavlju dat ćemo odgovore na istraživačka pitanja na temelju rezultata dobivenih analizom korpusa. Potom slijedi detaljnija analiza upotrebe figurativnih izraza.

5.1. Odgovori na istraživačka pitanja

Prvo se pitanje odnosi na vrste figurativnoga jezika:

- Koje se vrste figurativnoga jezika upotrebljavaju u hrvatskome medijskom diskursu vezanom uz koronavirus?

Najzastupljeniji figurativni izrazi jesu jezične metafore čije smo mehanizme nastanka objasnili u potpoglavljima 4.1. i 4.2. preko izvornih okvira i konceptualnih metafora na kojima se temelje. Također su zabilježeni frazemi, oni koji se javljaju u izvornome obliku, ali i modificirani, te manji broj poslovice i slogana. Oni su analizirani u potpoglavlju 4.3., a i određeni broj figurativnih izraza utemeljenih na konceptualnoj metonimiji te *blendovi* koje smo interpretirali uz pomoć teorije konceptualne integracije.

Drugo i treće pitanje odnosi se na nove i kreativne figurativne izraze nastale u pandemiji:

- Bilježe li se primjeri nove i kreativne figurativne jezične uporabe te koje se ustaljene i modificirane frazeološke jedinice pojavljuju u hrvatskome medijskom diskursu o koronavirusu?
- Javljaju li se uz zabilježene metafore i metonimije o bolesti, virusima i pandemiji i neke do sada nezabilježene te koji je njihov produktivni potencijal za nastanak konvencionalne frazeologije?

Analiza korpusa pokazala je da su se i u diskursu o ovoj bolesti upotrebljavali ustaljeni metaforički jezični izrazi, ali bilježimo i veliki broj novih koji su trebali što slikovitije predočiti djelovanje virusa i njegove posljedice. Učestalo se pojavljuju figurativni izrazi koji personificiraju virus i predočavaju ga kao nasilnika, autoritet ili pak sustanara s kojim moramo naučiti živjeti. Velik je broj i figurativnih izraza koji se uobičajeno upotrebljavaju u znanstvenome i medicinskom diskursu, ali su se oni tijekom pandemije u velikoj mjeri pojavljivali u medijskome diskursu s ciljem objašnjavanja djelovanja novoga virusa. Jedan od novonastalih figurativnih izraza jest metafora *karijesa* koju su često i kritizirali kao iznimno neprikladnu za koronavirus. Određeni broj frazema i slogana nastalih tijekom pandemije već se sada ustalio, poput frazema *novo normalno*, a

slogan *sljedeća dva tjedna su ključna* nastavio se upotrebljavati i izvan pandemijskoga konteksta. Više o ustaljenim i novonastalim figurativnim izrazima slijedi u nastavku ovoga poglavlja.

Sljedeće pitanje jest:

- Kolika je učestalost upotrebe i razina zasićenosti hrvatskoga medijskog diskursa o koronavirusu figurativnim jezikom?

Odgovor na ovo pitanje zahtijeva dodatno pojašnjenje s obzirom na to da smatramo kako nije moguće izračunati udio figurativnoga jezika u cjelokupnome korpusu. Jedan od razloga naveli smo već u 3. poglavlju objašnjavajući da su izdvojeni jednočlani i višočlani figurativni izrazi. Preneseno značenje moglo se iskazati jednom riječju (*uragan*), frazama (*majstor prerušavanja*) ili čak cijelim rečenicama (*U tunelu smo, ali vidimo kraj.*), a preneseno značenje može se protezati i na cijeli niz rečenica i provlačiti se cijelim tekstom kao u slučaju proširenih metafora. S obzirom na to da ne postoji jedinstveni broj riječi koji čini određeni figurativni izraz, nemoguće je odrediti točan udio figurativnih izraza u korpusu, ali smo u 4. poglavlju naveli točan broj figurativnih izraza za svaki okvir. Možemo zaključiti da je figurativnost sastavni dio diskursa o bolestima, pa tako i ovoga diskursa o koronavirusu, jer upravo oni ustaljeni izrazi kojima se uobičajeno koristimo imaju preneseno značenje. Kao što smo naveli u potpoglavlju 4.1., kolokacije s leksemima *širiti* i *širenje* čine veliki udio figurativnih izraza u korpusu jer su zabilježene 1708 puta. *Virus* i *prenosimo* baš kao i neki predmet, a pandemiju nastojimo *suzbiti*, potisnuti kao neprijatelja protiv kojeg se borimo. Sve su to uobičajeni načini izražavanja u diskursu o bolesti, a upravo zbog njihove ustaljenosti o njima ne razmišljamo kao o figurativnim izrazima. Istaknut ćemo još jednu pojavu koja je ustaljena kada govorimo o bolestima, a zabilježili smo je i u ovome korpusu. Naime, imenovanja bolesti često se temelje na mehanizmima metonimije pa je tako i upotreba naziva *korona* za bolest COVID-19 koju izazivaju koronavirusi proizašla iz metonimija OPĆENITO ZA SPECIFIČNO i UZROK ZDRAVSTVENOG STANJA JE ZDRAVSTVENO STANJE. Brdar i sur. (2021: 340) navode da je ta pojava utemeljena na jednoj od osnovnih vrsta metonimije, ali da je jedva primjećujemo kao figurativnu. Takve figurativne izraze koji su postali toliko ustaljeni da se više ne smatraju figurativnima možemo razumjeti a da i ne poznajemo izvornu motivaciju za njihov nastanak. Lakoff (1987) takve metaforičke jezične izraze naziva i „mrtvim metaforama“ iako upozorava na različite definicije toga pojma u tradicionalnim pristupima i kognitivnoj lingvistici. Postavlja se pitanje je li uopće moguće govoriti o ovoj pandemiji i bolestima općenito ne upotrebljavajući figurativne izraze poput *bolest se proširila*, *zaraza je izbila*, *borimo se protiv virusa* ili *virus slabi*. Analiza korpusa pokazala

je da medijski diskurs o koronavirusu obiluje figurativnim izrazima, i onim ustaljenima, i onima nastalim tijekom pandemije. S obzirom na to da je pandemija koronavirusa predstavljala potpuno novu situaciju i donijela velike promjene, može se očekivati da smo, nastojeći je pojmiti i razgovarajući o njoj, posezali za figurativnim izrazima koji su proizašli iz naših prijašnjih iskustava (rat, poplava, agresivna osoba itd.), ali i stvarali nove koncepte u skladu s komunikacijskim potrebama.

Posljednje se pitanje odnosi na razloge za upotrebu figurativnoga jezika:

- Upotrebljava li se figurativni jezik za promicanje određenoga svjetonazora, ideologije ili manipulacije?

Odgovor na to pitanje zahtijevat će porniju interpretaciju dobivenih rezultata, ali već sada postoje brojna istraživanja koja se kritički odnose prema upotrebi određenih metafora u diskursu o pandemiji. Metafore RATA i BORBE učestalo su se upotrebljavale tijekom pandemije pa su one i bile predmetom brojnih jezičnih istraživanja, čiji zaključci uglavnom navode negativan utjecaj takvih metafora. Značajna je bila i inicijativa #ReframeCovid koju su pokrenule Inés Olza, Veronika Koller, Iraide Ibarretxe-Antuñano, Paula Pérez-Sobrino i Elena Semino u ožujku 2020. Njihov je cilj bio prikupiti i ponuditi alternativne metafore iz različitih jezika jer su smatrale da promicanje ratnih metafora u javnome diskursu može imati negativne posljedice. No određeni broj istraživanja pokazao je da te metafore mogu imati i pozitivno djelovanje na građane jer one omogućuju brzo poimanje opasnosti i prihvaćanje nametnutih ograničenja (Charteris-Black 2021, Štrkalj Despot i Ostroški Anić 2021). Musolff (2022: 308) potvrđuje da metafora RATA zbog svoje višedimenzionalnosti može imati različite učinke uokvirivanja pa se tako na početku pandemije upotrebljavala za podizanje svijesti o opasnosti virusa, ali se kasnije javljaju i specifičniji okviri koji uključuju povijesne i nacionalističke aspekte. Ratne metafore druge su najzastupljenije metafore u ovome korpusu, nakon metafora vezanih uz elementarne nepogode pa ćemo razmotriti razliku između poimanja virusa kao neprijatelja protiv kojeg se borimo te virusa kao prirodne sile pred kojom smo gotovo bespomoćni.

Pokazalo se da metafore vezane uz epidemiološke koncepte, ako nisu dovoljno jasno objašnjene poput *imuniteta krda*, mogu izazvati podjele u društvu, pa i propitivanje etičnosti određene krivo interpretirane strategije. Sličan je primjer i promicanje ideje *suživota s virusom* koju su kritizirali brojni medicinski djelatnici kao pasivan pristup sprečavanju širenja bolesti, koji će u konačnici

imati brojne posljedice. U nastavku ćemo pomnije analizirati prikladnost upotrebe ustaljenih metafora, ali i novonastale figurativne izraze koji su manje zastupljeni, a ipak mogu promicati određeni pristup pandemiji (*COVID-19 je karijes, naučiti se živjeti s virusom*).

5.2. Upotreba figurativnih izraza utemeljenih na najzastupljenijim okvirima i metaforama

Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da je najveći broj figurativnih izraza u ovome korpusu proizašao iz okvira ELEMENTARNIH NEPOGODA s 3202 pojavnice. Kao što smo naveli u potpoglavlju 4.1., najzastupljeniji figurativni izrazi u ovome okviru vezani su uz poimanje pandemije kao požara. Metafore POŽARA već su dobro istražene u kognitivnoj lingvistici pa primjerice Kövecses (2000) analizira metafore POŽARA kojima se koristimo razgovarajući o različitim osjećajima kao što su bijes i ljubav. Charteris-Black (2017a) tim je metaforama posvetio cijelu knjigu analizirajući njihovu pojavu u različitim kulturama i religijskome i političkom diskursu. No dolazak pandemije koja se izuzetno brzo i nekontrolirano širila potaknuo je sve veću upotrebu figurativnih izraza vezanih uz požar. Ipak, Charteris-Black (2021) zaključuje da su se takvi figurativni izrazi upotrebljavali i u opisu prijašnjih pandemija, što potkrepljuje primjerima iz literature koji opisuju širenje kuge i španjolske gripe koji potvrđuju da se poimanje razvoja pandemije temelji na našem znanju o prirodi šumskoga požara.

Međutim, na početku pandemije bilo je nužno što prije osvijestiti građane o opasnostima virusa i pozvati ih na zajedništvo, stoga se činilo da su se ratne metafore nametnule u javnome i političkom diskursu. Mnogi su znanstvenici tada zauzeli kritički stav prema takvom militarističkom pristupu pa su nastali i brojni radovi koji analiziraju posljedice promoviranja ratnoga okvira u javnome diskursu. Već smo spomenuli inicijativu #ReframeCovid, čija je jedna od začetnica Elena Semino koja se aktivno zalagala za svjesno promicanje različitih okvira u pandemijskome diskursu. Jedan od okvira koji ona smatra mnogo prikladnijim od ratnoga jest okvir POŽARA. Semino (2020, 2021a, 2021b) navodi brojne razloge za uokvirivanje pandemije kao požara jer nam on može olakšati poimanje različitih aspekata pandemije, a posebno učinkovito smatra metaforu ŠUMSKOG POŽARA. Požar je elementarna nepogoda koja je poznata u različitim kulturama čak iako ga nismo izravno iskusili, a sadrži različite elemente kao što je drveće, vatrogasci, podmetanje i širenje požara, gašenje, stradale itd., što ga čini izuzetno prikladnom i fleksibilnom izvornom domenom. Nadalje, znamo da postupnim širenjem i jačanjem intenziteta požar postaje sve razorniji i tada ga

je teško ili nemoguće kontrolirati, što je još jedna od sličnosti s pandemijom. Semino (2020) navodi višestruku svrhovitost metafora POŽARA jer se one mogu upotrebljavati kako bismo iskazali opasnost i hitnost, opisali različite faze pandemije, objasnili prijenos zaraze i ulogu pojedinca u njezinu širenju, opravdali provođenje mjera za suzbijanje virusa, predočili ulogu zdravstvenih djelatnika, uputili na povezanost pandemije i nejednakosti i probleme u zdravstvenome sustavu te opisali moguće situacije u budućnosti nakon završetka pandemije. Charteris-Black (2021) naglašava da osnovni cilj upotrebe tih metafora nije izazivanje straha, nego opravdavanje određenih političkih odluka kao što je uvođenje *lockdowna* jer znamo da požar ne možemo jednostavno ignorirati i pustiti da se nekontrolirano širi. Metafore POŽARA mogu imati i snažan emotivan naboj i utjecati na naše reakcije. Želeći provjeriti utjecaj upotrebe metafora na ponašanje ljudi u pandemiji, Charteris-Black (2021) proveo je istraživanje u kojem su ispitanici pročitali dva kratka teksta koji opisuju pandemiju, jedan lišen metafora, dok je drugi sadržavao osam figurativnih izraza vezanih uz požar. Nakon čitanja svakog opisa ispitanici su procijenili koliko bi se promijenilo njihovo ponašanje u pandemiji (npr. nastavili bi sve kao i prije, ograničili bi svoje kretanje itd.). Premda rezultati pokazuju da nema statistički značajne razlike u reakcijama ispitanika nakon čitanja doslovnoga i metaforičkog opisa, nekoliko komentara ispitanika može upućivati na promjene u ponašanju jer su neki od njih naveli da su metaforički izrazi vezani uz požar „zastrašujući“, prizivaju „osjećaj hitnosti“ ili „osjećaj da je prekasno i da se odmah moraju poduzeti ozbiljni koraci“.

U našem korpusu možemo pronaći primjere koji potvrđuju da su se metafore POŽARA upotrebljavale u različite svrhe pa tako *bukteća epidemija* i *planet gori* upućuju na iznimno opasnu situaciju, a *tinjajuća epidemija* i *sporo izgaranje virusa* opisuju postupno smanjivanje broja zaraženih, ali prenose i poruku da pandemija još nije gotova jer se ona može opet *rasplamsati* sve dok *vatru* nismo u potpunosti *ugasili*. Zabilježili smo i velik broj figurativnih izraza kojima su se objašnjavali načini prenošenja virusa i kojima su se nastojali osvijestiti pojedinci o njihovoj ulozi u prenošenju virusa. Uobičajeno je da mjesto iz kojega se određena zaraza počinje širiti nazivamo žarištem, ali u ovoj se pandemiji za osobu koja širi virus rabio izraz *hodajuće žarište*, no ustalio se i izraz *superširitelj*. Brdar i sur. (2021: 340) navode da su se mnogi pojmovi koje smo započeli intenzivnije upotrebljavati za vrijeme pandemije poimali kao novonastali premda su oni samo recikliranje prijašnjih pojmova. Jedan je od tih izraza i *superširitelj* (engl. *superspreader*) koji su, kako pojašnjavaju Brdar i sur. (2021), skovali Lloyd-Smith i suradnici 2005. godine. Proširenim

metaforama isto se nastojalo što slikovitije prikazati načine širenja virusa pa se obrazac prijenosa opisuje kao *bacanje šibica na gomilu triješća* ili *požar na jednoj strani ceste koji pokušava "preskočiti" barijeru tako da šalje iskre na drugu stranu* pa možemo zaključiti da dok je tih iskri malo, požar se može kontrolirati ili zaustaviti.

Prikladnost metafore požara za predočavanje načina prenošenja virusa dokazuje i još jedna proširena metafora koja nije dio našega korpusa, nego je objava liječnice Michelle Au na Twitteru 7. kolovoza 2021.²⁰ Naime, nastojeći objasniti važnost cijepljenja, ona cijepljene ljude opisuje kao vlažne cjepanice, a necijepljene kao suho drvo za potpalu. I jedno i drugo drvo može se zapaliti i dalje širiti požar, ali mnogo je teže potpaliti vatru s vlažnim drvima, a gotovo je nemoguće ako uopće nema suhih drva za potpalu. Ta metafora izvrsno dočarava ulogu cijepljenja u širenju zaraze jer si s lakoćom možemo predočiti situaciju u kojoj pokušavamo potpaliti vatru s vlažnim ili sa suhim triješćem. Semino (20121a) tvrdi da se u viđenju pandemije kao požara zdravstveni djelatnici doživljavaju kao vatrogasci koji ulijeću u požar kako bi spasili građane. No mi nismo zabilježili takvo poimanje zdravstvenih djelatnika, a vatrogasci su spomenuti neizravno u proširenoj metafori koja govori o stvaranju *vatrogasne brigade, a kuća već gori*. U ovome slučaju *vatrogasna brigada*, kako navodi autor ove izjave, belgijski znanstvenik Peter Piot u Jutarnjem listu 26. 9. 2020., uključuje „razumne lidere, institucije koje mogu rano otkriti prisutnost novog virusa te zdravstvenu infrastrukturu koja može podnijeti pandemiju.“ Bitno je još naglasiti da osim vatrogasne brigade koja ga može ugasiti, požar možemo i spriječiti i kontrolirati, što preslikano na pandemiju upućuje na našu aktivnu ulogu jer određenim mjerama i odgovornim ponašanjem možemo djelovati na razvoj događaja. Stoga Semino (2021b) smatra da je metafora POŽARA prikladnija od metafore VALA kojom se političari mogu poslužiti kako bi umanjili svoju odgovornost jer valovi su prirodne pojave ne koje ne možemo utjecati, što ćemo detaljnije analizirati u nastavku. Možemo zaključiti da metafora POŽARA zbog višedimenzionalnosti izvorne domene predstavlja prikladnu osnovu za poimanje pandemije, ali Semino (2021b) upozorava da ona ne može biti odgovarajuća za sve kontekste jer njome primjerice ne možemo objasniti asimptomatsko širenje virusa, a zasigurno nije preporučljivo upotrebljavati je u zemljama koje su

²⁰ https://twitter.com/search?q=vaccinated%20people%20are%20like%20wet%20logs&src=typed_query (Datum posjeta stranici: 20. lipnja 2022.)

bile zahvaćene velikim požarima. No promišljena upotreba tih metafora, koja u obzir uzima specifičnosti okruženja, može olakšati poimanje pandemije i utjecati na naše ponašanje.

Nakon požara, valovi, poplava i tekućina sljedeća su najzastupljenija izvorna domena u okviru PRIRODNIH POJAVA i ELEMENTARNIH NEPOGODA. Ta je domena zabilježena i u medijskome diskursu o prijašnjim epidemijama, što potvrđuju Nerlich i Halliday (2007) proučavajući izvještavanje o epidemiji ptičje gripe. Dominantne konceptualne metafore bile su vezane uz prirodne nepogode pa se virus poimao kroz izvorne domene OLUJE, POTRESA i POPLAVE. Naš je korpus pokazao da su najbrojniji figurativni izrazi sa sastavnicom *val* za koju bilježimo 673 pojavnice, a *val* se u kontekstu pandemije odnosi na graf koji prikazuje izbijanje zaraze i porast zaraženih na nekom području u određenome vremenskom rasponu. Na početku širenja zaraze zaraženih je osoba malo, ali se taj broj naglo povećava pa se za neko vrijeme smanjuje, a grafički prikaz takvoga razvoja pandemije odgovara slici vala ili krivulje koju smo zabilježili u skupini metafora vezanih uz znanost. Kako je pandemija potrajala, *valovi* su se označavali rednim brojevima (*drugi val*), godišnjim dobima (*proljetni val*) ili mjesecima (*siječanski val*). Najviše pojavnica bilježimo za *drugi val* koji je definiran i u Pojmovniku koronavirusa kao „ponovno izbijanje epidemije na područjima na kojima su ljudi već oboljeli od virusa SARS-CoV-2 i preboljeli COVID-19; zasad se odnosi samo na Kinu, a prouzročuju ga zaražene osobe koje se vraćaju u tu zemlju“.²¹ Sada možemo vidjeti da drugi dio definicije nije više točan jer se *drugi val* proširio po cijelome svijetu, a nakon njega došlo je još nekoliko valova. *Cunami* se upotrebljavao za izuzetno veliki skok u broju zaraženih jer pojava cunamija kao niza velikih razornih valova bolje dočarava takvu opasnost. Kretanje zaraženih osoba koje šire virus predočava se kao *kretanje vala*, a taj se *val* može *preliti* iz druge zemlje i *zapljusnuti* nas. Sve su to ustaljene fraze kada govorimo o valovima, no u ovoj skupini zabilježili smo i nekoliko primjera miješanja metafora pa *val* može *buknuti*, *vrebat* nas, a možemo ga *ugušiti* ili *slomiti* te u njega možemo *zaći* ili *izaći* iz njega. Miješanje izvornih domena (PRIRODNE POJAVE, VATRA, OSOBA, PREDMET, SPREMNIK) iz kojih su nastali ti figurativni izrazi možemo objasniti nastojanjem da se naglasi opasnost situacije i poticanjem građana na pridržavanje mjera jer *buknuti* upućuje na izuzetnu opasnost, zarazu koja je u punome zamahu, a *ugušiti* i *slomiti* mogu prenositi poruku o našoj aktivnijoj ulozi u pandemiji jer zarazu možemo obuzdati ako se pridržavamo mjera. Zabilježili smo još nekoliko izraza koji su opisivali nastojanja

²¹ <https://jezik.hr/koronavirus/?slovo=d> (Datum posjeta stranici: 20. lipnja 2022.)

da se zaraza smanji, a to je *zaustavljanje* i *zauzdavanje vala*, no ako zarazu poimamo kao *valove*, te metafore koje označavaju našu aktivnu ulogu u zaustavljanju prirodnih sila mogu djelovati obeshrabrujuće jer smo svjesni da je naš utjecaj na snagu valova beznačajan. Valovi slijede svoj prirodni tok, dolaze i prolaze, njihovo kretanje i razorna moć izvan su našeg utjecaja, a jedino u što možemo biti sigurni jest da nakon vrhunca dolazi povlačenje. Bilježimo samo jedan figurativni izraz koji opisuje *valove koji se povlače*, što se zapravo isto događa bez ljudskoga upliva.

Virus se poimao i kao tekućina koja ima svoje *izvorište* i *kola* među nama ili se može *raspršiti*. No najveći broj metafora TEKUĆINE odnosi se na oboljele koji se *slijevaju u bolnice* i *preplavljuju* zdravstveni sustav, a mogu ga i *zaštopati*. Oboljeli se u takvome uokvirivanju poimaju kao prirodne sile koje je vrlo teško kontrolirati i zaustaviti, a naglasak bi trebao biti na zdravstvenome sustavu koji ugrožavaju te prirodne sile izvan ljudske kontrole. Poimanje osoba kao neživih entiteta jedna je od pojava koju bilježimo u korpusu uz različite okvire. Već smo spomenuli da se zaražene osobe u okviru POŽARA poimaju kao triješće, a navest ćemo u nastavku i okvir OBJEKATA KOJI SE KREĆU pa su zaraženi opisani kao *gruda snijega* ili *kamena kugla* koja se kotrlja.

Preostali figurativni izrazi u ovoj skupini vezani su uz okvir OLUJE i POTRESA, još dvije razorne prirodne sile čije su se strukture pokazale odgovarajućima za poimanje pandemije. Kod metafore POTRESA najučestaliji je izraz *epicentar zaraze/pandemije*, koji označava mjesto iz kojega se zaraza počinje širiti, a manji broj izraza opisuje djelovanje virusa koji nas *trese* i *izaziva tektonske poremećaje*. Metafore OLUJE odnose se ili na različite vrste razornih vjetrova (*uragan, ciklon, vihor, kovitlac*) ili, kao i kod prethodne metafore, na učinke virusa (*udar* i *nalet virusa*). Charteris-Black (2021: 74) smatra da, za razliku od metafora RATA i POŽARA koje pandemiju uokviruju kao krizu izazvanu ljudskim djelovanjem, metafore PRIRODNIH POJAVA i ELEMENTARNIH NEPOGODA promiču okvir u kojemu je pandemija posljedica sila koje su izvan naše kontrole. Retorički cilj upotrebe takvih metafora može biti umanjivanje odgovornosti političara i zdravstvenih autoriteta koji su, baš kao i svi ostali građani, nemoćni u takvim velikim katastrofama.

Uvođenje karantene, izolacije zaraženih i oboljelih, nošenje maski i pojačane higijenske mjere u javnim prostorima mogu potaknuti asocijacije na pandemije kuge tijekom povijesti. Stoga ne čudi što se i pandemija koronavirusa nazivala *kugom* i *pošašću* specificirajući da se radi o *kugi 21. stoljeća*, *kugi naših dana* i *novovjekoj pošasti*. Te su metafore, kao i ostale koje su proizašle iz okvira ELEMENTARNIH NEPOGODA upućivale na nekontrolirano širenje virusa i iznimno veliku

opasnost. Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021: 19) naglašavaju da upotreba metafora proizašlih iz okvira općih KATASTROFA naglašava razornu moć epidemije i njezine posljedice, ali da s druge strane takve metafore mogu poslužiti kao opravdanje za vlade država i njihove neodgovarajuće pristupe pandemiji ili nefunkcioniranje zdravstvenoga sustava jer suočene s takvim prirodnim silama ne mogu mnogo učiniti.

Sljedeći najzastupljeniji okvir u ovome korpusu jest okvir RATA za koji bilježimo 1465 figurativnih izraza, a to je ujedno jedan od okvira kojemu je tijekom pandemije posvećen iznimno velik broj radova. Uobičajeno je da se mnogi društveni problemi prikazuju u tom okviru (klimatske promjene, rastuće stope kriminala, imigracija, politička previranja, krijumčarenje itd.) pa je taj okvir prilično dobro istražen u različitim diskursima i s različitih polazišta, a pogotovo u kritičkoj analizi diskursa. Charteris-Black (2004) zaključuje da metafore koje su vezane uz okvir KONFLIKTA slijede dva retorička uzorka koji pokazuju naš stav prema nekom problemu. One se upotrebljavaju s ciljem izražavanja potpore određenom apstraktnom društvenom cilju koji smatramo pozitivnim, npr. prava, sloboda, vjera, ili se njima koristimo iskazujući da smo protiv određenih društvenih pojava koje poimamo kao loše (siromaštvo, bolesti, nepravda itd.). No taj je okvir toliko dominantan da se proširio i u ostale sfere javnoga diskursa u kojima nije uobičajeno komunicirati upotrebljavajući ratnu terminologiju. O sveprisutnosti ratnoga okvira i u trivijalnijim temama govore naslovi koje su Flusberg i sur. (2018: 2) izdvojili iz nekoliko naslova novinskih članaka pa se tako najavljuje *rat protiv plastičnih vrećica, glutena, video igrice, prometnih gužvi*, pa čak i *rat restorana brze prehrane protiv salate*.

Struktura ratnoga okvira omogućuje lakše razumijevanje i izražavanje o složenijim problemima, a on predstavlja prototip krizne situacije u kojoj moramo uložiti zajednički napor uz moguću smrtni ishod, a postoje dvije suprotstavljene strane od kojih svaka razvija svoju strategiju (Charteris-Black 2021). On nadalje pojašnjava da je motivacija za upotrebu ratnoga okvira snažnija od drugih jer za razliku od oluje, poplave ili vulkana, koji su neživi entiteti, virus je entitet koji se može razmnožavati i prilagođavati te ga stoga lakše poimamo kao neprijatelja koji ima svoju strategiju borbe. Još jedan zasigurno bitan čimbenik pri upotrebi toga okvira njegov je emocionalni naboj (Flusberg i sur. 2018). Ti autori (2018: 9) navode da metafore proizašle iz ratnoga okvira imaju brojne prednosti jer mogu bolje privući našu pozornost, izazvati emocionalnu reakciju, povezati određenu situaciju sa shematičnim znanjem i potaknuti nas na zauzimanje stava, a kako navodi

Semino (2008), upotreba takvih metafora može istaknuti težinu određenoga problema i ozbiljnost u pristupu njegovu rješavanju. Ipak, one se ne bi trebale olako upotrebljavati u javnome diskursu. Prekomjerna upotreba ratnih metafora može dovesti do toga da javnost prestane obraćati pozornost na određeni problem upravo zbog njihove sveprisutnosti, a mogu biti i kontraproduktivne te izazvati osjećaj bespomoćnosti kao što su pokazale Semino i sur. (2016) proučavajući metafore vezane uz liječenje raka. No upotreba ratnoga okvira u diskursu o bolesti uobičajena je pojava pa su se izvještavanja o prijašnjim zaraznim bolestima, koje su mogle ili jesu prerasle u epidemije, uvelike oslanjala na taj okvir. Sontag (1978, 1989) je i prije pojave kognitivnolingvističkoga pristupa zaključila da ratne metafore u diskursu o sidi mogu izuzetno negativno utjecati na oboljele koji se na taj način stigmatiziraju i izdvajaju iz društva. RAT je ipak ostao jedna od ključnih izvornih domena u diskursu o bolesti pa kasnija istraživanja diskursa o epidemijama npr. SARS-a, slinavke i šapa, svinjske gripe, ebole i virusa zika također potvrđuju upotrebu metafora vezanih uz konflikt i rat (Wallis i Nerlich 2005; Larson i sur. 2005; Angeli 2012; Zhang i sur. 2017; Ribeiro i sur. 2018). Filardo-Llamas (2022) upozorava da uokvirivanje bolesti kao ratnoga sukoba, pogotovo u političkome i medijskom diskursu, može dovesti do polarizacije društva isticanjem razlika među svima onima koji su zahvaćeni pandemijom, primjerice između oboljelih i zdravih ili između političkih stranaka koje promiču različite strategije suzbijanja virusa. Dodat ćemo da takva retorika može izazvati i animozitet i nepovjerenje između država koje se svaka na svoj način nose s pandemijom, što pokazuju i primjeri iz našega korpusa, pogotovo oni koji cijepljenje uokviruju kao borbu ili natjecanje.

Tijekom pandemije koronavirusa nastali su brojni radovi koji potvrđuju da je ratno uokvirivanje bilo ustaljeno, čak i dominantno i u diskursu o ovoj pandemiji, premda se vrlo često kritiziralo kao neprimjereno zbog nekoliko razloga. Međutim u svim velikom krizama politički i javni diskurs znatno se oslanja na ratnu retoriku. Brojni autori (Benziman 2020; Gillis 2020; Martinez-Brawley i Gualda 2020; Castro Seixas 2021; Musolff 2022a; Pan i Chen 2022, Yu 2022) navode i pozitivne učinke upotrebe ratnih metafora pa možemo smatrati sasvim legitimnim što su vlade i političari uokvirivali pandemiju kao ratno stanje. Državnici su na taj način lakše potaknuli javnost na brzo prihvaćanje mjera, pa čak i do tada nezamislivu poslušnost i solidarnost, a te su metafore poslužile i za stvaranje povjerenja i pozitivnoga stava prema vladama te kao poziv na oprez i podizanje svijesti o opasnosti situacije i dolasku teških vremena.

No znatan je broj istraživanja koja kritiziraju ratno uokvirivanje pandemije, ne samo s jezičnoga polazišta nego i iz perspektiva psihologije, sociologije, političkih znanosti pa sve do kolumni i članaka u dnevnim novinama koje su upozoravale na negativne strane upotrebe militarističkoga jezika. Kao što smo već naveli, značajna je bila i inicijativa #ReframeCovid čiji je cilj bio nepreskriptivnim pristupom prikupiti alternative okvire iz različitih jezika i preispitati upotrebu figurativnih izraza vezanih uz virus te njihov učinak na poduzimanje mjera. Neki su se državnici toliko oslanjali na ratne metafore, poput američkoga predsjednika Donalda Trumpa, koji se na početku pandemije proglasio „predsjednikom u ratnim uvjetima“²² (engl. *wartime president*) i kao pravi ratni zapovjednik pozivao je građane na borbu protiv „nevidljivog neprijatelja“, kasnije i „kineskog virusa“ i žrtvovanje. Bates (2020) detaljno analizira Trumpovu ratnu retoriku i pronalazi brojne nedosljednosti u njegovoj upotrebi ratnih metafora, a posljedice takvog izražavanja smatra izuzetno štetnima zbog brojnih razloga te smatra da svjesno trebamo izbjegavati upotrebljavati ih. Prije svega, militarizacija američkoga društva može potkopati globalna nastojanja i suradnju s ostalim zemljama, a žrtvovanje i očekivanje pobjede u takvim neizvjesnim uvjetima neće izazvati učinkovite reakcije građana. Musolff (2022b) je analizirao britanski medijski i politički diskurs za vrijeme pandemije te otkrio da je premijer Boris Johnson u velikoj mjeri upotrebljavao ratnu retoriku pozivajući se i na Drugi svjetski rat. Neki njemu neskloni mediji iskoristili su to prikazujući ironično i satirično nesklad između njegovih pretjeranih izjava i (ne)uspjeha u upravljanju pandemijom. Sve to može imati vrlo ozbiljne posljedice jer građani mogu postati ravnodušni i izgubiti povjerenje u takvu vladu s kojom se lako izrugivati. Raskorak između ratne retorike i neuspjeha u upravljanju pandemijom izaziva osjećaj zbunjenosti i daje poticaj nastanku teorija zavjera.

Haddad (2020) smatra da upravo zbog svoje ustaljenosti ratne metafore predstavljaju jezični prečac koji služi kao poziv na solidarnost i žrtvu, ali nas u isto vrijeme lišavaju promišljanja o alternativnim pristupima rješavanju takvoga kompleksnog problema. Ne treba zanemariti ni emocionalni naboj metafora rata koji može dodatno pridonijeti osjećaju straha i izazvati iracionalno ponašanje (Sabucedo i sur. 2020) poput prekomjerne kupovine i stvaranja zaliha, čemu smo svjedočili na početku pandemije. Osim toga, Charteris-Black (2021: 39) navodi i niz argumenta zašto pandemija, iako ima strukturnih sličnosti s ratom, ipak nije ratno stanje, barem ne onakvo

²² <https://www.politico.com/news/2020/03/18/trump-administration-self-swab-coronavirus-tests-135590> (Datum posjeta stranici: 25. lipnja 2022.)

kakvo pamte stariji naraštaji. Prije svega u ratu uvijek znamo tko je neprijatelj, možemo točno odrediti da se borba vodi između „nas“ i „njih“, nekih drugih osoba, a u pandemiji je nejasno tko je zapravo taj neprijatelj, nevidljivi, nepoznati virus, nekakva tvorevina koju ne možemo lako pojmiti. Ovaj se rat vodi na domaćem terenu, i to tako da ne činimo ništa i ostajemo zatvoreni u kućama, a karakterizira ga pasivnost i tišina izazvana *lockdownom*, što je opet u neskladu s pravim ratom u kojemu se aktivno borimo, puca se, kaotično je i glasno. U ratovima su žrtve obično mladi muškarci, dok je koronavirus bio najpogubniji za ranjivije društvene skupine, starije, pretile te neke etničke manjine. Tijekom rata ljudi iskazuju veću solidarnost, skloni su okupljati se u većim skupinama zbog sigurnosti ili skloništa, a u pandemiji se očekivalo upravo suprotno. Građani su se poticali na što manje izlazaka i kontaktiranja, a izolacija je predstavljala poželjno ponašanje. Zbog svega navedenog možemo zaključiti da su se glavne značajke ove pandemije s psihološkog i društvenog polazišta uvelike razlikovale od rata, što znači da predočavanje pandemije kao ratnoga stanja neće nužno izazvati očekivane reakcije građana. Ratne metafore, kao i bilo koje druge, nisu same po sebi ni dobre ni loše, sveprisutne su i u određenim diskursima toliko ustaljene da ih ne možemo izbjeći, stoga Musolff (2022a) zaključuje da ih upravo zbog njihove višefunkcionalnosti možemo interpretirati na različite načine. Iz toga proizlazi da upotreba ratnih metafora ne mora uvijek imati isti učinak pa primjerice legitimno objašnjavanje načina na koji se naš imunitet *bori protiv napada virusa* ili *podizanje stupnja obrane* uvođenjem mjera nije isto kao proglašavanje sebe *predsjednikom u ratnim uvjetima* ili objava *rata protiv kineskog virusa*. Zbog njihovih različitih retoričkih funkcija ratne metafore ne treba automatski odbaciti kao neprikladne, a uopćenu kritiku njihove upotrebe možemo smatrati neopravdanom. U nastavku ćemo detaljnije analizirati upotrebu ratnih metafora u našem korpusu.

Rezultati pokazuju da je medijski diskurs obilovao ustaljenim ratnim metaforama vezanim uz diskurs o bolesti, a najdominantnije su one koje upravljanje pandemijom opisuju kao *borbu protiv virusa* i *suzbijanje širenja virusa*. Izravno navođenje *rata* i *ratnog stanja* ipak je vrlo malo zastupljeno s tek dvadeset pojavnica u cijelome korpusu. Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) postavljaju pitanje imaju li ratne metafore drukčiji učinak na građane Hrvatske s obzirom na to da su sjećanja na Domovinski rat još uvijek vrlo živa, a to bi mogao i biti jedan od razloga zašto se *rat* nije profilirao kao dominantna sastavnica metafora. Sljedeći primjer zorno pokazuje što iskustvo rata znači za građane Hrvatske i da se ono značajno razlikuje od života tijekom pandemije koronavirusa.

(45) ... previše je nepotrebnih uniformi i militarističke retorike. **Ovo nije rat.** U ratu su bili srušeni gradovi, uništene ceste, mostovi, tvornice, obradiva zemlja posijana minama, poginuli i ranjeni ljudi u naponu snage, veliki dio radno sposobnog stanovništva mobiliziran za front. Sada nema ničega od toga i stoga ne treba pribjegavati promašenoj hiperboličnoj metaforici. (Večernji list, 10. 4. 2020.)

Ovaj primjer dio je teksta kolumne koju je napisao Nino Raspudić, književnik, profesor i političar, kritizirajući prekomjerna ograničenja i dezorijentiranost onih koji upravljaju pandemijom. Zbog *militarističke retorike*, pa čak i pojave *nepotrebnih uniformi* koje su povremeno nosili neki članovi Stožera obraćajući se javnosti stvarao se osjećaj da živimo u ratnome stanju. Raspudić čak iznosi i metalingvističku evaluaciju navodeći koji se istaknuti elementi domene RATA ne mogu preslikati na pandemiju. Uokvirivanje pandemije kao rata u kojemu nema poginulih i ranjenih, mobilizacije, rušenja gradova itd. smatra neuspjelom i pretjeranom metaforikom. Kako dalje navodi u tekstu, osnovna je svrha takvog pristupa „neargumentirano sužavanje prostora individualne slobode“ te nemogućnost propitivanja određenih odluka Stožera što može biti put u totalitarizam. Taj dio teksta predstavlja primjer izravne kritičke analize diskursa izrečene u medijskome diskursu, a značajno je i to da se ona pojavila na samome početku pandemije kada se u globalnome pandemijskom kaosu uložila jezika nije pridavala gotovo nikakva pozornost.

Za razliku od američkih i britanskih političara, političari u Hrvatskoj očito nisu posezali za izravnom ratnom retorikom, ali bilježimo primjere u kojima liječnici izjednačavaju pandemiju s ratom.

(46) Tu je od 1991. godine i kaže da je ovo **drugo ratno stanje** u njezinu životu. Primarijus je od 1993. godine kao dio mobilnog kirurškog tima sa Specijalnom policijom, odradila ratni staž na Velebitu. Težak posao. Ima status hrvatskog branitelja. – Varaždin proživljava **drugi rat**. Naučila sam se nositi sa stresom – govori. (Jutarnji list, 29. 11. 2020.)

(47) Mi danas govorimo o **ratnom stanju** – zavapio je Nenad Kudelić, ravnatelj Opće bolnice Varaždin u kojoj je na liječenju 212 pacijenata, obolijevaju sve mlađi i sve je više onih s težom kliničkom slikom. (Večernji list, 25. 11. 2020.)

Oba su primjera nastala u vrijeme kada je velik broj oboljelih umirao u prenatrpanim bolnicama pa su liječnici koji su bili u izravnome kontaktu s takvim pacijentima iz prve ruke iskusili dramatičnost

ovoga razdoblja pandemije. Neki od tih liječnika i sami su bili sudionici Domovinskoga rata i tada su svjedočili velikom broju ranjenih i preminulih te kaotičnom stanju u bolnicama, stoga ne iznenađuje da upravo oni povezuju pandemiju s ratom tvrdeći da je ovo *drugo ratno stanje*. Takav opis možemo protumačiti i kao upozorenje i pokušaj osvještavanja javnosti da je pandemija postala iznimno opasna. Iako su svakodnevna izvješća u medijima neprestano navodila brojeve oboljelih i preminulih, većina građana nije imala izravan uvid u pravo stanje u bolnicama, stoga je u javnosti izostalo eksplicitno izjednačavanje pandemije s ratom.

Sljedeći učestali figurativni izrazi u ovoj skupini jesu *pobijediti virus/pandemiju* i *pobjeda nad virusom*, a postavlja se pitanje što zapravo oni podrazumijevaju. Znači li pobjeda, kao u ratu, potpuno protjerivanje ili uništavanje neprijatelja/virusa, stjecanje kolektivnoga imuniteta, sveobuhvatno cijepljenje ili nešto drugo, je li ona izgledna u ovoj pandemiji? Dva mjeseca nakon početka pandemije kada je postalo jasno da će rat protiv virusa potrajati, pobjeda se još nije najavljivala kao što pokazuje sljedeći primjer.

(48) Znakovito je da se još nitko ne hvali **pobjedom**. Nema dokaza da je neka zemlja **pobijedila virus**, čak ni Kina, gdje je mogao nastati slučajno, ili biti uzgojen ... (Večernji list, 22. 5. 2020.)

No već nakon nekoliko dana hrvatski premijer Andrej Plenković izjavljuje:

(49) Hrvatska je **pobijedila Covid-19**, ova Vlada je **pobijedila Covid-19**, mi smo **savladali epidemiju**. (Jutarnji list, 26. 5. 2020.)

Na tome su tragu i izjave slovačkoga premijera Igor Matoviča koji navodi da je Slovačka „najbolja u kovidu“ (engl. *best in covid*), kao i češki premijer Andrej Babiš koji u kolovozu 2020. tvrdi isto za svoju državu i proglašava pobjedu nad virusom (Buštikova i Baboš 2020) pa stoga donosi odluku o ukidanju mjera i organizira javnu proslavu. Mediji izvještavaju i o ostalim političarima koji žele istaknuti svoju uspješnost u upravljanju pandemijom pa primjerice albanski premijer Edi Rama izjavljuje „pobjeđujemo u borbi na zdravstvenom frontu“ (Jutarnji list, 17. 4. 2020.), a premijer Španjolske Pedro Sanchez uvjeren je da je „pobijedio rat“ (Jutarnji list, 14. 4. 2020.). S obzirom na to da su u srpnju 2020. Hrvatsku očekivali parlamentarni izbori, Plenkovićeva izjava o pobjedi nad virusom kritizirana je kao populistička, a brojni su znanstvenici kasnije neumorno upozoravali da virus nije pobijeđen. Dužnosnica Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) za Europu Dorit Nitzan izjavljuje da „pozitivni znaci u borbi protiv koronavirusa u mnogim državama Europe ne

znače i konačnu pobjedu“ (Večernji list, 20. 4. 2020.), dok znanstvenik Igor Štagljar objašnjava „zašto još ne možemo proglasiti pobjedu nad COVID-19“ (Večernji list, 20. 6. 2020.), a znanstvenici Ivan Đikić i Igor Rudan jedni su od onih koji su vrlo često kritizirali nedosljednost Vlade i prerano popuštanje mjera. Đikić upozorava „zbog raznih razloga mi smo se previše opustili, proglasili pobjedu nad virusom, nama zima tek dolazi“ (Večernji list, 26. 10. 2020.), a Rudan tvrdi „predstoje nam još mjeseci borbe s pandemijom“ (Večernji list 10. 11. 2020).

Možemo zaključiti da su političari pokušavali uzeti zasluge za suzbijanje virusa prikazujući svoje upravljanje krizom kao pobjedu u borbi s virusom. Premda primjer (49) ne govori izravno je li ta pobjeda u ratu ili sportskom natjecanju, ponavljanje da je *Hrvatska pobijedila, ova vlada je pobijedila, mi smo savladali epidemiju* naglašava okončavanje borbe s virusom i ostavlja dojam agresivnije retorike nego sljedeća dva primjera. Međutim s dolaskom jeseni postalo je jasno da borba nije okončana jer se virus opet počeo neobuzdano širiti pa se upotreba metafore pobjede činila promašenom. U sukobu uvijek postoje pobjednici i gubitnici, borba se završava proglašavanjem pobjede jedne strane, a prerano proglašavanje pobjede nad virusom kasnije se pretvorilo u naglašavanje da je to pobjeda prvoga vala ili pobjeda u prvome poluvremenu.

(50) Što se tiče **prvog poluvremena** jest, a što se tiče priprema za jesen, mislim da moramo biti jako budni", odgovorio je Plenković na pitanje je li Hrvatska **pobijedila koronavirus**. (Jutarnji list, 15. 8. 2020.)

(51) Možemo biti zadovoljni kako je turistička sezona prošla. Dobro smo **odradili taj ples**, poručio je premijer. (Jutarnji list, 15. 8. 2020.)

Ti primjeri pokazuju da se dolaskom jeseni ratno uokvirivanje ublažilo te se usmjerilo na metafore vezane uz sport, tj. nogometnu utakmicu i na novo uokvirivanje strategije plesa koju ćemo detaljnije analizirati u sljedećem potpoglavlju. Utakmica i ples zasigurno predočavaju manje agresivne strategije nadmetanja nego ratni sukob, a metafora utakmice pokazala se pogodnom i zbog podjele na poluvremena koja su tako prikazana kao pobjede u jednoj fazi borbe protiv virusa. Naglašavajući da je to pobjeda u *prvom poluvremenu* premijer suptilno mijenja izjavu o pobjedi i svladavanju epidemije, a ujedno time i izražava da se borba nastavlja te da se trebamo pripremiti za jesen.

Pobjeda nad virusom poimala se i na osobnoj razini o čemu govore izvještaji o oboljelima i tijekom njihova liječenja. Sljedeći primjeri pokazuju da se pobjeda jedne osobe nad virusom odnosi na uspješno izlječenje: „*liječnici su gospođi Ras u ponedjeljak priopćili da je **pobijedila zarazu***“ (Večernji list, 9. 4. 2020.), „*Talijane koji imaju antitijela koja pokazuju da su **pobijedili virus*** (Jutarnji list, 12. 4. 2020.). „*to je najstarija osoba u Poljskoj koja je **pobijedila koronavirus***“ (Večernji list, 17. 5. 2020.), „*zaraženi ne obolijevaju, već uspijevaju **pobijediti infekciju svojim imunim sustavom***“ (Večernji list, 25. 9. 2020.). Pobjeda dakle nad virusom poimala se dvojako, na državnoj i društvenoj razini pobjeda je predstavljala prestanak postojanja virusa, njegovo uništavanje, a na razini pojedinaca pobjeda nad virusom značila je da su osobe preboljele i oporavile se od zaraze koronavirusom.

Kada govorimo o poimanju virusa preko ratnoga okvira, zamjetna je upotreba militarističkoga jezika koji virus izravno označava kao *neprijatelja i protivnika koji prodire, pokorava svijet, u ofenzivi je i pohodu, rešeta i napada*. Mi se *branimo* od tog *neprijatelja*, ali smo *okupirani*, a *obruč se steže*. *Gubimo ljude*, zbrajaju se *žrtve*, države su *pogođene i stradavaju*, *vidaju rane i izlaze s ožiljcima*. *Vojska, branitelji i heroji* koji sudjeluju u tom sukobu zdravstveni su djelatnici koji su *na prvoj liniji/crti obrane*. Razdoblja kada je manje zaraženih jesu *zatišja*, a vrijeme prije pandemije naziva se *mirnodopskim* kao opreka pandemijskom *ratnom stanju*. *Oružje* je u ovome ratu različito, od maski, dezinficijensa do cjepiva koje se naziva *čarobnim mecima*. Ti primjeri pokazuju da se velik broj aspekata rata preslikava na pandemiju, no kao što smo već naveli, Charteris-Black (2021: 38) naglašava da postoje brojne strukturne razlike između ratnoga i pandemijskog stanja i da pandemija nije rat. No postavlja se pitanje bi li upotreba doslovnijega jezika bila iskrenija i bi li građani dovoljno ozbiljno shvatili o kakvoj se krizi radi da su ratne metafore izostale?

Istaknut ćemo još jednu pojavu koja pokazuje kako se osobna odgovornost i ponašanje u pandemiji prikazivalo preko ratnoga okvira. Jedna od metafora koja zasigurno izaziva pozornost i čija je upotreba trebala imati vrlo snažan učinak na ponašanje građana jest metafora BOMBE. Naime, tijekom pandemije događaji na kojima se okupio velik broj ljudi poput prosvjeda ili sportskih natjecanja nazivani su *biološkim/epidemijskim/virusnim bombama* jer su rezultirali velikim brojem zaraženih. Jasno je da su na tim okupljanima ljudi prenosili virus, no označavanje mjesta kao *epidemijske bombe* ipak se čini manje ekstremno nego upotreba te metafore za ljude. *Hodajuće*

covid bombe i *bioterroristi* figurativni su izrazi koji se odnose na osobe zaražene virusom, a dramatična je i izjava albanskoga premijera o prekršiteljima karantene.

(52) Tražeći od parlamenta da izglasa stroži zakon, Rama je opisao **prekršitelje karantene kao nekoga tko nosi bombu**. "Bomba ne čini ništa drugo nego ubija ljude". (Jutarnji list, 17. 4. 2020.)

U nastojanju da osvijeste i upozore građane na lakoću širenja virusa, političari, članovi Stožera i mediji nisu prezali od upotrebe tako snažne i zastrašujuće metafore kao što je bomba. Izjednačavanje zaražene osobe s bombom, bez obzira na to je li ona svjesna svoje zaraznosti, znači da ona postaje potencijalni ubojica, i to takav ubojica koji eksplozijom nasumično može ubiti desetke ljudi koji mu se nađu u blizini. Upotreba te metafore može se opravdati nužnošću za što jasnijim pojašnjavanjem načina širenja virusa, ali takva usporedba može izazvati i prekomjeren strah bez obzira na to smatramo li se „bombom“ ili mogućom žrtvom te eksplozije. Krešimir Babel, bioetičar, filozof i antropolog objašnjava kakve sve posljedice može imati takvo prikazivanje načina širenja zaraze:

„... svakog sugrađanina, susjede, dostavljača, bakicu na pijacu ili djecu na igralištu možemo doživjeti kao potencijalnu prijetnju, a i sami sebe možemo smatrati mogućim neprijateljem naših najmilijih. U tako percipiranoj stvarnosti razine stresa, tjeskobe, otuđenja te posljedičnih psihičkih i fizičkih bolesti rastu brže nego bilo koja krivulja incidencije zaraze koronavirusom, a mentalna snaga za suočavanje sa stvarnošću recipročno opada“. (Glas Slavonije, 19. 12. 2020.)

Osim što označavanje osoba kao *bombi* i *bioterrorista* može dodatno doprinijeti širenju straha, upotreba tih metafora kritizirala se kao dio nedosljednih poruka članova Stožera. Alemka Markotić, jedna od članica Stožera civilne zaštite, oštro je izjavila da okupljanje mladih na otvorenome prostoru smatra neodgovornim ponašanjem dok traje pandemija te da ono „ima elemente bioterrorizma“ (Večernji list, 7. 2. 2021.). Na sličan je način kritizirala i prekršitelje samoizolacije.

(53) Možda sam bila preblaga kad sam rekla da je to kao da pucate iz pištolja, sad ću biti oštrija, to je kao da u trgovačkom centru **pucate iz puške**, to je **terorizam**. U ovom slučaju **bioterrorizam**. (Jutarnji list, 26. 6. 2020.)

Metafore bombe i napadača u trgovačkome centru pokazuju da neprijatelj nije samo koronavirus, nego svaka osoba koja je potencijalno zaražena njime, a takvo označavanje može biti vrlo problematično. Naime, poznato je da teroristi pomno planiraju svoje napade, cilj im je ubiti što više ljudi pa usporedba zaražene osobe s teroristom i bombom znači da njihovo ponašanje uključuje namjeru i svjesno ugrožavanje ljudskih života.

No kako su se bližili parlamentarni izbori, počelo se najavljivati da će se restriktivne mjere ublažiti iako pandemija nije završila, a takva je nedosljednost izazvala brojne kritike i zbuđenost građana.

(54) Naime, i prijašnjih mjeseci smo mogli čuti da, primjerice, ravnateljica Klinike za infektivne bolesti “Dr. Fran Mihaljević” Alemka Markotić kaže za ljude koji krše samoizolaciju da su “**bioterroristi**”, no ni dva mjeseca poslije Krunoslav Capak, šef Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo, rekao je da ljudi u samoizolaciji mogu ići glasati. (Jutarnji list, 26. 6. 2020.)

(55) Kontradikcija sa strogim izjavama iz teže faze pandemije djeluje kao evidentna nedosljednost u koju su upadali odreda simpatični likovi iz dječjih crtanki; prokazivani „**bioterroristi**“ postajali su u kratkom vremenu poželjni glasači! (Večernji list, 22. 5. 2020.)

Razumljiv je bijes javnosti izazvan takvim dvostrukim mjerilima prema kojima se moguće kršenje mjera izjednačava s terorizmom da bi se nakon nekoliko tjedana u ništa boljoj epidemiološkoj situaciji ljudi poticali da izlaze na birališta čak i ako im je određena samoizolacija. Izvjesno je da je iznenadna transformacija *bioterrorista* u *poželjne glasače* ideološki motivirana, a nedosljednost je rezultat pokušaja političkoga uokvirivanja.

Ustaljenost ratnoga okvira za predočavanje kriznih situacija odrazila se i na diskurs o cjepivu pa se najavljuje da će cjepivo biti spasonosno *oružje*, *čarobni meci* te da stiže *arsenal cjepiva*, a države se oko njega *otimaju*, *vodi se rat i borba*, dok je nagovor na cijepljenje *bitka*. S obzirom na to da je ratni okvir dominirao pandemijskim diskursom, ne iznenađuje da se on prenio i na diskurs o cjepivu koje je tek izazvalo velike prijemore u društvu. Ipak, smatramo da upotreba figurativnoga jezika u vezi cjepiva treba biti vrlo promišljena kako se takvim ratnim metaforama ne bi dodatno stvarao jaz između onih koji se protive cijepljenju i oni koji ga javno zastupaju, kao i neprijateljstvo i nepovjerenje među državama, što ćemo analizirati u nastavku.

Blizak ratnom okviru jest i okvir NATJECANJA i SPORTA, koji je ipak znatno manje zastupljen u ovome korpusu. Taj se okvir proučavao u različitim diskursima, a učestalo se pojavljuje u političkome diskursu. Charteris-Black (2017b) analizirao je metafore vezane uz natjecanje i njihov potencijal za ideološko uokvirivanje u britanskome političkom diskursu. Otkrio je dvije dominantne konceptualne metafore NACIJE-DRŽAVE SU SUPARNICI i ŽIVOT JE UTRKA. Metaforu suparništva između država potvrđuje i Musolff (2022a, 2022b) u britanskome političkom i medijskom diskursu za vrijeme pandemije koronavirusa, a bilježimo je i u korpusu ovoga istraživanja. Osnovni cilj upotrebe takvih metafora u pandemijskome kontekstu jest uokvirivanje odnosa između ljudi i virusa kao konfrontacije u kojoj je virus taj koji napada ljude, a pacijenti i medicinski djelatnici prisiljeni su braniti se (Musolff 2022a: 312). Konfrontacija kao dio semantičkoga polja sukoba i sporta dio je naše svakodnevne komunikacije, a pruža bogatu terminologiju kojom se koristimo u situacijama poput pandemije kada je poimamo kao sukob. Figurativni izrazi u ovoj skupini otkrivaju da je najzastupljenija konceptualna metafora PANDEMIJA JE UTRKA. Izravno se navodi da je pandemija *utrka* i *maraton*, najduža trkačka disciplina, a od građana se očekuje da budu strpljivi jer to *nije utrka na 100 metara* ili *sprint*. *Za virusom trčimo*, ali poticaj za nastavak treba nam biti to što *smo pobijedili u prvoj dionici*. Uokvirivanje pandemije kao *utrke*, pogotovo u frazama poput *utrka s vremenom* i *utrka za cjepivom*, naglašava hitnost i nužnost brzoga reagiranja u pandemiji, dok su upozorenja poput *ovo nije sprint* trebala signalizirati da će pandemija potrajati. U korpusu bilježimo i miješanje metafora i frazama u primjeru *ovo je utakmica na duge staze*. Frazem *na duge staze* odnosi na dugo trajanje određene aktivnosti, a u našoj kulturi jedna od prvih asocijacija na utakmicu zasigurno je nogomet koji je i sljedeći najzastupljeniji sport u ovoj skupini. Za razliku od trkačkih metafora čiji je fokus bilo trajanje ili žurnost, nogometne metafore više ističu virus kao suparnika kojeg trebamo *nadigrati*. Te su metafore usmjerene na strategiju i pobjeđivanje virusa, o čemu govore fraze poput *preokrenuti utakmicu koju virus vodi s 1:0* i *da ne smijemo dobiti gol u zadnjoj minuti*. Nogometne metafore poslužile su i za objašnjavanje prelaska iz jedne faze pandemije u drugu i promjena u njezinu razvoju te za procjenu uspješnosti strategija suzbijanja virusa.

(56) Nas sve čeka **drugo poluvrijeme**, možda i **treće**. Mi smo **prvu polovicu odigrali** uspješno. Naš je zadatak ponoviti taj uspjeh **u drugom poluvremenu**. (Večernji list, 14. 4. 2020.)

(57) To me, sportskim rječnikom, podsjeća na **nogometnu utakmicu** u kojoj smo **u prvom poluvremenu vodili 2:0**, ali smo se onda **u drugom poluvremenu sasvim raspali** i na kraju **izgubili rezultatom 2:6** – rekao je znanstvenik Štagljar za HRT. (Večernji list, 1. 12. 2020.)

Vremenski razmak između tih izjava gotovo je osam mjeseci i premda se u objema izjavama navodi da smo bili uspješni u prvome poluvremenu, ne možemo sa sigurnošću odrediti koliko je zapravo točno trajalo to poluvrijeme. Može se pretpostaviti da je prvo poluvrijeme završeno kada se počeo smanjivati broj zaraženih, a drugo je započelo kada se taj broj opet naglo povećao i tada smo, prema drugoj izjavi, tu utakmicu izgubili. Međutim kraj utakmice ne označava i kraj pandemije, a navođenje *trećega poluvremena* u primjeru (56) upućuje na to da se već u travnju 2020. dalo naslutiti da će pandemija potrajati. Poznato je da se utakmice sastoje samo od dvaju poluvremena pa najavu da nas možda očekuje i *treće* možemo objasniti kao hiperbolu koja naglašava da je budućnost neizvjesna i da se može dogoditi čak i ono što se sada čini nemogućim. Primjer (57) navodi i rezultat utakmice, ali pandemija ni tada nije bila gotova pa završetak utakmice u kojoj smo poraženi možemo interpretirati kao iskazivanje razočaranja, ali i upozorenje da u budućnosti, nakon ovakvoga poraza, možemo očekivati još težu situaciju. U nastavku članka znanstvenik Igor Štagljar upravo to i najavljuje navodeći da su brojevi zaraženih alarmantni i da će se broj umrlih do kraja godine povećati. Opisujući tadašnje stanje on tvrdi „COVID-19 nas je doslovce pojeo“ iako „smo jako dobro krenuli na početku“. Možemo primijetiti da u svega nekoliko rečenica intervju Štagljar upotrebljava različite metafore ispreplićući izvorne domene NOGOMETA (*nogometna utakmica, poluvrijeme*), KRETANJA (*dobro smo krenuli*) i AGRESIVNOG BIĆA (*pojeo nas je*). Takvo nizanje metafora zasigurno privlači pozornost čitatelja, ali kako objašnjava Charteris-Black (2021: 53) miješanje metafora može na emotivnoj razini upućivati na kaotično proživljavanje iskustava izazvanih pandemijom.

Boks je još jedan od sportova čija je terminologija upotrijebljena za objašnjavanje različitih etapa pandemije. Isto kao i poluvremena kod nogometa, u *prvoj rundi* bili smo uspješni, ali s obzirom na to da je virus još prisutan, moramo paziti da ne *doživimo nokaut u drugoj*. Za razliku od metafora utrke, nogometa i boksa koje su usmjerene na trajanje pandemije, metafore šaha upotrijebljene su za objašnjavanje strategije upravljanja pandemijom. Države *vuku dobre poteze*, a situacija u kojoj neprestano raste broj oboljelih koji trebaju hospitalizaciju opisuje se kao da nas *virus drži u pat-poziciji*. Trenutak kada u bolnicama nema mjesta za sve oboljele i nedostaje

respiratora doživljava se kao poraz, što je izrečeno figurativnim izrazom da smo u *mat-poziciji*. Element šaha zabilježen je i u jednoj proširenoj metafori koja je upotrijebljena za umirivanje javnosti nakon što je naglo počeo rasti broj zaraženih.

(58) Capak je konstatirao da Hrvatska nije u fazi eksponencijalnog rasta. "Da bismo je tako klasificirali morali bismo imati puno više novooboljelih. To vam je kao da na prvo polje šahovske ploče stavite jedno zrno riže. U slučaju eksponencijalnog rasta, za popuniti zadnje polje trebao bi vam cijeli silos", dodao je. (Jutarnji list, 11. 7. 2020.)

Bitno je napomenuti da je ta izjava nastala kada je turistička sezona u Hrvatskoj započela, ali je nakon prvotnoga optimizma opet došlo do širenja zaraze pa je postojala bojazan da će se opet morati uvoditi *lockdown* i time ugroziti sezona. Ta proširena metafora zapravo nema poveznicu sa šahom kao natjecanjem ili strategijama nego je šahovska ploča samo upotrijebljena kako bi se objasnilo značenje eksponencijalnoga rasta. Očito je da većini građana na početku pandemije nije u potpunosti bilo jasno kakav je to zapravo eksponencijalni rast, a uz njega se često navodio i pojam linearni rast te krivulja koju ćemo analizirati u sljedećem potpoglavlju. Članovi Stožera, epidemiolozi pa onda i mediji neprestano su analizirali jesmo li u *fazi eksponencijalnog rasta* i *eksponencijalnog širenja*, a činilo se kako se različite strane ne mogu usuglasiti što zapravo predstavlja eksponencijalni rast. U matematičkom časopisu za mlade Matka objavljen je članak „Pandemija i eksponencijalni rast“ u kojemu Tadić (2021) na vrlo jednostavan, mladima pristupačan način objašnjava taj pojam na primjeru naplate čišćenja sobe bratu. Ako prvi dan čišćenja sobe uslugu naplatimo samo jednu lipu, a svaki sljedeći dan dvostruko više nego prethodni, na kraju mjeseca taj bi iznos trebao iznositi 5,3 milijuna kuna. Na tome je tragu trebalo biti i Capakovo objašnjenje sa zrnima riže na šahovskoj ploči, ali u njemu nedostaje ključni dio, a to je da se na svakom sljedećem šahovskom polju nalazi dvostruko veći broj zrna nego na prethodnom. Ako nam nije dovoljno poznato što je eksponencijalni rast, tada zasigurno nije jasno ni kako smo došli do toga da za 64. šahovsko polje treba silos riže. No njegova namjera očito nije bila detaljno objašnjavati eksponencijalni rast, nego pokazati da je iznimno velika razlika između jednog zrna i cijelog silosa riže te na taj način umiriti javnost jer se broj zaraženih nije tada tako brzo povećavao.

Preostale sportske metafore odnosile su se na natjecanje i suparništvo između država, a takav prikaz pandemije kritizirao je Ivan Đikić u primjeru (21) navodeći da je ovo vrlo ozbiljna kriza, a ne *olimpijske igre*. Povod za takvu kritiku bile su izjave političara koji su lošu pandemijsku

situaciju u Hrvatskoj opravdavali time da je u nekim državama još i gore nego kod nas nastojeći ublažiti kritike za loše upravljanje pandemijom. Musolff (2022b) je analizirao javna obraćanja tadašnjega britanskog premijera Borisa Johnsona koji je često upotrebljavao metafore kojima se Velika Britanija prikazivala kao *svjetski pobjednik* u pandemijskome natjecanju s drugim državama. Međutim Johnsonovo upravljanje pandemijom nije davalo rezultate kakve je obećavao pa su mediji vrlo brzo u ironičnom tonu ismijavali njegove izjave o pobjedi pokazujući veliki raskorak između takvih obećanja i pandemijske stvarnosti. Premda su i hrvatski mediji o pandemiji izvještavali kao o natjecanju između država, jasno je bilo da je to ona vrsta natjecanja u kojem pobjeda ne predstavlja povoljan ishod natjecanja nego upravo suprotno. To je natjecanje u kojemu se *obaraju crni/neslavni rekordi*, a neke se države nalaze *pri vrhu neslavne ljestvice* jer imaju najveći broj zaraženih ili preminulih. Dakle, nepoželjno je biti pobjednik takvoga natjecanja koje se mjeri brojem zaraženih i preminulih, a ironičnim možemo smatrati i opis da je *po broju umrlih Švedska pretrčala Kinu*. Švedska je tijekom cijele pandemije imala vrlo opušten pristup bez mnogo restrikcija pa je često kritizirana i isticana kao loš primjer upravljanja pandemijom upravo zbog velikog broja preminulih. Stoga taj ironičan opis možemo interpretirati kao kritiku švedskoga pristupa jer Švedska je očito u lošijoj situaciji, a razlog za to izravno se navodi (*po broju umrlih*). Upotreba figurativnoga izraza koji izriče suprotnost, Švedska je bolja zbog lošije situacije, može se objasniti kao izricanje kritike i upozorenje. Osim toga, takav izraz zasigurno privlači pozornost čitatelja više nego doslovni opis (Švedska ima više preminulih nego Kina), pogotovo u vrijeme pandemije kada su novinski članci svakodnevno nabrajali brojeve preminulih u različitim državama.

Kasnije je dolazak cjepiva pospješio nastavak natjecateljskoga uspoređivanja država na osnovi podataka o broju cijepljenih građana. Tako se Europa kritizirala da *ima najsporije prolazno vrijeme u cijepljenju*, a Izrael se opisuje kao *svjetski prvak u cijepljenju*. Međutim utrka procjepljivanja stanovništva ovisila je o brojnim čimbenicima: od financijskih mogućnosti pojedine države, odluke koje cjepivo naručiti, sposobnosti vlada da osiguraju dovoljne količine cjepiva i da uvjere građane da se trebaju cijepiti do same organizacije cijepljenja. Isticanje određenih država kao prvaka moglo je djelovati motivirajuće na ostale zemlje, ali isprva je cjepiva bilo dostupno samo u ograničenim količinama pa su države oko njega *vodile borbu*, a naručivanje većih količina doživljavalo se kao *otimanje cjepiva*. Da je granica između natjecanja i rata tanka, pokazuje i sljedeći primjer.

(59) Farmaceutske kompanije razbijale su pokušaje udruživanja i **pretvarale države u međusobne neprijatelje i takmace u jagmi za cjepivom.** (Večernji list, 26. 2. 2021.)

Države koje se ne udružuju nego pretvaraju u *neprijatelje* zasigurno pobuđuju asocijacije na ratni sukob, a *jagma* upućuje na fizičko nadmetanje, grabež u kojemu nema reda. Premda *takmac* pripada semantičkom polju sporta, a ne rata, u ovom kontekstu naglasak je na agresivnom pristupu, a ne na sportskom duhu kojim bi se trebala odlikovati natjecanja. Prikazivanje država kao neprijatelja koji se u kaotičnim okolnostima bore i natječu za cjepivo samo dodatno otežava situaciju i ne djeluje kao poziv na solidarnost i pomaganje.

Uokvirivanje pandemije kao rata ili natjecanja ima dodirne točke, ali se razlikuje njihov retorički učinak. Prikazivanje pandemije kao rata koji vodimo protiv virusa usmjereno je na podizanje svijesti o izvanrednome stanju i opasnosti, a zasigurno je takvo poimanje imalo i snažniji utjecaj na naše emocije nego opisivanje pandemije kao natjecanja. Okvir natjecanja uglavnom je poslužio za objašnjavanje tijeka pandemije i prolaska kroz njezine različite faze, dok su rezultati odgovarali uspješnosti strategija koje je određena zemlja primjenjivala.

Uz ratni okvir vezano je i personificiranje virusa utemeljeno na konceptualnoj metafori VIRUS JE NEPRIJATELJ/SUPARNIK. No personificiranje virusa obuhvaća i brojne druge aspekte koje ćemo analizirati u nastavku, a rezultate slične našima potvrđuju i Baš i Efeoğlu-Özcan (2022) u javnome diskursu tijekom pandemije u Turskoj. Naime, 18,9% metaforičnih izraza u njihovom korpusu čine metafore vezane uz izvornu domenu ŽIVOG BIĆA čije su poddomene ŽIVOTINJA, ŽIVUĆI ORGANIZAM i OSOBA. Autorice (2022: 212) su utvrdile da se u toj skupini koronavirus najčešće poima kroz izvornu poddomenu OSOBE koja ima obitelj (npr. *braća i sestre*), osjećaje (*ponos*), ljudsko ponašanje (*prosvjeduje*), osobine (*razmažen*) i zanimanje (*državni službenik*). Sa stajališta kognitivne psihologije i antropologije Porubanova i Guthrie (2020) pojašnjavaju da je takav način poimanja virusa, neživoga spoja genetskoga materijala, jedna od urođenih ljudskih osobina koja nam pomaže objasniti složene događaje i svijet oko nas. Autori (2020) smatraju kako smo svjesni da virus nije osoba, no o njemu nesvjesno govorimo kao o osobi jer si na taj način stvaramo modele uz pomoć kojih možemo razumjeti njegovo djelovanje, a to nam daje određeni osjećaj kontrole nad virusom.

Rezultati pokazuju da se u ovome korpusu koronavirus personificira preko nekoliko različitih aspekata koje smo pojasnili u potpoglavlju 4.1.3., a najbrojnija skupina figurativnih izraza pripada

okviru KRETANJA. Načini kretanja osobe poslužili su za opis načina kretanja virusa pa tako on ima svoju ishodišnu točku, određenu brzinu i način kretanja i prepreke na putu. Figurativni izrazi proizašli iz toga okvira upotrijebljeni su kako bi se što jasnije objasnilo djelovanje koronavirusa na sam organizam (npr. *receptori preko kojih koronavirus ulazi u čovjekovu krv, ulazi kroz sitastu kost*), ali i načini na koje se zaraza širi.

(60) Virus **ulazi** u zdravstveni sustav, staračke domove i ozbiljno prijeti na sve strane. (Jutarnji list, 16. 10. 2020.)

Iz ovoga primjera jasno je da virus *ulazi* u navedene ustanove tako što ga unose zaraženi i da ulazak virusa metonimijski stoji za zaraženu osobu koja se kreće pa se postavlja pitanje zašto se ta situacija predočava ulaskom virusa, a ne ulaskom zaražene osobe. Poimanje virusa kao osobe koja se kreće, putnika koji se koristi različitim prijevoznim sredstvima, još je izraženije u figurativnim izrazima kao što su virus *stiže autom i dolazi tramvajima ili privatnim avionima*. Takvi figurativni izrazi mogu bolje privući našu pozornost nego doslovno navođenje da je zaražena osoba doputovala svojim automobilom ili avionom, a zasigurno je bitan i element „namjere“ virusa koji svjesno ulazi u zdravstvene ustanove i bira prijevozna sredstva. Takvo prikazivanje virusa trebalo bi lakše i brže predočiti opasnost i prijetnju koju on predstavlja. S druge strane, figurativni izrazi poput *blokirati virus, otežati mu put i virusu je rampa spuštena* upućuju nas na to da nismo potpuno bespomoćni pred njegovim kretanjem jer nam je poznato kako inače možemo zaustaviti ili ograničiti nečije kretanje.

Sljedeća najbrojnija skupina figurativnih izraza odnosi se na poimanje virusa kao osobe koja ima obitelj i čije porijeklo poznajemo. Takvi su izrazi uglavnom vezani uz slikovito prikazivanje znanstvenih spoznaja o koronavirusu kojima se pojašnjava njegova povezanost s prijašnjim poznatim virusima pa se navodi da znamo njegovu *obiteljsko stablo, starijeg brata* i čiji je on *rođak*. Koronavirus i bolest isto tako rese i određene fizičke karakteristike koje služe za opis tijeka njihova širenja pa se prati njihov *razvoj, jačanje i slabljenje*. Ipak, velik broj figurativnih izraza (N=69) opisuje njegove karakterne osobine od kojih se samo manji broj odnosi na pozitivne (*blag, bezazlen*), dok ostali izrazi opisuju njegove različite izuzetno negativne strane (*opak, podmukao, nepredvidljiv*). Preostali figurativni izrazi u ovoj skupini opisuju njegove preferencije (*ne ide u kazalište*), ali i nasumično ponašanje jer koronavirus *tretira sve jednako i ne bira*, a takvi bi izrazi trebali biti upozorenje da se koronavirusom može zaraziti bilo tko. Kritizirajući svakodnevno

opsesivno izvještavanje o koronavirusu i nametanje „popularnosti“, akademik Miroslav Radman izjednačava ga s poznatim osobama.

(61) ... zašto je Covid postao takva **zvijezda, celebrity** kad imamo manjih smrtnih slučajeva nego u isto doba prošle godine, rekao je Radman. (Jutarnji list, 22. 10. 2020.)

Preostali figurativni izrazi virusu pridodaju ljudske osobine koje odgovaraju nasilniku, autoritetu, prevarantu i osobi koja razotkriva što je zapravo posljedica promjena koje je on izazvao u našim životima. Njegovo djelovanje kao nasilne i zle osobe prati različite stupnjeve od toga da nam *prijeti, ruga se i ometa* do ekstremnijega ponašanja kada *bjesni, ruši, ubija i napravi pokolj*. Opisivan je i kao osoba koja se nametnula kao autoritet, a takvo se njegovo djelovanje isto može pratiti kroz različite stupnjeve, od blažeg, gotovo roditeljskoga pristupa, kada nam on nešto *dopušta, uvjetuje, potjera nas u postelju i kažnjava* pa sve do iznimne kontrole *diktatora COVID-19* i života *pod čizmom pandemije i pod okupacijom virusa*. Čak i sada, nakon dvije godine od početka pandemije, koronavirus zbog brojnih mutacija zbunjuje znanstvenike pa ne čudi da je i tijekom prve godine pandemije prikazivan kao iznimno lukava osoba i prevarant. *Zavaravao* nas je, *namagarčio* i *zavodio* jer je *majstor prerusavanja i pokazao je toliko lica*, ali pandemija je i *razotkrila* određene društvene probleme s kojih je *strgnula zavjesu*, a iz ljudi je *izvukla najgore i najbolje*. Svi ti primjeri potvrđuju da su se koronavirus i pandemija poimali kao OSOBA koja ima različite osobine i ponašanje, uglavnom vezano uz negativno djelovanje koje je unijelo velike promjene u naše živote.

Skupina figurativnih izraza (N=116) vezana uz personifikaciju koja zaslužuje pomniju analizu jest ona koja virus i pandemiju prikazuje kao naše suputnike i sustanare, osobe s kojima se moramo naučiti živjeti. Primjer promicanja takvoga pristupa pandemiji ilustrira sljedeća izjava Davora Božinovića, ministra unutarnjih poslova i šefa Nacionalnoga stožera civilne zaštite.

(62) To je taj novi način **suživota s virusom** u kojem ćemo cijelo vrijeme balansirati upravo zbog uspostavljanja ravnoteže između zaštite života i zdravlja te gospodarstva jer se od nečega mora živjeti. (Jutarnji list, 25. 6. 2020.)

Tijekom ljeta 2020. ideja *suživota s virusom* počela se sve više isticati kao novi način života u pandemiji jer je postalo jasno da je novi *lockdown* nepoželjan, pogotovo zbog početka turističke sezone. No vrlo brzo javila su se i suprotna mišljenja koja su propitivala što zapravo treba značiti

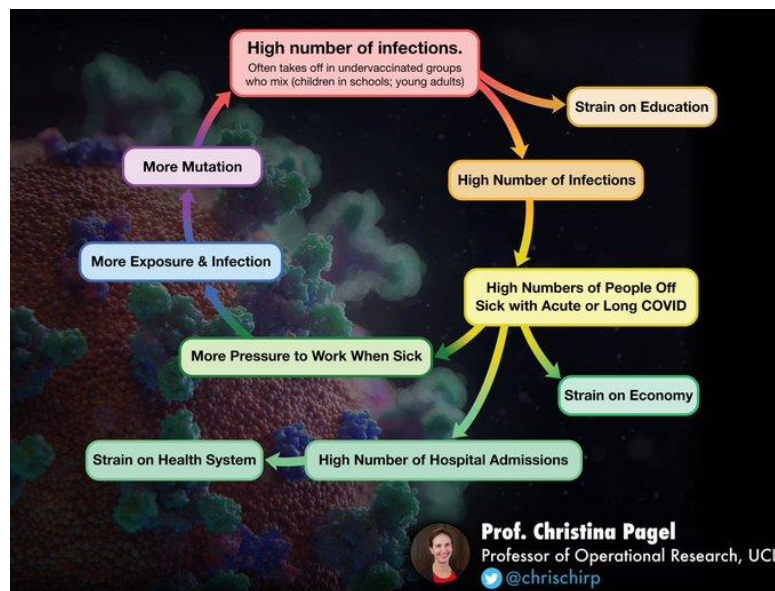
suživot s virusom koji nas i dalje ugrožava kao što pokazuje razmatranje u jednoj kolumni. U javnome diskursu povremeno su se javljale ocjene odabira određenoga figurativnog izraza, pogotovo onda kada se radilo o neprikladnim metaforama.

(63) Brzopleta formula o **suživotu s COVID-19** ne može izdržati ni ozbiljnije semantičke provjere: nema **suživota** dok **sustanari** jedan drugome rade o glavi. (Večernji list, 8. 7. 2020.)

Stokoe i sur. (2022) primjećuju da fraze u engleskome jeziku *living with covid* (živjeti s covidom) i *learning to live with the virus* (naučiti se živjeti s virusom) predstavljaju dva potpuno oprečna stajališta u diskursu o pandemiji. Jedno je stajalište koje prihvaća virus, ali odbija prilagodbe i zalaže se da treba nastaviti živjeti kao i prije pandemije, a drugo je ono koje prihvaća prilagodbe „novom normalnom“. Ono što te fraze može činiti problematičnima, jest to što ih upotrebljavaju različiti akteri kako bi postigli različite ciljeve, a one su već postale gotovo klišeji koji dodatno polariziraju društvo. Uvriježenost te fraze potvrđuje i dokument koji je objavila vlada Ujedinjenoga Kraljevstva 21. 2. 2022. naslova *Covid-19 Response: Living with COVID*,²³ koji predstavlja plan i smjernice za daljnje postupanje u pandemiji. Sličnu retoriku potvrđuje i Neagu (2022: 266) u rumunjskome političkom diskursu tijekom pandemije. Njezina analiza javnih govora predsjednika države Klause Iohannisa otkriva upotrebu figurativnih izraza poput *virus neće otići* i *virus će ostati s nama*, a prije ljetnih praznika on izjavljuje *virus će ići s nama i u planine i na more*. Razlog za upotrebu tih figurativnih izraza u političkome i javnom diskursu može biti upozorenje da je i dalje potreban oprez iako je većina mjera ukinuta. Naše aktivnosti i poslovi trebaju se odvijati uz pojačanu svjesnost o stalnoj prisutnosti virusa, no iz tih poruka nije jasno na koji se način zapravo trebamo prilagoditi tome suživotu. Posebno kritični prema ideji *življenja s virusom* zdravstveni su djelatnici koji uviđaju brojne opasnosti takvog razmišljanja. McLellan i Abbasi (2022) uočavaju da britanski zdravstveni sustav čak i nakon dvije godine od početka pandemije trpi iznimno velike posljedice kao što su preopterećenost bolnica, nedostatak djelatnika, dugačke liste čekanja, nedostatak sredstava itd., a kako slikovito kažu „pokušaj *življenja s covidom* kap je koja je prelila čašu“ (engl. *attempt to “live with covid” is the straw that is breaking the NHS’s back*). Oni upozoravaju da takav pristup znači i stalan veliki broj hospitalizacija oboljelih od covida, ali i onih koji imaju dugotrajne posljedice zbog preboljenja pa *život s covidom* zapravo dovodi do kolapsa i umiranja zdravstvenoga sustava dok britanska vlada tvrdi da drži sve pod kontrolom. Christina

²³ [COVID-19 Response: Living with COVID-19 - GOV.UK \(www.gov.uk\)](https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-response-living-with-covid-19) (Datum posjeta stranici: 15. srpnja 2022.)

Pagel, znanstvenica koja se bavi izradom matematičkih modela vezanih uz zdravstvo, objavila je grafički prikaz²⁴ koji pokazuje zašto je ideja (*su*)života s *covidom* loša.

Slika 15. Prikaz posljedica „življenja s *covidom*“ (Twitter objava, 16. 7. 2022.)

Kada su brojevi zaraženih visoki, a u javnosti se promiče stav da trebamo *naučiti živjeti s covidom*, tj. nema posebnih mjera koje bi spriječile širenje virusa, nastaje začarani krug čiji je krajnji rezultat sve veći broj oboljelih i nastanak novih mutacija virusa. Sve to predstavlja izniman teret za normalno funkcioniranje gospodarstva, školskoga i zdravstvenog sustava. Britanski imunolog Danny Altmann u intervjuu²⁵ za Guardian kritizira promicanje takvoga pristupa jer smatra da *život s virusom* zapravo otkriva nedovoljan angažman britanske Vlade. Promicanje takve strategije još je jedan primjer kako jezični odabir može imati značajnu ulogu u prikrivanju stvarne društveno-političke situacije. Altmann u nastavku tvrdi da će ta politika *života s virusom* dovesti do postizanja određene ravnoteže, ali moramo prihvatiti da će cijena takvoga suživota biti niži stupanj općega zdravstvenog stanja stanovništva.

Zdravstvenim stručnjacima ta je fraza bila neprihvatljiva i zbog nejasnog značenja, ali i zbog činjenice da gotovo dvije godine nakon početka pandemije još uvijek nemamo dovoljno spoznaja o koronavirusu. U takvoj situaciji u kojoj je virus još uvijek nepredvidiv, a nismo uspjeli otkriti

²⁴ <https://twitter.com/chrischirp> (Datum posjeta stranici: 16. srpnja 2022.)

²⁵ https://www.theguardian.com/world/2022/jul/17/unexpected-changing-waves-covid-seasonal?CMP=Share_iOSApp_Other (Datum posjeta stranici: 17. srpnja 2022.)

kako ga učinkovito suzbiti, sa zdravstvenoga stajališta čini se neprihvatljivim jednostavno nastaviti živjeti s virusom, što pokazuje sljedeći primjer.

(64) "**Suživot s virusom** znači što? Sadašnja situacija nije prihvatljiva, dugoročno previše je nepoznanica", kazao je Martin McKee, profesor javnog zdravlja na Londonskoj školi higijene i tropske medicine. (Večernji list, 17. 2. 2021.)

Jedan od kritičara takvoga pristupa u Hrvatskoj, najviše zbog iznimno velikoga broja preminulih kod nas, jest i liječnik Božo Radić koji svojim svakodnevnim objavama na društvenim mrežama zagovara aktivniji i odgovorniji pristup suzbijanju pandemije. Čini se da se posebno u 2022., nakon dvije godine pandemije, sve češće promiče prihvaćanje *življenja s covidom* jer je postalo izvjesno da se koronavirus neće tako skoro u potpunosti iskorijeniti. Njegova objava²⁶ na Twitteru 19. 7. 2022. propituje značenje te fraze.

„Kažu trebamo **naučiti živjeti s Covidom**. Kako se to uči? Gdje se to uči? Što to uopće znači, ako ne znači prihvaćanje bolesnih i umrlih, novih varijanti i stalnih valova pa što bude. Suživot kao i balansiranje pojam je iz skupine budalaština koji ništa ne znači, ali dobro zvuči.“ (Božo Radić, Twitter, 19. 7. 2022.)

Znači li *suživot s covidom* samo pasivno prihvaćanje trenutne situacije koja je još uvijek daleko od one koju smo imali prije pandemije jer trenutno nemamo boljega rješenja? Novinar Guardiana George Monbiot²⁷ smatra da je fraza *naučiti živjeti sa* sada postala izraz čije je pravo značenje „nečinjenje“ i da nema razlike između *života s covidom* i *umiranja od njega*. On također primjećuje da se u britanskome javnom diskursu pojavljuju poruke poput onih da moramo *naučiti živjeti s klimatskim promjenama, poplavama, toplinskim valovima* itd. te da ta fraza predstavlja našu nesposobnost da se suočimo s problemima današnjice, a prije svega ona je odraz neuspjeha vladajućih. U hrvatskome javnom diskursu ta se fraza još uvijek dominantno javlja u kontekstu pandemije, a tek mjestimično vezano uz druge krizne situacije (npr. *naučiti se živjeti s požarima, potresom, krizom*). Ostaje vidjeti hoće li se ta fraza ustaliti u hrvatskome jeziku u značenju prihvaćanja i prilagodbe različitim krizama ili će ipak koronavirus ostati naš glavni *sustanar* i

²⁶ <https://twitter.com/radicbozo81/status/1549486665516851201> (Datum posjeta stranici: 19. srpnja 2022)

²⁷ <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/apr/07/learning-live-covid-climate-breakdown-failing-government-flooding> (Datum posjeta stranici: 22. srpnja 2022.)

posjetitelj s kojim moramo *naučiti živjeti* i *koji nas prati*, što nas dovodi do sljedeće skupine figurativnih izraza vezanih uz uokvirivanja pandemije kao KRETANJA.

KRETANJE je nadređena domena izvornoj domeni PUTOVANJA kojom su se već bavila brojna kognitivnolingvistička istraživanja. Primjerice Lakoff i Johnson (1980), Lakoff i Turner (1989) i Kövecses (2002, 2005) identificirali su tu izvornu domenu u konceptualnim metaforama ŽIVOT JE PUTOVANJE, LJUBAV JE PUTOVANJE I RASPRAVA JE PUTOVANJE. Značajan je i doprinos Semino i sur. (2018a, 2018b) koji su analizirali metaforu PUTOVANJA u zdravstvenome diskursu s posebnim naglaskom na liječenje raka. Charteris-Black (2011: 46) smatra da putovanja predstavljaju vrlo plodnu izvornu domenu zbog svoje jasne sheme koja uključuje nužne elemente kao što su početak i cilj putovanja, rutu i entitete koji se po njoj kreću. Ono što je bitno za politički diskurs koji je on proučavao jest i mogućnost uključivanja dodatnih elemenata, npr. načina putovanja, vođe puta, suputnika itd. koji čak imaju bolji retorički potencijal od osnovnih elemenata. Analizirajući govore sedam istaknutih političara (Winston Churchill, Martin Luther King, Margaret Thatcher, Bill Clinton, Tony Blair i George W. Bush) s engleskoga govornog područja, otkriva da je PUTOVANJE druga najčešća izvorna domena za metaforičke izraze u korpusu njegova istraživanja, a kao ciljne domene identificira rat, vojnu pobjedu i općeniti napredak društva. Premda su se te metafore upotrebljavale za različite političke ciljeve, ono što im je zajedničko jest da su poslužile za konceptualiziranje postizanja dugotrajnih ciljeva pa se stoga može očekivati da će one imati istaknuto mjesto i u diskursu o pandemiji.

U potpoglavlju 4.1.4. naveli smo konceptualne metafore na kojima se temelje figurativni izrazi koji pokazuju da pandemiju poimamo i kroz okvir PUTOVANJA. Figurativni izrazi otkrivaju da to kretanje ima obilježja tipičnoga putovanja od *polazne točke*, *smjera* i *dolaska do kraja*. Na tome putu očekuju nas različiti problemi i zapreke pa povremeno moramo napraviti *zaokret*, a zbog nesigurnosti ili neorganiziranosti *lutamo* i *kaskamo*. Entiteti koji se kreću države su i građani, ali i virus koji se personificira kao putnik kao što smo naveli u prethodnome odlomku. Poimanje virusa i pandemije u ovome okviru nije jednoobrazno jer se odvija preko još nekih konceptualnih metafora. Jedna je od njih metafora SPREMNIKA kao što pokazuju figurativni izraz poput *prolazimo kroz pandemiju* i (članovi Stožera) *vode nas kroz epidemiju*. Identificirali smo još jednu konceptualnu metaforu ZAPREKA DJELOVANJU JE ZAPREKA KRETANJU koja se ostvaruje u figurativnim izrazima *virus je zaustavio planet*, *pandemija nas koči*, *usporava* i *zaustavlja* koji

pokazuju da su virus i pandemija prepreke na tom putovanju. Kod metafora rata, prirodnih nepogoda i onih koje personificiraju virus, preslikavanja su između domena jasnija, tj. virus i pandemija poimaju se kao neprijatelj, prirodna sila ili osoba. Za razliku od toga unutar okvira PUTOVANJA bilježimo različite izvorne domene za ciljnu domenu virusa i pandemije, dakle virus je i entitet koji se kreće kao i mi (npr. *moramo biti ispred virusa*), ali i prepreka na tome putu. Isto tako i sama pandemija prikazuje se na različite načine, metaforom SPREMNIKA, ali je ona i zapreka koja nam onemogućuje kretanje.

Skupina figurativnih izraza koji smanjivanje broja zaraženih opisuju kao kretanje naprijed (N=52) proizlaze iz konceptualne metafore NAPREDAK JE KRETANJE PREMA NAPRIJED (npr. *idemo naprijed, nastojimo biti korak ispred virusa*). Međutim bilježimo čak 91 figurativni izraz koji kretanje pandemijom opisuju kao *vraćanje*, npr. *vraćamo se u normalu / na staro / u život i povratak u život kakav je bio prije*. Ići naprijed i vraćati se imaju oprečna značenja pa se može činiti da postoji nesklad u takvome poimanju pandemije. Ipak, upotrebu takvih naizgled suprotnih koncepata možemo objasniti zamišljenim ciljem putovanja. Dolazak na odredište predstavlja završetak pandemije, a to je ukidanje mjera i nestanak velikih promjena koje su se dogodile zbog koronavirusa, što u konačnici znači da bi naši životi tada trebali biti kao i prije početka pandemije. Heterogenost toga okvira pokazuju i figurativni izrazi kojima se opisuje nastanak i dolazak cjepiva pa i u ovim primjerima pronalazimo različite perspektive kretanja. Prema jednoj perspektivi mi smo entitet koji se kreće prema cjepivu (*nalazimo se korak bliže cjepivu, putovanje prema cjepivu ne ide glatko*), dok se iz druge perspektive cjepivo kreće prema nama (*cjepivo dolazi, cjepivo je na putu*).

Istaknut ćemo još neke osobitosti unutar ovoga okvira, a to je opisivanje kretanja država različitim brzinama i putevima kroz pandemiju. Nastojeći objasniti tijek i razvoj pandemije, novinari uspoređuju situaciju u Hrvatskoj s ostalim zemljama na sljedeći način:

(65) Zahvaljujući dobro provedenim protuepidemijskim mjerama tijekom ožujka i travnja, **Hrvatska je u svojem “vremenskom tunelu”** sada oko tjedan dana iza BiH i Srbije, a oko dva tjedna iza Sjeverne Makedonije. (Večernji list, 23. 6. 2020.)

(66) Doduše, efekt novih mjera ne može se očekivati u samo nekoliko dana, premda je **Belgija bila na kraju listopada ondje gdje smo mi danas**, u omjeru na broj stanovnika svjetsko žarište,

pa su se rezultati pokazali već dan nakon obraćanja naciji njihova premijera zbog uvođenja lockdowna. (Večernji list, 1. 12. 2020.)

Prvi je primjer dio proširene metafore za čije je razumijevanje nužno pročitati cijeli tekst u kojemu se kretanje kroz pandemiju uspoređuje s prolaskom kroz *vremenski tunel*. Početak širenja zaraze u određenoj zemlji ulazak je u tunel kroz koji se krećemo određeno vrijeme koje je potrebno virusu za nesmetano širenje, a kada se broj oboljelih stabilizira i smanjuje, izlazimo iz tunela. Ta metafora poslužila je za opis dinamike pandemije koji očito u sličnim epidemiološkim uvjetima slijedi isti obrazac koji nam može pomoći predvidjeti razvoj događaja. Načini dakle kretanja drugih zemalja kroz pandemiju, tj. njihovi načini suzbijanja virusa, pokazuju nam što će se događati na našem putovanju ako slijedimo isti smjer kao i oni.

Vrlo je izvjesno da je nastanak metafore kretanja kroz vremenski tunel motiviran frazemom *svjetlo na kraju tunela* koji je zabilježen u korpusu 24 puta s različitim varijacijama i modifikacijama. Bilježimo i strukturne i leksičke modifikacije toga frazema koje uključuju dodavanje nove sastavnice vezane uz virus poput *nazire se svjetlo na kraju **koronavirusnog** tunela* i *vidi se svjetlo na kraju **koronatusnela***. Premda je iz konteksta jasno da se najteži trenutci pandemije poimaju kao kretanje kroz tunel, te dodane sastavnice specificiraju i naglašavaju da je uzrok neizvjesnosti i problema s kojima živimo koronavirus. Štrkalj Despot (2020) ubrzo nakon početka pandemije bilježi brojne složenice s prefiksoidom *korona-* koje su postale dio leksika hrvatskoga jezika (npr. *koronakriza*, *koronapravila*, *koronaprofiter* itd.), a jedna je od njih i *koronatusnel* iako je njezino značenje jasno jedino ako je promatramo unutar frazema. Taj se frazem modificirao i kako bi se istaknulo da iako se nazire kraj pandemije, ona traje mnogo duže no što smo očekivali i nije još uvijek završena (*vidimo svjetlo na kraju tunela, međutim taj je tunel jako dug; još uvijek smo u tunelu*).

Možemo zaključiti da uokvirivanje pandemije kao putovanja slijedi različite obrasce koji se temelje na brojnim elementima dostupnima u ovome okviru. Određena predočavanja mogu se činiti proturječna poput onih da se mi krećemo kroz pandemiju, vraćamo se u prijašnji život, ali i virus se kreće te može predstavljati zapreku kretanju. Okvir putovanja bogat je strukturnim elementima koji omogućuju nastanak različitih konceptualnih metafora pa se preslikavanja mogu temeljiti na brojnim kombinacijama domena, a rezultat su toga figurativni izrazi koji se prilagođavaju kontekstu i ciljevima poruke.

Sljedeća skupina figurativnih izraza otkriva da se virus poimao i kao predmet. Charteris-Black (2021) analizira različite primjere reifikacije ili opredmećivanja, a to je postupak u kojemu se virusu pripisuju svojstva konkretnih predmeta. Jedan od najzastupljenijih takvih figurativnih izraza jest opisivanje virusa i zaraze kao valova kao što smo već naveli na početku ovoga poglavlja. U nastavku ćemo analizirati figurativne izraze koji virus prikazuju kao predmet koji se *prenosi* među ljudima, a od ukupno 302 figurativna izraza u ovoj skupini čak 138 vezano je uz lekseme *prenositi*, *prijenos* i *prenosioci*. Upotreba tih leksema u kontekstu zaraznih bolesti ustaljen je način opisivanja njihova širenja, a istaknut ćemo kolokaciju *tihi prenosioci* koja se i prije upotrebljavala u medicinskome diskursu, ali se tijekom ove pandemije sve češće pojavljuje i u medijskom diskursu. Merriam-Webster Medicinski rječnik engleskoga jezika sadrži čak šest definicija pojma *tih* (engl. *silent*)²⁸ od kojih prve tri odgovaraju značenjima toga pojma u pandemijskome kontekstu (nepokazivanje uobičajenih znakova ili simptoma, za opis zarazne bolesti ili patogena koji se neotkriven širi u populaciji i vezano uz osobu koja je asimptomatski ili presimptomatski zaražena). Nastanak kolokacije *tihi prenosioci* objasnili smo u poglavlju 4.1.5. analizirajući njezino preneseno značenje kao opis načina kretanja. Osobe koje se tiho kreću obično ne zapažamo odmah pa se tako i *tihi prenosioci*, oni bez simptoma, kreću među nama i neopaženo šire zarazu. Epidemiolozi su neprestano upozoravali na to da se upravo zbog takvih asimptomatskih slučajeva pandemija sporo dovodi pod kontrolu jer se zaraza neprestano širi. Čak su se u medijima pojavljivale i upute kako bismo se svi trebali ponašati kao da smo jedan od takvih potencijalnih prenosilaca, a upućivalo se i na skupine za koje se smatralo da su u velikoj mjeri *tihi prenosioci*, djeca i trudnice. Jasno je da osobe koje prenose virus, a nemaju simptome, zasigurno ne možemo smatrati odgovornima za namjerno širenje zaraze, međutim označavanje tih osoba kao *tihih prenosilaca* ipak može imati i negativne konotacije. Primjerice ovako glasi prva rečenica članka²⁹ objavljenog 27. 9. 2020. na nezavisnom informativnom *Top Portalu*: „Tempirane bombe, tihi prenosioci, superkliconoše ili jednostavno asimptomatski slučajevi nisu nova i neuobičajena pojava kada je riječ o koronavirusu“, dok u dijelu naslova članka stoji „stručnjaci upozoravaju da su “tihi” prenosnici svuda oko nas“. Tempirana bomba, kao i metafora *hodajuće covid bombe* koju smo već spomenuli u analizi ratnoga okvira, prilično je ekstremna i maliciozna s obzirom na to da označava osobe koje uglavnom nisu

²⁸ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/silent#medicalDictionary> (Datum posjeta stranici: 22. srpnja 2022.)

²⁹ <https://topportal.info/nisu-imali-simptome-a-imaju-antitijela-na-koronu-strucnjaci-upozoravaju-da-su-tihi-prenosnici-svuda-oko-nas/> (Datum posjeta stranici: 22. srpnja 2022.)

svjesne da su zaražene. Kolokacija koja je ustaljena u hrvatskome jeziku u diskursu o bolesti jest i *tihi ubojica* koja se odnosi na povišeni tlak, a ima izrazito negativne konotacije. Primjerice projekt koji je posvećen borbi protiv hipertenzije zove se „Lov na tihog ubojicu“, a na web stranici projekta hipertenzija³⁰ osim kao tihi ubojica opisuje se kao i ubojica koji širi svoje podle pipke i ima demone. Ubojica dakako upućuje na iznimnu opasnost od bolesti, ali leksem *tih* implicira i prepedenost i podlost. S obzirom na to da je kolokacija *tihi ubojica* dobro poznata govornicima hrvatskoga jezika, moguće je da ćemo stvarati asocijacije s njom i kada čujemo da je netko *tihi prenosilac*. Kako bi se izbjeglo negativno obilježavanje zaraženih osoba, smatramo da je taj figurativni izraz u medijskome diskursu potrebno upotrebljavati s oprezom, a umjesto njega poželjnije bi bilo takve osobe opisivati kao asimptomatske prenosiocice.

Širenje zaraze opisuje se figurativnim izrazima vezanim uz kretanje kao što su pokazale metafore koje se odnose na putovanje i personifikaciju, a primjeri reifikacije pokazuju da je virus predmet koji se kreće *prijenosom* među ljudima. Možemo pratiti smjer njegova kretanja jer se on *donosi, unosi, uvozi i importira* iz određene zemlje ili se pak dalje *izvozi i prebacuje*, baš kao tržišna roba. Određeni izrazi upućuju na to da je su virus i bolest nepoželjan predmet koji nam netko može *uvaliti*.

(67) Eh, naravno da je naslov trebao biti clickbait "Srbi i Crnogorci nam **uvalili koronu**", a ne sumnjam da će se naći neki s upravo takvom porukom nakon prekinutog Adria Toura na koji su sportaši stigli s beogradskog tuluma, pa i "prvi nositelj" korone Grigor Dimitrov. (Večernji list, 22. 6. 2020.)

Ovaj komentar odnosi se na teniski turnir u Zadru koji je organiziran bez poštivanja epidemioloških mjera i na kojemu se zarazio velik broj ljudi. U nastavku članka kritizira se nemar organizatora koji su takvim nonšalantnim pristupom doveli do širenja zaraze, a kao opravdanje mogli bi optužiti Srbe i Crnogorce za *uvaljivanje korone* jer su neki od igrača iz tih zemalja došli zaraženi. Autor članka dakako kritizira takav stav i smatra ga nekorektnim jer su se i građani Hrvatske, organizatori i publika, isto tako neodgovorno ponašali. *Uvaliti koronu* nekome implicira nametanje protiv naše volje, ali svi oni kojima je bolest *uvaljena* na turniru, nisu sami učinili dovoljno kako bi se zaštitili, stoga okrivljavanje pripadnika drugih naroda za širenje zaraze zaista nije opravdano. U ovome primjeru novinar zapravo izriče kritiku neopravdanoga prozivanja određenih skupina, u ovom

³⁰ <https://tihuubojica.hr/> (Datum posjeta stranici: 22. srpnja 2022.)

slučaju pripadnika nacija koje se i inače u Hrvatskoj često prikazuju u negativnome kontekstu pa isticanje Srba i Crnogoraca kao krivaca za širenje zaraze samo dodatno pojačava osjećaj neprijateljstva. U kriznim situacijama poput pandemije iznimno je važno upućivati na takvu praksu koja jezičnim odabirom može unijeti neravnotežu u društvu i koristiti se u svrhu promicanja određene ideologije. Ranije smo naveli primjere okrivljavanja „drugih“ i „drukčijih“ za širenje side, ebole i SARS-a, a taj se obrazac ponavlja i u neopravdanome prozivanju određenih društvenih skupina za najrazličitije probleme s kojima se neke države bore. Primjerice imigranti se mogu prikazivati kao nepoželjni jer oduzimaju poslove lokalnom stanovništvu, pridonose porastu kriminala i javnih nemira, a navest ćemo i prilično apsurdan primjer okrivljavanja imigranata za nastanak ekoloških problema³¹. Važno je osvijestiti i upućivati na to da upotrebljavanje figurativnoga jezika za prebacivanje (nepostojeće) krivnje na „druge“ može poslužiti i za prikrivanje nacionalističke i rasističke retorike pod izlikom zaštite većinskoga stanovništva.

Zaraza i pandemija poimaju se i kao težak predmet, što je posredovano konceptualnom metaforom TEŠKOĆA JE TEŽINA, a na to upućuju jezične metafore poput *Amerika grca pod teretom zaraze*, *gospodarstvo/Austrija stenje pod koronavirusom* i *bolnički kapaciteti „stenju“ pod najezdom novozaraženih*. Upotreba glagola *grcati* i *stenjati* otkriva da se teškoće prouzročene koronavirusom poimaju kao fizičke reakcije poremećaja disanja i boli zbog njegova pritiska, a države, gospodarstvo i institucije živi su entiteti koji prolaze patnju. Takvi se dramatični opisi mogu očekivati u pandemiji, a često su se upravo takve metafore pojavljuju u razdobljima alarmantnoga porasta broja zaraženih.

Umjetnost je sljedeći okvir koji je omogućio predočavanje pandemije preko raznolikih jezičnih metafora poput onih vezanih uz film, predstavu, književnost, slikarstvo i glazbu. Najbrojnije su jezične metafore s leksemom *scenarij* za koji Hrvatski jezični portal navodi jedno od sljedećih značenja uz napomenu da se radi o prenesenome: „detaljan, obično tajni plan nekog događaja“³². U kontekstu pandemije *američki*, *talijanski*, *švedski scenarij* i *scenarij iz Manausa* figurativni su izrazi koji opisuju tijek pandemije u navedenim državama i gradu, a poslužili su za objašnjenje kakvu situaciju možemo očekivati u Hrvatskoj ako slijedimo njihovu epidemiološku strategiju.

³¹<https://www.americanprogress.org/article/extremist-campaign-blame-immigrants-u-s-environmental-problems/> (Datum posjeta stranici: 7. veljače 2023.)

³²<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Datum posjeta stranici: 25. srpnja 2022.)

(68) Izbjegli smo **talijanski scenarij** i golemi broj teških slučajeva. (Večernji list, 29. 6. 2020.)

(69) ... zašto se nakon **scenarija užasa u Bergamu i Lombardiji** pandemija smirila i nema novog povećanja broja slučajeva ... (Jutarnji list, 18. 7. 2020.)

Ti su izrazi na neki način poslužili kao sažeti opis situacije jer svi koji su u to vrijeme pratili medije, znaju što predstavlja svaki od tih scenarija pa se upotrebom tih izraza bez detaljnoga objašnjavanja mogla vrlo jasno predočiti pandemijska situacija.

Osim proživljenih scenarija iz drugih država, epidemiolozi i vladajući govore i o *moogućim, najcrnjim, katastrofalnim* itd. *scenarijima* čije značenje odgovara prethodno navedenoj definiciji, a to su planovi upravljanja pandemijom, ali u ovome kontekstu i predviđanja razvoja pandemije. Upotreba tih figurativnih izraza može se gledati kao upozorenje na ono što nas očekuje, ali i pokušaj umirivanja javnosti jer se za te *scenarije pripremamo* ili ih pokušavamo *izbjeci*. Takvo uokvirivanje razvoja pandemije upućuje na određenu aktivniju ulogu u upravljanju pandemijom pa poruka javnosti treba biti da postoji određena strategija i plan suzbijanja pandemije. S obzirom na to da je koronavirus bio nedovoljno poznat i nepredvidiv, u medijima se raspravljalo o primjerice *tri* ili *četiri moguća scenarija*, a to su predviđanja i procjene znanstvenika o budućem tijeku pandemije. Međutim, zabilježili smo i miješanje metafora u izrazima *prelijevanje scenarija* u izvještajima o naglome porastu broja oboljelih u susjednim zemljama Bosni i Hercegovini i Srbiji pa se *sličan scenarij prelio i na Hrvatsku*. Tijekom pandemije ustalilo se govoriti o širenju zaraze u *valovima* koji se *prelijevaju* iz drugih država pa se očito dio te učestale fraze počeo upotrebljavati i u ostalim do tada netipičnim kolokacijama: *prelit će se scenarij, situacija, zaraza, bolest*. Kao i kod *valova zaraze* ova kolokacija upućuje na silinu virusa čije je širenje neminovno i ne možemo ga uspješno zaustaviti pa smo u *scenariju* koji se *prelijeva* opet svedeni na bespomoćnost i pasivnu ulogu u pandemiji.

Različite faze pandemije poistovjećivale su se i s *epizodama* i *poglavljima priče* te *predstavom*. I u slučaju tih figurativnih izraza možemo primijetiti dvojako djelovanje metafore s obzirom na našu ulogu u njima. *Epizode*, razdoblja nagloga širenja virusa, smjenjuju se jedna za drugom bez obzira na naša nastojanja, što zapravo odgovara *valovima zaraze* jer se i o *epizodama* govori kao *prvoj, drugoj* ili *proljetnoj*. Međutim, građani se nastoje osvijestiti o odgovornome ponašanju u pandemiji pa bilježimo i primjere u kojima se naglašava važnost uloge pojedinca u tim *epizodama*.

Sljedeći primjer, izjava Alemke Markotić, članice Stožera koju su često kritizirali zbog dociranja, jedna je od brojnih preporuka koja poziva na ostanak kod kuće kao vid odgovornog ponašanja.

(70) Ako se budemo odgovorno i racionalno ponašali, imamo šansu da budemo dobri i dalje, ali ako pokvarimo silnom željom "da nismo negdje išli i bili" te se počnemo neodgovorno ponašati, **druga bi epizoda mogla biti puno lošija** – dodala je. (Večernji list, 23. 4. 2020.)

Još preciznije određivanje naše uloge pokazuje i sljedeći primjer koji izravno navodi da je naša uloga svedena na ostanak kod kuće, što je pogotovo tijekom božićnih blagdana bilo neuobičajeno i teško prihvatljivo za mnoge.

(71) I iako su mnogi građani očekivali blagdanski scenarij, svi događaji ovoga tjedna bili su sve samo ne klasična božićna priča. Također, svi su znali da moraju **odigrati svoju ulogu u pandemiji** i ostati na sigurnom kod kuće. (Jutarnji list, 27. 12. 2020.)

Razdoblja su pandemije i *poglavlja* priče pa se tako promjene u rastu broja zaraženih opisuju kao *prelazak iz drugog u treće poglavlje*. No na osnovi prijašnjih iskustava *iduća poglavlja* možemo *razraditi i planirati*, što opet upućuje na to da s protekom pandemije nismo više potpuno bespomoćni jer sada već poznajemo strategije koje su uspješne za suzbijanje virusa. Dolazak cjepiva omogućuje nam da *otvorimo novo poglavlje* i *okrenemo novu stranicu*, dakle nastavak priče od toga trenutka sve je više pod našom kontrolom i svojim djelovanjem možemo utjecati na to kako će se ona dalje odvijati. Figurativni izrazi vezani uz umjetnost upotrebljavali su se kako bi se razgraničile različite faze pandemije te iznijela predviđanja o njezinu daljnjem tijeku, ali i kako bi se naznačilo da naša aktivnost može imati velik utjecaj na suzbijanje virusa.

Okvir BOJA poslužio je za označavanje promjena u rastu broja zaraženih i razina sigurnosti. Ustaljena simbolička značenja koja povezujemo s određenim bojama odrazila su se i na njihovu upotrebu u ovom kontekstu. Crna boja koju smo detaljnije analizirali u potpoglavlju 4.1.9. u svim se primjerima odnosila na izuzetno loše stanje bilo da opisuje *crne dane* s velikim brojem zaraženih i preminulih, *crne prognoze* za budućnost, pa čak i mogućnost da Hrvatska bude na *crnoj listi* kao zemlja koju treba izbjegavati. Preostale najistaknutije boje jesu crvena, narančasta, žuta i zelena, što bi gotovo odgovaralo bojama na semaforu. I sam semafor upotrebljavao se u izrazima *semafor epidemije* kako bi se u kombinaciji s navedenim bojama označili različiti stupnjevi opasnosti. U potpoglavlju 4.1.9. analizirali smo i primjer (25) koji govori da je određena županija *postala crna*

na semaforu zaraženih Covidom-19. Taj novonastali koncept semafora s crnom bojom poslužio je kako bi se dodatno naglasila opasnost i teškoća situacije, ali i opravdalo ponovno uvođenje strožih mjera. Možemo zaključiti da je upotreba figurativnih izraza sa sastavnicom boje predstavljala određeni prečac za predočavanje promjena broja zaraženih i razine sigurnosti na određenome području. Ustaljena simbolika boja omogućila je da se bez detaljnog objašnjavanja ili navođenja točnih brojeva prenese stanje zaraze i najave moguće mjere.

5.3. Upotreba figurativnih izraza utemeljenih na manje zastupljenim okvirima

Rezultati za figurativne izraze za koje je zabilježeno manje od 100 pojavnica prikazani su i analizirani u potpoglavlju 4.2., a u nastavku ćemo se osvrnuti na njihovu ulogu u poimanju pandemije koronavirusa. Ustaljeni figurativni izrazi u ovoj skupini utemeljeni su na okvirima LOVA, POSLOVANJA i NOVCA, BILJKE, IGRE, ŽIVOTINJE, ŠKOLE, RELIGIJE i KONTROLE. Premda su ti okviri vrlo raznoliki, omogućuju nam uvid u pojedine općenite vidove poimanja virusa i uloge pojedinca u pandemiji. U okviru LOVA dominantni su figurativni izrazi koji u fokus stavljaju zaražene osobe koje treba *hvatati*, *loviti*, *pratiti*, *slijediti* i *ući im u trag*. Svi ti izrazi upućuju na potrebu da zaražene osobe budu prepoznate i izdvojene iz društva. Uobičajeno je da se lov odnosi na životinje, a metafora *bacati mrežu na svaki kontakt* otkriva da se tako poimaju zaraženi. *Imunitet krda* jedna je od takvih metafora kojom se ljudi predočavaju kao životinje, a učestalo se upotrebljavala tijekom pandemije. Zbog mogućih pejorativnih konotacija propitivala se njezina prikladnost, a detaljnije ćemo je analizirati u sljedećem potpoglavlju. Osim na zaražene osobe lov se odnosio i na virus koji je bio *dosadna muha*, *agresivni tigar* i *divlja mačka*. Logična je poveznica između okvira LOVA i ŽIVOTINJE pa je određeni broj zabilježenih figurativnih izraza proizašao iz konceptualne metafore VIRUS JE ŽIVOTINJA KOJU LOVIMO (*hvatanje virusa*, *ulov korone*). Nepoželjna prisutnost virusa izražena je i preko okvira BILJKE u kojemu je najučestaliji figurativni izraz *iskorijeniti virus*. Ti okviri dijele još jednu zajedničku osobinu, a to je objašnjavanje načina djelovanja i širenja virusa (*virus je izmigoljio*, *najezda virusa*, *virus buja*, *virus se ukorijeni*) i imenovanje mjesta u kojima on nastaje (*rasadnik virusa*, *leglo zaraze*). Metafore proizašle iz tih okvira, premda ukazuju na agresivnost životinje ili brzo širenje poput korova, mogu nam ipak dati veći osjećaj kontrole nad virusom jer su metode obuzdavanja životinje ili rasta biljke učinkovitije od primjerice pokušaja zaustavljanja valova ili napada neprijatelja. Proširena metafora u okviru

BILJKE opisuje širenje virusa kao rast krošnje koja će bez našeg upliva postati vrlo bujna. Međutim ako redovito *pilimo grane toj rastućoj krošnji*, ako se poduzimaju mjere poput opsežnoga testiranja i izoliranja zaraženih, moći ćemo kontrolirati njezin rast. Takav prikaz trebao je podići svijest o našem utjecaju na tijek pandemije jer smo s vremenom shvatili da raspolažemo određenim alatima i metodama koje mogu kontrolirati širenje virusa. No figurativni izrazi proizašli iz okvira PRIRODNIH NEPOGODA i RATA znatno su više zastupljeni u korpusu, što upućuje na to da je prevladavao osjećaj nemoći pred virusom.

Preko okvira POSLA i ŠKOLE građani su svedeni na djelatnike koji *odrađuju pandemiju* i služe se *alatima* (maske i cjepivo) te na učenike koji *pišu domaću zadaću, idu na popravni* i trebaju dobiti *prolaznu ocjenu*. Hrvatska vlada i članovi Stožera *vode nas i upravljaju pandemijom* kao što pokazuje sljedeći primjer, a takvo uokvirivanje krize upućuje na društvenu neravnotežu i pokušaj uspostave nadmoći.

(72) Članovi nacionalnog stožera koji **upravljaju koronakrizom** još imaju status zvijezda, no kritike se ipak pomalo probijaju iz sjene društvenih mreža u nacionalne medije. (Večernji list, 16. 4. 2020.)

Od građana se očekuje da kao djelatnici ili učenici poštuju autoritet jer *nas čeka još veliki posao, a odgovornost je svakog pojedinca na ispitu*. Nakon početnih pohvala Stožeru, njegovi su se članovi počeli kritizirati upravo zbog takvih poruka kojima se svakodnevno građanima propisivalo određeno ponašanje uz nametanje mjera koje su ograničavale slobodu. Takvo uokvirivanje, pogotovo kroz okvir ŠKOLE uz konotacije da su građani neposlušna djeca kojima se prijeti popravnim ispitima, kao što pokazuje primjer (33), izazvalo je revolt. Premda su članovi Stožera na početku pandemije imali veliku podršku javnosti, ona se s vremenom pretvorila u sve češće kritiziranje, a jedan od razloga bio je i takav način obraćanja građanima.

Uz okvir POSLOVANJA vezan je i okvir NOVCA i KOCKANJA. Figurativni izrazi poput *plaćati ceh* i *dolaziti na naplatu* pokazuju da neodgovorno ponašanje ili preblage mjere dovode do gubitka ljudskih života. Ukidanje mjera izjednačavalo se s rizikom koji su neke države svjesno prihvatile *kockajući se životima* i igrajući *ruski rulet*. I u okviru ŠKOLE zabilježili smo figurativne izraze koji potvrđuju da smo pandemijske greške plaćali ljudskim životima. Neke su države griješile primjenjujući neodgovarajuće strategije suzbijanja virusa, što je opet dovelo do velikoga broja zaraženih i preminulih pa te države *prolaze tu školu na skup način*. Taj frazem, nastao stapanjem i

rekonstrukcijom dvaju frazema (*dobra škola* i *svaka škola se plaća*) sažeto upućuje na to da smo iz pogrešaka u upravljanju pandemijom naučili nešto, ali cijena toga bili su ljudski životi.

Religijski okvir zastupljen je s 27 figurativnih izraza koji se odnose na različite aspekte pandemije. Najbrojniji su oni koji pandemiju opisuju iznimno negativno, kao *kult* koji društvo slijepo slijedi te oni koji patnje izazvane bolešću opisuju kao *pakao*, *apokalipsu*, *koronakalvariju* te *križ*. Bolest je, izazvavši velike poremećaje na svjetskoj razini, postala *Bog COVID-19*, a korona se tijekom pandemije *ukazuje odmazdom* u vidu velikoga broja zaraženih. Ovomu možemo dodati i poslovice koje su analizirane u 4.3.1., a vezane su uz religiju. Jedna od njih izjednačava virus s vragom: *Vrag, bolje rečeno, koronavirus, ne spava*. Izravna usporedba koronavirusa sa simbolom zla, neprijateljem Boga i ljudi, u toj modificiranoj poslovice naglašava zloćudnu narav virusa zbog kojeg trebamo uvijek biti na oprezu. Primjer (35) pokazuje kako se povlači paralela i između latinskog naziva virusa *korona* i *trnove krune*, simbola patnje, kojom je bio okrunjen Isus. Ulogu božanstva imali su i liječnici koji su se morali *igrati Boga* odlučujući koje će pacijente hospitalizirati, a Alemka Markotić ironično je nazvana *božicom vakcinacije* zbog percipirane moći na dužnosti koju je tada obavljala. Svi ti figurativni izrazi vežu se uglavnom uz negativan religijski aspekt, od slijepa poslušnosti, patnje, osvetoljubivoga ili svemoćnoga božanstva. No nešto pozitivno bilježimo u božićno vrijeme 2020. kada se najavljuju prva cjepiva. Tada nam stižu *dva svjetla, jedno iz Betlehema, da prosvijetli dušu, i drugo iz Pfizerova laboratorija, da zaštiti tijelo*. Nakon dvije godine pandemije, kada se sve više širi propaganda protivnika cijepljenja, takav opis može zvučati ironično. No pred kraj 2020. godine čiji smo veći dio proveli opterećeni virusom, cjepivo je donijelo tračak nade da će uskoro biti moguće okončati pandemiju.

Istraživanje Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) potvrđuje da se religijski okvir u hrvatskome diskursu za vrijeme pandemije pojavljuje u vrlo malom opsegu, ali s vrlo specifičnim diskursnim ciljevima. Naime, dvije metafore koje su one zabilježile jesu *korona religija* i „*čekić i ples*“ *su nova religija*, a autorice smatraju da je implikacija takvoga uokvirivanja postojanje mogućnosti odabira hoćemo li vjerovati u postojanje bolesti ili ne. Primjeri iz našega korpusa upotrebom snažnih religijskih simbola (*križ, kruna, pakao, vrag*) upućuju na patnju izazvanu zloćudnošću virusa, a osjećaj nemoći pred virusom pojačan je usporedbom onih koji mogu proizvoljno raspolagati našim zdravljem i životima s božanstvima. Religijsko uokvirivanje pandemije ne

upućuje na aspekte vjere koji nude utjehu, snagu i solidarnost, sve ono što ljudi uobičajeno traže u vjeri u kriznim situacijama.

Najmanje zastupljeni figurativni izrazi za koje se bilježi manje od deset pojavnica nadovezuju se na religijski okvir jer pandemiju poimaju preko metafora *kazne* i *noćne more*. Zajedničko tim usporedbama jest izazivanje patnje, osjećaja straha ili fizičke nelagode, što vrijedi i za opisivanje koronavirusa kao *čudovišta* i *bauka*. Takvo poimanje pandemije i virusa potvrdilo se kao učestalo i u okvirima koji su zastupljeni s većim brojem figurativnih izraza. Bolest izazvana koronavirusom nije *šala* nego *nepoznanica* i *misterij*, što predstavlja uokvirivanje slično onomu u personifikaciji virusa kao lukave osobe ili prevaranta. Videći u pandemiji nekakav tajni plan, teoretičari zavjera o pandemiji govore kao *uroti*, a Charteris-Black (2021) zaključuje da su se teorije zavjera odnosile na različite oblike pandemije od korištenja virusa kao biološkoga oružja, planskoga uništavanja ljudskih života kako bi se uspostavio novi svjetski poredak do viđenja cjepiva kao ubrizgavanje mikročipova. No s obzirom na to da se u ovome korpusu bilježe samo dvije pojavnice toga figurativnog izraza, koji pandemiju opisuje kao tajni plan, možemo zaključiti da hrvatski medijski diskurs tijekom prve godine pandemije nije pridavao veću važnost takvim teorijama.

Tijekom pandemije svakodnevni novinski izvještaji sadržavali su najave daljnjih strategija suzbijanja virusa u obliku mjera koje se planiraju uvesti ili ukinuti. Najučestaliji figurativni izrazi u toj skupini utemeljeni su na konceptualnoj metafori MJERE SU PREDMET i konceptualnoj metonimiji DIO SCENARIJA ZA SCENARIJ. Figurativni izraz *mjere su na stolu* i njegove razne modifikacije (*sve staviti na stol*, *mjere su na tapeti*) upotrebljavali su uglavnom članovi Stožera najavljujući planove suzbijanja virusa. Koristeći se tim frazemom, čije je osnovno značenje predlagati, ponuditi, stvarao se privid da se o mjerama može pregovarati iako građani nisu imali nikakav utjecaj na odluke Stožera. Osim toga, navodeći da su *svi scenariji/sve opcije na stolu*, izbjegavali su dati izravan i jednoznačan odgovor o planiranim restrikcijama. Modificirani frazem *mjere se neće izvlačiti iz rukava* trebao je uvjeriti građane u transparentnost i korektnost postupka. Međutim neke su odredbe bile nejasne ili se nisu dosljedno provodile pa je uvođenje izvanrednih mjera opisano kao *lov u mutnom*, a iz okvira LOVA proizašla je i proširena metafora *Vlada je nastojala proširiti okca mreže, sada ih mora sužavati*. To je još jedan primjer koji pokazuje da su građani tijekom pandemije svedeni na životinje koje treba obuzdavati, stoga ne čudi da bilježimo i dva figurativna izraza koji mjere nazivaju *hajdučijom protiv naroda* i *epidemiološkom diktaturom*.

Primjetan je i veći broj frazema sa sastavnicom *maska*, što se može očekivati s obzirom na to da je učinkovitost nošenja maske bila jedna od učestalo diskutiranih tema. Charteris-Black (2021) konceptu maske u pandemiji posvetio je cijelo poglavlje ustvrdivši da ona postaje jedan od dominantnih vizualnih ostvaraja konceptualne metonimije. U potpoglavlju 4.2.8. objasnili smo osnove konceptualne metonimije UZROK ZA UČINAK na temelju koje nošenje maske poimamo kao dobru zaštitu od virusa. Međutim izvan medicinskoga konteksta simbolika maske sasvim je drukčija pa njezino preneseno značenje odgovara prikrivanju identiteta i stvaranju privida. Upravo taj aspekt značenja motivirao je upotrebu frazema sa sastavnicom *maska* u javnome diskursu tijekom pandemije. Varijacije zabilježenih frazema *padaju maske* i *skinuti komu masku* odnosile su se na moguće razotkrivanje nelegitimnoga nametanja strogih mjera ili nemoralno ostvarivanje profita u krizi. No osim tih značenja Charteris-Black (2021: 232) utvrdio je da je maska tijekom pandemije poprimila i snažno ideološko značenje jer se nošenje maske ili odbijanje toga doživljavalo kao iskaz podržavanja određenoga stajališta o individualnim slobodama. Tako se odbijanje pravilnoga nošenja maske ili njezin potpuni izostanak javio kao bunt protiv opresije države i prekomjernoga ograničavanja slobode. Oni koji su poslušno pristajali nositi maske, smatrali su se pristašama nazora koji prava društvene zajednice stavlja iznad osobne slobode. U korpusu smo zabilježili nekoliko primjera u kojima se maska naziva *brnjicom*, što je još jedan od pokazatelja da su se u pandemiji ljudi izjednačavali sa životinjama jer se brnjica uglavnom stavlja psima kako bi se obuzdalo agresivno ponašanje. U ovome kontekstu metafora je brnjice višeslojna pa taj podrugljivi naziv za masku predstavlja dominaciju jedne strane nametanjem autoriteta i dehumanizacijom građana koje je potrebno „obuzdati“. S obzirom na to da se ona nosi na ustima, brnjica može biti i pokušaj utišavanja javnosti i ograničavanja slobode govora (Mundt i Polzenhagen 2022). Očito je da za dio građana osnovna medicinska funkcija maske u pandemiji postaje sporedna, a njezino ideološko značenje ogleda se u pristanku ili odbijanju nošenja maske kao svrstavanju građana u poslušnike ili pobunjenike. Pokraj dakle ustaljenoga figurativnog značenja razotkrivanja sadržanog u navedenim frazemima u pandemiji je maska izvan jezičnih okvira postala i znak ideološkog opredjeljenja ili iskazivanja određenoga stava.

Jedna od najoštrijih mjera jest *lockdown*, anglizam koji se ustalio za vrijeme pandemije, a figurativni izrazi kojima se opisuje nalaze se na dvama suprotnim polovima koja odgovaraju oštini nametnutih mjera. Tako se razdoblja s velikim brojem ograničenja opisuju kao *tvrdi lockdown*, a ona s blažim mjerama kao *soft*, *light*, *labaviji* ili *mekani lockdown*. Osim što se poimao kao

predmet, *lockdown* je trebao djelovati i kao jedan od *lijekova* za koronavirus, ali se on često pokazao kao nedjelotvoran. S vremenom se shvatilo da su njegove posljedice dalekosežne i vrlo štetne pa se uspoređivao s *kemoterapijom koju tijelo dugoročno ne može izdržati i tupim instrumentom koji nanosi štetu svima*. Određeni manji broj izraza pokazuje da smo takvu neaktivnost doživljavali i kao *hibernaciju, godišnji odmor ili ugodnu traum*u, no to prisilno mirovanje ipak je *noćna mora i neprirodan vakuum*. Zbog ograničenja slobode doživljavamo ga kao *držanje ljudi pod ključem* i povezujemo sa zatvorom, što opet upućuje na to da su mediji uglavnom isticali loše strane *lockdowna*. O neprihvatljivosti strogo zaključavanja govore i tri primjera *Stožer/Vlada nam je ukrala Božić* koje smo analizirali kao *blend* u prethodnome poglavlju te aluzija na isto književno djelo da će članovi Stožera *nastojati ne biti Grinchevi* kako ne bi upropastili Božić. Ograničavanje kretanja za blagdane i zabrane okupljanja izazvale su revolt građana jer su takve mjere doživjeli kao *krađu*, protuzakonito otuđivanje prava na proslavu blagdana. Premda se čuvanje zdravlja i sigurnost navodilo kao glavni razlog za nametanje strogih mjera, usporedba s Grinchem ukazuje na to da takve zakonodavce doživljavamo kao sebične i pakosne osobe za čije postupke nemamo opravdanje ni razumijevanje.

Međutim čak i nakon dvije godine pandemije znanstvenici se ne mogu usuglasiti oko učinkovitosti *lockdowna*, a zastupanje određene strategije može poprimiti ideološka obilježja, pogotovo kada se radi o odnosu osobnih sloboda i kontrole države. Sljedeći primjeri sadrže novotvorenice kojima su se označavali zagovaratelji različitih pristupa *lockdownu*.

(73) U ovom intrigantnom intelektualnom obračunu „**tvrdokoronaša**“ i „**krdaša**“ koji taj naziv smatraju pogrdnim, u kojem se često ne biraju sredstva, trebalo bi ubuduće smanjiti razinu mogućih manipulacija na najnižu moguću razinu. (Jutarnji list, 22. 2. 2021.)

(74) Smatra kako se nisu trebale zatvarati ni škole, a na tome su inzistirali, kaže "**tvrdomjeraši** koji su se poslije pretvorili u **novosojaše**". (Jutarnji list, 17. 2. 2021.)

Tvrdokoronaši i *tvrdomjeraši* odnosi se na one koji zastupaju uvođenje strogih mjera, a oni su isto i *novosojaši* jer neprestano najavljuju dolazak novih sojeva virusa zbog kojih je i dalje potrebno inzistirati na ograničenjima. *Krdaši* su oni koji smatraju da je rješenje u kolektivnom imunitetu, tj. imunitetu krda koji će se postići tako da pustimo da se virus slobodno širi u populaciji. Babić (2002: 141) navodi da izvedenice sufiksima na -aš, kada se odnose na osobe, mogu biti stilski obilježene te označavati nešto negativno ili manje vrijedno, a česte su u razgovornome jeziku. U ovom

kontekstu izvedenice označuju pripadnike ili pristaše pojma na koji se odnosi osnovna imenica (*krdo*) ili atributna riječ i imenica (*tvrde mjere*). Mikić Čolić i Glušac (2020: 9) tvrde da izvedenice sufiksima na -aš mogu imati i pogrdno značenje (npr. *foteljaš*), a kod nekih već i sama osnovna riječ može imati negativno društveno značenje (npr. *popravni > popravkaš*). To potvrđuju i ovi primjeri iz našega korpusa jer *tvrde mjere* i *krdo* zapravo označavaju potpuno oprečne strategije suzbijanja virusa. Za zagovaratelje jedne od tih strategija, druga je potpuno neprihvatljiva pa nazivi poput *tvrdomjeraša* i *krdaša* mogu upućivati na omalovažavanje druge strane.

5.4. Upotreba slogana, poslovice i frazema

Posebnu skupinu figurativnih izraza čine slogani, poslovice, uzrečice i frazemi koji su se upotrebljavali za općeniti opis situacije tijekom pandemije. Četiri zabilježena slogana (*Ostanimo doma; Ostanimo odgovorni; Misli na druge, cijepi se; Čuvajte sebe i jedni druge*) dio su ciljanih informativno-edukativnih kampanja nastalih tijekom pandemije. Možemo zaključiti da je njihova zajednička osobina promicanje odgovornoga ponašanja samoograničavanjem kretanja te poticaj na cijepljenje. *Ostanimo doma* slogan je koji se upotrebljavao tijekom *lockdowna*, a njegova inačica *Ostanimo odgovorni* trebala je nakon popuštanja mjera građane podsjećati na nošenje maski i održavanje fizičkoga razmaka u javnosti. *Misli na druge, cijepi se* bio je dio medijske kampanje koja je pozivala građane na dobrovoljno cijepljenje, a apelira na osjećaj solidarnosti i empatije. Istaknute javne osobe i političari često su tada u javnim nastupima nosili bedževe s tom porukom. No na početku cijepljenja u Hrvatskoj je postojao ograničen broj cjepiva pa su prednost trebali imati stariji i zdravstveno ugroženi građani, ali vrlo se često događalo da su se određeni političari i moćnici te članovi njihovih obitelji cijepili preko reda. Poruka *Misli na druge* koju su neki od tih političara isticali i nosili kao bedž, postala je isprazna jer su takvi postupci očito upućivali na nedostatak solidarnosti i nemoralno iskorištavanje položaja na štetu drugih. Pozivanje građana na altruizam dok si društvene elite bez grižnje savjesti i bez posljedica osiguravaju pristup cjepivu očito nije imalo zadovoljavajući učinak, stoga se kasnije javlja i slogan *Čuvajte sebe i jedni druge*, no samo mjestimično. Neučinkovitost slogana *Misli na druge, cijepi se* neizravno je komentirao i predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović u sljedećoj poruci javnosti u srpnju 2021.: “Sve što mogu reći je – daj cijepi se”... “**Misli na sebe, ne na druge.** Zaštiti sebe, dalje od toga ne

možemo” – zaključio je predsjednik Zoran Milanović.³³ Očito je Predsjednik shvatio da u situaciji nepoštenoga redosljeda cijepljenja pozivanje na solidarnost ne djeluje iskreno i neće motivirati građane da se cijepi. On uviđa da je djelotvornije usmjeriti se na dobrobit pojedinca i iskoristivši dio izvornoga slogana, poručuje da svatko prije svega treba misliti na svoje zdravlje.

Posljednji zabilježeni slogan *Sljedeća dva tjedna su ključna* nije bio dio osmišljene kampanje, nego je nastao od jedne od izjava ministra zdravstva Vilija Beroša. On je često u obraćanjima javnosti navodio da je ključno razdoblje od dva tjedna upozoravajući građane na nužnost pridržavanja mjera koje bi trebale biti na snazi samo još neko kraće vrijeme. No ta je fraza obilježila i godišnjicu svoga postojanja, a virus je još uvijek bio aktivan pa se ona počela pojavljivati kao ironični komentar o trajanju pandemije. Sljedeći primjeri iz našega korpusa pokazuju da se ta fraza nastavila upotrebljavati i izvan diskursa o pandemiji.

(75) I zato sa sigurnošću možemo na politiku primijeniti onu epidemiološku kako su **“sljedeća dva tjedna ključna”**, jer Hrvatska je u opasnosti, a pred nama je najveći postizborni cirkus u povijesti. (Večernji list, 20. 6. 2020.)

Proširivanje upotrebe te fraze u različitim kontekstima možemo potkrijepiti i naslovom „**Sljedeća dva tjedna su ključna** – lifehack za sve kampanje i “budem sutra” ljude“³⁴, zabilježenom na portalu *Miss7*. Uz te primjere možemo pronaći i brojne druge koji pokazuju da se taj slogan uvriježio u hrvatskome jeziku tako da se njime koriste i sportaši govoreći o pripremama, učenici i studenti kada govore o kraju školske godine i ispitnim rokovima, turistički djelatnici kada najavljuju početak sezone itd. Međutim ta izjava koja je trebala motivirati građane na kratkotrajna odricanja čiji će se rezultati vidjeti u bliskoj budućnosti, postala je i predmetom izrugivanja pa je ona bila glavni motiv na brojnim *memeovima*, majicama s natpisima, ali i zabavama kao što je primjerice glazbeni događaj nazvan *100. obljetnica "SLJEDEĆA DVA TJEDNA SU KLJUČNA"*. Ta fraza kao i slogan *Misli na druge, cijepi se* trebali su biti poziv na odgovorno ponašanje, ali ironiziranje te Beroševe izjave kao i predsjednikovo modificiranje slogana u *Misli na sebe*

³³ <https://www.mirovina.hr/novosti/milanovic-o-cijepljenju-misli-na-sebe-ne-na-druge-zastiti-sebe-dalje-od-toga-ne-mozemo/> (Datum posjeta stranici: 20. kolovoza 2022.)

³⁴ <https://miss7.24sata.hr/miss7-blog/sljedeca-dva-tjedna-su-kljucna-lifehack-za-sve-kampanje-i-budem-sutra-ljude-40009> (Datum posjeta stranici: 2. svibnja 2022.)

pokazuju da je početna podrška građana prerastala u sve veće nepovjerenje u one koji su upravljali krizom.

Kritiku ponašanja vladajućih u pandemiji iskazuje i zabilježena poslovice o češkom ministru zdravstva *Vodu propovijeda, pije vino* te modificirana *Rajko u samoizolaciju, Rajko iz samoizolacije*. Kritizirani su i političari koji se bezbrižno druže i kao u bajci Tri prašćića samodopadno pjevaju *Tko se virusa boji još* pokazujući tako neodgovornost i nedoraslost ozbiljnosti situacije. Preostale 22 poslovice i uzrečice možemo podijeliti na one koje su trebale bodriti građane da izdrže (*Život mora dalje, Svako zlo za neko dobro*) i one koje pozivaju na oprez i odgovornost (*Naša sudbina je u našim rukama, Opreza nikad dosta, Bolje biti izoliran nego uzemljen*). Modificirani citati iz književnih i filmskih djela upotrijebljeni su humoristično kao *Korona još nije umrla, a ka' će, ne znamo* ili pak iskazuju hamletovsku dvojbu *Otključati ili ne otključati* koja predstavlja odluku o uvođenju *lockdowna* kao pitanje života i smrti.

Posljednji dio ovoga poglavlja odnosi se na ustaljene i modificirane frazeme kojima se općenito opisivala pandemijska situacija. Većina frazema upotrijebljena je kako bi se izrazile teškoće i bezizlaznost života u pandemiji (*tražiti iglu u plastu sijena, iz ove kože ne možemo*), ali i kritizirala određena ponašanja kao što pokazuju sljedeći primjeri. Figurativni izraz *petokoronaška antihrvatska djelatnost*, nastao kao igra riječi zbog sličnosti leksema *kolona* i *korona*, opisuje ponašanje onih koji inzistiraju na stalnome objavljivanju broja zaraženih i preminulih. Naime, autor toga figurativnog izraza, novinar koji je često pisao o koronavirusu, tvrdi da je nakon svake takve kolumne bio izložen kritici onih koji su umanjivali opasnost pandemije. Svakodnevno navođenje brojeva zaraženih i preminulih njegovi su kritičari doživljavali kao izdajničku i antihrvatsku djelatnost jer se time samo nepotrebno zastrašuju građani. Postavljali su mu i pitanje zašto se umjesto toga ne naglašavaju dobre vijesti npr. koliko je ljudi ozdravilo ili napustilo bolnicu. *Petokoronaši*, kao već spomenuti *tvrdokoronaši* i *tvrdomjeraši*, zbog svoga straha nameću ograničenja onima koji se ne boje i kojima su takve mjere neprihvatljive.

(76) Ako se bojimo, mi bismo se trebali samozatvoriti, umjesto ograničavati kretanje onima koji ni nemaju razloga da se boje. (Večernji list, 3. 12. 2020.)

I poštivanje dakle epidemioloških mjera moglo se protumačiti kao iskazivanje neprijateljskoga ponašanja prema onima koji ne dijele isto mišljenje o opasnosti koronavirusa.

Jedna od jednostavnijih modifikacija frazema jest i leksička supstitucija (*pomiješati jabuke i trešnje*) koja bi u ovome slučaju trebala dodatno naglasiti nelogičnost i besmisao uspoređivanja broja zaraženih i preminulih od koronavirusa. Složeniju modifikaciju frazema koja uključuje stapanje dvaju frazema pokazuje primjer *pokupiti vrhnje s gorkog kolača* koji možemo interpretirati kao ostvarivanje velike dobiti na poslovanju koje ima i značajnu negativnu stranu, a odnosi se na zaradu farmaceutske industrije u pandemiji. Omazić i Čačija (2020) navode da se jedno od ograničenja koje utječe na modifikaciju frazeoloških jedinica odnosi na svrhu modifikacije. Izvjesno je da su te modifikacije smišljeno upotrijebljene, a da bi bile učinkovite, njihova svrha trebala bi biti jasna. Takvo hotimično modificiranje frazeoloških jedinica s namjerom stvaranja novoga značenja može imati različite funkcije, od privlačenja pozornosti čitatelja, stvaranja humorističnoga tona, do provociranja i kritiziranja (Omazić i Čačija 2020: 65). U kontekstu pandemije novo značenje dvaju modificiranih frazema *petokoronaša* i *farmaceutsko pobiranje vrhnja s gorkog kolača* razumijemo bez poteškoća, a očigledna je i namjera izricanja kritike određenoga ponašanja.

Na kraju dijela o upotrebi frazema navest ćemo još primjer leksičke supstitucije koja se može činiti i kao nenamjerna. To pokazuje primjer *prebacivati kockice* umjesto *lopticu*, a do zamjene sastavnica moglo je doći jer obje sastavnice dolaze iz semantičkoga polja igre. Još jedan izraz koji nije zabilježen u frazeološkim rječnicima na hrvatskome jeziku jest *krvariti novac*, a on predstavlja doslovan prijevod engleskoga frazema. Osim omaške razlog za upotrebu tih frazema može biti i transparentnost njihova značenja jer ih relativno lagano možemo interpretirati u kontekstu u kojem su se pojavili.

Konceptualnu metonimiju spomenuli smo već u imenovanju bolesti i konceptu nošenja maske, a u nastavku ćemo se osvrnuti na upotrebu figurativnih izraza utemeljenih na metonimiji MJESTO ZA DOGAĐAJ. Opisujući razvoj pandemije, mediji su upozoravali na mogućnost da nam se dogodi *Bergamo, Italija, Manaus* itd. U tim se mjestima pandemija koronavirusa tako brzo i neobuzdano širila da zdravstveni sustav nije mogao normalno funkcionirati, a posljedica toga bio je velik broj zaraženih i preminulih. Sva ta mjesta upućuju na izuzetno traumatične događaje, a primjeri koje su naveli Lakoff i Johnson (1980) također su usmjereni na negativan aspekt određenoga događaja premda oni nisu analizirali evaluativne karakteristike takve konceptualne metonimije. Naime, primjeri kojima oni ilustriraju konceptualnu metonimiju MJESTO ZA DOGAĐAJ uključuju Vijetnam,

Alamo, Pearl Harbour, Watergate i Grand Central Station. Prva se tri izraza odnose na ratove, a Watergate na aferu, dakle mjesta i događaje koji zasigurno imaju negativne konotacije. Grand Central Station ponešto je drukčiji jer se odnosi na veliku postaju u New Yorku na kojoj je uvijek gužva i metež. Stoga Lakoffov i Johnsonov primjer (1980: 39) *It's been Grand Central Station here all day* možemo interpretirati kao iskaz negodovanja zbog gužve, što opet upućuje na negativan aspekt određene situacije. Arimitsu (2015) potvrđuje da se ta vrsta metonimije uglavnom odnosi na negativne događaje navodeći primjere iz japanskoga jezika kao što su *Hiroshima* i *Nagasaki*, gradovi uništeni atomskom bombom i *Fukushima*, mjesto koje se povezuje s potresom i cunamijem. Takvi dramatični događaji istaknutiji su od onih neutralnih ili pozitivnih pa Arimitsu (2015: 490) zaključuje da se za vrsta metonimije općenito upotrebljava za negativne povijesne događaje. Primjeri iz našega korpusa u skladu su s njegovim zaključkom jer navedena mjesta predočavaju nemile događaje te služe kao upozorenje na mogući tragičan razvoj pandemije. U korpusu nismo zabilježili pojavu metonimijskoga navođenja mjesta za pozitivan događaj, npr. Istra i Međimurje među prvima su se proglašavali *koronafree zonama* kada nekoliko dana za redom nisu imali zaraženih osoba. Možemo zamisliti da bi se neki drugi dio Hrvatske mogao proglasiti „novom Istrom“, ali takvih primjera nije bilo, što potvrđuje zaključak o istaknutosti negativnih događaja koji tvore osnovu za tu vrstu metonimije. Razumijevanje primjera iz našega korpusa vezano je uz pandemijski kontekst i naše znanje i informiranost, no čak i ako nismo detaljno upoznati s događajem, prilično je izvjesno da bismo izjavu *može nam se dogoditi Italija* interpretirali kao najavu nepovoljnoga događaja.

Svakodnevni izvještaji o koronavirusu sadržavali su brojne statistike, nizanje brojeva zaraženih, oboljelih u bolnicama i preminulih. Premda su u određenim razdobljima ti brojevi bili iznimno veliki, pitanje je koliko su čitatelji zaista obraćali pozornost na njih, pogotovo nakon mjeseci i mjeseci izloženosti takvim informacijama. Stoga su autori članaka, pokušavajući osvijestiti javnost o ozbiljnosti pandemijske situacije, umjesto pukoga nizanja brojeva upotrijebili figurativne izraze koji su trebali jasnije predočiti dramatičnost situacije. Nastanak tih figurativnih izraza analizirali smo s pomoću teorije konceptualne integracije u potpoglavlju 4.3.3. Umjesto navođenja točnoga broja preminulih, upozorava se da dnevno *umire autobus ljudi, autobus dva razreda dnevno vozi na groblje* ili da u godinu dana *pokapamo grad od dvadeset tisuća ljudi*. Prva dva primjera ne navode točan broj pa bi vjerojatno svaki čitatelj dao različit odgovor na pitanje koliko ljudi stane u jedan autobus ili koliko se učenika nalazi u dvama razredima. Može se pretpostaviti da je to

približno 50 do 60 osoba, ali očito namjera nije bila precizno navesti koliko je ljudi preminulo, nego istaknuti da iznimno velik broj osoba umire u jednome danu. Smještanje preminulih u autobus ili razred, ograničen prostor, trebalo je dodatno olakšati poimanje te količine jer pomisao na autobus pun preminulih zasigurno bolje predočava kritičnost situacije nego suhoparne izjave da je u jednome danu preminulo 50 osoba. Treći figurativni izraz o pokapanju *grada od dvadeset tisuća ljudi* sadrži točan broj preminulih u jednoj godini, ali to je tako velik broj koji je sigurno još teže pojmiti nego dnevni broj preminulih. Stoga kao i u prethodnim primjerima umjesto navođenja brojeva, nestanak grada od 20 000 ljudi bolje predočava tešku pandemijsku zbilju.

Možemo zaključiti da su se ustaljeni figurativni izrazi upotrebljavali kako bi se što slikovitije prikazali načini djelovanja virusa i bolesti, učinkovitost mjera, ali i uloga pojedinca u širenju virusa. Većina zabilježenih figurativnih izraza uobičajena je u diskursu o bolesti (npr. metafore RATA i PUTOVANJA), stoga se moglo očekivati da one čine i najveći dio ovoga korpusa. Premda je pandemija izvanredna situacija koja zahtijeva brze reakcije i prilagodbu, određeni figurativni izrazi kojima su se opisivale nove okolnosti mogu potaknuti snažne osjećaje straha i bespomoćnosti pred virusom, stoga ih treba umjereno upotrebljavati. Isto tako potrebno je promišljeno se koristiti figurativnim izrazima kojima se označavaju zaraženi i oboljeli kako se ne bi dodatno stigmatizirali pojedinci ili države iz kojih se virus počeo širiti. Nametanje autoriteta i propitivanje odgovornosti u pandemiji iskazivalo se različitim figurativnim izrazima – od metafora i frazema do slogana osmišljenih kao dio kampanje, ali koji nisu u dovoljnoj mjeri uspjeli motivirati građane na poštivanje novih propisa ili cijepljenje.

5.5. Novonastali figurativni izrazi u diskursu o pandemiji koronavirusa

U nastavku ćemo analizirati upotrebu novonastalih figurativnih izraza vezanih uz znanost koji su se ustalili u diskursu o pandemiji, a kao najistaknutiji zabilježeni su izrazi s leksemom *krivulja* i *imunitet krda*. Za opis velikih promjena u različitim sferama života u pandemiji upotrebljavalo se izraz *ново normalno*, a nastala je i strategija *čekića i plesa*, dok se koronavirus uspoređivao s *karijesom*.

Metafora preuzeta iz znanstvenoga diskursa koja se u velikoj mjeri upotrebljavala tijekom pandemije jest *krivulja* koja *raste* ili *pada*, a mi je trebamo *izravnati*, *ispraviti*, *rastegnuti*, *stanjiti* itd. Ti novonastali figurativni izrazi kombinacija su vizualne i jezične metafore, a osnovna im je

svrha bila na što jasniji način predočiti statističke podatke koji se uobičajeno upotrebljavaju u epidemiologiji. Njima se nastojala objasniti razlika između eksponencijalnoga i linearnog rasta oboljelih te posljedice za zdravstveni sustav. Na temelju konceptualne metafore VIŠE JE GORE razumjeli smo da *rast krivulje* označava porast oboljelih, a da kada *krivulja pada*, njihov se broj smanjuje. Međutim pokraj toga jezične metafore upućivale su na važnost oblika koji ta *krivulja* poprima, stoga se ona pojavljivala s izrazima koji su zahtijevali od građana da *krivulju* održe nižom i plosnatijom, što označava linearni porast koji se lakše može kontrolirati nego eksponencijalni. U medijima su često objavljeni i grafički prikazi krivulja uz pojašnjenja razlike njezinih oblika te obrazloženja zašto je uska i visoka krivulja nepoželjnija od one plosnate i duže. Nakon dvije godine od početka pandemije ta bi razlika trebala biti razumljiva većini građana, ali na početku pandemije strategija *flattening the curve* (*ravnanje krivulje*) nije bila dovoljno jasna. Naime, Charteris-Black (2021: 139) navodi da rezultati ankete koju je provela agencija Savanta ComRes pokazuju da se taj izraz tijekom ožujka 2020. pojavio u 2063 novinska izvješća u Velikoj Britaniji. Većina ispitanika (89%) izjavila je da je čula za taj pojam, ali samo 48% ispitanika potvrdilo je da potpuno razumije značenje toga koncepta. On je zamijetio i da se na početku pandemije ta nova metafora pojavljivala u navodnim znacima, kao i u našem korpusu *ravnanje krivulje*, ali to nije bilo sustavno. Hrvatski medijski diskurs preuzeo je taj izraz iz engleskoga jezika i prevodio ga na različite načine, a negdje bilježimo da je naveden i engleski izraz u zagradi. Osim što se *krivulja izravnavala*, ona se trebala i *ispraviti*, *prizemljiti*, *nivelirati*, *saviti*, *zakriviti*, *stanjiti*, *rastegnuti* i *prelomiti*. Te varijacije odraz su potrebe da se što jasnije objasni taj koncept, a osim toga poželjan oblik krivulje opisivao se kao *zvono* ili *brdo*. *Krivulja je rasla i padala*, ali pojedinac je ipak svojim ponašanjem mogao utjecati na njezin razvoj pa navedeni glagoli upućuju da naše činjenje može promijeniti tijek pandemije. Svi ti glagoli uključuju upotrebu sile kako bi se postigao poželjan oblik, što je trebalo djelovati poticajno i ohrabrujuće. Kada političari i članovi Stožera upotrebljavaju te izraze, nastoje javnosti pokazati da se aktivno bore protiv virusa donošenjem mjera, ali naglasiti i da se od građana očekuje suradnja i poslušnost.

(77) Prihvatite ove mjere koje smo donijeli jer jedino tako možemo zaustaviti ovaj rast. Pridržavanjem mjera možemo kroz 7, 10 dana zaustaviti rast i **izravnati krivulju** – poručio je Capak. (Jutarnji list, 16. 10. 2020.)

Izravnati krivulju izraz je koji poziva na aktivan angažman, pa čak i upotrebu sile kod primjerice *prelomiti krivulju*, što je zapravo u neskladu s onim što građani trebaju činiti, a to je pokorno slijediti mjere i poštivati ograničenja. Stoga se postavlja pitanje koliko je na razumijevanje te strategije utjecao raskorak između značenja glagola *izravnati*, *saviti*, *prelomiti* itd. i onoga što se očekivalo da zaista radimo. Ironiju takve situacije pokazuje i sljedeći primjer jer bivajući na godišnjem odmoru i gledajući filmove, dakle ne čineći ništa tijekom *lockdowna*, *ravnali smo krivulju*.

(78) S druge strane smo se pomalo i obradovali neplaniranom godišnjem odmoru. Tako smo manje-više svi bili spremni mjesec-dva provesti u “**ravnanju krivulje**” i gledanju filmova i serija na Netflixu. (Večernji list, 9. 5. 2020.)

Međutim očito je da se taj figurativni izraz poopćeno interpretira kao smanjivanje broja ili rasta pa i izvan diskursa o zarazi možemo pronaći primjere upotrebe te fraze. U Austriji se *izravnava krivulja nezaposlenih*,³⁵ kako izjavljuje tamošnja ministrica gospodarstva, što je rezultat gospodarskih mjera koje je provela njihova vlada, a Europska središnja banka pokušava *izravnati krivulju kamatnih stopa*.³⁶ Osim za opis ekonomskih problema, taj se izraz upotrijebio i u članku o klimatskim promjenama kao upozorenja da *je važno izravnati i krivulju rasta rizika od gubitka bioraznolikosti*.³⁷ To su tek mjestimični primjeri upotrebe izvan diskursa o zarazi, a pojavili su se u člancima na hrvatskome jeziku koji su prevedeni s njemačkoga i engleskog jezika pa ostaje vidjeti hoće li se taj figurativni izraz ustaliti u hrvatskome jeziku u kontekstima nevezanim uz pandemiju.

Imunitet krda nije novoskovani izraz jer se prvi put upotrijebio 1923. u članku u epidemiološkome časopisu (Jones i Helmreich 2020), ali se on tijekom ove pandemije počeo učestalo upotrebljavati u javnome diskursu, stoga ćemo ga analizirati kao dio novonastalih figurativnih izraza. Premda je fraza *imunitet krda*, tj. kolektivni imunitet postala dio svakodnevne komunikacije, njezino je značenje bilo interpretirano na različite načine, što je izazvalo brojne kontroverze i kritike primijenjenih strategija. Svjetska zdravstvena organizacija definira ga kao „neizravnu zaštitu od zarazne bolesti koja se događa kada stanovništvo postiže imunitet

³⁵ <https://www.tvbec.at/2020/05/19/krivulja-nezaposlenosti-se-izravnava-u-austriji-55-500-novozaposlenih-za-skraceni-rad-vlada-izdvojila-dodatne-2-milijarde-eura/> (Datum posjeta stranici: 2. rujna 2022.)

³⁶ <https://hr.economy-pedia.com/11030653-mario-draghi39s-ge> (Datum posjeta stranici: 2. rujna 2022.)

³⁷ <https://www.ekovjesnik.hr/clanak/2787/klimatska-kriza-prijeti-naglim-gubitkom-bioloske-raznolikosti> (Datum posjeta stranici: 2. rujna 2022.)

cijepljenjem ili razvija imunitet **preboljenjem** zaraze“.³⁸ Tijekom pandemije jedna je od osnovnih zabluda vezana uz *imunitet krda*, kako je utvrdio Charteris-Black (2021), da postizanje takvoga imuniteta zapravo znači oslanjanje na prirodan tijek razvoja virusa bez ljudskoga upliva. To podrazumijeva pasivan stav prema širenju zaraze i nastavak uobičajenih aktivnosti bez ograničenja. Čini se da je upravo tako većina građana, pa i vladajućih, shvaćala *imunitet krda* zanemarujući ulogu cijepljenja u postizanju kolektivne otpornosti. Primjer (79) pokazuje da autor članka predviđa tri načina za okončanje pandemije, a veznik *ili* upućuje na to da su *imunitet krda* i cijepljenje različite mogućnosti, dakle ne uzima u obzir da postizanje takvoga imuniteta može podrazumijevati i cijepljenje. Primjer (80) odgovara većinskom shvaćanju *imuniteta krda*, a to je slobodno širenje virusa.

(79) Iako je očigledno da je normalizacija života jedini suvisli put bez obzira na to hoćemo li morati organizirati suživot s virusom ili ćemo ga pobijediti **imunitetom krda**, boljim terapijama ili cjepivom, zastrašivači i dalje jako spuštaju toleranciju prema rizicima na nultu razinu. (Jutarnji list, 26. 9. 2020.)

(80) ... inzistiranje na "**imunitetu krda**" tako da se koronavirusu omogući da slobodno kola opasno je, neprihvatljivo i nepotrebno žrtvovanje ljudskih života. (Jutarnji list, 23. 1. 2021.)

Krivu interpretaciju *imuniteta krda* pojašnjava Aschwanden (2020) navodeći da istraživanja pokazuju da ljudi ni nikada prije nisu uspjeli postići kolektivnu zaštitu od novoga virusa prirodnim zaražavanjem. U nastavku se naglašava da je cijepljenje jedina etički prihvatljiva mogućnost postizanja takvoga imuniteta, a dok nema cjepiva, trebaju se provoditi odgovarajuće mjere. S epidemiološkoga gledišta dakle *imunitet krda* ne bi trebalo izjednačavati sa slobodnim širenjem virusa u populaciji i životom bez ograničenja, kako se očito taj pojam predočavao u medijskome diskursu. Jasno je da prosječnoga čitatelja uglavnom ne zanimaju detaljnije epidemiološke spoznaje poput transmisijske dinamike virusa, reproducijskoga broja, nužnoga minimalnog postotka osoba otpornih na virus da bi prestalo njegovo širenje i vremena potrebnog za razvijanje otpornosti, a sve to ima važnu ulogu u postizanja kolektivnoga imuniteta. Stoga su mediji pretežno nudili pojednostavljenu interpretaciju toga kompleksnog koncepta koja je svela *imunitet krda* na život bez „zaključavanja“ i slobodno širenje virusa ne naglašavajući dovoljno da je postizanje

³⁸https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/herd-immunity-lockdowns-and-covid-19?gclid=CjwKCAjwvNaYBhA3EiwACgndgiGPgxEZH8X-yDwUA0cJ9U-nW6UjCgzi0fDPonlwGrz483ymgP0_BoCrSIQAvD_BwE (Datum posjeta stranici: 2. rujna 2022.)

kolektivne zaštite rezultat primjene određenih strategija, a ne način života u pandemiji. Na početku pandemije, dok cjepivo još nije bilo dostupno, liberalan pristup bez značajnih ograničenja u nekim državama rezultirao je velikim brojem oboljelih i preminulih pa se *imunitet krda* povezivao sa žrtvovanjem velikoga broja ljudi. Stoga je očito da kompleksne znanstvene koncepte, čak i kada postanu dio svakodnevne javne komunikacije, treba vrlo pažljivo i promišljeno predstavljati u medijskom diskursu.

Sljedeća negativna konotacija vezana uz taj pojam ostvarila se upotrebom fraze *mentalitet krda/stada*, čije značenje odgovara jednoj od definicija prenesenoga značenja leksema *krdo*, masa podložna utjecajima. Na taj su se način kritizirali oni čije se ponašanje percipiralo kao slijepo slijedenje pravila i nepropitivanja nametnutih ograničenja.

(81) Korona je pokazala da je **mentalitet krda** lako proizvesti, od nekritičkog usvajanja novogovora do prihvaćanja ziheraških pozicija koje isključivo doprinose polarizaciji. (Večernji list, 11. 6. 2020.)

Posebno su društvene mreže obilovale objavama u kojima su se građani koji poštuju nova pravila i pristaju na cijepljenje pogrdno nazivali ovcama, a ovce s maskama pojavljivale su se i u *memeovima* i karikaturama, što je još jedan od aspekata izrugivanja mentalitetu krda. Izjednačavanje ljudi sa životinjama koje su u krdu ili stadu, zasigurno ima negativan prizvuk, a u ovom slučaju upućuje na pretjeranu poslušnost i gubitak individualnosti.

Metafora *krda* koja je uobičajena u medicinskome i epidemiološkome diskursu, očito nije dovoljno jasno i detaljno objašnjena građanima. Osim onih koji su upravljali pandemijom, a to su u prvome redu članovi Vlade i Stožera, za to su odgovorni i mediji koji su pojednostavljuvanjem toga koncepta pridonijeli nepotpunom shvaćanju što sve podrazumijeva postizanje *imuniteta krda*. Uloga cijepljenja u postizanju kolektivne zaštite nedovoljno je isticana pa je polovično razumijevanje toga koncepta dovelo do podjele društva na već spomenute *krdaše* i *tvrdomjeraše*.

Sljedeća nova metafora nije vezana uz znanstveni diskurs, ali opisuje jednu od strategija kojom se tijekom pandemije nastojao suzbiti virus, ali i nastaviti s uobičajenim aktivnostima. *Čekić i ples* opisuje kratka razdoblja vrlo strogih mjera (*čekić*) nakon kojih slijedi opuštenija faza (*ples*) u kojoj se i dalje primjenjuju određene mjere, ali se one mogu prilagođavati. Prvi dio toga figurativnog izraza u skladu je s dominantnim metaforama borbe koje uokviruju pandemiju kao FIZIČKI SUKOB

s virusom. *Čekić* je sredstvo kojim se koristimo napadajući virus kako bismo preuzeli kontrolu. Čini se neuobičajenim odabrati alat poput čekića za predočavanje suzbijanja virusa, pogotovo što njegova osnovna namjena nije ta da se koristi kao oružje. Stoga se nameće pitanje zašto je odabran baš *čekić* i ne bi li neko oružje učinkovitije dočaralo tu fazu agresivnijega pristupa u obuzdavanju virusa. Mogući je razlog svjesno izbjegavanje militarističke terminologije koja je već bila kritizirana tijekom pandemije pa se *čekić* činio kao manje prijeteće sredstvo koje ipak može biti učinkovito. Nadalje, pri upotrebi *čekića* moramo uložiti vlastitu snagu kako bismo proizveli udarce, za razliku od primjerice puške koja ne zahtijeva snagu nego preciznost. Autor toga izraza Tomas Pueyo (2020), u članku u kojem se prvi puta spominje *čekić i ples*, upotrijebio je brojne grafičke prikaze, projekcije rasta i pada krivulje zaraženih i preminulih s obzirom na uvedene mjere. On naglašava da strategija *izravnavanja krivulje* sporo djeluje na virus i rezultira velikim brojem preminulih, stoga treba odlučnije i brže obuzdati rast krivulje, a to se može postići brzom i kratkom reakcijom koja odgovara udarcu čekićem. Udarci čekićem očito su trebali djelovati na oblik krivulje koja se upotrebom tog alata mogla preoblikovati. Stoga je izgledno da odabir baš toga sredstva treba građane motivirati na ulaganje vlastitoga truda u suzbijanju virusa, dakle svatko mora uložiti određeni napor kako bi ta faza strategije bila učinkovita. Nakon toga zahtjevnijeg dijela dolazi faza *plesa*, opušteniji život s virusom koji još uvijek predstavlja prijetnju. *Ples* zasigurno asocira na zabavu i razbibrigu pa stoga ta faza dolazi kao nagrada nakon stroge i zahtjevnije faze *čekića*. Međutim, tijekom razdoblja *plesa s virusom* bitno je znati prave plesne korake i biti spreman mijenjati ih ako je potrebno, što odgovara fleksibilnosti mjera. Određene mjere i dalje su potrebne, ali one nisu više tako ograničavajuće, mogu se mijenjati i prilagođavati u hodu. Metafora *PLESA* povezana je uz uokvirivanje pandemije kao *KRETANJA*, što je jedan od često zastupljenih okvira u ovome korpusu. No ono što *ples* kroz pandemiju čini drukčijim, osim ležernosti, jest i način kretanja koji ne mora biti pravocrtan. Sljedeći primjer, izjava ministra unutarnjih poslova Davora Božinovića, upravo upućuje na to da se u ovome *plesu* vrtimo u krug i da je završetak neizvjestan.

(82) Svakodnevno pratimo situaciju, analiziramo sve što se događa i u Hrvatskoj i oko Hrvatske, gdje nam virus prolazi i u skladu s tim donosimo mjere. Ništa nije isključeno, međutim moramo se priviknuti da je ovo faza u kojoj zapravo **'plešemo' s virusom**, negdje on prevari nas, onda mi njega zaustavimo i tako u krug – dodao je. (Jutarnji list, 24. 6. 2020.)

Očito je da nas neizvjesnost i trajanje pandemije iscrpljuje, stoga se taj *ples* opisivao i kao *dugotrajan, žestok i sumoran*. Možemo zaključiti da je opisivanje strategije suzbijanja virusa figurativnim izrazom *čekić i ples* na početku pandemije zasigurno bilo smisleno i prihvatljivo. Međutim kako je pandemija potrajala, a mjere su se neprestano mijenjale, *ples* postaje zamoran pa učinkovitost te strategije počinju popitivati i oni koji su joj bili skloni na početku.

Kao i već spomenuta fraza *život s virusom* figurativni izrazi *ново normalno* i *nova normalnost* upotrebljavali su se tijekom pandemije za opis različitih promjena i pravila koje smo bili prisiljeni prihvatiti kao novi način života. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje uvrstio je izraz *nova normalnost* u Pojmovnik koronavirusa, a njegovu smo definiciju naveli u prethodnome poglavlju. Međutim, pitanje je što svaki građanin podrazumijeva kao *ново normalno*, što pokazuje i sljedeći primjer.

(83) Mnogima se “**ново normalno**” ne sviđa pogotovo jer je, kako kaže psihologinja Ljiljana Drenški Cvrtila, teško reći što je “**ново normalno**”, kada se općenito ne slažemo ni u definiciji “starog normalnog”. – Pitanje je i je li normalno ono što radi većina ili je to mjera za nešto ili standard po kojem se trebamo ravnati? Mogli bismo se pitati i je li to normalno zdravo, korisno ili etično? Za mnoge je normalno ono što je sigurno ili što je uobičajeno, tj. za što postoji društveni konsenzus. (Večernji list, 16. 5. 2020.)

Taj figurativni izraz zasnovan je na suprotnosti značenja *novog*, tek nastalog i *normalnog*, uobičajenog. Stoga proturječnost između riječi koje čine tu kolokaciju zapravo upućuje na to da se ta fraza odnosi na promjene koje trebamo prihvatiti kao dio svakodnevnice jer je postalo izvjesno da koronavirus ne možemo u potpunosti iskorijeniti. No i te promjene, pogotovo ograničenja, nisu svi građani jednako prihvaćali pa se govori i o *ležernom novom normalnom u Dalmaciji*, što potvrđuje da ne postoji jedinstvena definicija *novog normalnog*.

Normalnost je standard, uobičajenost i bila ona stara ili nova, očito je ono čemu većina ljudi stremlji. Međutim, analizirajući dvije potpuno različite metafore iz diskursa o pandemiji na engleskome jeziku (*COVID-19 kao pljačkaš i pandemija kao odvikavanje*), Oswick i sur. (2020) uočavaju da je *ново normalno* zapravo prilika za globalnu društvenu promjenu i novi početak. Na jednoj su strani ratne metafore proizašle iz poimanja virusa kao agresivne osobe. Upotrebu ratne terminologije oni interpretiraju kao pokušaj ponovnoga uspostavljanja reda i pokušaj povratka u normalnost (koju oni nazivaju *normativna normalnost*) jer ćemo suzbijanjem virusa omogućiti

kontinuitet. Suprotna takvim metaforama jest nova metafora koju je upotrijebio pisac Charles Eisenstein opisujući COVID-19 kao „rehab intervention that breaks the addictive hold of normality“,³⁹ dakle dolazak pandemije početak je odvikavanja od ovisnosti o normalnosti, a to je revidirana normalnost, tj. *nova normalnost*. Premda metafora pandemije kao odvikavanja nije ustaljena, oni je smatraju dobrom alternativnom metaforom jer omogućuje da pandemiju poimamo na druge, poželjnije načine. Naime, prekidanje ovisnosti o prijašnjoj normalnosti, koja je bila opterećena brojnim problemima i prije pandemije, zahtijeva drukčije ponašanje. Prihvatanje određenih promjena koje je izazvala pandemija može donijeti dobrobit cijelom društvu. Prije svega to su one promjene koje su pojačale osjećaj solidarnosti i suradnje te nas motivirale na novi način razmišljanja. Međutim takvo viđenje *novog normalnog*, kao iznimno dobre prilike za prihvatanje značajnih društvenih promjena i zaokreta, nije zaživjelo, što pokazuju i sljedeći primjeri izvan diskursa o pandemiji.

S obzirom na to da se život u pandemiji uvelike razlikovao od do tada uobičajenog, *novo normalno* počelo se upotrebljavati i kao eufemizam za neuobičajeno i čudno. Tako se ključna riječ *#novonormalno* na društvenoj mreži Twitter stavljala uz različite objave vezane uz pandemiju koje su prikazivale ekstremne situacije npr. vježbanje s maskama u fitness centru, predsjednika Vlade koji je u izolaciji i uključuje se u Dnevnik iz svoga potkrovlja, glačanje maske ili ispijanje kave u šetnji jer su kafići zatvoreni. Antivakseri ili oni koji negiraju opasnost od koronavirusa tu su ključnu riječ upotrebljavali kako bi iskazali čuđenje ili kritiku, primjerice prenoseći vijest da i cijepljeni mogu prenositi virus ili negodujući što se netko odbio rukovati s njima te da su morali pokazati covid potvrdu pri ulasku u kino. Međutim znatan je i broj objava s tom ključnom riječju koje uopće nisu povezane s pandemijom, nego se odnose na iznimno neuobičajene ili čak bizarne situacije. U tim primjerima *#novonormalno* uglavnom se upotrebljava kako bi se naglasio humorističan, ironičan ili čak sarkastičan ton objave, primjerice uz komentar nogometne utakmice u kojoj je Šibenik pobijedio Hajduk na Poljudu, ispijanje kave stojeći ispod dovratka zbog učestalih potresa ili mogućnost isključivanja grijanja zbog energetske krize. Stoga možemo zaključiti da iako se *novo normalno* prije svega odnosi na skup pravila kojih se trebamo pridržavati i drukčije ponašanje u zajednici, taj pojam nije neutralan pa se počeo upotrebljavati kako bi se istaknula šaljivost, ironičnost ili netipičnost određenoga događaja te izrazilo nezadovoljstvo ili kritika.

³⁹ <https://charleseisenstein.org/essays/the-coronation/> (Datum posjeta stranici: 5. rujna 2022.)

COVID-19 bolest je koja se izjednačavala s *kugom* i *pošasti*, što možemo smatrati ustaljenim figurativnim izrazima za zaraze velikih razmjera. Međutim, izjava predsjednika Zorana Milanovića da trebamo prihvatiti tu bolest kao vrstu normalnosti i *karijes* dala je poticaj nastanku novoga figurativnog izraza, a takav pogled na bolest COVID-19 oštro su kritizirali prije svega liječnici i epidemiolozi, ali i brojni političari. Predsjednik je taj izraz prvi put upotrijebio na otvorenju 71. Dubrovačkih igara u srpnju 2020. komentirajući situaciju s koronavirusom u Hrvatskoj. Izvjesno je da je u takvoj prilici on *karijes* upotrijebio nesmotreno i bez velikoga promišljanja o posljedicama takvoga predočavanja bolesti COVID-19. Nastojeći umiriti javnost nakon četiri mjeseca trajanja pandemije, izjednačio je tu bolest s medicinskim stanjem koje je većini građana poznato kao uglavnom bezazleno i lako izlječivo. No u to vrijeme još uvijek nije bilo odgovarajućega lijeka ni cjepiva, a velik broj oboljelih umirao je zbog posljedica zaraze. Stoga je njegova izjava izazvala brojne kritike pa su danima nakon toga u medijima epidemiolozi i liječnici objašnjavali zašto se koronavirus ne može izjednačiti s *karijesom*. S njihova stajališta ta je metafora potpuno neprikladna i ta su dva stanja neusporediva prije svega jer *karijes* nije zarazan i od njega se ne umire. Šteta koju je predsjednik nanio upotrebom takvoga figurativnog izraza odrazila se i na to kako javnost vidi državno upravljanje pandemijom pa je i premijer Andrej Plenković naglašavao da njegova Vlada ne podcjenjuje pandemiju i ne smatra je *karijesom*. Bez obzira na to što predsjednik nije imao izravan utjecaj na upravljanje pandemijom, poruke koje šalje sa svog položaja moći zasigurno imaju velik utjecaj na javnost, a njegovo viđenje pandemije očito nije bilo u skladu s onim koje su zastupali vladajući predlažući i provodeći mjere. Raskorak između onoga što govori predsjednik i što građanima poručuju članovi Stožera namećući ograničenja, zacijelo ne ulijeva povjerenje te samo pojačava zbunjenost i nesigurnost.

Metaforu *karijesa* predsjednik je u javnosti upotrijebio samo jednom, ali su brojni mediji prenijeli njegovu izjavu, a kasnije i reakcije njegovih neistomišljenika pa se ona ipak nastavila provlačiti medijskim diskursom. Zanimljivo je da smo zabilježili još jednu priliku u kojoj je predsjednik u javnome istupu upotrijebio *karijes* premda ne u prenesenom značenju. U srpnju 2021. komentirajući cijepljenje, iako je rekao da ga podržava i da će poticati građane da se cijepi, kritizirao je pritisak prema onima koji se ne žele cijepiti sljedećim riječima: “Što ćemo, proganjati ljude koji imaju **karijes**? Na kraju se sve svodi na to da opterećuješ sustav, ali sustav je uvijek

opterećen”, rekao je Milanović.⁴⁰ U toj prilici karijes je upotrijebio kako bi opet uputio na pretjerano miješanje vladajućih u zdravstveno stanje pojedinca. Njegovu izjavu možemo interpretirati kao kritiku represivnih mjera i prijetnji koje prisiljavaju građane na cijepljenje jer to smatra jednako apsurdnim kao i situaciju u kojoj bi država na isti način primoravala građane da liječe karijes. Izvjesno je da je za takvu usporedbu namjerno izabran baš karijes jer je on jedan od čestih, uglavnom bezazlenih zdravstvenih problema koji je većina ljudi iskusila. Sami odlučujemo hoćemo li i kada ćemo ga liječiti pa je predsjednikova poruka da odluku o cijepljenju treba donijeti svatko za sebe bez prisile države. Međutim, kako smo već naveli ranije, karijes se znatno razlikuje bilo od koje zarazne bolesti i ne zahtijeva cijepljenje pa i takvu ironičnu usporedbu u kontekstu pandemije treba upotrijebiti oprezno. Možemo je smatrati osobito neprikladnom kada je ona dio predsjednikove izjave u vrijeme kada počinje cijepljenje i kampanja koja ga promiče.

Zanimljivo je da prilično vremena nakon takvih izjava u travnju 2022. premijer Andrej Plenković ponovno vraća *karijes* u medijski prostor nazivajući tijekom saborske rasprave samoga predsjednika *karijesom, covidom s Pantovčaka*.⁴¹ Isti taj dan u drugoj izjavi ponavlja da *imamo jednoga štetočinu, jednu sramotu, jedan karijes s Pantovčaka*.⁴² Premijer Plenković na taj način izražava kritiku Milanovićevih izjava o statusu Hrvata u Bosni i Hercegovini, dakle temi koja uopće nije povezana s pandemijom. Međutim odabir *karijesa* jasno treba upućivati na premijerovo neslaganje s predsjednikovim stavom i o toj temi, baš kao što nije odobravao ni njegove opise pandemije. Premijer tu metaforu upotrebljava na drukčiji način, gotovo kao uvredu jer želi istaknuti štetu koju predsjednik nanosi svojim izjavama. Premda se radi o istoj izvornoj domeni, postoje dvije ciljane domene (COVID-19 i PREDsjedNIK) pa je i interpretacija te metafore sasvim različita. Izjednačavajući osobu s *karijesom*, premijer svoju usporedbu temelji na štetnosti i razaranju koje takvo stanje izaziva, što je sasvim različit aspekt od onoga koji je istaknuo predsjednik nazivajući COVID-19 *karijesom*. *Karijes* kao metafora za COVID-19 nije postala ustaljena tijekom pandemije, ali je u hrvatskom medijskom prostoru dobila na značenju. Prije svega upozoravalo se na neprikladnost izjednačavanja tih dvaju medicinskih stanja i posljedice umanjivanja opasnosti

⁴⁰ <https://hr.n1info.com/vijesti/milanovic-na-prisezi-rocnika-izjavu-pratite-na-n1/> (Datum posjeta stranici: 10. rujna 2022.)

⁴¹ <https://www.rtl.hr/vijesti/video/hrvatska/raspudic-isprovocirao-plenkovica-milanovic-je-karijes-s-pantovcaka-951c74f6-c354-11ec-b9ca-7a7f40b78d9a> (Datum posjeta stranici: 10. rujna 2022.)

⁴² <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/plenkovic-komentirao-milanovicev-istup-mi-smo-uvjereni-da-on-ima-ozbiljnih-problema-6898708> (Datum posjeta stranici: 10. rujna 2022.)

koronavirusa. Ona je privukla pozornost javnosti ne samo zbog svoje nekonvencionalnosti nego i zbog toga što ju je upotrijebio predsjednik države objašnjavajući da COVID-19 trebamo prihvatiti *kao neku vrstu normalnosti*, a ne kao neku *veliku bolest*. Takav njegov stav naišao je na brojne kritike pa je aludirajući na neprihvatljivost te izjave, ali i drugih stavova nevezanih uz pandemiju, premijer Plenković upotrijebio tu metaforu za predsjednika kako bi naglasio štetnost njegova djelovanja.

6. ZAKLJUČAK

Promjene koje je donijela pandemija koronavirusa zahvatile su brojne sfere naših života, od načina liječenja, ponašanja, rada do toga kako bolest poimamo i razgovaramo o njoj. Jedna od najvećih promjena zabilježenih u jeziku nastanak je velikoga broja novih riječi, a zamjetna je i upotreba figurativnih izraza u opisima djelovanja virusa, razvoja pandemije i strategijama njezina suzbijanja. Mnogi od tih figurativnih izraza predstavljaju ustaljen način izražavanja o bolestima i kriznim situacijama, ali s obzirom na to da je virus bio nepoznat i nepredvidiv, ova je pandemija zahtijevala potpuno drukčiji način života pa su nastali i brojni novi figurativni izrazi. Medijski diskurs posebno je obilovao takvim izrazima nastojeći da svakodnevna izvješća o tijeku pandemije privuku pozornost čitatelja te budu jasna i svrhovita. Stoga su u fokusu ovoga istraživanja bili ustaljeni i novi figurativni izrazi koji su se upotrebljavali u medijskome diskursu tijekom prve godine pandemije koronavirusa.

U uvodnom dijelu rada naveli smo razloge za proučavanje figurativnoga jezika tijekom pandemije koronavirusa, ciljeve istraživanja te opisali teorijski okvir bitan za potrebe ovoga rada. Pojašnjeni su osnovni pojmovi vezani uz koncept figurativnosti kao i konceptualni mehanizmi koji sudjeluju u nastanku figurativnih izraza, konceptualna metafora, metonimija i konceptualna integracija. Dio korpusa čine i ustaljene te potencijalno nove frazeološke jedinice, stoga su razmatrani i frazeološki doprinosi figurativnom izražavanju. Kritička analiza diskursa primijenjena je kako bi se otkrila uloga figurativnih izraza u stvaranju koncepata i argumenata te moguće promicanje ideologija. Izdvajanje figurativnih izraza, izrada korpusa te leksička i konceptualna analiza figurativnih izraza detaljnije su pojašnjeni u 3. poglavlju ovog rada. Uslijedila je analiza rezultata u kojoj su navedene vrste figurativnih izraza podijeljene prema okvirima na kojima se

temelje. U poglavlju Rasprava osvrnuli smo se na istraživačka pitanja te analizirali ulogu i prikladnost upotrebe ustaljenih i novonastalih figurativnih izraza.

Kvantitativnom analizom utvrdili smo da se najveći broj figurativnih izraza upotrebljavao za opis djelovanja virusa i razvoja pandemije, a manji broj za opis uvedenih mjera i strategija suzbijanja virusa te novoga načina života u pandemiji. Najzastupljeniji figurativni izrazi proizašli su iz okvira ELEMENTARNIH NEPOGODA; znatan je broj onih vezanih uz požar i valove, što upućuje na veliku razornu silu virusa, a i našu nemoć ili vrlo slab utjecaj na suzbijanje takve pošasti. Visoko su zastupljeni i figurativni izrazi koji otkrivaju da smo pandemiju poimali kao ratni sukob, a virus kao neprijatelja kojeg trebamo pobijediti. Brojna istraživanja upućuju na štetnost prekomjerne upotrebe ratnih metafora, što se naglašavalo i tijekom ove pandemije, pogotovo kada je jedna od osnovnih strategija bio *lockdown*, stanje mirovanja, a ne aktivna borba protiv virusa kakvu bismo očekivali u ratu. Ono što je zasigurno priviklo pozornost javnosti, pogotovo kada su se tim opisima koristili oni koji su upravljali pandemijom, jest isticanje da su zaražene osobe *bioterroristi* ili *hodajuće bombe*. Neprijatelj dakle nije više bio sam virus, nego je svaka potencijalno zaražena osoba mogla predstavljati opasnost za svoju okolinu. Ratnu terminologiju gotovo je nemoguće izbjeći kada razgovaramo o bolestima, međutim pokazalo se i u ovoj pandemiji da usporedbe s ratnim stanjem nisu uvijek prikladne, a ni smislene, stoga je potrebno vrlo promišljeno upotrebljavati takve metafore.

Okvir NATJECANJA blizak je ratnom okviru, no znatno je manje zastupljen u ovome korpusu. Ustaljeni izrazi proizašli iz toga okvira upotrebljavali su se kako bi se opisao tijek pandemije, ali i rezultati primijenjenih strategija. Hrvatskim političarima taj okvir često je poslužio za proglašavanje *pobjede nad virusom*. Međutim kako je pandemija potrajala, postalo je očito da pobjeda nije bila konačna pa su tada vješto isticali da se radi o *pobjedi u prvom poluvremenu* odbacujući na taj način kritike da su obmanjivali javnost. Natjecateljski duh očitovao se i u uspoređivanju s ostalim državama, navodilo se koja je država *svjetski prvak* u suzbijanju virusa, koja je *prema broju mrtvih pretrčala* neku drugu, a posebno se zaoštrio diskurs oko cjepiva kada države postaju *takmaci u jagmi za cjepivo*. Takva retorika, posebno kada je upotrebljavaju političari u kriznim situacijama ističući svoje zasluge te prikazujući ostale države kao manje uspješne, može izazvati osjećaj neprijateljstva te ugroziti međunarodnu suradnju i solidarnost.

Osim suparnika virus se personificirao i u mnogim drugim aspektima, kao osoba koja se kreće, nasilnik, autoritet i sustanar, a znatan je i broj figurativnih izraza vezanih uz opredmećivanje virusa. Jedan od ustaljenih i visoko zastupljenih okvira u ovome korpusu jest i okvir KRETANJA, kompleksan i strukturno bogat okvir iz kojega su proizašli figurativni izrazi koji pokazuju fleksibilnost našega poimanja pandemije s obzirom na to da se pojavljuju brojne izvorne i ciljne domene. Naime, razvoj pandemije opisuje se kao kretanje, ali krećemo se i mi te virus i pandemija koji mogu biti i zapreka našem putovanju i vraćanju u „normalan“ život.

Promatrajući najbrojnije ustaljene figurativne izraze, možemo zaključiti da oni upućuju na iznimnu štetu koji virus nanosi, a i njegovu destruktivnost pred kojom smo gotovo bespomoćni. Ipak, upotreba figurativnih izraza vezanih uz kretanje, bilo virusa ili nas kroz pandemiju, može nam dati veći osjećaj kontrole u upravljanju pandemijom. Jedan od novonastalih figurativnih izraza jest *čekić i ples* koji sažeto povezuje način upravljanja pandemijom kao kratko razdoblje agresivnih mjera nakon kojih slijedi nastavak putovanja plesnim koracima koji nam omogućuju stalnu prilagodbu i mijenjanje načina kretanja. Ono što je postala konstanta na našem putovanju jest virus kao suputnik i prihvaćanje *novog normalnog* kao načina života. Određeni broj znanstvenika i medicinskih djelatnika protivi se pasivnom prihvaćanju suživota s virusom u *novom normalnom* jer takvu prilagodbu smatraju dugoročno štetnom te je izjednačavaju s nečinjenjem. Zabilježeni su i primjeri upotrebe *novog normalnog* izvan pandemijskoga konteksta u šaljivim ili ironičnim opisima neuobičajenih situacija, stoga je već sada izvjesno da taj figurativni izraz može postati dio ustaljene frazeologije.

Istaknut ćemo i pojavu epidemioloških koncepata u medijskome diskursu koji su se upotrebljavali kako bi se javnosti pojasnili osnovni pojmovi nužni za razumijevanje djelovanja virusa. Tako se *ravnanje krivulje* nametnulo kao jedna od strategija suzbijanja virusa koja je zahtijevala udružene napore svih građana kako bi se smanjilo širenje virusa. Razumijevanje toga figurativnog izraza ovisilo je o strategiji koja je bila dominantna u određeno vrijeme, a često se svodila na ostanak kod kuće i ograničavanje kretanja, što zapravo ne povezujemo s aktivnom ulogom u pandemiji koja bi mogla utjecati na promjenu oblika krivulje. Drugi, vrlo često krivo shvaćen koncept jest *imunitet krda*, koji je podijelio javnost na *krdaše* i *tvrdomjeraše*, a zabilježeni primjeri pokazuju da se interpretacija njegova značenja uglavnom svodila samo na dopuštanje slobodnoga kruženja virusa i prirodnoga preboljenja bez naglašavanja važnosti i uloge cijepljenja

u tome. Promicanje takvih znanstvenih koncepata uz nedostatno pojašnjenje može samo dodatno produbiti animozitet između suprotstavljenih strana te dati poticaj stvaranju ekstremnih stavova. Jedna od zamjerki metafori *krda* odnosi se i na neprikladnu usporedbu ljudi sa životinjama, a takve primjere zabilježili smo i kod metafora LOVA. Naime, zaražene osobe predočavale su se kao one koje treba *hvatati* i na koje treba *bacati mrežu* kako ne bi predstavljale opasnost za ostale građane. Očito je da su se građani nastojali osvijestiti da se bolest vrlo lako prenosi te da se zaraženi moraju odgovorno ponašati, a to se činilo upotrebom ekstremnih metafora (*hodajuće covid bombe, bioteroristi*) te nešto blažim (*hvatanje zaraženih, tihi prenositelji*) koje isto upućuju na to da zaražene osobe predstavljaju prijetnju. Međutim, poslušnost se očekivala od svih građana pa se pandemija trebala *odraditi* kao i *pisati domaća zadaća* prema uputama Stožera jer odbijanje slijeđenja pravila znači da *ćemo ići na popravni*. Preko okvira POSLOVANJA, ŠKOLE i PREDSTAVE građani su se svodili na djelatnike, poslušne učenike i glumce koji u pandemiji trebaju raditi ono što im propiše vladajući. Međutim, često su upravo oni koji su upravljali pandemijom i sami kršili pravila pa su se takve poruke doživljavale kao omalovažavanje građana i licemjerno dociranje.

Političari i javno istaknute osobe trebali bi vrlo promišljeno odabirati kojim će se metaforama koristiti kako bi izrazili svoje gledište i pridobili građane. Jedan od primjera izrazito neprikladne upotrebe metafore zabilježen je u izjavi predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića u kojoj koronavirusnu bolest izjednačava s karijesom. Takvo podcjenjivanje opasnosti od virusa, osobito kada dolazi s pozicije vladajućih, može imati iznimno velik utjecaj na ponašanje građana, pogotovo kada je bilo vrlo bitno prihvatiti određena ograničenja i promjene u načinu života. Metafora KARIJESA privukla je pozornost kao iskaz nestručnoga mišljenja o koronavirusu, no ona se nastavila pojavljivati u medijskome diskursu nevezano uz pandemiju kada je premijer Plenković predsjednika Milanovića nazvao *karijesom s Pantovčaka* zbog neslaganja s nekim njegovim izjavama.

Čak i kada su one izgovorene s najboljim namjerama, riječi političara mogu se vrlo brzo upotrijebiti protiv njih, pogotovo ako iza njih ne stoje djela koja su obećavali. Takav je slučaj izjava ministra zdravstva Vilija Beroša *sljedeća dva tjedna su ključna*. Bio je to njegov poziv na još malo strpljenja i odricanja, ali kako je trebal mnogo više vremena da se zaraza smanji, neprestano ponavljanje te fraze samo je istaknulo njezinu nevjerodostojnost. Ta je izjava postala i predmetom izrugivanja pa su se obilježavale godišnjice i 100. obljetnice *sljedeća dva tjedna*. Važnost

figurativnoga jezika u promicanju određenih politika pokazuju i slogani nastali kao dio osmišljene informativno-edukativne kampanje koja je pozivala građane na cijepljenje. Slogan *Misli na druge, cijepi se*, zamišljen kao poziv na cijepljenje iz altruističnih razloga, nije se pokazao vrlo učinkovitim pa se javio i modificirani slogan *Čuvajte sebe i jedni druge*, koji u prvi plan ipak stavlja dobrobit pojedinca, a ne zajednice.

Analizirajući figurativne izraze proizašle iz konceptualne metonimije, zaključili smo da su najbrojniji oni utemeljeni na ustaljenoj metonimiji MJESTO ZA DOGAĐAJ, a svi zabilježeni primjeri odnose se na iznimno teške situacije. *Italija, Bergamo* i *Manaus* označavali su mjesta u kojima se koronavirus vrlo brzo i nekontrolirano širio te doveo do kolapsa zdravstvenoga sustava i velikoga broja preminulih. Svakodnevno suhoparno nizanje broja preminulih i oboljelih zasigurno je moglo dovesti do zasićenja i izazvati osjećaj ravnodušnosti, čak i prema takvim šokantnim podacima. Nastojeći privući pozornost čitatelja, ali i upozoriti ih na ozbiljnost situacije, mediji su navodili da *dnevno umire autobus ljudi* i *da smo pokopali grad od 20 tisuća ljudi*. Takvi *blendovi* trebali su nam olakšati poimanje velikih brojeva preminulih i uputiti na dramatičnost situacije.

Pandemija koronavirusa ostat će zabilježena u povijesti kao događaj bez presedana i razdoblje korjenitih promjena. Neke od tih promjena trajno su zaživjele u jeziku kao svjedočanstvo o fleksibilnosti i kreativnosti ljudskoga uma. Figurativni izrazi iz ovoga korpusa pokazuju da se poimanje i opisivanje novih okolnosti oslanja na poznate i ustaljene obrasce, ali i da u velikoj mjeri stvaramo nove koncepte koji nam omogućuju lakše shvaćanje i proživljavanje nepoznate situacije.

LITERATURA

- Alsaedi, Abdulrahman. 2021. Allaying the Fears Metaphorically: Representation of Coronavirus Crisis in Saudi English Newspapers. *International Journal of English Linguistics* 11(2), 91–100. doi: 10.5539/ijel.v11n2p91.
- Angeli, Elizabeth L. 2012. Metaphors in the rethoric of pandemic flu: electronic media coverage of H1N1 and swine flu. *Journal of Technical Writing and Communication* 42(3), 203–222. doi: 10.2190/TW.42.3.b
- Arimitsu, Nami. 2015. Analyzing THE PLACE FOR THE EVENT-type Metonymies from the Perspective of Negative Evaluative Factors. *Revista Brasileira de Linguística Aplicada* 15(2), 475–502. doi: 10.1590/1984-639820156138
- Aristotel. *Rhetoric*. Dostupno na: <http://www.bocc.ubi.pt/pag/Aristotle-rhetoric.pdf>. Datum posjeta stranici: 18. studenoga 2021.
- Aschwanden, Christie. 2020. The false promise of herd immunity for COVID-19. *Nature* 587, 26–28. doi: 10.1038/d41586-020-02948-4
- Babel, Krešimir. (2020). Virus kao metafora rata i neprijatelja. *Glas Slavonije*, 19. 12. 2020. Dostupno na: <http://glas.hr/451709/11/Korona-se-ne-pobjedjuje-predrasudama-i-losim-navikama>. Datum posjeta stranici: 20. prosinca 2020.
- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: HAZU, Globus.
- Barcelona, Antonio. 2002. Clarifying and applying the notions of metaphor end metonymy within cognitive linguistics: An update. U: Dirven, René; Pörings, Ralf (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 207–277. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, Antonio. 2011. Reviewing the properties and prototype structure of metonymy. U: Benczes, Réka; Barcelona, Antonio; Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José (ur.). *Defining Metonymy in Cognitive Linguistics. Towards a consensus view*, 7–57. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Barsalou, Lawrence W. 1992. Frames, Fields, and Contrast. U: Lehrer, Adrienne; Feder Kittay, Eva (ur.). *Frames, fields, and contrasts: New essays in semantic and lexical organization*, 21–74. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Baş, Melike; Efeoğlu-Özcan, Esranur. 2022. How to pass this exam? Dealing with Covid-19 through metaphors in Turkish online public discourse. U: Musolff, Andreas; Breeze, Ruth; Kondo, Kayo; Vilar-Lluch, Sara (ur.). *Pandemic and Crisis Discourse. Communicating COVID-19 and Public Health Strategy*, 209–221. London: Bloomsbury Academic.
- Bates, Benjamin R. 2020. The (In)Appropriateness of the WAR Metaphor in Response to SARS-CoV-2: A Rapid Analysis of Donald J. Trump's Rhetoric. *Frontiers in Communication* 5(50). doi: 10.3389/fcomm.2020.00050

- Belaj, Branimir. 2005. On the cognitive status of mental spaces and of some types of metonymy within Conceptual Integration Theory. *Jezikoslovlje* 6(2), 119–144.
- Bendow, Ivana. 2006. *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bendow, Ivana. 2009. *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Benziman, Yuval. 2020. “Winning” the “Battle” and “Beating” the COVID-19 “Enemy”: Leaders’ Use of War Frames to Define the Pandemic. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 26(3), 247–256. doi: 0.1037/pac0000494
- Black, Max (1993). More about metaphor. U: Ortony, Andrew (ur.). *Metaphor and Thought*. 2. izd. 19–42. New York: Cambridge University Press.
- Brandt, Allan M.; Botelho, Alyssa. 2020. Not a Perfect Storm – Covid-19 and the Importance of Language. *The New England Journal of Medicine* 382(6), 1493–1495. doi: 10.1056/NEJMp2005032
- Brdar, Mario. 2019. Metafore i metonimije u interakciji. U: Molvarec, Lana; Pišković, Tatjana (ur.). *Metafore u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi. Zbornik radova 47. seminara Zagrebačke slavističke škole*, 51–94. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Zagrebačka slavistička škola – Hrvatski seminar za strane slaviste.
- Brdar-Szabó, Rita; Brdar, Mario. 2011. What do metonymic chains reveal about the nature of metonymy? U: Benczes, Réka; Barcelona, Antonio; Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José (ur.). *Defining Metonymy in Cognitive Linguistics. Towards a consensus view*, 217–248. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Brdar, Mario; Brdar-Szabó, Rita; Gradečak, Tanja. 2021. A note on the career of metaphorical domains: On the role of XYZ constructions in metaphorical transfer reversal. *Jezikoslovlje* 22(2), 339–372. doi: 10.29162/jez. 2021.10
- Buljan, Gabriijela. 2004. Most u grlu - Metonymy and conceptual integration in idiom modifications: A case study. U: Kučanda, Dubravko; Brdar, Mario; Boris, Berić (ur.). *Teaching English for Life. Studies to Honour Prof. Elvira Petrović on the Occasion of Her 70th Birthday*, 359–371. Osijek: Filozofski fakultet.
- Buljan, Gabriijela; Gradečak-Erdeljić Tanja. 2007. 'By Word of Mouse': Metonymy and Conceptual Integration in Idiom Modifications. U: Kosecki, Krzysztof (ur.). *Proceedings of the International Conference "Perspectives on Metonymy"*, 211–226. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Burgers, Christian; Konijn, Elly A.; Steen, Gerard J. 2016. Figurative Framing: Shaping Public Discourse Through Metaphor, Hyperbole, and Irony. *Communication Theory* 26(4), 410–430.
- Buštikova, Lenka; Baboš, Pavol. 2020. Best in Covid: Populists in the time of pandemic. *Politics and Governnace* 8(4), 496–508. doi: 10.17645/pag.v8i4.3424
- Cameron, Lynne. 2003. *Metaphor in Educational Discourse*. London: Continuum.

- Cameron, Lynne, Alice Deignan. 2003. Using large and small corpora to investigate tuning devices around metaphor in spoken discourse. *Metaphor and Symbol* 18(3), 149–160.
- Castro Seixas, Eunice. 2021. War metaphors in political communication on Covid-19. *Frontiers in Sociology* 5, 1–11. doi: 10.3389/fsoc.2020.583680
- Charteris-Black, Jonathan. 2004. *Corpus approaches to Critical Metaphor Analysis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, Jonathan. 2011. *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, Jonathan. 2013. *Analysing political speeches: Rhetoric, discourse and metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, Jonathan. 2017a. *Fire metaphors: Discourse of awe and authority*. London: Bloomsbury Academic.
- Charteris-Black, Jonathan. 2017b. Competition metaphors and ideology: Life as a race. U: Wodak, Ruth; Forchtner, Bernhard (ur.). *The Routledge Handbook of Language and Politics*, 202–217. London: Routledge.
- Charteris-Black, Jonathan. 2021. *Metaphors of coronavirus: Invisible enemy or zombie apocalypse?* Cham: Palgrave Macmillan.
- Chilton, Paul. 2005. Missing links in mainstream CDA: Modules, blends and critical instinct. U: Wodak, Ruth; Chilton, Paul (ur.). *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*, 19–51. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Cienki, Alan. 2007. Frames, idealized cognitive models, and domains. U: Geeraerts, Dirk; Cuyckens, Hubert (ur.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, 170–187. Oxford: Oxford University Press.
- Cienki, Alan. 2008. The application of conceptual metaphor theory to political discourse: methodological questions and some possible solutions. U: Carver, Terrel; Pikalo, Jernej (ur.). *Political Language and Metaphor*, 241–256. London i New York: Routledge.
- Colston, Herbert L. 2015. *Using figurative language*. New York: Cambridge University Press.
- Colston, Herbert L. 2021. Cognitive linguistics and figurative language. U: Wen, Xu; Taylor, John R. (ur.). *The Routledge handbook of cognitive linguistics*, 408–420. New York: Routledge.
- Colston, Herbert L.; Carreno, Ann. 2020. Sources of Pragmatic Effects in Irony and Hyperbole. U: Baicchi, Annalisa (ur.). *Figurative meaning construction in thought and language*, 188–208. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Croft, William. 1993. The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. *Cognitive Linguistics* 4(4), 335–370. doi: 10.1515./cogl.1993.4.4.335

- Croft, William; Cruse, D. Alan. 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dancygier, Barbara; Sweetser, Eve. 2014. *Figurative Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Darian, Steven. 2000. The role of figurative language in introductory science texts. *International Journal of Applied Linguistics* 10(2). 163–186. doi: 10.1111/j.1473-4192.2000.tb00147.x
- Deignan, Alice; Littlemore, Jeannette; Semino, Elena. 2013. *Figurative Language, Genre and Register*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Delibegović Džanić, Nihada; Omazić, Marija. 2008. There is more to idiom than meets the eye: Blending theory in idiom modification. U: Rasulić, Katarina; Trbojević Milošević, Ivana (ur.). *International Conference: English Language and Literature Studies Across Cultures, ELLSSAC Proceedings*, 403–411. Volume 1. Beograd: Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Demjén, Zsófia; Semino, Elena. 2017. Using metaphor in healthcare: physical health. U: Semino, Elena; Demjén, Zsófia (ur.). *The Routledge Handbook of Metaphor and Language*, 385–399. London: Routledge.
- Demmen, Jane Elizabeth; Semino, Elena; Demjén, Zsófia; Koller, Veronika; Hardie, Andrew; Rayson, Paul; Payne, Sheila. 2015. A computer-assisted study of the use of violence metaphors for cancer and end of life by patients, family carers and health professionals. *International Journal of Corpus Linguistics* 20(2), 205–231.
- Dirven, René. 1999. Conversion as a Conceptual Metonymy of Event Schemata. U: Panther, Klaus-Uwe; Radden, Günter (ur.). *Metonymy in Language and Thought*, 275–288. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Dirven, René. 2002. Metonymy and metaphor: Different mental strategies of conceptualization. U: Dirven, René; Pörings, Ralf (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 75–111. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dirven, René; Polzenhagen, Frank; Wolf, Hans-Georg. 2007. Cognitive Linguistics, Ideology, and critical Discourse Analysis. U: Geeraerts, Dirk; Cuyckens, Hubert (ur.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, 1222–1240. New York: Oxford University Press.
- Dobrovol'skij, Dmitrij O.; Piirainen, Elisabeth. 2005a. *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspective. Current Research in the Semantics/ Pragmatics Interface 1, Volume 13*. Amsterdam: Elsevier.
- Dobrovol'skij, Dmitrij O.; Piirainen, Elisabeth. 2005b. Cognitive theory of metaphor and idiom analysis. *Jezikoslovlje* 6(1), 7–35.
- Dobrovol'skij, Dmitrij O.; Piirainen, Elisabeth. 2018. Conventional Figurative Language Theory and idiom motivation. U: Häcki Buhofer, Annelies; Colson, Jean-Pierre; Sabban, Annette;

- Steyer, Kathrin; Pamies-Bertrán, Antonio (ur.). *Yearbook of Phraseology* 9(1), 5–30. doi: 10.1515/phras-2018-0003
- Entman, Robert M. 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43(4), 51–58.
- Evans, Vyvyan, Melanie Green. 2006. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Evans, Vyvyan; Zinken, Jörg. 2010. Figurative language in a modern theory of meaning construction: A lexical concepts and cognitive models approach. *Cognitive Linguistics Bibliography (CogBib)*. Berlin: Mouton de Gruyter. Dostupno na: <https://www.degruyter.com/database/COGBIB/entry/cogbib.3610/html>. Datum posjeta stranici: 23. studenoga 2021.
- Fairclough, Norman. 1989. *Language and Power*. London: Routledge.
- Fairclough, Norman. 1995. *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.
- Fauconnier, Gilles. 2007. Mental spaces. U: Geeraerts, Dirk; Cuyckens, Hubert (ur.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, 351–376. New York: Oxford University Press.
- Fauconnier, Gilles; Turner, Mark. 1998. Conceptual Integration Networks. *Cognitive Science* 22(2), 133–187.
- Fauconnier, Gilles; Turner, Mark. 2002. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Filardo-Llamas, Laura. 2022. From the war on Covid-19 to political wars: Metaphor and polarization in the early stages of the 2020 pandemic. U: Filardo-Llamas, Laura; Morales-López, Esperanza, Floyd, Alan (ur.) *Discursive approaches to sociopolitical polarization and conflict*, 192–212. London: Routledge.
- Filipović Petrović, Ivana; Parizoska, Jelena. 2022. *Frazeološki rječnik hrvatskoga jezika*. (elektronički) <https://lexonomy.elex.is/#/frazeloskirjecnikhr>, <https://frazeloski-rjecnik.eu/>
- Fillmore, Charles J. 1976. Frame Semantics and the Nature of Language. *Annals of the New York Academy of Sciences* 280(1), 20–32. doi: 10.1111./j.1749-6632.1976.tb25467.x
- Fillmore, Charles J. 1985. Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica* 6(2), 222–253.
- Flusberg, Stephen J.; Matlock, Teenie; Thibodeau, Paul H. 2018. War metaphors in public discourse. *Metaphor and Symbol* 33(1), 1–18. doi: 10.1080/10926488.2018.1407992
- Geeraerts, Dirk; Grondelaers, Stefan. 1995. Looking back at anger: Cultural traditions and metaphorical patterns. U: Taylor, John R.; MacLaury, Robert E. (ur.). *Language and the Cognitive Construal of the World*, 153–179. Berlin: Mouton de Gruyter.

- Gibbs, Raymond W. jr. 1992. What do idioms really mean? *Journal of Memory and Language* 31, 485–506.
- Gibbs, Raymond W. jr. 1993. Process and products in making sense of tropes. U: Ortony, Andrew (ur.). *Metaphor and Thought*. 2. izd. 252–277 New York: Cambridge University Press.
- Gibbs, Raymond W. jr. 1994. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. New York: Cambridge University Press.
- Gibbs, Raymond W. jr. 1995. Idiomaticity and human cognition. U: Everaert, Martin; van der Linden, Erik-Jan; Schenk, André; Schreuder, Rob (ur.). *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*, 97–116. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Gibbs, Raymond W. jr. 1998. The Fight Over Thought and Metaphor in Language. U: Katz, Albert N.; Cacciari, Cristina; Gibbs, Raymond W. jr.; Turner, Mark (ur.). *Figurative Language and Thought*, 88–119. New York: Oxford University Press.
- Gibbs, Raymond W. jr. 2007. Idioms and Formulaic Language. U: Geeraerts, Dirk; Cuyckens, Hubert (ur.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, 697–725. New York: Oxford University Press.
- Gibbs, Raymond W. jr. 2017. *Metaphor wars: Conceptual metaphors in human life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, Raymond W. jr.; Colston, Herbert L. 2006. Figurative language. U: Traxler, Matthew J.; Gernsbacher, Morton A. (ur.). *Handbook of Psycholinguistics*. 2. izd. 835–863. London: Academic Press.
- Gibbs, Raymond W. jr.; Colston, Herbert L. 2012. *Interpreting Figurative Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gillis, Matilda. 2020. Ventilators, missiles, doctors, troops ... the justification of legislative responses to COVID-19 through military metaphors. *Law and Humanities* 14(2), 135–159. doi: 10.1080/17521483.2020.1801950
- Glucksberg, Sam; McGlone, Matthew S. 2001. *Understanding Figurative Language: From Metaphors to Idioms*. Oxford: Oxford University Press.
- Goatly, Andrew. 1997. *The Language of Metaphors*. London: Routledge.
- Goatly, Andrew. 2007. *Washing the Brain – Metaphor and Hidden Ideology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Goossens, Louis. 2002, 1990. Metaphtonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. U: Dirven, René; Pörings, Ralf (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 349–377. Berlin: Mouton de Gruyter.

- Grady, Joseph. 1997a. *Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*. Doktorska disertacija. Department of Linguistics, University of California at Berkeley. Dostupno na: <https://escholarship.org/uc/item/3g9427m2>.
- Grady, Joseph. 1997b. THEORIES ARE BUILDINGS revisited. *Cognitive Linguistics* 8(4), 267–290.
- Grady, Joseph. 1999. A Typology of Motivation for Conceptual Metaphor: Correlation vs. Resemblance. U: Gibbs, Raymond W. jr.; Steen, Gerard J. (ur.). *Metaphor in Cognitive Linguistics*, 79–100. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Grady, Joseph. 2007. Metaphor. U: Geeraerts, Dirk; Cuyckens, Hubert (ur.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, 188–214. New York: Oxford University Press.
- Grady, Joseph. 2017. How metaphors can save the world. U: Semino, Elena; Demjén, Zsófia (ur.). *The Routledge Handbook of Metaphor and Language*, 443–455. Oxon: Routledge.
- Grady, Joseph; Oakley, Todd; Coulson, Seana. 1999. Blending and Metaphor. U: Gibbs, Raymond W. jr.; Steen, Gerard J. (ur.). *Metaphor in Cognitive Linguistics*, 101–124. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Gries, Stefan Th. 2008. Phraseology and linguistic theory: A brief survey. U: Granger, Sylviane; Meunier, Fanny (ur.). *Phraseology. An Interdisciplinary Perspective*, 3–26. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Haddad, Amy. 2020. Metaphorical militarization: Covid-19 and the language of war. *The Strategist*. Dostupno na: <https://www.aspistrategist.org.au/metaphorical-militarisation-covid-19-and-the-language-of-war/>. Datum posjeta stranici: 25. lipnja 2022.
- Handl, Sandra. 2011. Saliency and the conventionality of metonymies. U: Handl, Sandra; Schmid, Hans-Jörg (ur.). *Windows to the Mind. Metaphor, Metonymy and Conceptual Blending*, 85–114. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hendricks, Rose K.; Demjén, Zsófia; Semino, Elena; Boroditsky, Lera. 2018. Consequences of Metaphor Framing for Mindset about Cancer. *Metaphor and Symbol* 33(4), 267–279. doi: 10.1080/10926488.2018.1549835
- HE = Kragić, Bruno (ur.). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. <https://www.enciklopedija.hr/>. Datum posjeta stranici: 25. siječnja 2022.
- HER = Matasović, Ranko; Jojić, Ljiljana (ur.). 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber. <https://hjp.znanje.hr/>.
- Jäkel, Olaf. 1999. Is metaphor really a one-way street? One of the basic tenets of the cognitive theory of metaphor put to the test. U: de Stadler, Leon; Eyrich, Christoph (ur.). *Issues in Cognitive Linguistics*, 367–390. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Johnson, Mark. 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Bases of Meaning, Imagination and Reason*. Chicago: Chicago University Press.

- Jones, David; Helmreich, Stefan. 2020. A history of herd immunity. *The Lancet* 396, 810–811. doi: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)31924-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)31924-3)
- Katz, Albert N. 1998. Figurative Language and Figurative Thought: A Review. U: Katz, Albert N.; Cacciari, Cristina; Gibbs, Raymond W. jr.; Turner, Mark (ur.). *Figurative Language and Thought*, 3–44. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Albert N.; Blasko, Dawn G.; Kazmerski, Victoria A. 2004. Saying What You Don't Mean: Social Influences on Sarcastic Language Processing. *Current Directions in Psychological Science* 13(5), 186–189. doi: 10.1111/j.0963-7214.2004.00304.x
- Kövecses, Zoltán. 1986. *Metaphors of Anger, Pride and Love. A Lexical Approach to the Structure of Concepts*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Kövecses, Zoltán. 2000. *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2002. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2005. *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2008. Conceptual metaphor theory: Some criticism and alternative proposals. *Annual Review of Cognitive Linguistics* 6(1), 168–184.
- Kövecses, Zoltán. 2013. The metaphor-metonymy relationship: Correlation metaphors are based on metonymy. *Metaphor and Symbol* 28(2), 75–88. doi: 10.1080/10926488.2013.768498
- Kövecses, Zoltán. 2017. Levels of Metaphor. *Cognitive Linguistics* 28(2), 321–347. doi: 10.1515/cog-2016-0052
- Kövecses, Zoltán. 2020. *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán; Radden, Günter. 1998. Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. *Cognitive Linguistics* 9(1), 37–77.
- Lacković, Stjepan; Šporčić, Mateja; Baralić, Marina. 2021. War and Apocalypse Metaphors in Media Discourse on the Pandemic and Earthquake in Croatia 2020/2021. *Medijska istraživanja* 27(2), 37–58. doi: 10.22572/mi.27.2.2
- Lakoff, George. 1986. The Meanings of Literal. *Metaphor and Symbolic Activity* 1, 291–296.
- Lakoff, George. 1987. The death of dead metaphor. *Metaphor and Symbolic Activity* 2(2), 143–147.
- Lakoff, George. 1990. The Invariance Hypothesis: is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics* 1(1), 39–74.
- Lakoff, George. 1993. The Contemporary theory of metaphor. U: Ortony, Andrew (ur.). *Metaphor and Thought*. 2. izd. 202–252. New York: Cambridge University Press.

- Lakoff, George. 1996. *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 2004. *Don't Think of an Elephant!: Know Your Values and Frame the Debate – The Essential Guide for Progressives*. White River Junction, Vt.: Chelsea Green Pub. Co.
- Lakoff, George. 2009. *The political mind: a cognitive scientist's guide to your brain and its politics*. London: Penguin Books.
- Lakoff, George. 2010. Why it matters how we frame the environment. *Environmental Communication* 4(1), 70–81. doi: 10.1080/17524030903529749
- Lakoff, George; Johnson, Mark. 1980. *Metaphors We Live by*. London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George; Turner, Mark. 1989. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, Roland W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Roland W. 1993. Reference-point constructions. *Cognitive Linguistics* 4(1), 1–38. doi: 10.1515/cogl.1993.4.1.1.
- Langlotz, Andreas. 2006. *Idiomatic creativity: A cognitive-linguistic model of idiom representation and idiom variation in English*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Larson, Brendon M. H.; Nerlich, Brigitte; Wallis, Patrick. 2005. Metaphors and Biorisks: The War on Infectious Diseases and Invasive Species. *Science Communication* 26(3), 243–268. doi: 10.1177/1075547004273019.
- Littlemore, Jeannette. 2015. *Metonymy: Hidden Shortcuts in Language, Thought and Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lukacovic, Marta N. 2020. “Wars” on COVID-19 in Slovakia, Russia, and the United States: Securitized Framing and Reframing of Political and Media Communication Around the Pandemic. *Frontiers in Communication* 5: 583406. doi: 10.3389/fcomm.2020.583406.
- Marković, Ivan. 2013. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Martinez-Brawley, Emilia; Gualda, Estrella. 2020. Transnational Social Implications of the Use of the “War metaphor” Concerning Coronavirus: A Bird’s Eye View. *Culture e Studi del Sociale* 5(1), posebno izdanje, 259–272.
- McLellan, Alastair; Abbasi, Kamran. 2022. The NHS is not living with covid, it’s dying from it. *The British Medical Journal* 2022;378:o1779. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.o1779>
- Menac, Antica; Fink-Arsovski, Željka; Venturin, Radomir. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak: Zagreb.

- Mikić Čolić, Ana. 2021. *Neologizmi u hrvatskome jeziku*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Mikić Čolić, Ana; Glušac, Maja. 2020. Polisemija sufiksa u hrvatskom jeziku. U: Matešić, Mihaela; Nigoević, Magdalena (ur.). *Značenje u jeziku – od individualnoga do kolektivnoga*, 3–17. Zagreb: Srednja Europa; Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Moon, Rosamund. 1998. *Fixed expressions and idioms in English*. New York: Oxford University Press.
- Mundt, Neele; Polzenhagen, Frank. 2022. Corona in the linguistic landscape. U: Musolff, Andreas; Breeze, Ruth; Kondo, Kayo; Vilar-Lluch, Sara (ur.). *Pandemic and Crisis Discourse. Communicating COVID-19 and Public Health Strategy*, 135–165. London: Bloomsbury Academic.
- Musolff, Andreas. 2000. Political imagery of Europe: A house without exit doors? *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 21(3), 216–229.
- Musolff, Andreas. 2004. *Metaphor and Political Discourse. Analogical Reasoning in Debates about Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Musolff, Andreas. 2010. *Metaphor, Nation, and the Holocaust: The Concept of the Body Politics*. London: Routledge.
- Musolff, Andreas. 2012. The study of metaphor as part of critical discourse analysis. *Critical Discourse Studies* 9(3), 301–310. <http://dx.doi.org/10.1080/17405904.2012.688300>
- Musolff, Andreas. 2016. *Political Metaphor Analysis. Discourse and Scenarios*. London: Bloomsbury Academic.
- Musolff, Andreas. 2022a. “War against COVID-19”: Is the PANDEMIC AS WAR metaphor helpful or hurtful?. U: Musolff, Andreas; Breeze, Ruth; Kondo, Kayo; Vilar-Lluch, Sara (ur.). *Pandemic and Crisis Discourse. Communicating COVID-19 and Public Health Strategy*, 307–320. London: Bloomsbury Academic. <https://doi.org/10.5040/9781350232730.ch-017>
- Musolff, Andreas. 2022b. “World-beating” pandemic responses: Ironical, sarcastic, and satirical use of war and competition metaphors in the context of COVID-19 pandemic. *Metaphor and Symbol* 37(2), 76–87. doi: 10.1080/10926488.2021.1932505
- Naciscione, Anita. 2010. *Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Neagu, Mariana. 2022. Metaphoric framings of fighting Covid-19 in Romanian and English public speeches. U: Musolff, Andreas; Breeze, Ruth; Kondo, Kayo; Vilar-Lluch, Sara (ur.). *Pandemic and Crisis Discourse. Communicating COVID-19 and Public Health Strategy*, 255–270. London: Bloomsbury Academic.

- Nerlich, Brigitte. 2020. *Metaphors in the time of coronavirus*. Dostupno na: <https://blogs.nottingham.ac.uk/makingsciencepublic/2020/03/17/metaphors-in-the-time-of-coronavirus/>. Datum posjeta stranici: 12. veljače 2022.
- Nerlich, Brigitte; Clarke, David D. 2001. Serial metonymy: A study of reference-based polysemisation. *Journal of Historical Pragmatics* 2(2), 245–272.
- Nerlich, Brigitte; Halliday, Christopher. 2007. Avian flu: the creation of expectations in the interplay between science and media. *Sociology of Health and Illness* 29(1), 46–65. doi: 10.1111/j.1467-9566.2007.00517.x
- Nunberg, Geoffrey D. 1979. The non-uniqueness of semantic solutions: polysemy. *Linguistics and Philosophy* 3, 143–184.
- Oakley, Todd; Pascual, Rosie. 2017. Conceptual Blending Theory. U: Dancygier, Barbara (ur.). *The Cambridge Handbook of Cognitive Linguistics*, 423–448. Cambridge: Cambridge University Press.
- Olza, Inés; Koller, Veronika; Ibarretxe-Antuñano, Iraide; Pérez-Sobrino, Paula; Semino, Elena. 2021. The #ReframeCovid initiative: From Twitter to society via metaphor. *Metaphor and the Social World* 11(1), 98–120. <https://doi.org/10.1075/msw.00013.olz>
- Omazić, Marija. 2003. *Modification of phraseological units in English*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Omazić, Marija. 2015. *Phraseology through the looking glass*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Omazić, Marija; Delibegović Džanić, Nihada. 2009. Constraints to mechanisms of idiom modification. U: Földers, Csaba (ur.). *Phraseologie disziplinär und interdisziplinär*, 211–222. Tübingen, Günter Narr Verlag.
- Omazić, Marija; Čačija, Romana. 2020. Dynamic model of PU modification. U: Omazić, Marija; Parizoska, Jelena (ur.). *Reproducibility and variation of figurative expressions: Theoretical aspects and application*, 51–67. Białystok: University of Białystok Publishing House.
- Oswick, Cliff; Grant, David; Oswick, Rosie. 2020. Categories, Crossroads, Control, Connectedness, Continuity, and Change: A Metaphorical Exploration of COVID-19. *The Journal of Applied Behavioral Science* 56(3), 284–288.
- Ortony, Andrew. 1993. *Metaphor and Thought*. 2. izd. New York: Cambridge University Press.
- Pan, Molly Xie; Zhuohan Chen, Joanna. 2022. When wars are good: Emotional unpacking anti-coronavirus measures through metaphors in HK press conferences. U: Musolff, Andreas; Breeze, Ruth; Kondo, Kayo; Vilar-Lluch, Sara (ur.). *Pandemic and Crisis Discourse: Communicating COVID-19 and Public Health Strategy*, 225–240. London: Bloomsbury Academic.

- Panther, Klaus-Uwe. 2005. The role of conceptual metonymy in meaning construction. U: Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José; Peña Cervel, M. Sandra (ur.). *Cognitive Linguistics: Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction*, 353–386. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Panther, Klaus-Uwe; Thornburg, Linda L. 1999. The Potentiality for Actuality Metonymy in English and Hungarian. U: Panther, Klaus-Uwe; Radden, Günter (ur.). *Metonymy in Language and Thought*, 333–357. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Panther, Klaus-Uwe; Thornburg, Linda L. 2007. Metonymy. U: Geeraerts, Dirk; Cuyckens, Hubert (ur.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, 236–263. Oxford: Oxford University Press.
- Panther, Klaus-Uwe; Thornburg, Linda L. 2017. Metaphor and metonymy in language and thought: A cognitive linguistic approach. *Synthesis philosophica* 32(2), 271–294.
- Parizoska, Jelena; Filipović Petrović, Ivana. 2021. Kognitivnolingvistički pristup frazemima i njegova primjena u izradi rječnika. U: Nigoević, Magdalena; Vlastelić, Anastazija (ur.). *Odjeci SCIMETH-a (izazovi lingvističkih istraživanja)*, 191–215. Split, Rijeka: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet; Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.
- Pollio, Howard R.; Smith, Michael K.; Pollio, Marilyn R. 1990. Figurative language and cognitive psychology. *Language and Cognitive Processes* 5(2). 141–167.
<http://dx.doi.org/10.1080/01690969008402102>
- Porubanova, Michaela; Guthrie, Stewart. 2020. Humanizing the coronavirus as invisible enemy is human nature. *The Conversation*. 22. 5. 2020. Dostupno na:
<https://theconversation.com/humanizing-the-coronavirus-as-an-invisible-enemy-is-human-nature-138497>. Datum posjeta stranici: 16. srpnja 2022.
- Pragglejaz Group. 2007. MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol* 22(1), 1–39. doi: 10.1080/10926480709336752
- Pueyo, Tomas. 2020. Coronavirus: The hammer and the dance. Dostupno na:
<https://tomaspueyo.medium.com/coronavirus-the-hammer-and-the-dance-be9337092b56>. Datum posjeta stranici: 30. travnja 2022.
- Radden, Günter. 2000. How metonymic are metaphors? U: Barcelona, Antonio (ur.). *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*, 93–108. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Radden, Günter; Kövecses, Zoltán. 1999. Towards a Theory of Metonymy. U: Panther, Klaus-Uwe; Radden, Günter (ur.). *Metonymy in Language and Thought*, 17–59. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Radden, Günter; Köpcke, Klaus-Michael; Berg, Thomas; Siemund, Peter (ur.). 2007. *Aspects of Meaning Construction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Rajandran, Kumaran. 2020. “A Long Battle Ahead”: Malaysian and Singaporean Prime Ministers Employ War Metaphors for COVID-19”. *Journal of Language Studies* 20(3), 261–267. doi:
<http://doi.org/10.17576/gema-2020-2003-15>.

- Reddy, Michael J. 1993. The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language. U: Ortony, Andrew (ur.). *Metaphor and Thought*. 2. izd. 164–202. New York: Cambridge University Press.
- Ribeiro, Barbara; Hartley, Sarah; Nerlich, Brigitte; Jaspal, Rusi. 2018. Media coverage of the Zika crisis in Brazil: The construction of a ‘war’ frame that masked social and gender inequalities. *Social Science and Medicine* 200, 137–144. doi: 10.1016/j.socscimed.2018.01.023
- Ritchie, L. David. 2004. Metaphors in conversational context: Toward a connectivity theory of metaphor interpretation. *Metaphor and Symbol* 19(4), 265–288.
- Ritchie, L. David. 2013. *Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roberts, Richard M.; Kreuz, Roger J. 1994. Why do people use figurative language? *Psychological Science* 5, 159–163.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José. 2000. The role of mappings and domains in understanding metonymy. U: Barcelona, Antonio (ur.). *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*, 109–132. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José. 2020. Figurative Language: Relations and Constraints. U: Barnden, John; Gargett, Andrew (ur.). *Producing Figurative Expressions*, 469–511. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José; Díez Velasco, Olga Isabel. 2002 Olga Isabel. Patterns of conceptual interaction. U: Dirven, René; Pörings, Ralf (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 489–532. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Sabucedo, José-Manuel; Alzate, Mónica; Hur, Domenico. 2020. COVID-19 and the metaphor of war. *International Journal of Social Psychology* 35(3), 618–624. doi: 10.1080/02134748.2020.1783840
- Sadock, Jerrold M. 1993. Figurative Speech and Linguistics. U: Ortony, Andrew (ur.). *Metaphor and Thought*. 2. izd. 42–58. New York: Cambridge University Press.
- Seixas, Eunice Castro. 2021. War Metaphors in Political Communication on Covid-19. *Frontiers in Sociology* 5:583680, 1–11. doi: 10.3389/fsoc.2020.583680.
- Semino, Elena. 2008. *Metaphor in Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Semino, Elena. 2020. ‘A fire raging’: Why fire metaphors truly fan the flames of Covid-19. Dostupno na: <https://www.lancaster.ac.uk/news/a-fire-raging-why-fire-metaphors-truly-fan-the-flames-of-covid-19>.
- Semino, Elena. 2021a. “Not Soldiers but Fire-fighters” – Metaphors and Covid-19. *Health Communication* 36(1), 50–58.
- Semino, Elena. 2021b. A forest fire rather than a wave. *Metode* 11, 5–6. <https://doi.org/10.7203/metode.11.19336>

- Semino, Elena; Steen, Gerard. 2008. Metaphor in Literature. U: Gibbs, Raymond W. jr. (ur.), *The Cambridge handbook of metaphor and thought*, 232–246. Cambridge: Cambridge University Press.
- Semino, Elena; Demjén, Zsófia; Hardie, Andrew; Payne, Sheila; Rayson, Paul. 2018a. *Metaphor, Cancer and the End of Life: A Corpus-based Study*. London: Routledge.
- Semino, Elena; Demjén, Zsófia; Demmen, Jane. 2018b. An Integrated Approach to Metaphor and Framing in Cognition, Discourse, and Practice, with an Application to Metaphors for Cancer. *Applied Linguistics* 39(5), 625–645.
- Sontag, Susan. 1978. *Illness as metaphor*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Sontag, Susan. 1989. *AIDS and its Metaphors*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2013. Konceptualna metafora: Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode. Zagreb: Srednja Europa.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2014. Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu. U: Stanojević, Mateusz-Milan (ur.). *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*. Zagreb: Srednja Europa. 9–26.
- Steen, Gerard J. 2011. The contemporary theory of metaphor - Now new and improved! *Review of Cognitive Linguistics*, 9(1), 26–64.
- Steen, Gerard J.; Dorst, Aletta G.; Herrmann, J. Berenike; Kaal, Anna A.; Krenmayr, Tina; Pasma, Trintje. 2010. *A method for linguistic metaphor identification: From MIP to MIPVU*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Stokoe, Elizabeth; Simons, Savannah; Drury, John; Michie, Susan; Parker, Melissa; Phoenix, Ann; Reicher, Stephen; Wardlaw, Bishop; West, Robert. 2022. What can we learn from the language of “living with covid”? *The British Medical Journal* 2022;376:o575. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.o575>
- Sullivan, Karen. 2013. *Frames and Constructions in Metaphoric Language*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Šarić, Ljiljana. 2014. Metafora, diskurs i društvo. U: Stanojević, Mateusz-Milan (ur.). *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, 171–204. Zagreb: Srednja Europa.
- Šarić, Ljiljana. 2019. Metonimija. U: Brala-Vukanović, Maja; Šarić, Ljiljana (ur.). *Slike jezika – Temeljne kognitivnolingvističke teme*, 163–206. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Štrkalj Despot, Kristina. 2020. Kako koronavirus mijenja jezik kojim govorimo (i mislimo)? *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 7(2), 1–7.
- Štrkalj Despot, Kristina; Ostroški Anić, Ana. 2021. A War on War Metaphor: Metaphorical Framings in Croatian Discourse on Covid-19. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47(1), 173–208. doi: 10.31724/rihjj.47.1.6

- Tadić, Tvrtko. 2021. Pandemija i ekspanzija. *Matka* 30(118), 74–79.
- Talmy, Leonard. 2000. *Toward a Cognitive Semantics. vol. 1: Concept Structuring Systems*. Cambridge MA: MIT Press.
- Thibodeau, Paul H.; Boroditsky, Lera. 2011. Metaphors we think with: the role of metaphor in reasoning. *PLoS ONE* 6(2), e16782. doi: 10.1371/journal.pone.0016782
- Thibodeau, Paul H.; Hendricks, Rose K.; Boroditsky, Lera. 2017. How linguistic metaphor scaffolds reasoning. *Trends in Cognitive Science* 21(11), 852–863. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2017.07.001>
- Turner, Mark. 2007. Conceptual integration. U: Geeraerts, Dirk; Cuyckens, Hubert (ur.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, 377–393. Oxford: Oxford University Press.
- Turner, Mark; Fauconnier, Gilles. 1995. Conceptual integration and formal expression. *Metaphor and Symbolic Activity* 10(3), 183–204.
- Ullmann, Stephen. 1964. *Semantics. An Introduction to the Science of Meaning*. Oxford: Basil Blackwell.
- Ureña, José Manuel; Faber, Pamela. 2010. Reviewing imagery in resemblance and non-resemblance metaphors. *Cognitive Linguistics* 21(1), 123–149.
- van Dijk, Teun A. 1993. Principals of critical discourse analysis. *Discourse and Society*. 4(2), 249–283.
- van Dijk, Teun A. 2001. Critical Discourse Analysis. U: Schiffrin, Deborah; Tannen, Deborah; Hamilton, Heidi E. (ur.). *The Handbook of Discourse Analysis*. 352–371. Oxford: Blackwell Publishers.
- Wallenburg, Iris; de Graaff, Bert; Felder, Martijn; Bal, Roland. 2020. Dancing with a Virus: Finding New Rhythms of Organizing and Caring in Dutch Hospitals. Dostupno na: <https://www.lse.ac.uk/health-policy/assets/documents/EHPG-180920/EHPG-Iris-Dancing.pdf>
Datum posjeta stranici: 2. studenoga 2021.
- Wallis, Patrick; Nerlich, Brigitte. 2005. Disease metaphors in new epidemics: the UK media framing of the 2003 SARS epidemic. *Social Science and Medicine* 60, 2629–2639. doi: 10.1016/j.socscimed.2004.11.031
- Warren, Beatrice. 1999. Aspects of Referential Metonymy. U: Panther, Klaus-Uwe, Radden, Günter (ur.). *Metonymy in Language and Thought*, 121–135. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Warren, Beatrice. 2002. An alternative account of the interpretation of referential metonymy and metaphor. U: Dirven, René, Pörings, Ralf (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 113–130. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Washer, Peter. 2004. Representations of SARS in British newspapers. *Social Science and Medicine* 59, 2561–2571. doi: 10.1016/j.socscimed.2004.03.038.

- Washer, Peter. 2010. *Emerging Infectious Diseases and Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Werth, Paul. 1994. Extended metaphor – a text-world account. *Language and Literature: International Journal of Stylistics* 3, 79–103. <https://doi.org/10.1177/096394709400300201>
- Wicke, Philipp; Bolognesi, Marianna M. 2020. Framing COVID-19: How we conceptualize and discuss the pandemic on Twitter. *PLoS ONE* 15(9); e0240010. doi: 10.1371/journal.pone.0240010
- Wicke, Phillip; Bolognesi, Marianna M. 2021. Covid-19 Discourse on Twitter: How the Topics, Sentiment, Subjectivity, and Figurative Frames Changed Over Time. *Frontiers in Communication* 6:651997. doi: 10.3389/fcomm.2021.651997
- Wodak, Ruth. 2001. What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. U: Wodak, Ruth; Meyer, Michael (ur.), *Methods of Critical Discourse Analysis*, 1–13. London: SAGE Publications.
- Wodak, Ruth; Chilton, Paul (ur.). 2005. *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Yu, Yating. 2022. Legitimizing a global fight for a shared future: A critical metaphor analysis of the reportage of Covid-19 in *China Daily*. U: Musolff, Andreas; Breeze, Ruth; Kondo, Kayo; Vilar-Lluch, Sara (ur.), *Pandemic and Crisis Discourse: Communicating COVID-19 and Public Health Strategy*, 241–254. London: Bloomsbury Academic.
- Zhang, Xueying; Bie, Bijie; Billings, Andrew C. 2017. Newspaper Ebola articles differ from Twitter updates. *Newspaper Research Journal* 38(4). 497–511. doi: 10.1177/0739532917739883
- Zinken, Jörg; Hellsten, Iina; Nerlich, Brigitte. 2008. Discourse metaphors. U: Frank, Roslyn M.; Dirven, René; Ziemke, Tom; Bernárdez, Enrique (ur.) *Body, Language and Mind, Volume 2: Sociocultural Situatedness*, 363–387. Berlin: Mouton de Gruyter.

SAŽETAK

Figurativni jezik u hrvatskom medijskom diskursu tijekom pandemije koronavirusa

Svaka se nova pojava u društvu odražava i u jeziku zajednice, a jedan od načina izražavanja o novim konceptima jest i uporaba figurativnoga jezika. Figurativnim jezikom možemo usmjeriti pozornost na određene vidove pojava te olakšati njihovo razumijevanje ili objasniti one složene i apstraktne. Predmet istraživanja ovoga rada figurativni je jezik u medijskome diskursu za vrijeme pandemije koronavirusa u Hrvatskoj.

Istraživanje je provedeno na korpusu koji se sastoji od novinskih članaka vezanih uz pandemiju koronavirusa objavljenih u digitalnim izdanjima Jutarnjega i Večernjega lista od ožujka 2020. do ožujka 2021. Kriteriji za izdvajanje figurativnih izraza utemeljeni su na metodi *Metaphor Identification Procedure* (Pragglejaz 2007). Izdvojeni figurativni izrazi razvrstani su prema semantičkim poljima i konceptualnim osnovama na kojima se temelje, a navedena je i njihova brojčana zastupljenost. Krićka analiza diskursa primijenjena je kako bi se otkrila uloga figurativnoga jezika u oblikovanju diskursa o pandemiji i promicanju određenih ideologija.

Analiza rezultata pokazala je da su najbrojniji figurativni izrazi oni koji su utemeljeni na okvirima elementarnih nepogoda, rata, personifikaciji i putovanju, ustaljenim okvirima u diskursu o bolesti. No zabilježeni su i novi kreativni ostvaraji figurativnoga jezika nastali tijekom pandemije koronavirusa kojima se nastojalo što zornije objasniti djelovanje virusa. Krićkom analizom diskursa pokušala se razmotriti prikladnost uporabe određenih figurativnih izraza u promicanju javnozdravstvenih i epidemioloških koncepata i pozivanju građana na slijeđenje novih pravila.

Poimanje i opisivanje novih okolnosti prouzročenih pandemijom koronavirusa oslanjalo se na poznate i ustaljene obrasce, ali bilježi se i značajan broj novonastalih figurativnih izraza od kojih su neki već zaživjeli u jeziku. Figurativni jezik rabio se tijekom pandemije u različite svrhe, od objašnjavanja djelovanja virusa do opravdavanja uvođenja mjera i iskazivanja stava prema novome načinu života te je u određenoj mjeri utjecao na poimanje pandemije i ponašanje građana. Stoga je potrebno obratiti pozornost na promišljenu i prikladnu upotrebu figurativnoga jezika u medijskome diskursu.

Ključne riječi: pandemija koronavirusa, figurativni izrazi, hrvatski medijski diskurs, konceptualna osnova, krićka analiza diskursa

ABSTRACT

Figurative language in the Croatian media discourse during the coronavirus pandemic

Every new phenomenon in society is reflected in the language of the community, and one of the ways of expressing new concepts is the use of figurative language. Figurative language can direct attention to certain types of phenomena and facilitate their understanding or explain complex and abstract concepts. The paper focuses on figurative language in the media discourse during the coronavirus pandemic in Croatia.

The research was conducted on a corpus comprised of newspaper articles related to the coronavirus pandemic published in the digital editions of Jutarnji and Večernji list from March 2020 to March 2021. The criteria for extracting figurative expressions are based on the *Metaphor Identification Procedure* method (Pragglejaz 2007). The selected figurative expressions were classified according to semantic fields and conceptual mechanisms on which they are based, and quantitative analysis determined the number of figurative expressions for each category. Critical discourse analysis was applied in order to reveal the role of figurative language in shaping the discourse about the pandemic and promoting certain ideologies.

The results indicate that a great number of figurative expressions are based on the NATURAL DISASTERS, WAR, PERSONIFICATION and JOURNEY frames, conventional frames in the discourse on illness. But also new creative figurative expressions were created during the coronavirus pandemic in order to explain the effects of the virus as clearly as possible. Critical discourse analysis attempted to consider the appropriateness of using certain figurative expressions in promoting public health policies and epidemiological concepts and calling on citizens to follow the new rules.

Understanding and describing the new circumstances caused by the coronavirus pandemic relied on well-known and conventional patterns, but there is also a significant number of newly created figurative expressions, some of which have already become part of everyday language use. Figurative language was used during the pandemic for various purposes, from explaining the effects of the virus to justifying the measures and expressing an attitude towards a new way of life, and to a certain extent it influenced the perception of the pandemic and people's behaviour.

Therefore, it is necessary to pay attention to the mindful and appropriate use of figurative language in the media discourse.

Keywords: coronavirus pandemic, figurative expressions, Croatian media discourse, conceptual mechanisms, critical discourse analysis

ŽIVOTOPIS

Ksenija Benčina rođena je 1976. godine u Osijeku. Nakon završetka osnovne škole i II. gimnazije u Osijeku 1994. upisuje se na Pedagoški fakultet u Osijeku, smjer Engleski jezik i književnost i njemački jezik i književnost. Diplomirala je 1999. te je od 1998. do 2008. radila kao nastavnik engleskoga i njemačkog jezika u III. gimnaziji Osijek, Prosvjetno-kulturnome centru Mađara u RH, OŠ Franje Krežme i I. gimnaziji Osijek. Tijekom rada u školi od 2005. do 2006. surađivala je sa Školskom knjigom na izradi Nastavnih planova i programa za Engleski jezik u osnovnoj školi te recenzirala udžbenike i radne priručnike. Od 2001. do 2006. radila je kao vanjski stručni suradnik Visoke učiteljske škole u Osijeku, a 2005. stekla je naslovno nastavno zvanje predavača iz područja humanističkih znanosti, polje jezikoslovlje, grana anglistika. Radila je i kao vanjski suradnik mentor za Metodiku nastave engleskoga jezika sa studentima Visoke učiteljske škole 2001., a od 2001. do 2005. bila je mentor i studentima Pedagoškoga / Filozofskoga fakulteta. Od 2008. godine zaposlena je na radnome mjestu lektorice za engleski jezik na Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku, a od travnja 2012. na radnome mjestu više lektorice za engleski jezik.

Završila je dvotjedni tečaj Metodike engleskoga jezika u Pečuhu, Mađarska u organizaciji British Councila i A. S. Hornby Trusta 2001., a 2008. desetodnevni tečaj Metodike engleskoga jezika u školi SOL u Barnstapleu, Devon, Velika Britanija. Bila je suorganizatoricom triju studijskih putovanja za studente u školu SOL, Velika Britanija. Objavila je nekoliko stručnih, preglednih i znanstvenih radova te izlagala i održala radionice na domaćim i međunarodnim konferencijama. Jedna je od suautorica *Pojmovnika kognitivne lingvistike* objavljenog 2021. Bila je članicom Organizacijskog odbora konferencija Dijete i jezik, ATEE i CALT. U sklopu Erasmus + programa mobilnosti od 6. do 10. ožujka 2023. boravila je na School of Education u Portu, Portugal te održala nastavu u sklopu kolegija Introduction to English linguistics.

Dugogodišnja je članica Hrvatskoga udruženja profesora engleskoga jezika.